

FILOZOFSKI FAKULTET UNIVERZITETA U SARAJEVU

ADNAN FOČO

**UTICAJ PRESUDA MEĐUNARODNOG
KRIVIČNOG SUDA ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU
NA PROCESSE POMIRENJA U BOSNI I HERCEGOVINI**

Sarajevo, 2017.

Adnan Fočo
UTICAJ PRESUDA MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG SUDA
ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU NA PROCESSE POMIRENJA
U BOSNI I HERCEGOVINI

Izdavač
Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu

Urednik
Dr. Salih Fočo

Recenzenti
Dr. Ivo Komšić
Dr. Nijaz Ibrulj

Lektor
Enisa Tutkur

Računarska obrada
Fatima Zimić

Prvo, elektronsko, izdanje
<http://www.ff-eizdavastvo.ba/Knjige.aspx>

CIP - Katalogizacija u publikaciji Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

341.645.2:347.95]:327.56(497.6)

FOČO, Adnan

Uticao presuda međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju na
processe pomirenja u Bosni i Hercegovini [Elektronski izvor] / Adnan Fočo.
- El. knjiga. - Sarajevo : Filozofski fakultet, 2017. - 176 str.

Način dostupa (URL): <http://www.ff-eizdavastvo.ba/Knjige.aspx>.
- Nasl. s nasl. ekrana. - Izvor opisan dana 11.12.2017. - Registri.

ISBN 978-9958-625-68-8

COBISS.BH-ID 24706822 [1]

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	5
UVOD	6
I NASTANAK MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVOSUĐA	12
1. Nastanak međunarodnih sudova.....	12
2. Međunarodni vojni sudovi.....	13
3. <i>Ad hoc</i> tribunali	16
4. Razlike između Haškog tribunala i Tribunala za Ruandu	19
5. Nadležnost i postupci koje primjenjuje Haški tribunal.....	19
6. Osnivanje stalnog Međunarodnog krivičnog suda i njegove nadležnosti.....	22
II KRIVIČNO ZAKONODAVSTVO U BIH.....	25
1. Krivičnopravno zakonodavstvo u BiH	25
2. Pravni i teorijski sporovi vezani za primjenu krivičnog zakonodavstva u BiH.....	28
3. Presude koje su izmijenile pravnu praksu	30
III OPTUŽNICE I PRESUDE MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG SUDA ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU	33
1. Uvod	33
2. Nadležnost Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju	34
3. Pojam međunarodni zločin	35
4. Komandna odgovornost.....	35
5. Optužnice i presude po političkoj i vojnoj odgovornosti	37
5.1. Politička i vojna odgovornost vrha SR Jugoslavije za rat i ratna stradanja na teritoriji RBiH – Slobodan Milošević.....	37
5.2. Politička i vojna odgovornost presuđenih i optuženih bosanskih Srba Međunarodnog suda u Hagu za rat i ratna stradanja na teritoriju RBiH – Momčilo Krajišnik.....	57
5.3. Sažetak presude Radovanu Karadžiću	67
5.4. Optužnica Ratku Mladiću.....	87
5.5. Presude po političkoj i vojnoj odgovornosti “Hrvatske zajednice Herceg-Bosna-Hrvatske republike Herceg-Bosna” za ratna dešavanja i ratna stradanja na prostoru RBiH	109
5.6. Presuda za vojnu odgovornost komadanta Armije RBiH “za ratna dešavanja i ratna stradanja na prostoru RBiH”	129
6. Određene teškoće u radu Haškog tribunala.....	142

IV. PROCES POMIRENJA	144
1. Uticaj sudskih odluka u procesu pomirenja.....	144
2. Proces pomirenja	145
3. Utvrđivanje činjenica i kazivanje istine.....	147
4. Percepcija domaće i međunarodne javnosti o haškim presudama.....	150
ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	162
LITERATURA.....	168
INTERNETSKI IZVORI.....	169
INDEKS POJMOVA.....	170
RECENZIJJE	
Ivo Komšić.....	171
Nijaz Ibrolj	173
BIOGRAFIJA.....	176

SAŽETAK

U ovoj knjizi smo nastojali predložiti činjenice vezane za djelovanje i rezultate djelovanja Međunarodnog suda u Hagu za područje zemalja bivše Jugoslavije. Dali smo sažetak optužnica i presuda Slobodanu Miloševiću, Momčilu Krajišniku, te optužnice protiv Radovana Karadžića i Ratka Mladića. Sve ove optužnice i presude su u okviru kvalifikacije optužnica i presuda po političkoj, vojnoj i komandnoj odgovornosti. Također smonaveli i zajedničku presudu po političkoj i vojnoj odgovornosti takozvane “Hrvatske zajednice Herceg-Bosne – Hrvatske republike Herceg-Bosne” za ratna dešavanja i ratna stradanja na prostoru RBiH. Predočena je i vojna odgovornost “general Rasima Delića komadanta Armije RBiH” za ratna dešavanja i ratna stradanja na prostoru RBiH.

Presude pa i optužnice Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju su na najjasniji način utvrdile prirodu i karakter rata, te aktere i politike koje su ga generirale i proizvele. Njegove presude su osnova za utvrđivanje istine i za procese pomirenja među narodima i građanima Bosanskohercegovačkog društva.

Nakon komparacija presude i društvene prakse može se uočiti ili zaključiti da je proces pomirenja veoma spor i da je opterećen ratnom prošalošću. Snage i akteri rata i dalje pokušavaju istinu zamagliti i odgoditi procese promjena. Tome svakako doprinose politike koje nisu ostavile prošlost iza sebe i koje se nisu istinski okrenule budućnosti i integracije BiH u evroatlanske integracione tokove.

UVOD

Pitanje utjecaja presuda Haškog tribunala na procese pomirenja u Bosni i Hercegovini veoma je složeno pitanje i teško je doći do valjanog i potpunog odgovora. To je interdisciplinarno pitanje koje se može promatrati sa historijskog, pravnog, političkog, geostrategijskog i sociološkog aspekta. To pitanje nije samo interesantno sa pravnog ili društvenog aspekta i utvrđivanja istine, već je ono značajno za same žrtve, njihovo povjerenje u pravdu i pravosudni sistem, ali i u povjerenje u demokratske stavove i principe Međunarodne zajednice i poštivanje ljudskih prava. Ono je značajno i za proces pomirenja, ali i za društvene pretpostavke za izgradnju Bosne i Hercegovine kao moderne države na novim osnovama, ostavljajući ratnu prošlost iza sebe. Presude će doprinijeti i društvenim snagama da dođu do približne istine o sadržini i uzrocima rata kao i subjektima i pojedincima koji su odgovorni za njegov početak, vođenje pa i sam ishod.

Od samog početka sukoba na prostorima BiH traju neodređene i nejasne formulacije prirode i karaktera sukoba te učesnika u tom sukobu. Politička i medijska javnost upotrebljavala je različite termine i značenja zavisno od političke opcije koju su zastupali i afirmisali. Političkog i pravnog određenja, prirode i karaktera rata te snaga koje su učestvovala u njemu, nije bilo, kako sa stajališta snaga u BiH, tako i sa stajališta Međunarodne zajednice i njenih predstavnika. Tako je proizvedena konfuzija, ne samo terminološka već i sama priroda i karakter rata te njegovi učesnici, što proizvodi dosta pravnih i političkih teškoća da se odrede učesnici ili akteri rata te strane sukoba i da se jasno formuliraju presude i njihovo društveno i političko značenje.

Istina, u teorijskom i formalno-pravnom smislu teško je odrediti prirodu i karakter rata te učesnike u tom konfliktu. Rat se desio u trenutku raspada do tada nam zajedničke države, kada su se građani BiH na Referendumu izjasnili u veoma velikom procentu za nezavisnost i samostalnost BiH¹. Iako je velik broj zemalja

---

¹ Referendum za nezavisnost BiH održan je na preporuku Arbitražne komisije međunarodne konferencije o Jugoslaviji, u završnoj fazi disolucije bivše SFRJ. Referendum je održan 29. februara i 1. marta 1992. godine.

Punoljetni građani Socijalističke republike Bosne i Hercegovine glasali su o nezavisnosti Bosne i Hercegovine na referendumu na kojem je jedino pitanje bilo: Jeste li za suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu, državu ravnopravnih građana, naroda BiH – Muslimana, Srba, Hrvata i pripadnika drugih naroda koji u njoj žive? Nezavisnost su snažno podržali uglavnom Bošnjaci i bosanski Hrvati, dok je veći broj bosanskih Srba bojkotovao referendum usljed poziva SDS-a da Srbi ne glasaju na referendumu.

BiH u tom trenutku priznao kao samostalnu isuverenu državu, većina njih imala je nejasna određenja pa i stajališta o karakteru rata na prostorima BiH. Zbog toga se upotrebljavaju različita značenja kao što je “agresija”, “građanski rat”, “međuetnički sukob”, “zaraćene strane”, “strane u sukobu” i sl. Akteri i snage u ratu su isto tako različito nazivane i određivane i zbog toga je nastupila konfuzija u nominalnom značenju i definiranju karaktera rata. Sa današnje distance je i razumljiva takva jedna neodređenost, jer mnoge rezolucije Organizacije ujedinjenih nacija i Međunarodne zajednice nebi mogle biti takvog sadržaja kakvog su bile da je prethodno definirana priroda i karakter rata, kao i snage i akteri sukoba. Kao što je poznato, mnogobrojne rezolucije Međunarodne zajednice odnosile su se na embargo na oružje, pružanje humanitarne pomoći i druge sadržaje. Određivanje strana ili pak vrste rata i snaga koje učestvuju u njemu ostale su u drugom planu. Zato pitanje karaktera rata i učesnika sukoba ostaje izvan našeg interesovanja. To će pitanje historičari i teoretičari rata potpunije odrediti i definirati. Mi se želimo fokusirati na optužnice i presude koje su nakon završetka rata podignute i donesene, na procese pomirenja i uspostavljanja normalnih društvenih odnosa u funkciji izgradnje države BiH na novim demokratskim osnovama.

Brojne su prepreke za jednu sveobuhvatniju analizu i istraživanje doprinosa presuda Međunarodnog suda pravde za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) na procese pomirenja na prostorima Bosne i Hercegovine. Te prepreke se ogledaju prije svega u neselektivnom pristupu do sada izrečenih presuda. Naime, presude nisu sistematizirane po kriterijima odgovornosti, prije svega mislimo na političku, vojnu, komandnu i neposrednu odgovornost za izvršenje određenih krivičnih djela. Nisu sistematizirani oblici odgovornosti učesnika kako sa prostora BiH tako ni sa prostora susjednih država Srbije i Hrvatske koje su na različite načine bile involvirane u sukobe na prostoru BiH, kao i vojne formacije koje su one kontrolisale ili na druge načine pomagale. Posebno je ostalo otvoreno pitanje političke odgovornosti za rat i stradanje stanovništva, te za zločin najtežeg oblika genocid, pokrenut protiv tadašnje Jugoslavije odnosno Srbije i Crne Gore, koji je vođen nezavisno od ovih procesa i koji ostaje izvan naše analize.

Mnoge podignute optužnice nisu u sudskim postupcima dovedene do kraja jer je u međuvremenu prirodnom smrću umro 21 optuženik ili osuđenik. Neki su od aktera bili osuđeni, istina neki još uvijek ne pravomoćno, a neki su bili osuđeni i u postupku pred sudom dokazalase njihova odgovornost. Za jedne, mogli bismo reći, ključne aktere, postupak pred sudom je u toku i očekuje se donošenje sudskih presuda. Tu prije svega mislimo na presude Radovanu Karadžiću i Ratku Mladiću, dakle na dvojicu učesnika najodgovornijih za ratna dešavanja². Radi naučne

---

Referendumu je pristupilo ukupno 2.073.568 glasača, što je predstavljalo izlaznost od 63,6%. Od ukupnog broja izašlih na glasanje, njih 99,7% glasalo je za nezavisnost, a 0,3% protiv te odluke. Rezultati referenduma su prihvaćeni 6. marta iste godine u Parlamentu Republike Bosne i Hercegovine.

² Tako je Momčilo Krajišnik, jedan od vođa bosanskih Srba (u toku rata bio predsjednik skupštine Republike srpske), uhapšen 2000. godine i izručen Haškom tribunalu. Pravo-

istine i objektivne slike treba reći da je presuda u prvostepenom postupku izrečena Radovanu Karadžiću i da je žalbeni postupak u toku. Ishod drugostepene presude je nepoznat i neizvjestan pa će od njenog sadržaja bitno ovisiti i sami zaključci ili društveno i međunarodno određenje odgovornosti za rat i stradanje. Tome svakako treba dodati da će i presuda Ratku Mladiću bitno utjecati na potvrdu onog što je izrečeno u prvostepenoj presudi Radovanu Karadžiću. Presuda, također prvostepena, protiv Vojislava Šešelja koja je donesena krajem marta 2016. godine unijela je dosta zabune pa i nejasnoća, kako pravnih tako i bitnosadržajnih koji su u optužnici stavljeni na teret političkom i vojnom vrhu Srbije i Jugoslavije a posebno protiv Miloševića tako i na utvrđeni obim i djela zločina koja su dokazana u navedenom postupku protiv Radovana Karadžića. Nakon donošenja prvostepene presude Šešelj ne samo pravna već i politička i međunarodna javnost ostala je podijeljena u gledištima i tumačenjima odluke Međunarodnog suda u Hagu. Ta podjela je najvidljivija u BiH, ali i u susjednim državama, prije svega, u Hrvatskoj i Srbiji. Ona dovoljno govori o osjetljivosti ovog prostora na različite okolnosti i viđenje procesa pomirenja ipretpostavki za ostavljanje historije iza onog što demokratski sistem i ljudska prava teže da ostvare.

Krajem 2015. godine donesena je prvostepena presuda po naredbodavnoj i komandnoj odgovornosti akterima Hercegbosne, odnosno Hrvatskog vijeća obrane, njenim političkim čelnicima i vojnim zapovjednicima. Ono što je karakteristično za ovu presudu jeste da se nije bitno u javnosti ekspliciralo niti politiziralo njeno značenje pa ni obim zločina i stepen utvrđene odgovornosti. U političkoj javnosti, prije svega u susjednoj Hrvatskoj, ta je presuda okarakterisana kao politička i nedobronamjerna, usmjerena protiv hrvatskog naroda i njegovih prava u susjednoj državi BiH. Istini za volju, pravni zastupnici Republike Hrvatske, kao prijatelji suda, najavili su da će se kao zainteresirana strana umiješati u postupak žalbe i da će pružiti svu pravnu i drugu pomoć kako bi dokazali da djela, koja su stavljena na teret i dokazana u prvostepenom postupku za navedene aktere, budu u ponovljenom odnosno u drugostepenom postupku, odbačena. Interesantno je da je navedena presuda prošla gotovo šutke u bosanskohercegovačkoj javnosti. Mediji sa hrvatskim predznakom su je predstavili kao štetnu po interese Hrvata i kao diskriminirajuću protiv jednog naroda koji je imao "legitimno pravo na odbranu", dok se ta presuda nije značajnije koristila ni za proces pomirenja niti za stvarnu istinu o prirodi i karakteru zločina koji je u postupku dokazan protiv nehrvatskog stanovništva na ostalim prostorima BiH. No o utjecaju presuda više i cjelovitije bavit ćemo se nakon njihove eksplikacije.

---

snažnom presudom u martu 2009. godine proglašen je odgovornim za deportaciju i prisilno premještanje bošnjačkog i hrvatskog stanovništva u više općina u BiH u periodu od aprila do decembra 1992. godine. Nakon što je odslužio dvije trećine dvadesetogodišnje kazne za ratne zločine, Haški tribunal mu je maja 2013. godine odobrio prijevremeno puštanje na slobodu. On je jedan od osuđenih lica koji je odgovarao po političkoj i naredbodavnoj odgovornosti. Za slična kaznena djela vođen je postupak i protiv Radovana Karadžića odvojeno.

Iako se radi o individualnoj odgovornosti i pojedinačnim akterima, bez obzira na sadržinu optužnice i njihove funkcije koje su obnašali u sukobu, presudeu mnogome otežavaju sagledavanje cjeline, i količine počinjenog zločina. Razdvojeni i nesistematični sudski postupci umnogome dovode do marginaliziranja zločina, do parcijalnih istina i do stvaranja prostora određenim snagama kako u BiH tako i izvan nje da u javnosti opravdavaju postupke kao nužne i neophodne radi odbrane “vlastitog” naroda, odnosa etnosa.

Sa općeg stajališta danas su nepobitno utvrđene činjenice da su u toku rata na prostorima BiH bile involvirane vojne snage susjednih zemalja, prije svega Srbije, odnosno Jugoslavije, i Hrvatske. Istina, to involviranje nije bilo podjednako i na isti način. Vojne snage Srbije bile su direktno uključene, kao i bezbjedonosne i policijske strukture u različitim operacijama i različitim intenzitetima, zavisno od strateških interesa ili pak vođenja ratnih *dejtava*. O tome se potpunije može vidjeti u Presudi Srbiji za genocid koji je počinjen na prostoru i oko Srebrenice. Involviranje hrvatskih snaga odvijalo se kroz pomoć vojnim formacijama Hrvatskog vijeća obrane koje su djelovale na prostoru BiH i koje su nominalno bile pod određenom pravnom i vojnom jurisdikcijom domaćih, tj. bosanskohercegovačkih struktura ili struktura tzv. Herceg-Bosne, tvorevine koja je konstituirana na određenom prostoru sa ciljem legalizacije političkih ciljeva i vojnog djelovanja struktura “hrvatskog naroda” u Bosni i Hercegovini³.

Za ovu analizu su važne određene političke prilike i stanja koja su bitno uslovljavala sam karakter i ciljeve rata, istodobno i način njegovog vođenja, uključivanje ugovora o miru, tj. Dejtonskog sporazuma, te uloge političkih snaga u procesu uspostave mira i vraćanja povjerenja ljudi u sistem pravde i institucije države Bosne i Hercegovine.

Pred nama nije bilo mnogo teorijske građe koja bi objašnjavala ono što se tokom rata zbivalo na prostorima Bosne i Hercegovine. Bili smo suočeni sa mnogobrojnim ličnim iskazima i dokumentima pojedinačnih stradanja, a sam iracionalni

---

³ Samo kao jednu ilustraciju našeg stajališta navodimo nedavno objavljeno pismo koje dovoljno ilustrativno govori o tome ko je i sa kojim formacijama učestvovao u ratu na prostorima BiH. Udruga hrvatskih dragovoljaca i veterana Domovinskog rata HR H-B i Udruga organizatora otpora HVO u BiH uputili su pismo predsjedniku Hrvatske Vlade Tihomiru Oreškoviću u kojem za hrvatskog ministra branitelja predlažu brigadiru Jadrana Topića iz Mostara, predsjednika Udruge organizatora otpora HVO u BiH.

“Na temelju Vašeg poziva da se na mjesto ministra hrvatskih branitelja u Vladi Republike Hrvatske predloži više kandidata, slobodni smo Vam predložiti brigadiru Jadrana Topića iz Mostara, predsjednika Udruge organizatora otpora HVO u BiH. Prema našem dubokom uvjerenju brigadir Jadrana Topić ima sve potrebne kvalifikacije za tu časnu dužnost. Mi, hrvatski branitelji u Bosni i Hercegovini, koji imamo hrvatsko državljanstvo smatramo se sastavnim dijelom hrvatskih oružanih snaga i čini nam zadovoljstvo predložiti kandidata koji ima veliki domoljubni i vojni kredibilitet stečen u Domovinskom ratu i uvjereni smo kako ne bi kao svi prošli ministri branitelja u Vladi RH, pravio razliku između branitelja Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane”, stoji u pismu. (FENA, Mostar, 11. ožujak)

karakter ovih zbivanja i neraspolaganje racionalnim razlozima opravdava poduzimanje ratnih akcija pojedinačnim ili različitim viđenjima istih događaja. Sve je to otežavalo naš interes da ne ulazimo u svu širinu pitanja i problema sa kojima se i danas Bosna i Hercegovina i njeni narodi i građani suočavaju. Još uvijek su prisutne “tri istine” ili “tri viđenja” uzroka i karaktera rata, učesnika u sukobu te krivičnih djela koja su činjena. Najmanje se govori o istini, pravdi, o odgovornosti za činjenje zločina i drugih kaznenih djela. Brojna medijska građa, nastala tokom i nakon rata, nije nam bila od velike koristi zbog njene jednostranosti ili favoriziranja onih koji su činili krivična djela, umjesto njihove osude. Građa sa kojom su određeni organi raspolagali dostavljena je na traženje Međunarodnog suda u Hagu, ali uz dosta teškoća i otpora, što je doprinijelo odugovlačenju određenih procesa pa i izricanju određenih presuda koje su bile u prvom postupku nepotpune ili djelimično dokazane određene radnje. Dobar dio te građe bio je nepotpun ili selektiran pa su neke presude donesene na osnovu takvih izvora u drugostepenom postupku proglašene nepotpunim ili na nedovoljno validnim izvorima.

Ono što je vidljivo kako sa političkog tako i sa društvenog aspekta jeste činjenica da se malo ili gotovo nikako ne govori o satisfakciji žrtava i njihovom položaju u procesu traganja za mirom, uspostavi i afirmaciji društvenih vrijednosti zasnovanih na poštivanju ljudskih prava. Politički akteri nerado ostavljaju prošlost iza sebe i, na jedan programiran način, ne čine iskorake ka prosperitetnijoj budućnosti i za državu BiH i njen opstanak, ali i za prosperitet građana i njihov brži integrativni proces kroz oblike pravde i pomirenja. Presude Haškog tribunala trebale su biti snažna poluga za procese pomirenja i za procesuiranje odgovornih za krivična djela. Njegove presude su trebale biti snažan oslonac novim političkim i društvenim snagama u procesu pomirenja, a teret ratne destrukcije i odgovornost za rat ostaviti onima koji su ga planirali, organizirali i vodili.

Istini za volju, suviše je tragedije i stradanja, ličnih patnji i drugih oblika trauma, pojedinačnih i kolektivnih, koje nije lahko ostaviti iza sebe i okrenuti se izgradnji novih društvenih odnosa. Oni opterećuju političke i druge društvene snage. Ako tome pridodamo negiranje odgovornosti kako u BiH tako i u susjednim državama, onda imamo jedno društveno stanje koje je Erich From označio kao stanje “*društvene anomalije*”.

S obzirom da je do sada proizvedeno dosta literature, dokumenata i različitih oblika svjedočenja o načinima i obimima stradanja, individualnih, ali i kolektivnih trauma te drugih definiranih oblika patnji i stradanja, na samome početku neizbježno je pitanje njihove vjerodostojnosti i objektivnosti. Da bismo izbjegli zamku jednodimenzionalnosti, našu analizu želimo zadržati na presudama Haškog tribunala – bez političkih ocjena stanja i odnosa prije ili poslije sukoba koji se odvijao u periodu 1992–1995. godine.

I pored navedenih poteškoća moguće je već sada sagledati ulogu i značaj Presuda Haškog tribunala na procese pomirenja. Naime, u toku vođenja postupaka svjetlo su pronašle brojne istine o prirodi i karakteru rata u Bosni i Hercegovini u

periodu 1992–1995, snagama, akterima, naredbodavcima te izvršiocima monstruoznih krivičnih djela i djela ratnog zločina.

Procesuiranje predmeta ratnih zločina je mehanizam tranzicijske pravde putem kojeg se utvrđuje odgovornost pojedinaca za kršenje ljudskih prava i Međunarodnog humanitarnog prava, te foreznička/sudska istina, kako bi se dostigla određena satisfakcija za žrtve i uspostavila stabilizacija kulturom kažnjavanja svih onih koji su prekršili zakon. Na ovaj način pokušava se napraviti razlika između društveno prihvatljivog i društveno neprihvatljivog ponašanja, sa ciljem da se na efikasan način, vladavinom prava, obeshrabri ponavljanje činjenja zločina i suzbiju mogućnosti njegovog ponavljanja.

Suđenja za ratne zločine koji su se dogodila tokom oružanog sukoba u BiH odvijaju se na četiri nivoa: na međunarodnom – pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) i sudovima trećih zemalja u skladu sa principima univerzalne jurisdikcije; na državnom – pred Odjelom za ratne zločine Suda BiH; na lokalnom – pred 5 okružnih, 10 kantonalnih sudova i Osnovnim sudom Brčko Distrikta, te na regionalnom nivou. Mi ćemo ostati samo na presudama koji je donio Međunarodni sud u Hagu, ne ulazeći u presude koje su donesene na domaćim sudovima u BiH. Istini za volju, nužno je u izvođenju zaključaka na neki način, promatrati cjelokupni proces u jednom kontinuitetu i sa ciljem vraćanja povjerenja u pravo i pravičnost i princip pravde kao uslova pomirenja naroda i građana koji žive na zajedničkoj teritoriji i u okviru jedne države.

U prvom poglavlju želimo pokazati izvorno značenje i osnovne postavke na kojima je utemeljen Međunarodni sud pravde za bivšu Jugoslaviju u Hagu. U drugom dijelu pokazujemo kako su i na koji su način legitimirane i uspostavljene procedure za pokretanje postupka i privođenje osumnjičenika za krivičnu odgovornost pred Međunarodnim sudom, u trećem dijelu bavit ćemo se pitanjem tranzicijske pravde, njenim značenjem i presudama koje utvrđuju stepen odgovornosti određenih lica osumnjičenih za krivična djela po različitim osnovama: od političke, komandne, vojne do neposredne odgovornosti učinilaca tih djela. Na kraju dajemo presjek ili zaključke, što je moguće objektivnije, kojim se ukazuje na značaj presuda Međunarodnog suda u Hagu na procese pomirenja u Bosni i Hercegovini.

U knjizi polazimo od osnovne funkcije Haškog tribunala a koja se ogleda u kažnjavanju i procesuiranju odgovornih za različite oblike zločina koji su počinjeni na prostoru Bosne i Hercegovine, a time i utvrđivanju stvarne istine o prirodi i karakteru rata i obimu stradanja stanovništva. Da bi smo sagledali, bar donekle, utjecaj tih presuda na procese pomirenja i vraćanja povjerenja u pravdu i pravni poredak te na poštivanje ljudskih prava nužno je bilo da prvo sagledamo 1) Ustavno ustrojstvo BiH, 2) Međunarodne sporazume i historijat sudova te njihov osnov, odnosno, osnivačke akte, organizaciju i postupke. Također je neophodno bilo sagledati osnovne karakteristike i načela Međunarodnog prava te različita iskustva i gledišta na pojedine institute, odnosno oblike organizacije i funkcije te različite presude i druge pravne radnje i postupke.

I. NASTANAK MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVOSUĐA

1. Nastanak međunarodnih sudova

Od najranijih dana ljudske civilizacije do danas čovječanstvo se suočavalo sa različitim oblicima i obimima sukoba. Umni ljudi, vlasti i narodi su promišljale kako te sukobe humanizirati i kako uspostaviti određena načela i pravila kojih su se dužne pridržavati sve strane u sukobu. Zato je bogata istorija ratovanja, ali i pravnih normi koje su nametane i koje su obavezivale strane u sukobu na poštivanje i postupanje u različitim situacijama i prema različitim kategorijama stanovništva ali i samih aktera. Paralelno sa pokušajima da se humanizira rat kao krajnje nehumano sredstvo politike javljale su se i ideje o osnivanju sudskih organa sa zadatkom da utvrde odgovornost i kažnjivost lica za izvršene zločine u doba rata ili u vezi sa ratnim zbivanjima. Tako se još tokom stogodišnjeg rata (1337–1453) javila ideja rimskog pape o osnivanju suda koji bi bio nadležan za suđenje izvršiocima najtežih krivičnih djela izvršenih u doba rata. No, prvi put je historija zabilježila djelatnost ovakvog suda u trinaestom, a potom i u petnaestom vijeku. Tako je za vrijeme “Šarla Anžijskog u Napulju 1268. godine izrečena smrtna kazna Konradinu fon Hohenstafenu za krivično djelo *vođenja nezakonitog rata* i za *ratne zločine* protiv civilnog stanovništva. Bilo je to vrijeme kada se njemačka carska dinastija borila da zadrži pozicije vlasti nakon što je papa Kliment IV 1265. godine to kraljevstvo dodjelio dinastiji Anjou”¹.

Također, poslije nezapamćenih zločina protiv civilnog stanovništva koji su izvršeni u njemačkom gradu Brajzahu 1474. godine na prijedlog Francuske, Austrije, švajcarskih kantona i gradova Gornje Rajne formiran je *ad hoc* krivični sud. On je bio sastavljen od 27 sudija iz saveznih gradova (koji su u to vrijeme imali status grada-države). Taj sudski organ je poslije provedenog krivičnog postupka donio presudu kojom je izrekao smrtnu kaznu guverneru njemačkog grada, vojvodi od Burgundije Peteru fon Hagenbahu kao odgovornom licu za izvršene “zločine protiv prirodnog prava i gaženja Božjih i ljudskih zakona”.

Jedan od osnivača Međunarodnog komiteta Crvenog krsta Gistav Mojnije je još 1882. godine sačinio Nacrt Konvencije o osnivanju međunarodnog pravosud-

---

¹ Nielsen, C. A. (2009): Međunarodno kazneno pravo i povijest – uvod u istraživački projekt. *Politička misao*. Zagreb, 2009.

nog tijela pogodnog za sprečavanje i kažnjavanje kršenja Ženevskih konvencija. Dakle, ovaj se prijedlog sastojao u ideji o osnivanju međunarodnog krivičnog suda koji bi bio nadležan za kažnjavanje lica za povrede Ženevske konvencije iz 1864. godine. No, to je još uvek vrijeme tradicionalog shvatanja državnog suvereniteta pa ova ideja nije urodila plodom.

Dvadeseti vijek donosi nove ideje u pravcu formiranja Međunarodnog krivičnog suda. Tako je još odredbama Versajskog mirovnog ugovora iz 1919. godine (u odredbama čl. 227. i 230) bila predviđena obaveza pobjedničkih sila da izvedu pred sud i utvrde krivičnu odgovornost njemačkih i austrougarskih političkih i vojnih rukovodilaca na čelu sa njemačkim carem Vilhelmom II Hoencolernom za zločine izvršene na bojnopolju i na okupiranim teritorijama. Ovim je odredbama bilo predviđeno i osnivanje posebnog suda koji bi vodio krivični postupak. Taj sud trebali su sačinjavati predstavnici Velike Britanije, Italije, Japana, SAD i Francuske. Budući da je holandska vlada odbila izručiti njemačkog cara ovom sudu, na sudskom je procesu poslije Prvog svjetskog rata (koji je održan pred Vrhovnim sudom u Lajpcigu 3. februara 1920) od optuženih 45 lica za ratne zločine osuđeno samo devet lica.

U toku 1920. godine osnovan je "Savjetodavni komitet pravnika" sa zadatkom da izradi plan za stvaranje "stalnog suda međunarodne pravde koji bi bio nadležan da sudi za zločine koji predstavljaju kršenje međunarodnog javnog poretka ili protiv općeg međunarodnog prava" koje mu ustupe skupština ili Savjet Društva naroda. No, ubrzo je Skupština Društva naroda taj prijedlog odbila kao "preuranjen" i pitanje osnivanja Međunarodnog krivičnog suda je ostavljeno za kasnije. Sljedeći pokušaj da se osnuje Međunarodni krivični sud u ovom međuratnom periodu uslijedio je 1934. godine poslije atentata na jugoslovenskog kralja Aleksandra Karađorđevića u Marseju, kada je pod okriljem Društva naroda 1937. godine donesena Konvencija protiv terorizma kojom je predviđeno osnivanje ovog suda. Ali budući da ova konvencija nikada nije stupila na snagu, i ova je ideja ostala samo mrtvo slovo na papiru.²

2. Međunarodni vojni sudovi

U međunarodnoj praksi sukoba i kažnjavanja zločina i vojni sudovi imaju svoju bogatu istoriju i pravnu praksu. Nezapamćeni zločini izvršeni od strane nacista i fašista širom svijeta za vrijeme Drugog svjetskog rata doveli su do organiziranja nadnacionalnih sudskih organa koji su u provedenom krivičnom postupku izrekli presude najvećim njemačkim i japanskim političkim i vojnim rukovodiocima, a koje su po tom i izvršene. Naime, savezničke sile su još 1942. godine potpisale

---

² Nielsen, C. A. "Međunarodno kazneno pravo i povijest – uvod u istraživački projekt". *Politička misao*, Zagreb, 2009, str. 82.

sporazum u palati Sent Džejsms u Londonu kojim su ustanovile Komisiju UN za ratne zločine sastavljenu od sedamnaest predstavnika svojih država. “Ova je Komisija sačinila 8.178 predmeta (dosijea) o licima koja su osumnjičena za najteže međunarodne zločine izvršene u tom ratu.”³

Potom su savezničke sile donijele odluku u vidu “Deklaracije” na Moskovskoj konferenciji koja je održana 30. oktobra 1943. Godine da poslije okončanja rata pred sud izvedu njemačke ratne zločince čiji zločini nemaju posebnu geografsku opredijeljenost, dok je za ostale zločince dogovoreno da im se sudi u državama gdje su ta djela i izvršena. Kasnije, na konferencijama “velike trojice” (predsjednika SAD, premijera Velike Britanije i predsjednika vlade SSSR) u Teheranu od 28. Novembra do 1. decembra 1943. godine, na Jalti od 4. do 11. februara 1945. Godine i u Potstadmu od 17. Jula do 2. augusta 1945. Godine usaglašeni su stavovi o potrebi suđenja glavnim njemačkim ratnim zločincima. Slijedeći te ideje savezničke sile su Londonskim sporazumom o gonjenju i kažnjavanju glavnih ratnih zločinaca Evropske osovine od 8. augusta 1945. godine usvojile Statut Međunarodnog vojnog suda.

Ovaj sud su sačinjavale četiri sudije i četiri zamjenika koje su imenovala vlade: SAD-a, SSSR-a, Velike Britanije i Francuske. Predsjednik suda je biran naizmjenično po državama. Presude su donošene većinom glasova, a u slučaju jednakog broja glasova odlučivao je glas predsjednika Suda. Svaka od ovih država također je imenovala i po jednog javnog tužioca. Sudski postupak i pravila dokazivanja su bila uređena dijelom odredbama ovog statuta, a dijelom je sam Sud u toku postupka donosio određena procesna pravila. Inače, sam se postupak sastojao iz sljedećih faza:

- 1) prethodna izjava tužioca,
- 2) dokazna sredstva optužbe i odbrane,
- 3) saslušanje svjedoka,
- 4) riječi odbrane i optužbe,
- 5) izjava optuženog i
- 6) presuda.

Pred Međunarodni vojni sud koji je zasjedao u Nirnbergu izvedena su 22 optužena njemačka ratna zločinca. Na sudskom procesu koji je trajao duže od devet mjeseci 1. oktobra 1946. godine od 22 optužena lica, presudom je njih dvanaest osuđeno na smrt vješanjem, tri lica na doživotni zatvor, a četiri ratna zločinca su osuđena na vremenske kazne zatvora u trajanju od 10 do 20 godina. Trojica optuženih (Šaht – ministar finansija, Papen – diplomata i Friče –novinar) oslobođenisu od optužbe. Osuđeni su kazne zatvora izdržavali u zatvoru Špandau nad kojim su za-

³ Josipović, I. *Ratni zločini, priručnik za praćenje suđenja*. Osijek: Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, 2007, str. 87.

jedničku upravu imale sve četiri sile pobjednice. Ovaj sud je u donesenoj presudi osudio ne samo najviše političke i vojne rukovodioce Trećeg rajha, već je kao zločinačke osudio i sljedeće organizacije (pravna lica) i to: a) vodstvo Nacionalso-cijalističke partije, b) Gestapo – Tajnu državnu policiju, c) SS jedinice – nezavisne jedinice Nacističke partije i d) SD – obaveštajnu organizaciju Trećeg rajha. Iako je bilo upornih zahtjeva, “Nirnberški sud nije proglasio zločinačkim sljedeća pravna lica i to: a) SA odrede – udarne odrede nacističke partije, b) Vladu Trećeg Rajha i c) Generalštab i Vrhovnu komandu njemačke armije”⁴.

Na drugom kraju svijeta, na Dalekom istoku, odluka o kažnjavanju najviših japanskih vojnih i političkih rukovodilaca za vođenje agresivnog rata i izvršene brojne zločine donesena je još 1. decembra 1943. godine na konferenciji u Kairu kojoj su prisustvovali predstavnici SAD-a, Velike Britanije i Kine. Sve pojednosti o Tokijskom sudu bile su precizirane i u aktu o kapitulaciji koji je Japan potpisao 2. septembra 1945. godine. Nešto prije toga, 26. jula 1945. godine, savezničke sile donijele su Potsdamsku deklaraciju na osnovu koje je potom osnovan Tokijski tribunal. Naime, odlukom (Posebnim proglasom – “Poveljom”) američkog komandanta za Daleki istok, generala Daglase Makartura (a ne ugovorom saveznih pobjedničkih sila kao u slučaju Nirnberškog suda), vojni sud je osnovan i radi suđenja japanskim vojnim i političkim rukovodiocima za zločine izvršene na Dalekom istoku. Ovaj sud bio je sastavljen od jedanaest sudija (bez zamjenika) koje je imenovao vrhovni komandant na prijedlog vlada savezničkih država koje su i potpisale akt o kapitulaciji Japana. Svaka od vlada država koje su bile u ratu sa Japanom imenovala su po jednog sudiju, a sud je donosio odluke većinom glasova. Glavnog tužioca ovog suda imenovala su SAD. Vrhovni komandant također je i odobravao izvršenje izrečenih kazni. Ovaj sud je na procesu koji je vođen od 3. maja 1946. godine do 14. novembra 1948. godine (kada je izrečena presuda) od optuženih 25 lica, sedam lica osudio na kaznu smrti, šesnaest lica na kaznu doživotnog zatvora, a dva lica su osuđena na kaznu zatvora u trajanju od 7 od 20 godina. Nijedan od optuženih nije oslobođen optužbe.

Poslije Drugog svjetskog rata na oslobođenim teritorijama osnovano je više različitih sudova koji su vodili krivične postupke i sudili pojedinim ratnim zločincima, uglavnom za izvršena međunarodna krivična djela na njihovim teritorijama. Tako su osnovani: 1) saveznički okupacioni sudovi, 2) nacionalni sudovi savezničkih država (država pobjednica) i 3) nacionalni sudovi pobijeđenih država. Ovi sudski organi su sudili učiniocima teških krivičnih djela protiv čovječnosti i Međunarodnog prava, koja su izvršena na određenim okupiranim teritorijama.

Na osnovu Zakona broj 10. Kontrolnog savjeta za Njemačku u Nirnbergu je održano još nekoliko sudskih procesa (tzv. naknadni procesi) u vremenu od oktobra 1946. godine do aprila 1949. godine. U ovim procesima je pred sudskim

---

⁴ Nielsen C. A. “Međunarodno kazneno pravo i povijest – Uvod u istraživački projekat”. *Politička misao*. 2009, str. 89.

vijećem u dvanaest sudskih postupaka od strane tužioca Tejlora Telforda optuženo ukupno 185 političkih i vojnih rukovodilaca njemačkog rajha od kojih je 24 lica osuđeno na smrt (to su procesi Listu, Renduliću, Bemeu, Špajdelu i dr.). I u drugim državama (Jugoslaviji, SSSR-u, Čehoslovačkoj, Poljskoj, Belgiji, Francuskoj, Norveškoj) u poslijeratnom periodu održano je više sudskih procesa pred nacionalnim sudovima u kojima je utvrđivana krivična odgovornost za učinjene zločine u Drugom svjetskom ratu.

Dakle, u periodu poslije Drugog svjetskog rata Međunarodno krivično pravo realiziralo se na nekoliko nivoa, i to: 1) najviši nivo je bio realiziran pred Nirnberškim i Tokijskim sudovima, gdje su postupci vođeni protiv najviših vojnih i političkih rukovodilaca. Ovi sudski procesi imali su međunarodni karakter. To je najviši nivo međunarodnih sudova; 2) suđenje pred vojnim sudovima država pobjednica, najprije u okupacionim zonama u Njemačkoj i pred američkim vojnim sudovima na Dalekom istoku. Ovo je srednji nivo međunarodnih sudova; 3) suđenje pred nacionalnim sudovima pojedinih država gde su postupci vođeni protiv svih učinilaca krivičnih djela prema kriteriju mjesta gde je krivično djelo izvršeno. Ovo je najniži nivo krivičnog pravosuđa za međunarodna krivična djela.

3. *Ad hoc* tribunali

Međunarodno krivično pravo se danas sastoji iz propisa sadržanih u nizu međunarodnih ugovora, konvencija, paktova i protokola. Težnja da se dođe do kodifikacije svih ovih propisa urodila je plodom tek na kraju dvadesetog vijeka iako su aktivnosti upravljene u ovom smjeru otpočele odmah poslije Drugog svjetskog rata⁵.

Generalna skupština UN još 1946. godine formirala je Komisiju za kodifikaciju i razvoj Međunarodnog krivičnog prava koja je kasnije nazvana Komisija za Međunarodno pravo i pripremu kodeksa međunarodnih zločina. Komisija je formulirala osnovne principe Međunarodnog krivičnog prava koji su proizilazili iz Nirnberške i Tokijske presude (tzv. nirnberški principi) i izradila Projekt kodeksa međunarodnih zločina. Taj je projekt podnesen na usvajanje Generalnoj skupštini UN-a 1954. godine, ali zbog neslaganja među vodećim silama svijeta toga vremena (doba hladnog rata i oštro suprotstavljenih blokova), nije bio usvojen. Generalna skupština UN-a je potom na Petom zasjedanju formirala Komitet za Međunarodno krivično pravosuđe koji je izradio Nacrt Statuta Međunarodnog krivičnog suda i podnio ga na usvajanje na Sedmom zasjedanju skupštine. Prema tome, donošenje kodeksa o međunarodnim zločinima i uvođenje Međunarodnog krivičnog pravosuđa postala je tekovina početka trećeg milenija. No, tek 1975. godine na Petom kongresu o prevenciji kriminaliteta i postupanju sa učiniocima,

⁵ Vidjeti šire u djelu Petrović, B., Jovašević, D. *Međunarodno krivično pravo*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2010.

održanoj u Ženevi, usvojena je Rezoluciju o prevenciji torture i o prevenciji i suzbijanju terorizma svih vrsta. Tom prilikom ponovo je razmatrana ideja o formiranju Međunarodnog krivičnog suda. U okviru Komisije za ljudska prava UN-a i Međunarodnog udruženja za kazneno pravo (IAPL) izrađen je i Nacrt statuta Međunarodnog krivičnog suda koji čak ni zapadni blok zemalja nije bio spreman prihvatiti (posebno u dijelu nadležnosti za gonjenje zločina aparthejda).

Dalji naponi Međunarodne zajednice u organiziranju jedinstvenog fronta borbe protiv međunarodnog kriminaliteta odvijaju se uglavnom u pravcu preduzimanja napora na suzbijanju trgovine opojnim drogama i psihotropnim supstancijama. Tako je petnaest karipskih i latinoameričkih država podržalo ideju o Međunarodnom krivičnom sudu na Specijalnoj sesiji o narkotičkim drogama Generalne skupštine UN-a 1989. godine. No, ovoj ideji oštro su se usprotivile SAD, Velika Britanija i Francuska. Međunarodnopravna komisija Generalne skupštine UN-a ipak je nastavila raditi na studiji o formiranju, nadležnostima i pravilima postupanja međunarodnog krivičnog sudskog organa o čemu je posebno bilo riječi 1990. godine u Havani na Osmom kongresu UN-a o prevenciji zločina i postupanju sa izvršiocima. Sljedeće godine Međunarodnopravna komisija prezentirala je svoj izveštaj o zločinima protiv mira, čovječnosti i sigurnosti čovječanstva na Šestom komitetu UN-a. Pitanje formiranja nadnacionalnog sudskog organa potom je razmatrano više puta, i to: 1991. godine u okviru Fondacije za ustanovljenje Međunarodnog krivičnog suda (FEICC), 1992. godine od strane Međunarodnog naučnog i profesionalnog savjetodavnog vijeća UN (ISPAC) i Međunarodnog udruženja za kazneno pravo (IAPL). Umjesto formiranja stalnog sudskog organa u okviru i pod okriljem UN-a, početkom devedesetih godina 20. vijeka počinju jačati ideje o osnivanju posebnih sudova (tzv. *ad hoc* sudova) za pojedine slučajeve kršenja međunarodnih prava. Takvi su prijedlozi posebno bili glasno izraženi od strane Senata i Predstavničkog doma Kongresa SAD-a kada su započela i neformalna saslušanja o zlodjelima iračkog predsjednika Sadama Huseina i drugih iračkih vojnih i političkih rukovodilaca za povrede Međunarodnog prava za vrijeme agresije Iraka na Kuvajt 1990. godine.

Iako je poslije Drugog svjetskog rata u okviru organizacije Ujedinjenih nacija ili njenih pojedinih organa bilo više pokušaja da se osnuje jedan stalni Međunarodni krivični sudski organ, ti pokušaji ostali su bez uspjeha. Tek početkom devedesetih godina 20. vijeka sa ratnim zbivanjima na prostorima bivše SFRJ i Ruande jačaju ideje da se osnuju posebni *ad hoc* tribunali za suđenje učiniocima najozbiljnijih i najtežih povreda Međunarodnog humanitarnog prava na području ovih država. Na osnovu Povelje UN-a i glave VII osnovana su dva *ad hoc* tribunala. To su: 1) Tribunal za gonjenje lica odgovornih za ozbiljne povrede Međunarodnog humanitarnog prava izvršene na tlu bivše SFRJ, koji je osnovan Rezolucijom Savjeta bezbjednosti UN-a broj 827 od 25. maja 1993. godine. Rezolucijom istog organa broj 1503 od 28. augusta 2003. godine postavljena je "završna strategija" kojom je predviđeno da sve istrage pred ovim sudskim organom budu okončane do kraja 2004. godine, a prvostepeni postupci do kraja 2008. godine, kako bi do

kraja 2010. godine bili okončani i svi krivični postupci po pravnim lijekovima i 2) “Međunarodni krivični tribunal za Ruandu koji je osnovan Rezolucijom Savjeta bezbjednosti UN-a broj 955 od 8. novembra 1994. godine”⁶.

Konačnu premijeru Međunarodno krivično pravosuđe doživjelo je na primjeru ratnih zbivanja na prostorima bivše SFR Jugoslavije, odnosno Ruande devedesetih godina prošlog vijeka. Tada se, prvo, pribjegli korištenju glave VII, Povelje UN-a i člana 29 kako bi se formirao Međunarodni tribunal za suđenje licima odgovornim za ozbiljne povrede Međunarodnog humanitarnog prava izvršene na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine. Naime, još 13. jula 1992. godine Savjet bezbjednosti UN-a je Rezolucijom broj 764 obavezao sve strane u sukobima na prostorima bivše SFR Jugoslavije na izričitu primjenu humanitarnog Međunarodnog prava, a posebno Ženevskih konvencija iz 1949. godine. U Rezoluciji broj 771 od 13. avgusta 1992. godine Savjet bezbjednosti UN-a ponovo je izrazio zabrinutost zbog nastavljanja činjenja povreda Međunarodnog humanitarnog prava, posebno na teritoriji Bosne i Hercegovine, uključujući masovna prisilna iseljavanja i deportacije civila, hapšenja i zloupotrebu civila u logorima, namjerne napade na neborce, bolnice i ambulante, sprečavanje isporuke hrane i medicinskih potreba civilima i obijesnom oštećenju ili uništenju imovine. Tom prilikom pozvane su države i međunarodne organizacije da prikupljaju i Savjetu bezbjednosti dostavljaju podatke i informacije o izvršenim zločinima i povredama Međunarodnog humanitarnog prava. Potom Savjet bezbjednosti UN-a u Rezoluciji broj 808 od 22. marta 1993. godine odlučuje formirati “Međunarodni tribunal za gonjenje lica odgovornih za ozbiljne povrede Međunarodnog humanitarnog prava izvršene na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine što konačno i čini Rezolucijom broj 827 od 25. maja 1993. godine kada je usvojen Statut tribunala sa sjedištem u Hagu”⁷. Ovaj Tribunal je do sada donio više presuda za učinjena međunarodna krivična djela⁸.

Sličan Tribunal osnovan je Rezolucijom Savjeta bezbjednosti UN-a broj 955 od 8. novembra 1994. godine radi utvrđivanja krivične odgovornosti i kažnjavanja lica odgovornih za izvršena krivična djela protiv čovječnosti i Međunarodnog prava za vrijeme građanskog rata u Ruandi. Ovaj tribunal ima sjedište u gradu Aruši u Tanzaniji i njegov je zadatak da utvrdi krivičnu odgovornost i izrekne kazne učiniocima najtežih krivičnih djela u Ruandi. Tako je Sudsko vijeće Tribunala kojim je predsjedavao sudija Vilijam Sekule krajem 2003. godine bivšem gradonačelniku Mukinga – Juvenalu Kajelijelu, pripadniku Hutu plemena, izreklo kaznu doživotnog zatvora za krivično djelo *genocida* nad Tutsima koje je izvršeno u gradu Ruhengeriju.

⁶ www.peacestudiesjournal.org.uk/.pdf, 2015.

⁷ Birdsall, A. The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia – Towards a More Just Order? Peace Conflict & Development. Vol 8, January, 2006.

⁸ Prvi put je Sudsko vijeće kojim je predsjedavao sudija Almiro Rodrigez augusta 2002. godine izreklo kaznu za najteže krivično djelo ove vrste – genocid, generalu Radislavu Krstiću za izvršeni zločin u Srebrenici.

4. Razlike između Haškog tribunala i Tribunala za Ruandu

S obzirom da su organizacija i postupak oba *ad hoc* krivična tribunala zasnovani na istim postavkama i načelima, izložiti ćemo karakteristike Haškog tribunala. Pri tome treba ukazati na razlike u nadležnostima Tribunala za Ruandu u odnosu na Haški tribunal. Te se razlike svode na sljedeće:

1. prostorna nadležnost je šire određena u Statutu Tribunala za Ruandu jer se ona prostire na sva krivična djela koja su izvršena na teritoriji Ruande, ali i na teritoriji susjednih država pod uslovom da su krivična djela izvršila lica koja su državljani Ruande. Haški tribunal je pak nadležan za međunarodna krivična djela koja su izvršena samo na teritoriji bivše SFR Jugoslavije;
2. vremenska nadležnost uže je određena u Statutu Tribunala za Ruandu jer je ovaj tribunal nadležan samo za međunarodna krivična djela koja su izvršena u vremenskom periodu od 1. januara do 31. decembra 1994. godine. Nasuprot tome, nadležnost Haškog tribunala se prostire na sva međunarodna krivična djela koja su izvršena u periodu od 1991. godine (bez odrješenja tačnog datuma u 1991. godini, kao i bez određenja do kada se ova djela mogu izvršiti što praktično znači da se ta nadležnost prostire na sva krivična djela koja procijeni tužilaštvo). Tako se pred ovim tribunalom vode krivični postupci i za krivična djela koja su izvršena u toku 1998. i 1999. godine, dakle u vrijeme prije i u toku NATO udara na SR Jugoslaviju;
3. stvarna nadležnost Tribunala za Ruandu je uže određena. Naime, prema Statutu Tribunala za Ruandu, on je nadležan za utvrđivanje krivične odgovornosti i izricanje kazni učiniocima krivičnih djela: genocida, zločina protiv čovječnosti i teških povreda člana 3. Ženevske konvencije za zaštitu žrtava rata iz 1949. godine i Drugog dopunskog protokola iz 1977. godine koja su izvršena na teritoriji Ruande (budući da se ovdje ne radi o međunarodnom, već o unutrašnjem oružanom sukobu, ali sa ogromnim brojem civilnih žrtava), ali i u slučaju izvršenja krivičnih djela od strane državljana Ruande, ako su ta djela izvršena van teritorije ove države. Dakle, Tribunal za Ruandu nije nadležan za zločine koji se mogu izvršiti u kontekstu međunarodnog oružanog sukoba, tj. teška kršenja Ženevskih konvencija iz 1949. godine i kršenja zakona i običaja rata.

5. Nadležnost i postupci koje primjenjuje Haški tribunal

Po Statutu i drugim osnivačkim aktima Haški tribunal je nadležan za sljedeća međunarodna krivična djela:

- a) zločin protiv čovječnosti,
- b) zločin genocida,
- c) teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949. godine i
- d) kršenje zakona i običaja ratovanja.

Haški tribunal čine sljedeći organi:

- 1) sudska vijeća (prvostepeno i žalbeno),
- 2) tužilaštvo i
- 3) sekretarijat tribunala⁹.

Sudska vijeća sastavljena su od jedanaest nezavisnih sudija, od kojih su trojica sudija u Prvostepenom vijeću (pri čemu ne mogu da budu iz iste države) i pet sudija u Žalbenom vijeću. Statut predviđa određene uslove potrebne za izbor sudija ovog tribunala. Za sudiju mogu biti izabrana lica visokih moralnih osobina, nepristrasna i sa integritetom, koja posjeduju kvalifikacije koje se zahtijevaju u njihovim državama za najviša sudijska zvanja. Njih bira generalna skupština UN-a na vrijeme od četiri godine. Sudije biraju predsjednika Tribunala koji predsjedava postupkom pred Žalbenim vijećem (čl. 12, 13, i 14. Statuta).

Tužilac je odgovoran za istragu učinjenih zločina i optuženje lica odgovornih za krivična djela iz nadležnosti Tribunala. To je nezavisni organ Tribunala koji postavlja Savjet bezbjednosti UN-a. To mora biti lice visokih moralnih kvaliteta koje posjeduje najviši nivo stručne kompetencije i iskustva u vođenju istraga i optužbi u krivičnim stvarima. Bira se na period od četiri godine (član 16. Statuta).

Sekretarijat je odgovoran za administraciju i usluge Međunarodnom tribunalu. Čine ga sekretar i ostalo osoblje. Sekretara postavlja generalni sekretar UN-a na period od četiri godine. Osoblje sekretarijata postavlja sekretar (član 17).

Odredbe čl. 18–26. Statuta uređuju krivični postupak pred Tribunalom. Tužilac započinje istragu po službenoj dužnosti ili na osnovu pribavljenih informacija iz bilo kog izvora (npr. vlada i organa UN-a, nevladinih i međuvladinih organizacija). On prima sve informacije i odlučuje o tome da li postoji dovoljno osnova za optuženje nekog lica. Pri tome, on može da ispituje osumnjičenog, žrtve ili svjedoke, kao i da prikuplja relevantne dokaze, te da preduzima pojedine istražne radnje na licu mjesta. U obavljanju ovih poslova on može tražiti pomoć organa države gdje se takve radnje preduzimaju. Osumnjičeni koga ispituje tužilac ima pravo na branioca po svom izboru, kao i pravo na besplatnu pravnu pomoć postavljenog branioca, te pravo na prevođenje cjelokupnog materijala na svoj jezik. Kada utvrdi da postoji “slučaj”, tužilac priprema optužnicu koja sadrži činjenični opis djela, krivično djelo koje se optuženom stavlja na teret, kao i sakupljene dokaze. Potom se optužnica dostavlja sudiji Prvostepenog vijeća.

⁹ Haški tribunal III, Osnovna dokumenta/The Hague Tribunal III, Basic Legal Documents (2001), Beograd, 2015.

Slijedi faza preispitivanja optužnice. To je nadležnost sudije Prvostepenog vijeća, koji kada utvrdi da je “slučaj” dovoljno formiran, potvrđuje optužnicu ili ako nije zadovoljan, može istu i odbaciti. Poslije potvrde optužnice, sudija na zahtjev tužioca može izdati naređenje i naloge za hapšenje, zadržavanje, predavanje i transfer optuženog ili druga naređenja od značaja za dalje vođenje krivičnog postupka.

Pretnesni postupak pred Prvostepenim vijećem je sljedeća faza postupka pred Haškim tribunalom. Vijeće je dužno obezbijediti korektno i brzo vođenje krivičnog postupka u saglasnosti sa pravilima procedure i dokazivanja, uz puno poštovanje prava optuženog, kao i zaštite žrtava i svjedoka. Lice protiv kojeg je potvrđena optužnica se pritvara, potom se obavještava o optužbama protiv njega i privodi Tribunalu. Po otpočinjanju pretresa, prvo se čita optužnica, zatim se utvrđuje da li su poštovana sva prava optuženog, kao i da li je on razumio optužnicu. Potom se optuženi poučava o pravu da odgovori na sve navode optužnice. Prvostepeno vijeće tada utvrđuje datum pretresa. Saslušanje je javno osim ako postoje razlozi za isključenje javnosti u skladu sa pravilima procedure i dokazivanja.

Član 21. Statuta Haškog tribunala garantuje optuženom licu sljedeći korpus prava, među kojima se posebno ističu sljedeća prava: 1. jednakost pred Tribunalom, 2. pravo na pošteno i javno saslušanje, 3. pretpostavka nevinosti kao i 4. garancije pune ravnopravnosti optuženog kao što su: a) da bude smjesta i detaljno obaviješten na svom jeziku o prirodi i osnovama optužbe, b) da ima odgovarajuće vrijeme i mogućnosti za pripremu odbrane, kao i pravo da komunicira sa braniocem po svom izboru, c) da mu se sudi bez nepotrebnog odlaganja, d) da mu se sudi u ličnom prisutvu, kao i da se brani lično i uz stručnu pomoć, e) da ispituje svjedoke optužbe i da obezbijedi prisustvo i ispitivanje svjedoka odbrane, f) pravo na besplatnu pomoć prevodioca i g) da ne bude prinuđen da svjedoči protiv sebe ili da prizna krivicu”.¹⁰

Kada je krivična stvar u dovoljnoj mjeri rasvijetljena i razriješena, Prvostepeno vijeće objavljuje presudu koja se donosi većinom glasova. Uz izreku o krivici i kazni, presuda se dopunjava pismenim obrazloženjem koje može da sadrži i izdvojena mišljenja i neslaganja pojedinih sudija – članova sudskog vijeća.

Nezadovoljna strana može izjaviti žalbu iz sljedećih razloga: 1. zbog greške u pravnim pitanjima koje odluku suda čine manjkavom i 2. zbog činjenične greške koja je dovela do nepravilne odluke. O podnesenoj žalbi odlučuje žalbeno vijeće koje napadnutu odluku može da: a) potvrdi, b) poništi ili c) promijeni (preinači).

Kada se otkrije nova činjenica koja nije postojala u vrijeme suđenja pred prvostepenim ili žalbenim vijećem, a koja može da bude od odlučujućeg značaja za odluku suda, osuđeno lice ili tužilac mogu podnijeti Tribunalu zahtjev za ponavljanje postupka. To je jedina vrsta vanrednog pravnog lijeka koji poznaje Statut Haškog tribunala.

¹⁰ Haški tribunal III, Osnovna dokumenta/The Hague Tribunal III, Basic Legal Documents (2001), Beograd, 2015.

Osnovne teškoće sa kojima se u dosadašnjem radu suočavao Haški tribunal mogu se svesti na sljedeće:

1. nedovoljna saradnja država u pogledu hapšenja i predaje optuženih lica i pristupa dokazima što otežava efikasan rad tužilaštva;
2. višegodišnje trajanje pojedinih istraga što je omogućilo mnogim osumnjičenima da umru prije početka suđenja ili prije donošenja sudske odluke (pa je na taj način njihova krivica ostala neutvrđena);
3. neravnotežan položaj odbrane u odnosu na istražno-tehničke i vremenske mogućnosti kojima raspolaže tužilaštvo;
4. adversarni sistem suđenja koji u složenim i obimnim slučajevima dovodi do nerazumno dugotrajnih sudskih postupaka što dovodi do kolizije dva važna procesna načela: a) pretpostavke nevinosti i b) neograničenog trajanja pritvora i
5. okolnost da sudije ne prisustvuju nagodbama tužilaštva sa optuženima koji se često završavaju sporazumom o priznanju krivice.

6. Osnivanje stalnog Međunarodnog krivičnog suda i njegove nadležnosti

Međunarodni *ad hoc* tribunali nisu zadovoljili svjetsku, ni laičku, ni pravničku javnost u pogledu pravde i pravičnosti. Sve jače se ispoljava potreba za osnivanjem jednog stalnog i univerzalnog Međunarodnog krivičnog suda pred kojim bi odgovarali izvršiocima svih međunarodnih zločina bez obzira čiji su državljani i bez obzira na svoju funkciju i mjesto gdje su zločini izvršeni. Kao rezultat takve težnje i svih ranije uloženi napore, konačno je usvojen Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda na Diplomatskoj konferenciji u Rimu jula 1998. godine. Od ukupno prisutnih 148 predstavnika država, 120 je glasalo za Statut, 21 država je bila uzdržana, dok je 7 bilo protiv. Da bi sud počeo funkcionirati, bilo je potrebno da Statut potpiše i ratificira najmanje 60 država.

Dana 1. jula 2002. godine ovaj statut Međunarodnog krivičnog suda (poznat i kao Rimski statut) stupio je na snagu čime je sud formalno i osnovan (kada je dakle izvršena kodifikacija Međunarodnog krivičnog prava), a 11. marta 2003. godine, u prisustvu predstavnika 89 država (potpisnica Statuta) i generalnog sekretara UN-a Kofi Anana, inaugurirano je osamnaest sudija ovog suda na čelu sa predsjednikom suda, kanadskim sudijom Filipom Kiršom (koji je svojevremeno bio predsjedavajući Rimske konferencije 1998. godine kada je i usvojen Statut ovog suda). Nešto kasnije, 21. aprila 2003. godine, za glavnog tužioca ovog suda izabran je Argentinac Luis Moreno Okampo.

Stalni Međunarodni krivični sud konačno je počeo sa radom 1. jula 2003. godine – tako je otvorena nova stranica u historiji ljudske civilizacije.

Međunarodni krivični sud osnovan Rimskim statutom komplementaran je nacionalnom pravosuđu. Naime, usvojeno je gledište, sadržano u preambuli Statuta, da je prije svega na državama da gone učinioce međunarodnih zločina, a tek ako one to ne učine, postupak pokreće Međunarodni sud.

Sjedište Međunarodnog krivičnog suda u Hagu je u Holandiji, s tim što ono može biti i na drugome mjestu kada i gdje se to pokaže neophodnim. Ovako shvaćena komplementarnost znači da je Međunarodni krivični sud samo proširenje nacionalne krivične jurisdikcije. On tako nije “nacionalni”, nego “internacionalni” organ. On ne može učiniti ništa više nego što mogu i nacionalni sudovi. “Međunarodni krivični sud ne može direktno da hapsi okrivljena lica, niti da prikuplja relevantne dokaze jer nema ‘svoju’ policiju. Zbog toga i svi zahtjevi za saradnju i pružanje međunarodne krivičnopravne pomoći moraju da idu preko nacionalnih sudova. Kako je taj sud samo ‘produžetak’ nacionalnih sudova, okrivljena lica mu se ne ‘izručuju’ (ekstradiraju), nego se ‘predaju’.”¹¹

Međunarodni vojni sudovi u Nirnbergu i Tokiju su nasuprot tome imali ekskluzivnu nadležnost u odnosu na nacionalne sudove. Oni su djelovali u državama čiji su državljani optuženi za najteža međunarodna krivična djela. U odnosu na te zločine, bila je isključena jurisdikcija nacionalnih sudova poraženih država. Samo na taj način su sudovi država pobijednica mogli direktno doći do optuženih lica i dokaza za njihovu krivicu. I *ad hoc* tribunali – za bivšu Jugoslaviju i Ruandu – imaju suženiju nadležnost iako i oni imaju prioritet u odnosu na nacionalne sudove (ali ta nadležnost nije ekskluzivna). Naime, nacionalni sudovi mogu, pa čak i moraju suditi licima za koje postoji sumnja da su izvršila međunarodna krivična djela u ratnim dešavanjima na području bivše SFR Jugoslavije, odnosno Ruande, pod uslovom da *ad hoc* tribunali ne vode krivične postupke prema takvim licima. To iz razloga jer su međunarodni sudovi u prvom redu zainteresirani da suđenje licima koja su se nalazila na najvišim političkim, državnim, policijskim ili vojnim položajima, dok suđenje ostalim učiniocima međunarodnih krivičnih djela prepustaju nacionalnim sudovima. Budući da se radi o izuzetno značajnom organu Međunarodne zajednice, potrebno je ukazati i na nadležnosti stalnog Međunarodnog krivičnog suda. To su: a) materijalna, b) personalna, c) teritorijalna i d) vremenska.

Materijalna nadležnost Međunarodnog krivičnog suda (čl. 5–8. Statuta) ograničena je na najteža međunarodna krivična djela koja pogađaju Međunarodnu zajednicu. Statutom su predviđene četiri vrste zločina (međunarodnih krivičnih djela) za koje je nadležan ovaj sud. To su:

- 1) zločin genocida,
- 2) zločin protiv čovječnosti,
- 3) ratni zločini i
- 4) zločin agresije.

---

¹¹ Vidjeti šire o povijesti i nastanku međunarodnog suda u *Krivično pravo* (Sržentić, N., Stajić, A., Sržentić, Lj., Sarajevo: Univerzitetu Travniku, Pravni fakultet, 2009).

Osim zločina agresije, za sva ostala krivična djela dati su elementi na osnovu Ženevskih konvencija iz 1949. godine i dopunskih protokola iz 1977. godine.

U pogledu personalne nadležnosti Međunarodnog krivičnog suda prema članu 26. Statuta utvrđeno je da je on nadležan za vođenje krivičnog postupka i utvrđivanje krivične odgovornosti fizičkih lica koja su u vrijeme izvršenja nekog od, Rimskim statutom, predviđenih zločina imala navršenih 18 godina života, kao i da su državljani neke od država članica Rimskog statuta (dakle država koje su priznale nadležnost ovog nadnacionalnog sudskog organa).

Teritorijalna nadležnost suda (član 5. Statuta) prostire se na teritoriju država na kojoj je izvršeno neko međunarodno krivično djelo ili na teritoriju države čiji je optuženi državljanin, ali samo pod uslovom da se radi o državi koja je potpisala Rimski statut.

Vremenska nadležnost suda (član 11. Statuta) označava da se pred ovim sudom mogu krivično goniti i kažnjavati učinioci za ona međunarodna krivična djela koja su izvršena poslije 1. jula 2002. godine, kao dana stupanja na snagu Rimskog statuta. Prva optužnica pred ovim sudom podignuta je tek 2007. godine.

II. KRIVIČNO ZAKONODAVSTVO U BiH

1. Krivičnopravno zakonodavstvo u BiH

Krivično pravo u Bosni i Hercegovini je strogo pisano pravo, ono je naslijeđeno iz Socijalističke Jugoslavije koje je bilo razvijeno i utemeljeno na dugogodišnjem iskustvu i u teorijskom i praktičnom značenju. Izvor Krivičnog prava u Bosni i Hercegovini, za razliku od nekih drugih zemalja, isključivo je Ustav i zakon. Posredni ili dodatni izvori Krivičnog prava uključuju Ustav i međunarodne sporazume. Međutim, ovi izvori također mogu predstavljati neposredan izvor krivičnog prava i u našoj zemlji. “Sudska praksa i pravni autoriteti ne smatraju se izvorima krivičnog prava, premda se smatra da su oni od neizmjernog značaja za provedbu krivičnog prava”.¹

U Ustavu BiH uređena su ljudska prava, i ne samo to, već su njegovim odredbama prihvaćene mnogobrojne međunarodne i evropske konvencije kao sastavni dio ljudskih prava i pravnog poretka naše zemlje. Radi potpunijeg razumijevanja osnovnih intencija Ustava BiH navest ćemo njegove temeljne odrednice koje se odnose na ljudska prava i krivično-pravnu utemeljnost.

Član II Ustava BiH garantuje poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda koja su zasnovana na međunarodno priznatim standardima. U osnovnim odredbama navodi se da će Bosna i Hercegovina i oba entiteta osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda. U tu svrhu obrazovana je i Komisija za ljudska prava za Bosnu i Hercegovinu, kao što je predviđeno u Aneksu 6 Općeg okvirnog sporazuma, tj. Dejtonskog sporazuma o miru.

Ono što je novina i, rekli bismo, presedan u pravnoj i društvenoj praksi jeste ustavna obaveza da se prava i slobode predviđene Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i u njenim protokolima direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini. Čak se u članu II/2 Ustava Bosne i Hercegovine predviđa da će se “Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njeni protokoli direktno primjenjivati u Bosni i Hercegovini” i “imat će prioritet nad svim ostalim zakonima”. Član II/6 Ustava propisuje, “Bosna i Hercegovina, i svi sudovi, ustanove, organi vlasti, te organi kojima posredno rukovode entiteti ili koji djeluju unutar entiteta podvrgnuti su, odnosno primjenjuju ljudska prava i

---

¹ Petrović, B., Jovašević, D. *Međunarodno krivično pravo*, Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2010, str.67.

osnovne slobode” predviđene Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenim protokolima.

Pored toga, član II/7 i Aneks I Ustava predviđaju obaveznu primjenu određenih međunarodnih sporazuma o ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini:

- *Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (1948.);*
- *Ženevske konvencije I-IV o zaštiti žrtava rata (1949.) i Dopunski protokoli I-II (1977.);*
- *Konvencija koja se odnosi na status izbjegica (1951.) i Protokol (1966.);*
- *Konvencija o državljanstvu udatih žena (1957.);*
- *Konvencija o smanjenju broja lica bez državljanstva (1961.);*
- *Međunarodna konvencija o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije (1965.);*
- *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966) i Opcioni protokoli (1966. i 1989.);*
- *Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966.);*
- *Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije u odnosu na žene (1979.);*
- *Konvencija protiv mučenja i drugih surovih, nehumanih ili ponižavajućih tretmana ili kažnjavanja (1984.);*
- *Evropska konvencija o sprečavanju mučenja, nehumanog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja (1987.);*
- *Konvencija o pravima djeteta (1989.);*
- *Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika-migranata i članova njihovih porodica (1990.);*
- *Evropska povelja za regionalne jezike i jezike manjina (1992.); i*
- *Okvirna Konvencija za zaštitu nacionalnih manjina (1994.)²*

Dejtonskim ustavom, odnosno članom VI/3(c) Ustava, na nivou BiH predviđen je Ustavni sud koji ima izvorne nadležnosti ocjene ustavnosti i usaglašenosti zakona na nižim nivoima teritorijalne organizacije i inkorporiranosti navedenih Konvencija u te propise.

Ustavni sud je nadležan u pitanjima koja mu je proslijedio bilo koji sud u Bosni i Hercegovini u pogledu toga da li je zakon, o čijem važenju ovisi njegova odluka, kompaktilan sa ovim Ustavom, sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i njenim protokolima, ili sa zakonima Bosne i Hercegovine.

---

² http://hr.wikipedia.org/wiki/Ženevske_konvencije

Ustavni sud također je nadležan za predmete koji su mu proslijeđeni, a tiču se postojanja ili domašaja nekog općeg pravila Međunarodnog javnog prava koje je bitno za odluku suda.

Međunarodno pravo stoga predstavlja značajan izvor zakona u pravnom sistemu Bosne i Hercegovine, ističući da su odredbe domaćeg zakona o genocidu, ratnim zločinima, zločinima protiv čovječnosti i drugim krivičnim djelima protiv Međunarodnog prava izvedene iz Međunarodnog prava.

Sudska vijeća Suda BiH i pravni teoretičari smatraju da Međunarodno pravo predstavlja značajan izvor zakona u pravnom sistemu Bosne i Hercegovine. Sudovi u BiH oslanjaju se na međunarodnu sudsku praksu i teoriju. Sudovi u BiH posebno se oslanjaju na međunarodnu sudsku praksu jer se ona odnosi na opća načela Međunarodnog prava, običajni status određenih odredbi Međunarodnog prava i tumačenje odredbi Međunarodnog prava.

Kako Ustav BiH predviđa direktnu primjenu Evropske konvencije o ljudskim pravima, njene odredbe se praktično direktno primjenjuju. Tu prije svega mislimo na načelo da se niko ne može smatrati krivim za krivično djelo nastalo činjenjem ili nečinjenjem, koje nije predstavljalo krivično djelo u vrijeme izvršenja prema državnom ili Međunarodnom pravu. Isto tako, izrečena kazna neće biti teža od one koja se primjenjivala u vrijeme izvršenja krivičnog djela. Ovaj postulat ili polazište, ne utiče na suđenje ili kažnjavanje bilo koje osobe koja je kriva za činjenje ili nečinjenje, ako je to djelo u vrijeme izvršenja predstavljalo krivično djelo prema općim pravnim načelima priznatim kod civiliziranih naroda. Ova načela sadržana su u članovima 3,4,i 4.a. Krivičnog zakona BiH, o čemu će biti riječi dalje u tekstu.

U pravnoj praksi i primjeni Krivičnog zakonodavstva u BiH došlo je do jednog oblika konfuzije ili pravne nesuglasnosti o tome koje zakonodavstvo primijeniti, tj. dali primijeniti Krivični zakon SFRJ koji je bio na snazi kada su određena krivična djela učinjena ili primijeniti zakone koji su kasnije doneseni. Ono što je važno i u jednom i u drugom slučaju jeste da je uvaženo načelo zakonitosti, kao i načelo primjene zakona koji je blaži za počinitelja, kako zakrivična djelatako i u svrhu kažnjavanja.³

Određenim pravnim i društvenim neslaganjima doprinijela je i činjenica da je krivično zakonodavstvo više puta mijenjano. Nakon raspada SFRJ, BiH je preuzela krivično zakonodavstvo bivše SFRJ i Krivični zakon SFRJ. U tom su zakonu predviđena krivična djela protiv čovječnosti i Međunarodnog prava (ratni zločini). Po mišljenju jednog broja pravnih eksperata i teoretičara prava “za vrijeme rata u BiH u periodu od 1992–1995., treba da se primjenjuje Krivični zakon SFRJ”⁴.

³ Stojanović, Z., *Međunarodno krivično pravo* (skripta), drugo izdanje, Beograd: Dosije Beograd, 2002. str. 12.

⁴ Petrović, B., Jovašević, D. *Međunarodno krivično pravo*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2010.

Federacija BiH je 1998. godine donijela svoj Krivični zakon. U odredbama tog zakona propisana su krivična djela protiv čovječnosti i Međunarodnog prava. Republika Srpska je 2000. godine donijela svoj Krivični zakon, u kojem su krivična djela protiv čovječnosti i Međunarodnog prava također predviđena. Distrikt Brčko je donio svoj Krivični zakon, u kojem su krivična djela protiv čovječnosti i Međunarodnog prava također propisana. Ovi zakoni bili su na snazi do 2003. godine, kada su doneseni “novi Krivični zakoni Bosne i Hercegovine, Federacije BiH, Republike Srpske i Distrikta Brčko”⁵.

Krivični zakon BiH iz 2003. godine, regulira krivična djela protiv čovječnosti i Međunarodnog prava. Nadležnost za provedbu ovog zakona dodijeljena je Sudu BiH. Nakon donošenja Krivičnog zakona BiH ove odredbe se brišu u zakonima Entiteta i Distrikta Brčko jer su one u nadležnosti Suda BiH.

2. Pravni i teorijski sporovi vezani za primjenu krivičnog zakonodavstva u BiH

Nakon pokretanja procedura odgovornosti za ratne i druge zločine, kako pred Haškim tribunalom tako i pred domaćim pravosuđem, nastupile su pravne praznine i različita tumačenja o snazi Krivičnog zakona. Sudska praksa i pravna teorija imale su različita mišljenja i postupanja. Neki predmeti i akteri procesuirani su po Krivičnom zakonu SFRJ koji je bio na snazi u vrijeme počinjenja krivičnih djela, dok su neki organi postupali po novom krivično-pravnom sistemu BiH. Iz toga su proizašle i različite presude, pa i veliki sporovi o karakteru i prirodi pravne norme i mogućnosti njene retroaktivne primjene. Na kraju je jedan broj optužnica i presuda izrečenih po kompetencijama Suda BiH, a na osnovu Krivičnog zakona BiH proglašen neustavnim i iste su vraćene na ponovni postupak uz primjenu zakona koji je bio na snazi u vrijeme učinjenja krivičnog djela.

O tim sporovima i danas se vode argumentirane rasprave i njihova dilema prati ukupno stanje konfuzije za procesuiranje odgovornih za razne oblike odgovornosti u vrijeme ratnih sukoba na prostorima BiH. Ono što je važno napomenuti jeste činjenica da se predmeti ratnih zločina u BiH procesuiraju na državnom nivou (Sud BiH) i na nivou entitetskih sudova.

Danas je i normativno i teorijski razjašnjeno da sudovi na entitetskom nivou i Distrikt Brčko mogu preuzeti nadležnost za ratne zločine u tri slučaja:

- ukoliko su predmeti ratnih zločina primljeni u rad kod tih sudova prije nego što je Krivični zakon BiH stupio na snagu (tj. prije 1. marta 2003) i ukoliko je optužnica pravno stupila na snagu;
- ukoliko su predmeti ratnih zločina primljeni u rad kod tih sudova prije stupanja na snagu Krivičnog zakona BiH, čak iako optužnica nije pravno

⁵ <http://www.tuzilastvobih.gov.ba>

stupila na snagu, a Sud BiH odluči da ne preuzme predmet pod svoju nadležnost osim ako Sud, po službenoj dužnosti ili na obrazloženi prijedlog stranaka ili branitelja odluči da preuzme takav predmet, a imajući u obzir težinu krivičnog djela, svojstva počinitelaca i ostale okolnosti važne za ocjenu složenosti predmeta;

- ukoliko Tužilaštvo BiH utvrdi, u skladu sa Pravilima puta, da predmeti ratnih zločina dostavljeni Tužilaštvu od kantonalnih i okružnih tužilaštava i agencija iz BiH ne spadaju u “vrlo osjetljive”, i odluči, uz “saglasnost Suda BiH, da ih proslijedi kantonalnim i okružnim tužilaštvima ili Tužilaštvu Distrikta Brčko”⁶.

U prošlosti su postojale značajne praktične razlike u pristupu entitetskih i okružnih sudova i Suda BiH kada je u pitanju zakon koji je povoljniji za optuženog.

Sudovi na entitetskom nivou i sudovi Distrikta Brčko generalno procesuiraju predmete ratnih zločina počinjene u sukobu u bivšoj Jugoslaviji na osnovu Krivičnog zakona SFRJ, kao *in tempore criminis* zakona i zakona koji je povoljniji za optuženog. “Sud BiH primjenjuje uglavnom Krivični zakon BiH kada su u pitanju ratni zločini počinjeni u istom periodu”.⁷

Međutim, žalbena vijeća Suda BiH u posljednje su vrijeme uvidjela da prilikom određivanja koji je od zakona – Krivični zakon SFRJ ili Krivični zakon BiH blaži za optuženog u pogledu kažnjavanja, treba u uzeti u obzir da li Sudsko vijeće namjerava izreći kaznu bližu minimalno ili maksimalno predviđenoj kazni. Žalbeno vijeće Suda BiH u nekim predmetima odlučivalo je da treba primijeniti KZ SFRJ jer su odredbe ovog zakona povoljnije za optuženog.

Pitanje vremenske primjene zakona se naročito pojavljuje kada je u pitanju:

- primjenjivost krivičnog djela – zločini protiv čovječnosti;
- primjenjivost određenih oblika odgovornosti poput komandne odgovornosti i učešća u udruženom zločinačkom poduhvatu kao i u nekim drugim slučajevima koji su teže prirode i obimnijih razmjera.

Ono što ohrabruje i pravnu i političku javnost, jeste činjenica da krivično gonjenje i izvršenje kazne ne zastarijeva za krivična djela genocida, zločina protiv čovječnosti te ratnih zločina, kao ni za krivična djela za koja po Međunarodnom pravu zastarjelost ne može nastupiti.

Kada je u pitanju primjena krivičnih zakona, onda je prihvaćeno stajalište, kako u pravnoj doktrini tako i u sudskoj praksi, da se u bilo kojem datom predmetu može primjenjivati samo jedan zakon u svojoj cijelosti – zakon koji je najpovoljniji za optuženog u konkretnom predmetu.

⁶ Pravne i teoretske primjene Krivičnog zakona u BiH; <http://www.sudbih.gov.ba>

⁷ Petrović, B., Jovašević, D. *Međunarodno krivično pravo*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu 2010, str.115.

Isključena je mogućnost kombinacije zakona, starog i novog, jer bi to zapravo značilo da sud primjenjuje zakon koji ne postoji.

Pitanje koji je zakon blaži u određenom predmetu ne može se rješavati *in abstracto*, odnosno, generalnim poređenjem dva ili više datih zakona. To pitanje mora se rješavati *in concreto*, poređenjem predmetnih zakona u odnosu na svaki konkretan predmet. Pri tome je neophodno utvrditi sve relevantne okolnosti prije davanja ocjene o tome koji bi zakon uistinu imao povoljniji ishod za optuženog. Kada je krivično djelo kažnjivo po oba zakona, rješenje nije nimalo jednostavno, pa je stoga tada potrebno utvrditi sve okolnosti koje mogu biti relevantne u izboru blažeg zakona.

Upoređivanje tekstova zakona, međutim, može dati siguran odgovor samo u slučaju ako je novi zakon dekrimirao nešto što je po starom bilo krivično djelo, jer je tada novi zakon očigledno blaži. U svim ostalim slučajevima, kada je krivično djelo kažnjivo po oba zakona, rješenje nije nimalo jednostavno, pa je stoga tada potrebno utvrditi sve okolnosti koje mogu biti relevantne za izbor blažeg zakona. Nije važno koji od dva ili više zakona nudi više mogućnosti za povoljniju presudu, već koji od tih zakona uistinu pruža bolji ishod za datog počinioca. Ukoliko oba zakona daju isti rezultat, ima se primijeniti zakon koji je bio na snazi u vrijeme izvršenja krivičnog djela.

Kada je krivično djelo kažnjivo po oba zakona, rješenje nije nimalo jednostavno, pa je stoga tada potrebno utvrditi sve okolnosti koje mogu biti relevantne u izboru blažeg zakona. U praksi je moguće da se zakon koji predviđa težu kaznu smatra povoljnijim za optuženog jer primjena njegovih drugih odredbi ima povoljniji ishod za optuženog.

Kao što smo naznačili, sud mora primijeniti jedan zakon u cijelosti, a ne može kombinirati dva različita zakona. Stoga se, pri suočavanju sa dva različita zakona, mogu pojaviti izazovi prilikom odmjeravanja kazne za optuženog i time ponovo izazvati pravne posljedice i teorijske sporove. Prilikom odmjeravanja kazne za optuženog, sud se mora pridržavati ne samo općih pravila kažnjavanja, već treba uzeti u obzir kako opću tako i specijalnu svrhu kažnjavanja, kako je to predviđeno zakonom. U slučajevima kada se kazna koja je propisana u dva ili više zakona razlikuje, sud će utvrditi da li će uzeti u razmatranje kaznu koja je bliža minimalno ili maksimalno predviđenoj kazni. Ukoliko sud više naginje minimalnoj kazni, on će primijeniti zakon koji predviđa povoljniju minimalnu kaznu. Sud BiH usvojio je ovaj pristup u svojim novijim presudama i sada je to i sudska, ali i pravna praksa.

3. Presude koje su izmijenile pravnu praksu

Primjena krivičnog zakonodavstva nadležnosti i važenje zakona u vrijeme učinjenja krivičnog djela nije samo teorijsko pitanje, već i pravna praksa kako Suda BiH tako i tumačenja i stajališta Ustavnog suda BiH te instrukcija Međunarodnog

suda u Hagu. Radi jasnoće i veličine problema koji je nastao u praksi, navest ćemo kao ilustraciju nekoliko presuda koje su na neki način izmijenile praksu i način postupanja prema učiniocima krivičnih djela i prema sudskoj praksi i primjeni krivičnog zakonodavstva kako u BiH tako i u susjednim zemljama koje su vodile neke od sporova za zločine učinjene na prostoru BiH.

Ustavni sud BiH donio je važnu odluku o ovom pitanju u predmetu *Krstić-Galić, Maktouf*. Odlučujući u navedenim predmetima Ustavni sud BiH zaključio je da u praksi, ni u jednoj državi bivše Jugoslavije u zakonodavstvu nije postojala mogućnost izricanja doživotnog zatvora niti dugotrajnih zatvorskih kazni, a što je Međunarodni krivični sud za zločine počinjene na području bivše Jugoslavije često činio (slučaj *Krstić, Galić* itd.).

Istovremeno, koncept KZ SFRJ bio je takav da nije predviđao postojanje dugotrajnog niti doživotnog zatvora nego je za najteža krivična djela propisivao smrtnu kaznu, a za lakše oblike – maksimalne zatvorske kazne do 15 godina zatvora. Dakle, jasno je da se ne može odvojiti jedna sankcija od cjelokupnosti cilja koji se želio postići kaznenom politikom u vrijeme važenja tog zakona.

U vezi s tim, Ustavni sud smatra da nije moguće jednostavno “odstraniti” težu sankciju propisanu kako ranijim tako i kasnijim zakonima i primijeniti samo druge, blaže sankcije i time praktično ostaviti neadekvatno sankcionirana najteža krivična djela.

U predmetu *Stupar i dr.*, optuženi su se teretili za izvršenje krivičnog djela genocida, a Sudsko vijeće ih je osudilo na osnovu KZ BiH. Odbrana je uložila žalbu navodeći da je KZ SFRJ blaži zakon, jer predviđa nižu maksimalnu kaznu od one predviđene KZ BiH. Odbrana je tvrdila da je KZ SFRJ predviđao kaznu zatvora od 20 godina kao zamjenu za smrtnu kaznu (koja je ukinuta u Bosni i Hercegovini) kao i da je sadržavao opću odredbu po kojoj je maksimalna kazna zatvora bila zatvorska kazna od 15 godina. Odbrana je tvrdila da je maksimalna kazna predviđena u KZ SFRJ, premda je to ranije bila smrtna kazna, bila zatvorska kazna od 20 ili 15 godina, što je manje od 45 godina zatvora koliko je Krivičnim zakonom BiH propisano za genocid.

Žalbeno vijeće potvrdilo je kaznu koju je izreklo Sudsko vijeće i odbacilo argumente odbrane da je trebalo primijeniti KZ SFRJ kao blaži zakon. Žalbeno vijeće istaklo je značaj *in concreto* utvrđivanja vremenske primjenjivosti zakona za svaki konkretan predmet. Žalbeno vijeće je istaklo da je KZ SFRJ za genocid propisivao minimalnu zatvorsku kaznu u trajanju od 5 godina ili smrtnu kaznu, dok KZ BiH za isto krivično djelo propisuje zatvorsku kaznu od najmanje 10 godina ili dugotrajni zatvor (20–45 godina).

Prvostepeno je vijeće prilikom odmjeravanja kazne optuženim utvrdilo da je, imajući u vidu sve olakšavajuće i otežavajuće okolnosti, kazna dugotrajnog zatvora u trajanju od 40 do 45 godina neophodna i adekvatna sankcija za počinjeno krivično djelo. S obzirom da je zakonom propisani maksimum za krivično djelo *genocid* prema KZ BiH dugotrajni zatvor u trajanju od 45 (četrdesetpet) godina,

“Žalbeno vijeće je smatralo da je evidentno da je namjera prvostepenog vijeća bila da izrekne strožu kaznu, te da se u tom smislu kretalo ka posebnom maksimumu”.

Poredeći zapriječenu maksimalnu kaznu propisanu u ova dva zakona, žalbeno vijeće istaklo je da “Krivični zakon SFRJ kao maksimalnu kaznu propisuje smrtnu kaznu, dok Krivični zakon BiH propisuje dugotrajni zatvor i da je stoga i u ovoj konkretnoj situaciji, KZ BiH blaži za optužene, jer propisuje zatvorsku kaznu koja je u svakom slučaju blaža od smrtne”.⁸

Žalbeno vijeće je našlo da je neprihvatljiv stav odbrane jer je u vrijeme izvršenja djela u KZ SFRJ za ovo krivično djelo bila propisana smrtna kazna, a odbrana je implicirala da se spomenuta sankcija može jednostavno odstraniti iz odredbe člana 141. KZ SFRJ. Žalbeno vijeće došlo je do zaključka da bi, ukoliko se jedna sankcija ukloni i zamijeni drugom, bez izričite zakonske odredbe, to značilo da bi bio primijenjen zakon koji faktički ne postoji.

Žalbeno vijeće Suda BiH je u predmetu *Zijad Kurtović* primijenilo isto obrazloženje kao u predmetu *Stupar i dr.* U ovom predmetu optuženi se tere tio za krivično djelo *ratni zločin*, a Sudsko vijeće ga je oglasilo krivim i izreklo mu kaznu na osnovu KZ BiH. Međutim, Žalbeno vijeće je utvrdilo da je trebalo primijeniti Krivični zakon SFRJ.

Žalbeno vijeće naglasilo je značaj određivanja vremenske primjenljivosti zakona *in concreto*. Žalbeno vijeće je poređenjem zapriječenih kazni propisanih u svakom od zakona ocijenilo koji od zakona je povoljniji za počinioaca, našavši da KZ SFRJ propisuje nižu minimalnu kaznu za data krivična djela.

Žalbeno vijeće je istaklo da je Prvostepeno vijeće prilikom odmjeravanja kazne optuženom, imajući u vidu sve olakšavajuće i otežavajuće okolnosti, za svako djelo izreklo minimalnu kaznu propisanu Krivičnim zakonom BiH. Žalbeno vijeće je zaključilo da je intencija Pretresnog vijeća u ovom konkretnom predmetu bila da se optuženi blaže kazni. Žalbeno vijeće je utvrdilo da je KZ SFRJ povoljniji za optuženog jer predviđa blažu minimalnu kaznu za predmetna krivična djela (pet godina i jedna godina). Shodno tome, Žalbeno vijeće je preinačilo prvostepenu presudu kako bi primijenilo Krivični zakon SFRJ.

Na osnovu navedenih presuda i problema koji su nastali u primjeni krivičnog zakonodavstva te različitog postupanja došlo je do izmjene Krivičnog zakona BiH 2004. godine. Tim izmjenama i dopunama obuhvaćeno je procesuiranje i kažnjavanje krivičnih djela u skladu sa općim načelima Međunarodnog prava. Tako je novim članovima uređeno pitanje:⁹ kažnjavanje bilo kojeg lica za bilo koje činjene ili ne činjene koje je u vrijeme kada je počinjeno predstavljalo krivično djelo u skladu s općim načelima Međunarodnog prava.

⁸ Presuda Ustavnog suda BiH br: X-KR-O5/24 od 29.07 2008. godine

⁹ Krivični zakon BiH, <http://www.tuzilastvobih.gov.ba>

III. OPTUŽNICE I PRESUDE MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG SUDA ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU

1. Uvod

U ovom dijelu knjige pokušat ćemo razjasniti pojam međunarodnog zločina, političke, komandne i neposredne odgovornosti. To razumijevanje proističe iz samoga sadržaja optužnica kao i sa stajališta pravnog definiranja prirode i karaktera zločina, te njegove kvalifikacije. Pored pojmovnog i formalno-pravnog definiranja stepena i karaktera zločina i prirode kazne koja se za određena dokazana djela izriče, neophodno je i u sadržajnom smislu kumulirati značenje stepena odgovornosti i njegovu kvalifikaciju. Utvrđivanjem obima i karaktera zločina bavi se Međunarodni krivični sud pravde za bivšu Jugoslaviju sa sjedištem u Hagu. Pokretanjem procedure te podizanjem optužnice bavi se tužilaštvo navedenog suda.

Zatim ćemo dati u izvornom, odnosno, dostupnom obliku optužnice i presude i to za ona lica koja su na neki način najreprezentativnija za komparaciju stepena odgovornosti i obima zločina po različitim osnovama ili tačkama optužnice. Same optužnice i donesene presude najodgovornijim osobama po političkoj, tj. naredbodavnoj, vojnoj, tj. komandnoj i neposrednoj, odnosno izvršnoj odgovornosti dovoljno ilustriraju ne samo prirodu i namjeru, tj. karakter zločina već i stepen umiješanosti susjednih država i njihovu odgovornost.

Navedene optužnice i presude dovoljno govore i o snagama i akterima rata, te o mnogobrojnim istinama o njemu, koje mogu doprinijeti procesu pomirenja i vraćanja povjerenja kod naroda i građana kako u BiH tako i šire u regionu.

Kako se ne bi upustili u parcijalne istine i iskrivljivanje slike o prirodi i karakteru zločina i stepenu odgovornosti za rat i stradanja stanovništva na prostoru BiH, dat ćemo u što izvornijem obliku optužnice ili presude koje su do sada potvrđene ili izrečene za najodgovornija lica koja su u to vrijeme bili nosioci državnih, političkih i vojnih funkcija.

Ove optužnice i presude dovoljno su reprezentativne da se na osnovi njih mogu izvući odgovarajuće ocjene i ustanoviti korelacija utjecaja te njihov značaj na odnose i procese društvenog pomirenja¹.

---

¹ Zdravko Tolimir, bivši pomoćnik Ratka Mladića za bezbjednost i obavještajne poslove u Glavnom štabu Vojske Republike Srpske, pravosnažno je osuđen za genocid i potvrđena mu je kazna doživotnog zatvora.

2. Nadležnost Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju

Da bi smo mogli govoriti o tom pitanju, nužno je da prvo vidimo i izvršimo analizu presuda koje je do sada donio Haški sud. S obzirom da nije doneseno nekoliko ključnih presuda, u knjizi ćemo koristiti Optužnice koje su zvanično podignute pred ovim sudom. I presude i optužnice imaju za cilj da ukažu na odgovornosti koje su imali nosioci različitih funkcija i lica sa različitim ovlaštenjima. Haški tribunal po Statutu i drugim osnivačkim aktima nadležan je za sljedeća međunarodna krivična djela:

- a) zločin protiv čovječnosti,
- b) zločin genocida,
- c) teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949. godine i
- d) kršenje zakona i običaja ratovanja.

Žalbeno vijeće Haškog tribunala potvrdilo je Tolimiru najtežu kaznu po statutu Haškog tribunala koju mu je izreklo Pretresno vijeće u decembru 2012. godine, proglašivši ga krivim za genocid, udruživanje radi vršenja genocida, ubistva, istrebljenja, progone i nečovječna djela nad stanovništvom Srebrenice i Žepe u julu 1995. godine. Na tu presudu žalio se osuđeni Tolimir koji je zastupao sopstvenu odbranu, osporavajući činjenične i pravne nalaze presude i ocijenivši je kao neopravdanu i pretjeranu. Sudije su u cjelini ili djelimično prihvatile čak devet od njegovih 25 žalbenih osnova, ali su ipak potvrdile presudu koju je izreklo Pretresno vijeće. Bivši Mladićev pomoćnik je, prema prvostepenoj presudi, učestvovao u dva udružena zločinačka poduhvata i odgovoran je za zločine počinjene radi ostvarivanja tih poduhvata – ubistvo hiljada vojno sposobnih Bošnjaka nakon pada Srebrenice i prisilno premještanje stanovništva iz te enklave. Žalbeno vijeće je potvrdilo konstataciju Pretresnog vijeća da su ti zločini genocid, u čijem izvršenju je bivši general imao značajnu ulogu. Žalbeno vijeće Tribunala je u četiri predmeta – Krstić, Blagojević, Popović i ostali, te Tolimir potvrdilo zaključke prvostepenih vijeća da je u julu 1995. u Srebrenici počinjen genocid. Presudom Zdravku Tolimiru Žalbeno vijeće je izreklo šestu pravosnažnu presudu za genocid u Srebrenici, bilo za direktno učešće ili za pomaganje i podržavanje.

Prvu pravosnažnu presudu za “pomaganje i podržavanje genocida” u Srebrenici Tribunal je izrekao 2004. bivšem komandantu Drinskog korpusa VRS generalu Radislavu Krstiću. On je bio optužen kao direktni izvršilac genocida, ali mu je u žalbenom postupku ta kvalifikacija preinačena u pomaganje i podržavanje, pa mu je kazna sa 46 smanjena na 35 godina zatvora. Žalbeno vijeće je u maju 2007. ukinulo dio presude kojim je komandant Bratunačke brigade Vidoje Blagojević bio osuđen za direktno saučesništvo u genocidu, ali ga je, kao i Krstića, proglasilo krivim za pomaganje i podržavanje genocida i izreklo mu kaznu od 15 godina zatvora. Osuđeni je u zatvoru u Norveškoj izdržao dvije trećine kazne i od 2012. je na slobodi. Početkom ove godine Žalbeno vijeće je potvrdilo presudu Pretresnog vijeća da su Vujadin Popović i Ljubiša Beara, načelnici bezbjednosti Drinskog Korpusa, odnosno Glavnog štaba VRS, krivi za genocid i udruživanje radi vršenja genocida, za šta su i pravosnažno osuđeni na kaznu doživotnog zatvora. Istom presudom načelnik bezbjednosti Zvorničke brigade Drago Nikolić osuđen je za pomaganje i podržavanje genocida i izrečena mu je kazna od 35 godina zatvora.

Mi ćemo se zadržati samo na ta četiri nivoa ili područja odgovornosti. S obzirom na specifičnost optužnica, kvalifikacije zločina, njihovu argumentaciju, druge učesnike, povezanost predmeta te okolnosti u kojima su činjeni neophodno je da u skraćnijem obliku interpretiramo, odnosno, damo njihovu sadržinu. Tek nakon cjelovitijeg uvida u optužnice i presude moguća je komparacija i sagledavanje doprinosa istine koja se zbilila na određenim prostorima BiH u procesu vraćanja povjerenja u pravdu i pomirenje naroda na ovim prostorima.

3. Pojam *međunarodni zločin*

Već smo naveli pravna stajališta i definicije pojmova odnosno klasifikacije krivičnih djela kako po Međunarodnom krivičnom pravu tako i po domaćem zakonodavstvu. Međutim, da bismo bolje razumjeli samu prirodu djela i optužnice kao i presude, ukratko ćemo naznačiti kako Međunarodno krivično pravo propisuje šta su to međunarodna krivična djela. Ono uređuje i međunarodne postupke za gonjenje i suđenje licima koja se terete za vršenje tih krivičnih djela.

Međunarodni zločini predstavljaju kršenja međunarodnih pravila koja povlače individualnu krivičnu odgovornost pojedinaca² (za razliku od odgovornosti država u čije ime pojedinci mogu da djeluju kao njihovi organi).

Po ovoj definiciji, u međunarodne zločine ubrajamo ratne zločine, zločine protiv čovječnosti, genocid, mučenje (za razliku od mučenja kao jedne od vrsta ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti), agresiju i neke od ekstremnih oblika terorizma (teška djela međunarodnog terorizma koja podržava ili tolerira država).

4. Komandna odgovornost

Komandna odgovornost u sebi implicira političku i vojnu odgovornost. Ta implikacija proizilazi iz nadležnosti koje imaju pojedini subjekti u procesu komandovanja, a u koji su uključena i civilna i vojna lica zavisno od ustavom utvrđenih nadležnosti za procese komandovanja i izvršavanja naredbi. Mada u samom nazivu ova odgovornost implicira vojnu odgovornost, lica koja komanduju i koja su odgovorna za izvršavanje naredbi i njihovu realizaciju u toku i poslije određenih vojnih operacija.

Komandna odgovornost uređena je ustavom određene zemlje u kojoj je uspostavljen princip komandovanja pogotovo u vrijeme sukoba i nadležnosti koje pojedini organi u tom procesu imaju. Komandna odgovornost *eksplicite* je definirana u Statutu Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju. Komandna

---

² Vidjeti; Petrović, B., Jovašević, D. *Međunarodno krivično pravo*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu. 2010.

odgovornost predstavlja jedan od ozbiljnijih izazova u procesuiranju ratnih zločina uopće, a posebno na području bivše Jugoslavije. Doktrina komandne odgovornosti kao takva nije bila decidno propisana u važećem zakonodavstvu bivše države – Socijalističke federativne republike Jugoslavije.

Novi Krivični zakon Bosne i Hercegovine uvodi krivičnu odgovornost koja se u stručnim krugovima tretira kao komandna odgovornost. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju – MKSJ ima nadležnost da procesuirá osobe koje su optužene za genocid, zločin protiv čovječnosti i ratni zločin. Pri tome, MKSJ ima nadležnost da procesuirá i osobe koje nisu okrivljene za izvršenje, naredbu, poticanje, izazivanje ili pomoć i huškanje na izvršenje spomenutih zločina koji su protivni Međunarodnom humanitarnom pravu, već da nisu uspjeli da spriječe ili kazne takve zločine a oni su počinjeni od strane njegovih podređenih.

Komandna odgovornost predstavlja oblik individualne krivične odgovornosti koja nastaje nečinjenjem, tj. nadređeni je odgovoran za zločine podređenih ako je propustio da ih spriječi ili da ih kazni (za razliku od zločina koji je naredio).³

U najeksplicitnijem smislu, mogli bismo reći da komandna odgovornost predstavlja odgovornost komandanta za djela ratnog zločina koja su počinili njegovi podređeni kao i pripadnici paravojnih formacija koji su pod njegovom kontrolom.

Komandna odgovornost u Bosni i Hercegovini nije bila eksplicitno regulirana u krivičnom zakonodavstvu sve do 2003. godine, kada je članom 180. definirano krivično djelo *individualna i komandna odgovornost*.

Komandna odgovornost je definirana tako da se nadređeni smatra odgovornim za krivična djela (genocid, zločin protiv čovječnosti, ratni zločin protiv civilnog stanovništva, ratni zločin protiv ranjenih i bolesnih, ratni zločin protiv ratnih zarobljenika, protivpravno ubijanje i ranjavanje neprijatelja, protivpravno oduzimanje stvari od ubijenih i ranjenih na ratištu i povrede zakona i običaja rata) koja je počinio njegov podređeni ukoliko je znao ili je mogao znati da se njegov podređeni sprema učiniti takvo djelo, odnosno da je već učinio takvo djelo, a propustio je preduzeti nužne i razumne mjere da spriječi učinjenje krivičnog djela, odnosno da učinilac tog djela bude kažnjen.

---

³ Doktrinu komandne odgovornosti pronalazimo još za vrijeme feudalnog društvenog uređenja kada je zapovjednik smatran odgovornim za djela koja su počinili njegovi podređeni. Suđenje po komandnoj odgovornosti imamo nakon završetka I. svjetskog rata na suđenju Emilu Mileru pred Vrhovnim sudom u Lajpcigu. Miler je osuđen zato što nije spriječio izvršenje zločina, niti kaznio podređene koji su zločine počinili.

Doktrina komandne odgovornosti u savremenom svijetu prvi put je dobila svoj sudski epilog nakon II. svjetskog rata kad su vođeni postupci za izvršene ratne zločine pred Nirnbenskim i Tokijskim tribunalom. Istine radi, Povelja Tokijskog i Nirnbenskog tribunala nije omogućavala procesuiranje komandanata koji nisu spriječili ili kaznili zločinačka djela svojih podređenih, već je samo omogućavala da se procesiraju komandanti za njihovo učešće kao konspiratora, vođa ili saučesnika u izvršenju djela kažnjivih prema Međunarodnom humanitarnom pravu. Vidjeti šire u: Petrović, B., Jovašević, D.: *Međunarodno krivično pravo*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu. 2010.

Ovako definirana komandna odgovornost važećim Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine gotovo je identična sa sadržajem statuta Međunarodnog Krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju – MKSJ.

U optužnicama i presudama koje su pred nama vidljivo je da su u ratu na prostorima BiH počinjena gotovo sva krivična djela ratnog zločina, zločina protiv čovječnosti i Međunarodnog humanitarnog prava. Zločine su počinili individualno određeni pojedinci.

5. Optužnice i presude po političkoj i vojnoj odgovornosti

Izbor presuda i optužnica izvršili smo na način da su one podignute, potvrđene ili donesene protiv najodgovornijih osoba po političkoj ili vojnoj funkciji koju su ta lica obnašala u vrijeme sukoba u BiH i izvan nje u susjednim državama, tj. Srbiji ili Hrvatskoj. Ta reprezentativnost nam omogućava da komparacijom presuda različitih aktera spoznamo njihov utjecaj na procese pomirenja u BiH.

Počet ćemo sa Optužnicom Slobodanu Miloševiću koji je optužen za genocid, zločine protiv čovječnosti, teške povrede Ženevske konvencije, kršenja zakona i običaja ratovanja. Zatim ćemo prezentirati Presudu Momčilu Krajišniku, te Prvostepenu presudu protiv Radovana Karadžića i Optužnicu protiv Ratka Mladića. Sve ove presude i optužnice su u okviru kvalifikacije optužnica po političkoj, vojnoj i komandnoj odgovornosti.

Također ćemo ukratko interpretirati, odnosno, pokazati Zajedničku presudu po političkoj i vojnoj odgovornosti takozvane “Hrvatske zajednice Herceg-Bosne – Hrvatske republike Herceg-Bosne” za ratna dešavanja i ratna stradanja na prostoru R BiH.

Prezentirat ćemo Presudu za vojnu odgovornost generala Rasima Delića, komadanta Armije R BiH, za ratna dešavanja i ratna stradanja na prostoru R BiH.

5.1. Politička i vojna odgovornost vrha SR Jugoslavije za rat i ratna stradanja na teritoriji R BiH – Slobodan Milošević

Tužilac Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, u skladu sa svojim ovlaštenjima iz člana 18. Statuta Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, optužio je:

SLOBODANA MILOŠEVIĆA

ZA GENOCID, ZLOČINE PROTIV ČOVEČNOSTI, TEŠKE POVREDE ŽENEVSKIH KONVENCIJA I KRŠENJA ZAKONA I OBIČAJA RATOVANJA,

kako sledi:

OPTUŽENI:

1. **Slobodan MILOŠEVIĆ**, sin Svetozara Miloševića, rođen je 20. avgusta 1941. godine u Požarevcu u današnjoj Republici Srbiji, jednoj od konstitutivnih republika Savezne Republike Jugoslavije (u daljnjem tekstu: SRJ). Godine 1964. diplomirao je na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu i započeo karijeru kao privredni rukovodilac i bankar. Do 1978. godine bio je zamenik direktora, a zatim generalni direktor *Tehnogasa*, velikog naftnog preduzeća u tadašnjoj Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (u daljnjem tekstu: SFRJ). Zatim je postao predsednik *Beogradske banke (Beobanke)*, jedne od najvećih banaka u SFRJ, i na tom mestu ostao do 1983. godine.
2. **Slobodan MILOŠEVIĆ** je postao član Saveza komunista Jugoslavije 1959. godine. Godine 1984. postao je predsednik Gradskog komiteta Saveza komunista Beograda. Za predsednika Predsedništva Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije izabran je 1986, i ponovo 1988. godine. Dana 16. jula 1990. Savez komunista Srbije i Socijalistički savez radnog naroda Srbije ujedinili su se formirajući novu stranku, koja je nazvana Socijalistička partija Srbije (u daljnjem tekstu: SPS). Dana 17. jula 1990. godine **Slobodan MILOŠEVIĆ** je izabran za predsednika SPS-a i ostao na toj funkciji, izuzev u periodu od 24. maja 1991. do 24. oktobra 1992.
3. **Slobodan MILOŠEVIĆ** je izabran za predsednika Predsedništva tadašnje Socijalističke Republike Srbije 8. maja 1989. godine, i ponovo 5. decembra 1989. godine. Posle usvajanja novog Ustava 28. septembra 1990. godine, Socijalistička Republika Srbija postala je Republika Srbija, a **Slobodan MILOŠEVIĆ** je na višestranačkim izborima održanim u decembru 1990. godine izabran na novo-ustanovljenu funkciju predsednika Republike Srbije. Ponovo je izabran na ovu funkciju na izborima održanim 20. decembra 1992. godine.
4. Po isteku dva mandata na funkciji predsednika Republike Srbije, **Slobodan MILOŠEVIĆ** je 15. jula 1997. godine izabran za predsednika Savezne Republike Jugoslavije, zvanično stupivši na dužnost 23. jula 1997. godine. Posle poraza na predsedničkim izborima u Saveznoj Republici Jugoslaviji održanim u septembru 2000. godine, **Slobodan MILOŠEVIĆ** je 6. oktobra 2000. godine napustio taj položaj.

INDIVIDUALNA KRIVIČNA ODGOVORNOST

Član 7(1) Statuta Međunarodnog suda

5. **Slobodan MILOŠEVIĆ** snosi individualnu krivičnu odgovornost za zločine navedene u članovima 2, 3, 4 i 5 Statuta Međunarodnog krivičnog suda, kao što je opisano u ovoj optužnici, koje je planirao, podsticao, naredio, počinio ili čije je planiranje, pripremu ili izvršenje na drugi način pomagao i podržavao. Kad u ovoj optužnici koristi reč "počiniti", tužilac nema nameru da

sugeriše da je optuženi fizički počinio ijedan od zločina za koji se tereti kao lično odgovoran. Reč “počiniti” se u ovoj optužnici odnosi na učestvovanje u udruženom zločinačkom poduhvatu u svojstvu saizvršioca.

6. **Slobodan MILOŠEVIĆ** je učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu kako je navedeno u daljnjem tekstu. Svrha tog udruženog zločinačkog poduhvata bila je prisilno i trajno uklanjanje većine nesrba, pre svega bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, iz velikih delova teritorije Republike Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu koristi se naziv Bosna i Hercegovina), činjnjem zločina koji predstavljaju kršenje odredbi članova 2, 3, 4 i 5 Statuta Međunarodnog suda.
7. Ovaj udruženi zločinački poduhvat postojao je od 1. avgusta 1991. i trajao najmanje do 31. decembra 1995. Među pojedincima koji su učestvovali u ovom udruženom zločinačkom poduhvatu bili su **Slobodan MILOŠEVIĆ**, Radovan KARADŽIĆ, Momčilo KRAJIŠNIK, Biljana PLAVŠIĆ, general Ratko MLADIĆ, Borisav JOVIĆ, Branko KOSTIĆ, Veljko KADIJEVIĆ, Blagoje ADŽIĆ, Milan MARTIĆ, Jovica STANIŠIĆ, Franko SIMATOVIĆ zvani “Frenki”, Radovan STOJIČIĆ zvani “Badža”, Vojislav ŠEŠELJ, Željko RAŽNATOVIĆ zvani “Arkan”, te drugi poznati i nepoznati učesnici.
8. Zločini nabrojani u tačkama od 1 do 29 ove optužnice bili su deo cilja tog udruženog zločinačkog poduhvata. Alternativno, zločini nabrojani u tačkama od 1 do 15 i od 19 do 29 bili su prirodne i predvidive posledice ostvarenja cilja ovog udruženog zločinačkog poduhvata, a optuženi je bio svestan toga da iz izvršenja udruženog zločinačkog poduhvata mogu proizaći takvi zločini.
9. Da bi se uspešno realizovao cilj udruženog zločinačkog poduhvata, **Slobodan MILOŠEVIĆ** je radio u dogovoru sa drugim pojedincima u ovom udruženom zločinačkom poduhvatu ili preko njih. Svaki učesnik ili saizvršilac u ovom udruženom zločinačkom poduhvatu, imajući istu nameru kao i drugi da doprinese tom poduhvatu, odigrao je svoju sopstvenu ulogu ili više uloga koje su značajno doprinosile ostvarenju cilja ovog poduhvata. Uloge tih učesnika ili saizvršilaca uključuju, ali se ne ograničavaju na, sledeće:
10. Radovan KARADŽIĆ je bio predsednik Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: SDS) tokom celog perioda na koji se odnosi optužnica. Dana 27. marta 1992, KARADŽIĆ je postao predsednik “Saveta za nacionalnu bezbednost” bosanskih Srba. Dana 12. maja 1992, izabran je za predsednika tročlanog Predsedništva samoproglašene Srpske Republike Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu koristi se naziv Republika Srpska) i na tom položaju ostao i nakon što je 2. juna 1992. Predsedništvo prošireno na pet članova. Dana 17. decembra 1992, KARADŽIĆ je izabran za predsednika Republike Srpske i na tom položaju ostao tokom čitavog perioda na koji se odnosi ova optužnica. U svojstvu člana Saveta za nacionalnu bezbednost bosanskih Srba, člana Predsedništva, kao predsednik Republike Srpske, te na svom rukovodećem položaju u stranci SDS i državnim organima Republike

Srpske, Radovan KARADŽIĆ, zajedno sa drugima, komandovao je, rukovodio ili na drugi način vršio efektivnu kontrolu nad Teritorijalnom odbranom (u daljnjem tekstu: TO), vojskom bosanskih Srba (u daljnjem tekstu: VRS) i policijskim snagama Republike Srpske koje su učestvovala u zločinima navedenim u ovoj optužnici.

11. Momčilo KRAJIŠNIK, bliski saradnik Radovana KARADŽIĆA, bio je član Glavnog odbora SDS-a od 12. jula 1991. godine. Dana 24. oktobra 1991, dana kad je osnovana "Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini" (u daljnjem tekstu koristi se naziv "skupština bosanskih Srba"), KRAJIŠNIK je izabran za njenog predsednika. Od 27. marta 1992, KRAJIŠNIK je bio član Saveta za nacionalnu bezbednost bosanskih Srba. Postao je i član petočlanog Predsedništva 2. juna 1992. Kad je skupština bosanskih Srba izabrala Radovana KARADŽIĆA za predsednika Republike Srpske, 17. decembra 1992, KRAJIŠNIK je prestao da bude član Predsedništva, ali je i dalje bio jedan od najznačajnijih političkih vođa u Republici Srpskoj i ostao na funkciji predsednika Narodne skupštine do 19. oktobra 1996. U svojstvu člana Saveta za nacionalnu bezbednost bosanskih Srba po funkciji člana Predsedništva Republike Srpske, te na svom rukovodećem položaju u stranci SDS i državnim organima Republike Srpske, Momčilo KRAJIŠNIK, zajedno sa drugima, komandovao je, rukovodio ili na drugi način vršio efektivnu kontrolu nad TO-om, VRS-om i policijskim snagama Republike Srpske koje su učestvovala u zločinima navedenim u ovoj optužnici.
12. Biljana PLAVŠIĆ, političar SDS-a visokog ranga, postala je 28. februara 1992. jedan od dva vršioca dužnosti predsednika Srpske Republike Bosne i Hercegovine, zajedno sa Nikolom KOLJEVIĆEM. Kao vršilac dužnosti predsednika, Biljana PLAVŠIĆ je postala član *ex officio* Saveta za nacionalnu bezbednost bosanskih Srba. Dana 12. maja 1992, izabrana je za člana tročlanog Predsedništva i na tom položaju ostala i nakon što je Predsedništvo prošireno na pet članova. Kad je skupština bosanskih Srba 17. decembra 1992. izabrala Radovana KARADŽIĆA za predsednika Republike Srpske, izabrala je i Biljanu PLAVŠIĆ za jednog od dva potpredsednika, funkciju na kojoj je ostala do 19. jula 1996. U svojstvu potpredsednika, člana Saveta za nacionalnu bezbednost bosanskih Srba, člana Predsedništva Republike Srpske, te na svom rukovodećem položaju u stranci SDS i državnim organima Republike Srpske, Biljana PLAVŠIĆ, zajedno sa drugima, komandovala je, rukovodila ili na drugi način vršila efektivnu kontrolu nad TO-om, VRS-om i policijskim snagama Republike Srpske koje su učestvovala u zločinima navedenim u ovoj optužnici.
13. General Ratko MLADIĆ, profesionalni oficir koji je ranije službovao u Makedoniji i na Kosovu, u junu 1991. godine postao je komandant 9. korpusa (Kninskog korpusa) Jugoslovenske narodne armije (u daljnjem tekstu: JNA) i učestvovala u borbama u Hrvatskoj. Dana 4. oktobra 1991, Predsedništvo SFRJ unapredilo ga je u čin general-majora. Nakon toga, u maju 1992,

preuzeo je komandu nad snagama Druge vojne oblasti JNA u Sarajevu. Od 12. maja 1992. do novembra 1996, bio je komandant Glavnog štaba VRS-a i u tom svojstvu, zajedno sa drugima, komandovao je, rukovodio, ili na drugi način vršio efektivnu kontrolu nad VRS-om i drugim jedinicama koje su delovale u koordinaciji sa VRS-om i koje su učestvovalе u zločinima navedenim u ovoj optužnici.

14. Borisav JOVIĆ je najpre bio potpredsednik, pa predsednik, a zatim član Predsedništva SFRJ, od 15. maja 1989. do aprila 1992. godine, a bio je i predsednik SPS-a od maja 1991. do oktobra 1992. godine, te visoki funkcioner SPS-a do novembra 1995. godine. Borisav JOVIĆ i Branko KOSTIĆ, potpredsednik i zatim vršilac dužnosti predsednika Predsedništva SFRJ, zajedno sa drugima, u relevantnom periodu, komandovali su, rukovodili ili na drugi način vršili efektivnu kontrolu nad JNA i pripadnicima TO-a te paravojnim jedinicama koje su delovale u koordinaciji sa JNA i pod njenim nadzorom.
15. General Veljko KADIJEVIĆ, kao savezni sekretar za narodnu odbranu od 15. maja 1988. do 6. januara 1992. godine, komandovao je, rukovodio ili na drugi način vršio efektivnu kontrolu nad JNA i drugim jedinicama koje su delovale u koordinaciji sa JNA.
16. General Blagoje ADŽIĆ, u svojstvu načelnika štaba JNA od 1990. do 28. februara 1992. godine, te vršioca dužnosti saveznog sekretara za narodnu odbranu od polovine 1991. do 28. februara 1992. godine, saveznog sekretara za narodnu odbranu od 28. februara 1992. do 27. aprila 1992, i načelnika štaba JNA od 27. aprila 1992. do 8. maja 1992, zajedno sa drugima, komandovao je, rukovodio ili na drugi način vršio efektivnu kontrolu nad JNA i drugim jedinicama koje su delovale u koordinaciji sa JNA.
17. Jovica STANIŠIĆ, u svojstvu šefa Državne bezbednosti (u daljnjem tekstu: DB) Republike Srbije od marta 1991. do oktobra 1998. godine, komandovao je, rukovodio ili na drugi način vršio efektivnu kontrolu nad pripadnicima DB-a koji su učestvovali u počinjenju zločina navedenih u ovoj optužnici. Pored toga, obezbeđivao je oružje, finansijska sredstva, obuku ili drugu znatnu pomoć ili podršku srpskim paravojnim jedinicama i policijskim jedinicama koje su zatim učestvovalе u zločinima navedenim u ovoj optužnici.
18. Franko SIMATOVIĆ zvani "Frenki", kao načelnik odeljenja za specijalne operacije DB-a Republike Srbije, komandovao je, rukovodio ili na drugi način vršio efektivnu kontrolu nad agentima DB-a koji su počinili zločine navedene u ovoj optužnici. Pored toga, obezbeđivao je oružje, finansijska sredstva, obuku ili drugu znatnu pomoć ili podršku srpskim paravojnim jedinicama i policijskim jedinicama koje su zatim učestvovalе u zločinima za koje tereti ova optužnica.
19. Radovan STOJIČIĆ zvani "Badža", kao zamenik ministra unutrašnjih poslova Srbije i načelnik Službe javne bezbednosti, komandovao je, rukovodio ili na drugi način vršio efektivnu kontrolu nad specijalnim snagama MUP-a

- Srbije i dobrovoljačkim jedinicama koje su učestvovala u zločinima navedenim u ovoj optužnici. Pored toga, obezbeđivao je oružje, finansijska sredstva, obuku ili drugu znatnu pomoć ili podršku srpskim paravojnim jedinicama i policijskim jedinicama koje su zatim učestvovala u zločinima navedenim u ovoj optužnici.
20. Milan MARTIĆ, kao “sekretar Sekretarijata unutrašnjih poslova” takozvane Srpske autonomne oblasti (u daljnjem tekstu: SAO) Krajine od 4. januara 1991. do 29. maja 1991. godine; kao “ministar odbrane” SAO Krajine od 29. maja 1991. do 27. juna 1991. godine; i kao “ministar unutrašnjih poslova” SAO Krajine (kasnije “Republike Srpske Krajine”) od 27. juna 1991. do januara 1994. godine, osnovao je, komandovao, rukovodio i na drugi način vršio efektivnu kontrolu nad pripadnicima svojih policijskih snaga (poznatih pod nazivima “Martićeva policija”, “Martićeva milicija”, “martićevci”, “policija SAO Krajine” ili “milicija SAO Krajine”) koje su zatim učestvovala u zločinima navedenim u ovoj optužnici.
  21. Željko RAŽNATOVIĆ zvani “Arkan” je 1990. godine osnovao i postao komandant Srpske dobrovoljačke garde, paravojne jedinice obično zvane “arkanovci” ili “Arkanovi tigrovi”, koja je u vreme na koje se odnosi ova optužnica dejstvovala u Bosni i Hercegovini i učestvovala u zločinima za koje tereti ova optužnica. Pored toga, držao je značajnu vojnu bazu u Erdutu, u Hrvatskoj, u kojoj je imao funkciju komandanta. I druge paravojne formacije i jedinice TO-a obučavane su u ovoj bazi i zatim učestvovala u zločinima za koje tereti ova optužnica.
  22. Vojislav ŠEŠELJ, kao predsednik Srpske radikalne stranke (SRS), najmanje od februara 1991. godine pa tokom čitavog vremenskog perioda na koji se odnosi ova optužnica, regrutovao je ili na drugi način pružao znatnu pomoć ili podršku srpskim paravojnim jedinicama poznatim pod nazivom “šešeljevci” ili “Šešeljevi ljudi”, koje su činile zločine navedene u ovoj optužnici. Pored toga, otvoreno je zagovarao i podstrekivao stvaranje “Velike Srbije” nasiljem i drugim protivpravnim sredstvima, te aktivno učestvovao u ratnoj propagandi i širenju međunacionalne mržnje.
  23. Od 1987. do kraja 2000. godine, **Slobodan MILOŠEVIĆ** je bio dominantna politička ličnost u Srbiji i SFRJ/SRJ. Stekao je kontrolu nad svim aspektima vlasti u Srbiji, uključujući policiju i službe državne bezbednosti. Pored toga, zadobio je kontrolu nad političkim rukovodstvima Kosova, Vojvodine i Crne Gore.
  24. U svojstvu predsednika Srbije i zahvaljujući svom rukovodećem položaju u SPS-u, **Slobodan MILOŠEVIĆ** je vršio efektivnu kontrolu ili je imao znatan uticaj na gorenavedene učesnike u udruženom zločinačkom poduhvatu te je, bilo sam bilo u dogovoru s njima te drugim poznatim i nepoznatim osobama, efektivno kontrolisao ili u znatnoj meri uticao na postupke saveznog Predsedništva SFRJ i kasnije SRJ, Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije

(u daljnjem tekstu: MUP), JNA, Vojske Jugoslavije (u daljnjem tekstu: VJ) i VRS-a, kao i srpskih paravojnih grupa.

25. Slobodan MILOŠEVIĆ, delujući sam ili u dogovoru s drugim učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata, učestvovao je u udruženom zločinačkom poduhvatu na sledeće načine:

- a) Vršio je efektivnu kontrolu nad elementima JNA i VJ koji su učestvovali u planiranju, pripremi, omogućavanju i vršenju prisilnog uklanjanja većine nesrba, pre svega bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, iz velikih delova teritorije Bosne i Hercegovine.
- b) Pružao je finansijsku, logističku i političku podršku VRS-u. Te snage su zatim učestvovali u izvršenju udruženog zločinačkog poduhvata činjenjem zločina koji predstavljaju kršenje odredbi članova 2, 3, 4 i 5 Statuta Međunarodnog suda.
- c) Vršio je znatan uticaj na političko rukovodstvo Republike Srpske i pomagao mu u planiranju, pripremanju, omogućavanju i izvršenju preuzimanja vlasti u opštinama u Bosni i Hercegovini, a zatim prisilnog uklanjanja većine nesrba, pre svega bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, iz tih opština.
- d) Učestvovao je u planiranju i pripremanju preuzimanja vlasti u opštinama u Bosni i Hercegovini, a zatim prisilnog uklanjanja većine nesrba, pre svega bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, iz tih opština. Pružao je finansijsku, materijalnu i logističku podršku neophodnu za takvo preuzimanje vlasti.
- e) Učestvovao je u formiranju, finansiranju, snabdevanju, podržavanju i rukovođenju specijalnim snagama Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije. Te specijalne snage učestvovali su u izvršenju udruženog zločinačkog poduhvata činjenjem zločina koji predstavljaju kršenje odredbi članova 2, 3, 4 i 5 Statuta Međunarodnog suda.
- f) Učestvovao je u obezbeđivanju finansijske, logističke i političke podrške i rukovođenja srpskim neregularnim ili paravojnim snagama. Te snage učestvovali su u izvršenju udruženog zločinačkog poduhvata činjenjem zločina koji predstavljaju kršenje odredbi članova 2, 3, 4 i 5 Statuta Međunarodnog suda.
- g) Kontrolisao je, manipulisao ili se na drugi način služio državnim sredstvima javnog informisanja u Srbiji za širenje preuveličanih i neistinitih poruka o nacionalno motivisanim napadima bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata na srpski narod, kako bi se među Srbima koji žive u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini stvorila atmosfera straha i mržnje, koja je doprinela prisilnom uklanjanju većine nesrba, pre svega bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, iz velikih delova teritorije Bosne i Hercegovine.

26. **Slobodan MILOŠEVIĆ** je svesno i hotimično učestvovao u ovom udruženom zločinačkom poduhvatu, i pritom bio svestan predvidivih posledica tog poduhvata. Po tom osnovu, on za ove zločine snosi individualnu krivičnu odgovornost po članu 7(1) Statuta Međunarodnog suda, pored odgovornosti koju po istom članu snosi za to što je planirao, podsticao, naredio ili na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu i izvršenje ovih zločina.

Član 7(3) Statuta Međunarodnog suda

27. **Slobodan MILOŠEVIĆ**, za vreme dok se nalazio na položajima nadređene vlasti, takođe snosi individualnu krivičnu odgovornost za dela i propuste svojih podređenih, u skladu sa članom 7(3) Statuta Međunarodnog suda. Nadređeni je odgovoran za krivična dela svojih podređenih ako je znao ili je bilo razloga da zna da se njegovi podređeni spremaju da čine takva dela ili da su ih počinili, a nadređeni nije preduzeo neophodne i razumne mere da spreči takva dela ili kazni počinioce.
28. Najkasnije od marta 1991. do 15. juna 1992. godine, **Slobodan MILOŠEVIĆ** je vršio efektivnu kontrolu nad četiri člana “srpskog bloka” u Predsedništvu SFRJ. Te četiri osobe bile su Borisav JOVIĆ, predstavnik Republike Srbije; Branko KOSTIĆ, predstavnik Republike Crne Gore; Jugoslav KOSTIĆ, predstavnik Autonomne Pokrajine Vojvodine; i Sejdo BAJRAMOVIĆ, predstavnik Autonomne Pokrajine Kosovo i Metohija. **Slobodan MILOŠEVIĆ** je koristio Borisava JOVIĆA i Branka KOSTIĆA kao svoje glavne posrednike u Predsedništvu i preko njih rukovodio postupcima “srpskog bloka”. Od 1. oktobra 1991. godine, u odsustvu predstavnika Hrvatske, Slovenije, Makedonije i Bosne i Hercegovine u Predsedništvu, četiri člana “srpskog bloka” vršili su vlast Predsedništva, uključujući i njegovo ovlašćenje kolektivnog “vrhovnog komandanta” JNA. Ovo “krnje Predsedništvo” bespogovorno je izvršavalo politiku **Slobodana MILOŠEVIĆA**. Savezno predsedništvo imalo je efektivnu kontrolu nad JNA kao njen “vrhovni komandant”, kao i nad drugim jedinicama pod nadzorom JNA. Generali Veljko KADIJEVIĆ i Blagoje ADŽIĆ, koji su rukovodili snagama JNA u Bosni i Hercegovini i nadzirali ih, održavali su stalnu komunikaciju s optuženim i konsultovali se sa njim.
29. Dana 27. aprila 1992. formiran je Vrhovni savet odbrane. Sve vreme na koje se odnosi ova optužnica, **Slobodan MILOŠEVIĆ** je bio član Vrhovnog saveta odbrane i imao znatan uticaj i kontrolu nad drugim članovima Saveta. Vrhovni savet odbrane i predsednik SRJ imali su *de jure* kontrolu nad JNA, a kasnije i nad VJ-om. Pored svojih ovlašćenja *de jure*, tokom celog perioda na koji se odnosi ova optužnica, **Slobodan MILOŠEVIĆ** je vršio *de facto* kontrolu nad JNA i VJ-om putem kontrole nad visokim oficirima tih dveju vojski.
30. **Slobodan MILOŠEVIĆ** stoga snosi individualnu krivičnu odgovornost, po članu 7(3) Statuta Međunarodnog suda, za učešće pripadnika jedinica JNA, VJ-a i drugih jedinica pod nadzorom JNA u zločinima opisanim u ovoj optužnici.

31. Od trenutka kada je došao na vlast u Srbiji, **Slobodan MILOŠEVIĆ** je kontrolisao ključne funkcionere u MUP-u Srbije, između ostalih Radmila BOGDANOVIĆA i Zorana SOKOLOVIĆA koji su, u različitim periodima, bili ministri unutrašnjih poslova Srbije. Imao je kontrolu i nad Jovicom STANIŠIĆEM i Frankom SIMATOVIĆEM, visokim funkcionerima DB-a. Preko ovih funkcionera, **Slobodan MILOŠEVIĆ** je sprovodio efektivnu kontrolu nad službenicima MUP-a, uključujući DB, koji su rukovodili i davali podršku akcijama specijalnih snaga i srpskih paravojnih formacija koje su djelovale u Bosni i Hercegovini. Optuženi **Slobodan MILOŠEVIĆ** stoga snosi individualnu krivičnu odgovornost, po članu 7(3) Statuta Međunarodnog suda, za učešće pripadnika MUP-a Srbije, uključujući DB, u zločinima opisanim u ovoj optužnici.

OPTUŽBE:

TAČKE 1 i 2

GENOCID ILI SAUČESNIŠTVO U GENOCIDU

32. Od 1. marta 1992. ili približno od tog datuma pa do 31. decembra 1995, **Slobodan MILOŠEVIĆ**, delujući sam ili u dogovoru sa drugim učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata, planirao je, podsticao, naredio, počinio ili na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu i izvršenje uništenja, u celosti ili delimično, nacionalne, etničke, rasne ili verske grupe bosanskih Muslimana kao takve, na teritorijama u Bosni i Hercegovini, uključujući: Bijeljину, Bosanski Novi, Brčko, Ključ, Kotor-Varoš, Prijedor, Sanski Most i Srebrenicu. Uništavanje tih grupa sprovedeno je:

- a) Rasprostranjenim ubijanjem hiljada bosanskih Muslimana tokom i nakon preuzimanja vlasti na teritorijama u Bosni i Hercegovini, uključujući i gorenabrojana područja, kao što je precizirano u **Prilogu A** ove optužnice. Na mnogim ovim područjima su za egzekucije naročito birani obrazovani i ugledni pripadnici tih grupa, često prema unapred pripremljenim spiskovima. Nakon pada Srebrenice u julu 1995, gotovo svi zarobljeni muškarci i mladići, bosanski Muslimani, ukupno nekoliko hiljada lica, pogubljeni su na mestima gde su zarobljeni ili na mestima na koja su prebacivani radi pogubljenja.
- b) Ubijanjem hiljada bosanskih Muslimana u zatočeničkim objektima u Bosni i Hercegovini, uključujući objekte u gorenabrojanim područjima, kao što je precizirano u **Prilogu B** ove optužnice.
- c) Nnanošenjem teških telesnih i duševnih povreda hiljadama bosanskih Muslimana za vreme njihovog zatočenja u zatočeničkim objektima u Bosni i Hercegovini, uključujući objekte u gorenabrojanim područjima,

kao što je precizirano u **Prilogu C** ove optužnice. Pripadnici tih grupa, tokom svog zatočeništva u zatočeničkim objektima i prilikom ispitivanja na tim mestima, u policijskim stanicama i kasarnama, bili su stalno podvrgavani nehumanim delima ili prisiljavani da ih gledaju, uključujući ubistvo, seksualno nasilje, mučenje i premlaćivanje.

- d) Zatočenjem hiljada bosanskih Muslimana u zatočeničkim objektima u Bosni i Hercegovini, uključujući objekte u gorenabrojanim područjima, u životnim uslovima sračunatim da dovedu do delimičnog fizičkog uništenja ovih grupa, naročito gladovanjem, zagađenom vodom, prisilnim radom, neadekvatnom lekarskom negom i konstantnim fizičkim i psihičkim nasiljem.

Ovim delima i propustima, **Slobodan MILOŠEVIĆ** je počinio:

Tačka 1: **GENOCID**, kažnjiv po članovima 4(3)(a) te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda; ili

Tačka 2: **SAUČESNIŠTVO U GENOCIDU**, kažnjivo po članovima 4(3)(e) te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

TAČKA 3 PROGONI

33. Od 1. marta 1992. ili približno od tog datuma pa do 31. decembra 1995, **Slobodan MILOŠEVIĆ**, delujući sam ili u dogovoru sa učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata, planirao je, podsticao, naredio, počinio ili na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu ili izvršenje progona nesrba, pre svega bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, na teritoriji Banje Luke, Bihaća, Bijeljine, Bileće, Bosanske Krupe, Bosanskog Novog, Bosanskog Šamca, Bratunca, Brčkog, Čajniča, Doboja, Foče, Gacka, Sarajeva (Ilijaša), Ključa, Kalinovika, Kotor-Varoši, Nevesinja, Sarajeva (Novog grada), Sarajeva (Novog Sarajeva), Prijedora, Prnjavora, Rogatice, Rudog, Sanskog Mosta, Srebrenice, Teslića, Višegrada, Vlasenice i Zvornika.
34. Tokom čitavog tog perioda, srpske snage, koje su se sastojale od jedinica JNA, VJ-a i VRS-a, lokalnih jedinica TO-a, jedinica lokalnog MUP-a i MUP-a Srbije, te paravojskih jedinica iz Srbije i Crne Gore, napadale su i preuzimale kontrolu nad gradovima i selima u tim područjima. Nakon preuzimanja vlasti, srpske snage, u saradnji sa lokalnim srpskim vlastima, uspostavile su režim progona smišljen da se nesrpsko civilno stanovništvo istera sa tih područja.
35. Ovi progoni činjeni su na osnovu diskriminacije po političkoj, rasnoj ili verskoj pripadnosti i obuhvatali su:
- a) Istrebljenje ili ubistvo hiljada bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugih nesrpskih civila, uključujući žene i starije osobe, na područjima navedenim gore u tekstu, o čemu se detalji iznose u **Prilozima A i B** ove optužnice.

- b) Dugotrajno i rutinsko zatvaranje i zatočavanje hiljada bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugih nesrpskih civila u zatočeničke objekte u Bosni i Hercegovini i van nje, o čemu se detalji iznose u **Prilogu C** ove optužnice.
- c) Uspostavljanje i održavanje nehumanih životnih uslova za bosanske Muslimane, bosanske Hrvate i druge nesrpske civile u gore pomenutim zatočeničkim objektima. Ti životni uslovi bili su surovi, a karakterisalo ih je nečovečno postupanje, prenatrpanost, gladovanje, prisilni rad i sistematsko fizičko i psihičko zlostavljanje koje je uključivalo mučenje, premlaćivanja i seksualno nasilje.
- d) Dugotrajan i čest prisilni rad bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugih nesrpskih civila iz ovih zatočeničkih objekata. Prisilni rad obuhvatao je kopanje grobova i rovova, te druge vidove fizičkog rada na frontu.
- e) Okrutno i nečovečno postupanje sa bosanskim Muslimanima, bosanskim Hrvatima i drugih nesrpskim civilima tokom i nakon preuzimanja vlasti u gorenavedenim opštinama. To nečovečno postupanje uključivalo je, ali nije ograničeno na seksualno nasilje, mučenje, fizičko i psihičko zlostavljanje i prisiljavanje na život u nehumanim uslovima.
- f) Uvođenje restriktivnih i diskriminacionih mera protiv bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugih nesrba, kao što je ograničavanje slobode kretanja; uklanjanje sa položaja vlasti u institucijama lokalne uprave i u policiji; otpuštanje sa posla; samovoljni pretresi njihovih kuća; uskraćivanje prava na sudski postupak i uskraćivanje prava na ravnopravno korištenje javnih službi, uključujući i adekvatnu zdravstvenu zaštitu.
- g) Premlaćivanje i pljačkanje bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugih nesrpskih civila.
- h) Prisilno premeštanje i deportaciju hiljada bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugih nesrpskih civila sa gorenavedenih teritorija, na lokacije van teritorija pod srpskom vlašću, kao što je opisano u paragrafima 40 i 41, te u **Prilogu D** ove optužnice.
- i) Oduzimanje i pljačku imovine u vlasništvu bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugih nesrpskih civila.
- j) Namerno i bezobzirno uništavanje domova i druge javne i privatne imovine bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, njihovih kulturnih i verskih ustanova, istorijskih spomenika i drugih svetih mesta, kao što je opisano u paragrafu 42.
- k) Sprečavanje dostave humanitarne pomoći, naročito medicinskog materijala i hrane, u enklave u okruženju Bihać, Goražde, Srebrenicu i Žepu, te uskraćivanje vode civilima blokiranim u tim enklavama, u nameri da se stvore nepodnošljivi životni uslovi.

Ovim delima i propustima, **Slobodan MILOŠEVIĆ** je počinio:

Tačka 3: Progone na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi, **ZLOČIN PROTIV ČOVEČNOSTI**, kažnjiv po članovima 5(h) te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

TAČKE od 4 do 7

ISTREBLJENJE, UBISTVO I HOTIMIČNO LIŠAVANJE ŽIVOTA

36. Od 1. marta 1992. ili približno od tog datuma pa do 31. decembra 1995, **Slobodan MILOŠEVIĆ**, delujući sam ili u dogovoru sa drugim učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata, planirao je, podsticao, naredio, počinio ili na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu ili izvršenje istrebljenja, ubistva i hotimičnog lišavanja života nesrba, pre svega bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata koji su živeli na teritoriji Banje Luke, Bihaća, Bijeljine, Bileće, Bosanske Krupe, Bosanskog Novog, Bosanskog Šamca, Bratunca, Brčkog, Čajniča, Doboja, Foče, Gacka, Sarajeva (Ilijaša), Ključa, Kalinovika, Kotor-Varoši, Nevesinja, Sarajeva (Novog grada), Prijedora, Prnjavora, Rogatice, Sanskog Mosta, Srebrenice, Teslića, Višegrada, Vlasenice i Zvornika. Istrebljenje, ubistvo i hotimično lišavanje života tih grupa sprovedeno je:

- a) Ubijanjem bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugih nesrba u njihovim gradovima i selima, tokom i nakon preuzimanja vlasti na gorenavedenim teritorijama, uključujući i one navedene u **Prilogu A** ove optužnice.
- b) Ubijanjem bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugih nesrba u zatočeničkim objektima, te tokom deportacije ili prisilnog premeštanja, uključujući i one precizirane u **Prilogu B** ove optužnice.

Tim delima i propustima, **Slobodan MILOŠEVIĆ** je počinio:

Tačka 4: Istrebljenje, **ZLOČIN PROTIV ČOVEČNOSTI**, kažnjiv po članu 5(b) te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

Tačka 5: Ubistvo, **ZLOČIN PROTIV ČOVEČNOSTI**, kažnjiv po članu 5(a) te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

Tačka 6: Hotimično lišavanje života, **TEŠKU POVREDU ŽENEVSKIH KONVENCIJA IZ 1949**, kažnjivu po članu 2(a) te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

Tačka 7: Ubistvo, **KRŠENJE ZAKONA I OBIČAJA RATOVANJA**, sankcionisano zajedničkim članom 3(1)(a) Ženevskih konvencija iz 1949, kažnjivo po članu 3 te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

TAČKE od 8 do 15

PROTIVPRAVNO ZATOČENJE, ZATVARANJE, MUČENJE, HOTIMIČNO NANOŠENJE VELIKIH PATNJI, DRUGA NEHUMANA DELA

37. Od 1. marta 1992. ili približno od tog datuma pa do 31. decembra 1995, **Slobodan MILOŠEVIĆ**, delujući sam ili u dogovoru sa učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata, planirao je, podsticao, naredio, počinio ili na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu ili izvršenje protivpravnog zatočenja ili zatvaranja u nehumanim uslovima bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugih nesrba na teritoriji Banje Luke, Bihaća, Bijeljine, Bileće, Bosanske Krupe, Bosanskog Novog, Bosanskog Šamca, Bratunca, Brčkog, Čajniča, Doboja, Foče, Gacka, Ključa, Kalinovika, Kotor-Varoši, Nevesinja, Prijedora, Rogatice, Sanskog Mosta, Teslića, Višegrada, Vlasenice i Zvornika.
38. Srpske vojne snage, koje su se sastojale od jedinica JNA, VJ-a, VRS-a, TO-a i paravojnih jedinica koje su delovale u saradnji sa osobljem lokalne policije i lokalnim srpskim vlastima, uhapsile su i zatočile hiljade bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugih nesrpskih civila sa gorenavedenih područja. Ti civili držani su u kraćem ili dužem zatočeništvu, a glavni takvi objekti nabrojani su u **Prilogu C** ove optužnice.
39. Životni uslovi u tim zatočeničkim objektima bili su surovi, a karakterisalo ih je nečovečno postupanje, prenatrpanost, gladovanje, prisilni rad, neadekvatna lekarska nega i sistematsko fizičko i psihičko zlostavljanje koje je uključivalo mučenje, premlaćivanje i seksualno nasilje.

Ovim delima i propustima, **Slobodan MILOŠEVIĆ** je počinio:

Tačka 8: Zatvaranje, **ZLOČIN PROTIV ČOVEČNOSTI**, kažnjiv po članovima 5(e) te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

Tačka 9: Mučenje, **ZLOČIN PROTIV ČOVEČNOSTI**, kažnjiv po članovima 5(f) te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

Tačka 10: Nehumana dela, **ZLOČIN PROTIV ČOVEČNOSTI**, kažnjiv po članovima 5(i) te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

Tačka 11: Protivpravno zatočenje, **TEŠKU POVREDU ŽENEVSKIH KONVENCIJA IZ 1949**, kažnjivu po članovima 2(g) te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

Tačka 12: Mučenje, **TEŠKU POVREDU ŽENEVSKIH KONVENCIJA IZ 1949**, kažnjivu po članovima 2(b) te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

Tačka 13: Hotimično nanošenje velikih patnji, **TEŠKU POVREDU ŽENEVSKIH KONVENCIJA IZ 1949**, kažnjivu po članovima 2(c) te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

Tačka 14: Mučenje, **KRŠENJE ZAKONA I OBIČAJA RATOVANJA**, sankcionisano zajedničkim članom 3(1)(a) Ženevskih konvencija iz 1949, kažnjivo po članovima 3 te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

Tačka 15: Okrutno postupanje, **KRŠENJE ZAKONA I OBIČAJA RATOVANJA**, sankcionisano zajedničkim članom 3(1)(a) Ženevskih konvencija iz 1949, kažnjivo po članovima 3 te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

TAČKE od 16 do 18

DEPORTACIJA I NEHUMANA DELA (PRISILNA PREMEŠTANJA)

40. Od 1. marta 1992. ili približno od tog datuma pa do 31. decembra 1995, **Slobodan MILOŠEVIĆ**, delujući sam ili u dogovoru sa učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata, planirao je, podsticao, naredio, počinio ili na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu ili izvršenje protivpravno prisilnog premeštanja, koje se takođe u daljnjem tekstu, gde je tako napomenuto, kvalifikuje kao deportacija, desetina hiljada civila bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugih nesrba iz mesta njihovih zakonskih prebivališta na teritoriji Banje Luke (deportacija), Bihaća, Bijeljine, Bileće (deportacija), Bosanske Dubice, Bosanske Gradiške, Bosanske Krupe, Bosanskog Novog, Bosanskog Petrovca, Bosanskog Šamca (deportacija), Bratunca, Brčkog, Čajniča, Čelinca, Doboja, Donjeg Vakufa, Foče, Gacka (deportacija), Sarajeva (Hadžića), Sarajeva (Ilidže), Sarajeva (Ilijaša), Ključa, Kalinovika, Kotor-Varoši, Nevesinja, Sarajeva (Novog grada), Sarajeva (Novog Sarajeva), Sarajeva (Pala), Prijedora, Prnjavora, Rogatice, Rudog (deportacija), Sanskog Mosta, Šekovića, Šipova, Sokoca, Srebrenice, Teslića, Trebinja, (Sarajeva) Trnova, Višegrada, Vlasenice, Sarajeva (Vogošće) i Zvornika (deportacija), na druga područja u Bosni i Hercegovini i van nje. Detalji takvih dela i propusta opisani su u **Prilogu D**.

41. Da bi ostvarile ovaj cilj, srpske snage koje su se sastojale od JNA, VJ-a, VRS-a i TO-a, paravojsnih jedinica koje su delovale u saradnji sa osobljem lokalne policije, lokalnim srpskim vlastima i specijalnim snagama Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije pod efektivnom kontrolom **Slobodana MILOŠEVIĆA** ili drugih učesnika u udruženom zločinačkom poduhvatu, pokorile su sela i gradove u Bosni i Hercegovini i zajedno sa članovima SDS-a učestvovala u razoružavanju nesrpskog stanovništva. Nakon toga su ti gradovi i sela, uključujući i mesta u kojima su se stanovnici povinovali i nisu pružali otpor, bili napadnuti. Namera ovih napada bila je da se nesrpsko stanovništvo natera da beži. Preuzevši kontrolu nad gradovima i selima, srpske snage su najčešće sakupljale preostalo nesrpsko stanovništvo i prisilno ga iseljavale sa tih mesta. U drugim prilikama, srpske snage su u saradnji sa lokalnim srpskim vlastima uvodile restriktivne i diskriminacione mere za nesrpsko stanovništvo i

pokretale kampanju terora smišljenu da se ono istera sa te teritorije. Nesrbi koji su ostali većinom su na kraju bili deportovani ili prisilno premešteni iz svojih domova.

Ovim delima i propustima, **Slobodan MILOŠEVIĆ** je počinio:

Tačka 16: Deportaciju, **ZLOČIN PROTIV ČOVEČNOSTI**, kažnjiv po članovima 5(d) te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

Tačka 17: Nehumana dela (prisilna premeštanja), **ZLOČIN PROTIV ČOVEČNOSTI**, kažnjiv po članovima 5(i) te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

Tačka 18: Protivpravnu deportaciju ili premeštanje, **TEŠKU POVREDU ŽENEVSKIH KONVENCIJA IZ 1949**, kažnjivu po članovima 2(g) te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

TAČKE od 19 do 22

BEZOBZIRNO RAZARANJE, PLJAČKA JAVNE ILI PRIVATNE IMOVINE

42. Od 1. marta 1992. ili približno od tog datuma do 31. decembra 1995, **Slobodan MILOŠEVIĆ**, delujući sam ili u dogovoru sa učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata, planirao je, podsticao, naredio, počinio ili na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu ili izvršenje bezobzirnog razaranja i pljačke javne i privatne imovine bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugog nesrpskog stanovništva na teritoriji Banje Luke, Bihaća, Bijeljine, Bileće, Bosanske Gradiške, Bosanske Krupe, Bosanskog Novog, Bosanskog Šamca, Bratunca, Brčkog, Čajniča, Doboja, Foče, Gacka, Sarajeva (Hadžića), Sarajeva (Ilidže), Sarajeva (Ilijaša), Ključa, Kalinovika, Kotor-Varoši, Nevesinja, Sarajeva (Novog grada), Sarajeva (Novog Sarajeva), Prijedora, Prnjavora, Rogatice, Rudog, Sanskog Mosta, Šipova, Srebrenice, Teslića, Trebinja, Višegrada, Vlasenice i Zvornika. To namerno i bezobzirno razaranje i pljačka nisu bili opravdani vojnom nuždom, a obuhvatali su:

- a) Oduzimanje i pljačku imovine koja pripada bosanskim Muslimanima, bosanskim Hrvatima i drugim nesrpskim civilima, uključujući i iznuđenje potpisivanje dokumenata kojim se oni odriču svojih vlasničkih prava.
- b) Namerno i bezobzirno uništavanje kuća i druge imovine u vlasništvu bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugih nesrpskih civila. To uništavanje korišćeno je kao sredstvo da se nesrbi nateraju da izbegnu iz mesta koja su bila njihova zakonska prebivališta i da se spreči njihov kasniji povratak.
- c) Namerno i bezobzirno uništavanje verskih i kulturnih objekata zajednice bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, uključujući, između ostalog, džamije, crkve, biblioteke, školske ustanove i kulturne centre.

Ovim delima i propustima, **Slobodan MILOŠEVIĆ** je počinio:

Tačka 19: Uništavanje i oduzimanje imovine velikih razmera koje nije opravdano vojnom nuždom, a sprovedeno je protivpravno i bezobzirno, **TEŠKU POVREDU ŽENEVSKIH KONVENCIJA IZ 1949**, kažnjivo po članovima 2(d) te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

Tačka 20: Bezobzirno razaranje sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, **KRŠENJE ZAKONA I OBIČAJA RATOVANJA**, kažnjivo po članovima 3(b) te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

Tačka 21: Hotimično uništavanje ili hotimično nanošenje štete istorijskim spomenicima i ustanovama namenjenim obrazovanju ili religiji, **KRŠENJE ZAKONA I OBIČAJA RATOVANJA**, kažnjivo po članovima 3(d) te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

Tačka 22: Pljačku javne ili privatne imovine, **KRŠENJE ZAKONA I OBIČAJA RATOVANJA**, kažnjivo po članovima 3(e) te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

TAČKE od 23 do 29

UBISTVO, HOTIMIČNO LIŠAVANJE ŽIVOTA, HOTIMIČNO NANOŠENJE VELIKIH PATNJI, OKRUTNO POSTUPANJE, NAPADI NA CIVILE

43. Od aprila 1992. do novembra 1995, **Slobodan MILOŠEVIĆ**, delujući sam ili u dogovoru sa učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata, planirao je, podsticao, naredio, počinio ili na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu ili izvršenje vojne kampanje granatiranjem iz artiljerijskih oruđa i minobacača, te dejstvom snajpera po civilnim područjima Sarajeva i na civilno stanovništvo grada, u kojoj su poginule ili bile ranjene hiljade civila svih uzrasta i oba pola.
44. U tom vremenskom periodu, Sarajevsko-romanijski korpus VRS-a, pod efektivnom kontrolom Radovana KARADŽIĆA i generala Ratka MLADIĆA, pokrenuo je napad na Sarajevo velikih razmera u kome je grad četrdeset i četiri meseca bio podvrgnut granatiranju i snajperskoj vatri, uglavnom sa položaja na okolnim brdima, odakle se pružao neometan pogled na Sarajevo.
45. Sarajevsko-romanijski korpus je sprovodio dugotrajnu kampanju granatiranja i snajperske vatre na Sarajevo u kojoj su civili namerno uzimani za metu ili bili izloženi bezobzirnou otvaranju vatre na mesta za koja se znalo da na njima borave civili. Među žrtvama ove kampanje bili su civili koji su, između ostalog, radili u bašticama, stajali u redu za hleb ili vodu, prisustvovali sahranama, kupovali na pijacama, vozili se tramvajima, sakupljali drva. U **Prilogu E** ove optužnice opisani su pojedinačni incidenti granatiranja. U **Prilogu F** navedeni su pojedinačni incidenti dejstovanja snajpera.

Ovim delima i propustima, **Slobodan MILOŠEVIĆ** je počinio:

Tačka 23: Ubistvo, **ZLOČIN PROTIV ČOVEČNOSTI**, kažnjiv po članovima 5(a) te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

Tačka 24: Nehumana dela, **ZLOČIN PROTIV ČOVEČNOSTI**, kažnjiv po članovima 5(i) te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

Tačka 25: Hotimično lišavanje života, **TEŠKU POVREDU ŽENEVSKIH KONVENCIJA IZ 1949**, kažnjivu po članovima 2(a) te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

Tačka 26: Hotimično nanošenje velikih patnji, **TEŠKU POVREDU ŽENEVSKIH KONVENCIJA IZ 1949**, kažnjivu po članovima 2(c) te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

Tačka 27: Ubistvo, **KRŠENJE ZAKONA I OBIČAJA RATOVANJA**, sankcionisano zajedničkim članom 3(1)(a) Ženevskih konvencija iz 1949, kažnjivo po članovima 3 te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

Tačka 28: Okrutno postupanje, **KRŠENJE ZAKONA I OBIČAJA RATOVANJA**, sankcionisano zajedničkim članom 3(1)(a) Ženevskih konvencija iz 1949, kažnjivo po članovima 3 te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

Tačka 29: Napade na civile, **KRŠENJE ZAKONA I OBIČAJA RATOVANJA**, sankcionisano članom 51(2) Dopunskog protokola I i članom 13(2) Dopunskog protokola II Ženevskih konvencija iz 1949, kažnjivo po članovima 3 te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda.

OPŠTI PRAVNI NAVODI:

46. Sva dela i propusti navedeni u ovoj optužnici dogodili su se na teritoriji bivše Jugoslavije.
47. Sve vreme na koje se odnosi ova optužnica, u Bosni i Hercegovini je postojalo stanje međunarodnog oružanog sukoba i delimične okupacije.
48. Sva dela i propusti koji se stavljaju na teret kao teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949. dogodili su se tokom međunarodnog oružanog sukoba i delimične okupacije Bosne i Hercegovine. Sva takva dela i propusti počinjeni su protiv lica zaštićenih Ženevskim konvencijama.
49. Sva dela i propusti koji se u vezi sa uništavanjem imovine stavljaju na teret kao teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949. odnose se na “zaštićenu imovinu” iz odgovarajućih odredbi Ženevskih konvencija.
50. Sve vreme na koje se odnosi ova optužnica **Slobodan MILOŠEVIĆ** se morao pridržavati zakona i običaja koji regulišu vođenje oružanih sukoba, uključujući Ženevske konvencije iz 1949. i njihove Dopunske protokole.

51. Svako ponašanje koje se stavlja na teret kao zločin protiv čovečnosti bilo je deo rasprostranjenog i sistematskog napada uperenog protiv bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugog nesrpskog civilnog stanovništva u velikim delovima Bosne i Hercegovine.

DODATNE ČINJENICE:

52. U novembru 1990, u Bosni i Hercegovini su održani višestranački izbori. Na republičkom nivou, SDA (Stranka demokratske akcije), stranka bosanskih Muslimana, osvojila je 86 mesta; SDS, stranka bosanskih Srba, osvojila je 72 mesta, a HDZ (Hrvatska demokratska zajednica) osvojila je 44 mesta u Skupštini.
53. Centralna ideja političkog programa SDS-a, onako kako su ga formulisale vođe stranke, između ostalih, Radovan KARADŽIĆ, Momčilo KRAJIŠNIK i Biljana PLAVŠIĆ, bilo je ujedinjenje svih Srba u jednoj državi. SDS je izdvajanje Bosne i Hercegovine iz SFRJ smatrao pretnjom srpskim interesima.
54. Dana 5. februara 1991, Skupština Republike Srbije donela je “Zakon o ministarstvima” na predlog **Slobodana MILOŠEVIĆA**. Ovim zakonom je u vladi Srbije osnovano dvadeset “ministarstava”, među kojima i Ministarstvo za veze sa Srbima van Srbije. Ovo ministarstvo je pomoglo SDS-u da uspostavi Srpsku Republiku Bosnu i Hercegovinu.
55. Rezultati izbora održanih u novembru 1990. značili su da SDS, kako vreme bude odmicalo, neće moći mirnim putem da zadrži Republiku Bosnu i Hercegovinu u onome što je postajalo Jugoslavija pod srpskom dominacijom. Posledica je bila to da se u određenim područjima Bosne i Hercegovine sa srpskom većinom, srpski narod počeo organizovati u formalne regionalne strukture koje su nazivali “zajednicama opština”. U aprilu 1991. godine formirana je Zajednica opština Bosanske Krajine, sa sedištem u Banjoj Luci.
56. U martu 1991. rad kolektivnog Predsedništva SFRJ bio je blokiran zbog nekoliko pitanja, među kojima je bilo i pitanje uvođenja vanrednog stanja u Jugoslaviji. Članovi Predsedništva iz Republike Srbije, Republike Crne Gore, Autonomne Pokrajine Vojvodine i Autonomne Pokrajine Kosovo i Metohija dali su ostavke na svoja mesta. U svom govoru od 16. marta 1991. koji je emitovala televizija, **Slobodan MILOŠEVIĆ**, u svojstvu predsednika Republike Srbije, izjavio je da je sa Jugoslavijom završeno i da Srbiju više ne obavezuju odluke saveznog Predsedništva.
57. Dana 25. marta 1991, **Slobodan MILOŠEVIĆ** i Franjo TUĐMAN sastali su se u Karađorđevu i razgovarali o podeli Bosne i Hercegovine između Srbije i Hrvatske.
58. Dana 25. juna 1991. Slovenija i Hrvatska su proglasile nezavisnost. Dana 26. juna 1991, JNA je intervenisala u Sloveniji. U leto 1991. počele su borbe u Hrvatskoj.

59. U avgustu 1991, Radovan KARADŽIĆ je uveo tajni sistem veza između mešnih odbora i Glavnog odbora SDS-a, te sa Republikom Srbijom. Tajna procedura veza proglašena je obaveznom za slanje izveštaja i naredbi.
60. U jesen 1991. JNA je počela da povlači svoje snage iz Hrvatske. Snage pod kontrolom JNA počele su da se razmeštaju u Bosni i Hercegovini. Mnogi od tih vojnika razmešteni su u područja u kojima nije bilo garnizona ni drugih objekata JNA.
61. Kako se nastavljao rat u Hrvatskoj, postajalo je sve verovatnije da će i Bosna i Hercegovina proglasiti nezavisnost od SFRJ. SDS, uviđajući da neće moći da spreči otepljenje Bosne i Hercegovine od SFRJ, počeo je da stvara zasebni srpski entitet u Bosni i Hercegovini. U periodu od septembra do novembra 1991, formirano je nekoliko srpskih autonomnih oblasti (SAO), od kojih su neke nastale na osnovu gorepomenutih zajednica opština.
62. Dana 12. septembra 1991. proglašena je Srpska autonomna oblast Hercegovina. Dana 16. septembra 1991, Skupština Zajednice opština Bosanske Krajine proglasila je Autonomnu regiju Krajina. Do 21. novembra 1991, među srpskim autonomnim oblastima i autonomnim regijama bile su Autonomna regija Krajina, SAO Hercegovina, SAO Romanija-Birač, SAO Semberija i SAO Severna Bosna.
63. Dana 3. oktobra 1991, četiri člana Predsedništva SFRJ iz Srbije i Crne Gore (Borisav JOVIĆ, Jugoslav KOSTIĆ, Sejdo BAJRAMOVIĆ i Branko KOSTIĆ) preuzeli su funkciju Predsedništva SFRJ, prenebregnuвши dužnosti i odgovornosti članova Predsedništva iz Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Makedonije.
64. Dana 15. oktobra 1991, na sastanku kluba poslanika SDS-a, doneta je odluka o formiranju odvojene skupštine pod nazivom "Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini" koja je trebala da zaštiti srpske interese.
65. Dana 22. oktobra 1991. ili oko tog datuma **Slobodan MILOŠEVIĆ**, zajedno sa drugim učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata, nastavio je da zagovara unitarnu srpsku državu kojom bi se upravljalo iz Beograda u Srbiji. Istog dana "krnje Predsedništvo" je pozvalo na mobilizaciju rezerviste u Srbiji i u "drugim regijama koje žele da ostanu u Jugoslaviji".
66. Na dan 26. oktobra 1991. ili približno tog datuma Radovan KARADŽIĆ je naredio opštu mobilizaciju TO-a i formiranje teritorijalnih jedinica u Srpskoj Republici Bosni i Hercegovini.
67. Dana 24. oktobra 1991, Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, u kojoj je dominirao SDS, donela je odluku o raspisivanju "plebiscita srpskog naroda u Bosni i Hercegovini" na kome će se odlučiti o ostajanju u zajedničkoj državi Jugoslaviji sa Srbijom, Crnom Gorom, Srpskom autonomnom oblasti Krajina, SAO Zapadnom Slavonijom i SAO Istočnom Slavonijom, Baranjom i zapadnim Sremom.

68. Dana 9. i 10. novembra 1991, bosanski Srbi su održali plebiscit o pitanju da li da Bosna i Hercegovina ostane u Jugoslaviji ili da postane nezavisna država. Rezultat je velikom većinom glasova pokazao da bosanski Srbi žele da ostanu u Jugoslaviji.
69. Dana 21. novembra 1991, Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini proglasila je delom teritorije savezne države Jugoslavije sve opštine, mesne zajednice i naseljena mesta u kojima je preko 50% osoba srpske nacionalnosti na plebiscitu glasalo za ostanak u toj državi, kao i ona mesta gde su se građani drugih nacionalnosti opredelili za ostanak u Jugoslaviji.
70. Dana 11. decembra 1991, Skupština srpskog naroda obratila se JNA sa konkretnim zahtevom da svim raspoloživim sredstvima, kao "integralni deo države Jugoslavije" zaštititi ona područja u Bosni i Hercegovini na kojima je sproveden plebiscit srpskog naroda i drugih građana o ostajanju u zajedničkoj jugoslovenskoj državi.
71. Dana 19. decembra 1991, SDS je izdao "Uputstvo o organizovanju i delovanju organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u vanrednim okolnostima", koje je SDS-u poslužio kao plan za preuzimanje vlasti u opštinama Bosne i Hercegovine.
72. Dana 9. januara 1992. Skupština srpskog naroda Bosne i Hercegovine usvojila je deklaraciju o proglašenju Srpske Republike Bosne i Hercegovine. Proglašeno je da teritorija te republike obuhvata "područja srpskih autonomnih regija i oblasti i drugih srpskih etničkih celina u Bosni i Hercegovini, uključujući područja na kojima je srpski narod ostao u manjini zbog genocida koji je nad njim izvršen u Drugom svetskom ratu" i proglašeno je da je u sastavu savezne države Jugoslavije. Dana 12. avgusta 1992, republika bosanskih Srba promenila je naziv u Republika Srpska.
73. Od 29. februara do 2. marta 1992, Bosna i Hercegovina je održala referendum o nezavisnosti. Na poziv SDS-a, većina bosanskih Srba je ovo glasanje bojkotovala. Referendum se završio time što je većina glasala za nezavisnost.
74. Dana 18. marta 1992, na 11. sednici Skupštine srpskog naroda donet je zaključak da se "za narednu sednicu pripreme predlozi za preuzimanje vlasti u Republici srpskog naroda Bosne i Hercegovine".
75. Počev od marta 1992. nadalje, srpske regularne i neregularne snage počele su da preuzimaju kontrolu nad područjima u Bosni i Hercegovini, uključujući i ona koja se navode u ovoj optužnici.
76. Dana 6. aprila 1992, Sjedinjene Američke Države i Evropska zajednica formalno su priznale nezavisnost Bosne i Hercegovine.
77. Dana 27. aprila 1992, Srbija i Crna Gora su proglasile novu Saveznu Republiku Jugoslaviju, koju su proglasile državom naslednicom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.
78. Dana 12. maja 1992, na 16. sednici Skupštine srpskog naroda Bosne i Her-

cegovine, Radovan KARADŽIĆ je objavio šest strateških ciljeva srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Jedan od tih ciljeva bio je eliminisanje reke Drine kao granice između srpskih država. Na toj istoj sednici, general Ratko MLADIĆ je rekao Skupštini da neće biti moguće odvojiti Srbe od nesrba tako što će nesrbi sami otići sa te teritorije. Upozorio je da svaki pokušaj u tom smislu znači genocid.

79. Dana 15. maja 1992, Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija je u rezoluciji broj 752 zahtevao da odmah prestanu svi oblici spoljnog mešanja u Bosni i Hercegovini od strane jedinica JNA i da se te jedinice povuku, stave pod kontrolu republičke vlade ili raspuste i razoružaju.⁴

Dana 22. novembra 2002.
U Hagu

5.2. Politička i vojna odgovornost presuđenih i optuženih bosanskih Srba Međunarodnog suda u Hagu za rat i ratna stradanja na teritoriju RBiH – Momčilo Krajišnik

MOMČILO KRAJIŠNIK – SAŽETAK PRESUDE

Hag, 17. mart 2009.

Ovaj predmet bavi se događajima koji su se odigrali u 35 opština u Bosni i Hercegovini u periodu od 1. jula 1991. do 30. decembra 1992. godine. Pretresno vijeće je 27. septembra 2006.godine g. Krajišnika proglasilo krivim za progon, istrebljenje, deportacije i nehumana djela, što su zločini protiv čovječnosti na osnovu člana 5 Statuta. Pretresno vijeće je izreklo jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 27 godina.

Pretresno vijeće je ustanovilo da je Krajišnik učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu (u daljem tekstu: UZP), čiji je cilj bio izmijeniti nacionalni sastav stanovništva na područjima pod kontrolom republike bosanskih Srba tako što će se počinjenjem raznih zločina drastično smanjiti zastupljenost nesrba u tom stanovništvu. Vijeće je konstatovalo da je postojala rukovodstvena komponenta udruženog zločinačkog poduhvata, smještena u glavnom gradu republike bosanskih Srba na Palama, u kojoj su bili Krajišnik, Radovan Karadžići drugi, vođe bosanskih Srba; lokalna komponenta tog udruženog zločinačkog poduhvata nalazila se u opštinama republike bosanskih Srba i održavala je tijesne veze s rukovodstvom na Palama.

⁴ UN Međunarodni krivični sud MKSJ za bivšu Jugoslaviju optužnica.

Tužilac je svoju žalbu na kaznu uložio 26. oktobra 2006. Krajišnik je svoju žalbu uložio 12. februara 2007., a advokat za UZP dostavio je 7. aprila 2008. dodatni žalbeni podnesak. Amicus curiae svoju je žalbu uložio 8. juna 2007. godine. Pretres u žalbenom postupku održan je 21. augusta 2008., a tri pretresa s izvođenjem dokaza održana su 3., 5. i 11. novembra 2008. godine.

Započecu s osnovima za žalbu koje je iznio amicus curiae, nakon čega slijede Krajišnikovi osnovi za žalbu i dodatni osnovi za žalbu advokata za UZP. I konačno, osvrnuću se na sve žalbe na kaznu.

U svojem prvom osnovu za žalbu, amicus curiae tvrdi da je narušeno Krajišnikovo pravo na pravično suđenje i da je pomoćnjegovog branioca bila nedjelotvorna. Prvo, on tvrdi da branilac Brashich braniocu Stewartu nije na vrijeme ni uredno predao predmetne materijale i da nije ostvario značajne rezultate u svojem radu.

Međutim, Žalbeno vijeće konstatuje da je Pretresno vijeće prilagodilo ritam odvijanja suđenja kako bi oslobodilo mnogobrojne dane tokom kojih se nije zasedalo. Stoga se Žalbeno vijeće nije uvjerilo da je propust branioca Brashicha da braniocu Stewartu na vrijeme i uredno predapredmetne materijale doveo do grubog kršenja pravde.

Nadalje, iako Žalbeno vijeće prihvata da rezultati obavljenog posla koje je branilac Brashich predao braniocu Stewartu nisu bili onoliko dobri koliko su trebali biti, novi tim odbrane ipak je u određenoj mjeri imao koristi od posla koji je obavio Brashichev tim, a naročito od pretpretresnog podneska. Štaviše, novom timu odbrane dodijeljena su značajna sredstva pravne pomoći i vrijeme za pripremu za suđenje. Stoga Žalbeno vijeće zaključuje da Krajišnik uslijed propusta branioca Brashicha nije pretrpio nikakvu štetu.

Što se tiče navoda o propustima branioca Stewarta, amicus curiae tvrdi da branilac Stewart očigledno nije bio pripremljen za početak suđenja u februaru 2004. godine i da je ozbiljno pogriješio kada prije početka suđenja nije zatražio njegovu odgodu. Međutim, Žalbeno vijeće konstatuje da Stewartov tim odbrane nije bio očigledno nepripremljen za početak suđenja u februaru 2004. godine i da amicus curiae nije pokazao da je nedovoljna pripremljenost tima odbrane na početku suđenja dovela do grubog kršenja pravde.

Amicus curiae nadalje tvrdi da je branilac Stewart propustio na odgovarajući način pregledati materijale objelodanjene odbrani i da je do trenutka početka suđenja pročitao tek jedan ili dva odsto predmetnih materijala, a do trenutka kad je suđenje trajalo većtrinaest mjeseci ne više od petnaest odsto tih istih materijala. Žalbeno vijeće primjećuje da je branilac Stewart, kao što je i sam rekao, pregled dokumenata na odgovarajući način delegirao svojem timu. Stoga amicus curiae nije pokazao da je pregled objelodanjenih materijala od strane odbrane, iako možda i nije bio obavljen na najbolji način, doveo do grubog kršenja pravde.

Nadalje, amicus curiae tvrdi da je branilac Stewart propustio prije početka suđenja od Krajišnika dobiti odgovarajuća uputstva kako bi utvrdio odgovarajuću

strategiju odbrane. Međutim, branilac Stewart je u žalbenom postupku u svojem iskazu izjavio da je prije suđenja imao konkretnu koncepciju strategije odbrane, koja se u velikoj mjeri temeljila na Krajišnikovim uputstvima. Stoga se taj argument odbacuje.

Amicus curiae nadalje tvrdi da su nedostaci u pripremi argumentacije odbrane naveli kobranioca gđu Loukas i referenticu za predmet gđu Čmerićda se 2005. godine povuku izpredmeta, što je dodatno umanjilo djelotvornost Krajišnikove odbrane. Žalbeno vijeće napominje da su ti članovi tima koji su otišli odmah zamijenjeni novima i da je glavni branilac Stewart ostao u predmetu do kraja suđenja. Stoga se taj argument odbacuje.

Amicus curiae takođe tvrdi da je Pretresno vijeće odbrani dodijelilo očigledno nedovoljno vrijeme za pripremu završnog podneska, određivši kao rok 18. august 2006. godine. Međutim, odbrana je već 26. aprila 2005. godine bila obaviještena da će rok za završni podnesak biti jedanaest radnih dana nakon zaključenja suđenja. Stoga se taj argument odbacuje.

Amicus curiaenadalje tvrdi da je Pretresno vijeće narušilo pravičnost Krajišnikovog suđenja time što je na nedopustiv način ograničilo njegovo pravo da ispituje svjedoke tužioca.

Međutim, amicus curiae je propustio navesti pojedinosti o tome na koji je način Pretresno vijeće zloupotrijebilo svoje diskreciono pravo prema pravilu 90(F) Pravilnika. Stoga se ta tvrdnja odbija. Amicus curiae osim toga tvrdi da odbrani nisu dodijeljeni dovoljno vrijeme i sredstva za pripremu unakrsnog ispitivanja svjedoka Pretresnog vijeća. Međutim, Žalbeno vijeće primjećuje da je odbrana materijale u vezi s tim svjedocima dobila u razumnom roku prije njihovog svjedočenja i da su ti svjedoci bili dobro poznati Krajišniku i njegovoj odbrani. Isto tako, Žalbeno vijeće odbija argument amicus curiaeda odbrani nije bilo dodijeljeno dovoljno vremena da unakrsno ispita svjedokinju Pretresnog vijeća Biljanu Plavšićbudući da je odbrana iskoristila tek tri četvrtine vremena od dva sata i 40 minuta, koliko joj je dodijelilo Pretresno vijeće za ispitivanje te svjedokinje.

Amicus curiaenadalje navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je odlučilo odbiti Krajišnikov zahtjev da se sam brani. Međutim, on nije pokazao da zahtjevu za samozastupanje uvijek valja udovoljiti kada ne postoji ustrajnoopstruktivno ponašanje optuženog. Stoga se taj podosnov za žalbu odbacuje.

Amicus curiaenadalje tvrdi da su sudije Pretresnog vijeća u novom sastavu pogrešno primijenile pravo naloživši da se suđenje nastavi iako je bilo očigledno da se sudija Hanoteau, sudija zamjenik, nije u dovoljnoj mjeri upoznao s predmetom. Međutim, amicus curiae nije predočio nikakve dokaze da se sudija Hanoteau nije u dovoljnoj mjeri upoznao s predmetom i da zato nije mogao na valjan način obavljati svoju funkciju. Taj podosnov za žalbu se odbija. Iz gore navedenih razloga Žalbeno vijeće odbacuje tvrdnju amicus curiaeda je Krajišnikovo suđenje bilo nepravično. Uprkos tome, Žalbeno vijeće primjećuje da neki aspekti vođenja suđenja nisu bili lišeni nedostataka i da su mogli stvoriti dojam nepravičnosti.

Međutim, na temelju sveukupne ocjene spisa i dodatnih dokaza izvedenih u žalbenom postupku Žalbeno vijeće se nije uvjerilo da je amicus curiae pokazao da ti nedostaci predstavljaju grubo kršenje pravde koje bi narušilo pravičnost suđenja Krajišniku. Stoga se taj osnov za žalbu odbija u cijelosti.

U drugom žalbenom osnovu amicus curiae tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo budući da je propustilo donijeti u dovoljnoj mjeri obrazloženu presudu i dati obrazloženja zašto su neki svjedoci ili dokazi ocijenjeni pouzdanima, a drugi nisu. Međutim, Žalbeno vijeće primjećuje da je Pretresno vijeće izričito izjavilo da je “pažljivo razmotrilo” predložene mu dokaze.

Osporavani dijelovi teksta tek naglašavaju činjenicu da Pretresno vijeće nije moglo navesti i raspraviti “sve dokaze” u presudi, što je izjava koja se ne može, sama po sebi, izjednačiti s propustom da se ispitaju dokazi o kojima je riječ. Stoga se drugi osnov za žalbu amicus curiae odbacuje.

U svojem trećem osnovu za žalbu amicus curiae tvrdi da Pretresno vijeće nije ispravno identifikovalo učesnike udruženog zločinačkog poduhvata i stoga nije moglo van razumne sumnje zaključivati o postojanju zajedničkog cilja koji su oni dijelili s Krajišnikom. Žalbeno vijeće konstatuje da je Pretresno vijeće doista pogriješilo zato što je propustilo konkretno navesti da li su svi ili samo neki od lokalnih političara, vojnika, policijskih komandanata i paravojnih vođa koji se pominju u paragrafu 1087 Prvostepene presude bili članovi udruženog zločinačkog poduhvata. Stoga se taj podosnov prihvata.

Amicus curiae nadalje navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je propustilo iznijeti zaključke o tome kada su ubistva činila dio udruženog zločinačkog poduhvata i stoga se mogla staviti na teret Krajišniku. U tom kontekstu Žalbeno vijeće prvo napominje da se uvjerilo da je Pretresno vijeće konstatovalo da je Krajišnik dijelio namjeru da se počine prvobitni zločini deportacije, prisilnog premještanja i progona, zasnovani na tim krivičnim djelima od početka postojanja udruženog zločinačkog poduhvata.

Što se tiče dodatnih djela ubistva, istrebljenja i progona, koja se zasnivaju na drugim izvršenim djelima osim deportacije i prisilnog premještanja, Pretresno vijeće je u opštem smislu zaključilo da su ta djela dodata udruženom zločinačkom poduhvatu nakon što su njegovi vodeći članovi o njima obaviješteni, a nisu preduzeli nikakve djelotvorne mjere da bi spriječili njihovo ponavljanje, nego su nastavili ustrajati u sprovođenju zajedničkog cilja, čime su stekli namjeru u vezi s tim dodatim krivičnim djelima. Međutim, Žalbeno vijeće primjećuje da je Pretresno vijeće iznijelo tek vrlo oskudne, ako uopšte ikakve, zaključke u vezi s tim uslovima. Stoga Žalbeno vijeće ne može zaključiti s nužnom preciznošću na koji je način i u kojem trenutku zajednički cilj udruženog zločinačkog poduhvata obuhvatio dodata krivična djela i, shodno tome, na kojem osnovu je Pretresno vijeće krivicu za ta dodata djela pripisalo Krajišniku. Ne može se očekivati ni od Žalbenog vijeća ni od optuženog da spekulira o značenju zaključaka Pretresnog vijeća, ili o njihovom nepostojanju, u vezi s tako ključnim obilježjem Krajišnikove

individualne krivične odgovornosti kao što je opseg zajedničkog cilja udruženog zločinačkog poduhvata.

Stoga Žalbeno vijeće konstatuje da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo kad nije donijelo zaključke nužne za osuđujuću presudu Krajišniku u vezi sa sljedećim dodatim krivičnim djelima, koja nisu bila uključena u prvobitni zajednički cilj udruženog zločinačkog poduhvata:

Progon (tačka 3), s izuzetkom krivičnih djela deportacije i prisilnog premještanja u osnovu;

Istrebljenje (tačka 4); i

Ubistvo (tačka 5).

Shodno tome, Žalbeno vijeće djelimično prihvata taj podosnov za žalbu i odbija njegov preostali dio. Krajišnikove osuđujuće presude za dodata krivična djela iz tačaka 3, 4 i 5 stoga se ukidaju.

Amicus curiaenadalje tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo kada je zaključilo da se jednog člana udruženog zločinačkog poduhvata može smatrati krivično odgovornim za djela osoba koje nisu bile članovi udruženog zločinačkog poduhvata i koje potencijalno nisu ni znale za postojanje ili svrhu udruženog zločinačkog poduhvata. Amicus curiaetvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je odstupilo od Drugostepene presude u predmetu Brđanini da nije uspjelo utvrditi postojanje veze između Krajišnika i zločina.

Pretresno vijeće je bilo mišljenja da član udruženog zločinačkog poduhvata može snositi odgovornost za krivična djela počinjena od strane glavnih izvršilaca koje je neki član udruženog zločinačkog poduhvata "vrbovao" kako bi izvršili krivična djela u svrhu ostvarenja zajedničkog cilja. Žalbeno vijeće se uvjerilo da taj standard u svojojbiti odgovara standardu iznesenom u Drugostepenoj presudi u predmetu Brđanin, donesenoj nakon Prvostepene presude u ovom predmetu. Amicus curiaestoga nije uspio pokazati grešku Pretresnog vijeća s tim u vezi.

Međutim, Žalbeno vijeće primjećuje da je u mnogo navrata Pretresno vijeće propustilo donijeti zaključke o vezi između glavnih izvršilaca prvobitnih zločina deportacije, prisilnog premještanja i progona, koji se temelje na tim krivičnim djelima, i članova udruženog zločinačkog poduhvata. Slijedom toga, Žalbeno vijeće zaključuje da je Pretresno vijeće donijelo samo zaključke da su članovi udruženog zločinačkog poduhvata počinili sljedeće prvobitne zločine koristeći glavne izvršioce u svrhu ostvarenja zajedničkog cilja:

Progon putem deportacije, tačka 3, u Bratuncu; Zvorniku; Sanskom Mostu; Banji Luci; Bijeljini; i Prnjavoru;

Progon putem prisilnog premještanja, (tačka 3),u Bijeljini; Bratuncu; Zvorniku; Bosanskoj Krupi; Sanskom Mostu; Trnovu; i Sokolcu;

Deportaciju, (tačka 7),u Bratuncu; Zvorniku; Sanskom Mostu; Banji Luci; Bijeljini; i Prnjavoru; i

Nehumana djela putem prisilnog premještanja, (tačka 8), u Bijeljini; Bratuncu; Zvorniku; Bosanskoj Krupi; Sanskom Mostu; Trnovu; i Sokolcu.

Krajišnikove osuđujuće presude za preostala prvobitna krivična djela iz tačaka 3, 7 i 8 stoga se poništavaju.

Nadalje, *amicus curiae* navodi da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo zato što je propustilo donijeti relevantne zaključke u vezi s deportacijom u odnosu na svaku opštinu. Žalbeno vijeće konstatuje da je Pretresno vijeće doista propustilo uvijek provesti traženu analizu u vezi s prelaskom granica *de facto* i *de jure* da se zaključci o deportaciji iz Bijeljine, Bratunca i Sanskog Mosta ne mogu održati.

Shodno tome, Krajišnikove osuđujuće presude za ta krivična djela se poništavaju.

Međutim, Žalbeno vijeće smatra da je Pretresno vijeće utvrdilo da je izvršeno prisilno premještanje osoba preko državne granice *de jure* u opštinama Zvornik, Banja Luka i Prnjavor, što predstavlja deportaciju.

Stoga se taj dio žalbenog osnova djelimično prihvata.

Nadalje, *amicus curiae* tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo kad je Krajišnika proglasilo krivim za prisilno premještanje kao druga nehumana djela, a da pri tom nije zaključilo da su premještanja stanovništva bila dovoljne težine da mogu predstavljati druga nehumana djela. Žalbeno vijeće zaključuje da je Pretresno vijeće doista pogriješilo kad nije utvrdilo da su slučajevi prisilnog premještanja bili dovoljno ozbiljni da predstavljaju "druga nehumana djela" po članu 5(i) Statuta. No ta greška ne poništava presudu jer su djela prisilnog premještanja bila slične težine kao i slučajevi deportacije. Taj žalbeni osnov se prema tome odbacuje.

Amicus curiae nadalje tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno utvrdilo činjenično stanje kad je donosilo zaključke o Krajišnikovom hijerarhijskom položaju u rukovodstvu bosanskih Srba. Međutim, Žalbeno vijeće se uvjerilo da je Pretresno vijeće pažljivo procijenilo relevantne iskaze svjedoka, a nije se uvjerilo da je dodatni iskaz Radovana Karadžića dovoljan da oduzme vrijednost mnogobrojnim dokazima koji idu u prilog nalazima Pretresnog vijeća.

Amicus curiae nadalje tvrdi da nalazi Pretresnog vijeća o Krajišnikovim ovlaštenjima i vlasti protivrečne zaključku Pretresnog vijeća da on nije imao efektivnu kontrolu. Žalbeno vijeće ne slaže se s tom tvrdnjom budući da je Pretresno vijeće ispravno smatralo da efektivna kontrola nije potrebni element odgovornosti za UZP, što je jedini oblik odgovornosti za koji je zaključeno da je primjenjiv na Krajišnika.

Amicus curiae zatim tvrdi da je tužilac prekršio pravilo 90(H)(ii) Pravilnika kada Krajišniku nije za vrijeme njegovog svjedočenja predočio materijalne elemente na koje se oslonio da dokaže njegovu krivicu a koji su bili protivrečni njegovom iskazu. Žalbeno vijeće međutim nalazi da pravilo 90(H)(ii) nije smišljeno da se primjenjuje na optuženog kad svjedoči u svoju odbranu.

Nadalje, Žalbeno vijeće se uvjerilo da je Krajišnik dobro poznao navode optužbe. Zato se ovaj žalbeni osnov odbacuje.

Amicus curiae nadalje tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo o kumulativnim osudama i traži od Žalbenog vijeća da ukine osude po tački 3, progoni, ili alternativno, tački 5, ubistvo, tački 7, deportacija, i tački 8, nehumana djela. Žalbeno vijeće međutim podsjeća da je sudska praksa ovog Međunarodnog suda o kumulativnim osudama unutar člana 5 već čvrsto ustaljena. Žalbeno vijeće stoga većinom glasova, uz protivno mišljenje sudije Güneya, nalazi da Pretresno vijeće nije pogriješilo kad je izreklo kumulativne osude za progone i druge zločine protiv čovječnosti, na osnovu istih činjenica. Taj žalbeni osnov se stoga odbacuje.

Prelazim sada na žalbu Momčila Krajišnika.

U vezi s Krajišnikovim tvrdnjama da je Pretresno vijeće prekršilo njegovo pravo na pravično suđenje, Žalbeno vijeće podsjeća da su neki od tih argumenata već odbaceni u žalbenim osnovama amicus curiae. Krajišnik osim toga ni u svojim preostalim argumentima nije ukazao ni na kakvu grešku Pretresnog vijeća.

Krajišnik nadalje tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo i pogrešno utvrdilo činjenično stanje kad je zaključilo da je on bio član UZP-a, budući da su on i drugi navodni članovi UZP-a bili tek pojedinci koji su obavljali zadatke unutar svojih zakonskih ovlašćenja u okviru funkcionisanja državne uprave i uskladu s Ustavom. Žalbeno vijeće odbacuje njegove argumente budući da su oni irelevantni za utvrđivanje da li su aktivnosti tih lica imale za posljedicu zakonom predviđenu krivičnu odgovornost.

Nadalje, Krajišnikova osporavanja nalaza Pretresnog vijeća o stvaranju srpskih autonomnih regija i oblasti; o formiranju skupštine bosanskih Srba; o uputstvima SDS-a od 19. decembra 1991.; o proglašenju republike bosanskih Srba; o konsolidaciji pravnog sistema bosanskih Srba; te o podršci aktivnostima naoružavanja – odbacuju se. Njegovi su argumenti irelevantni, nerazrađeni, neosnovani, ne pominju preostale dokazane koje se oslonilo Pretresno vijeće ili pak osporavaju činjenične nalaze na kojima se osuda ne zasniva.

Iz sličnih razloga Žalbeno vijeće odbacuje Krajišnikova osporavanja nalaza Pretresnog vijeća o vladi i pravosuđu bosanskih Srba; o predsjedništvu bosanskih Srba; o oružanim snagama; o MUP-u, kriznim štabovima, ratnim predsjedništvima i ratnim povjereništvima; i o Krajišnikovom stilu rukovođenja.

Prelazim sada na dodatna osporavanja vezana za pitanje UZP-a koja su iznijeli advokati za pitanja UZP-a u Krajišnikovo ime.

Prvo, advokati za UZP osporavaju legitimnost odgovornosti za UZP i pobijaju nalaz iz Žalbene presude u predmetu Tadića da je UZP postojao u okviru međunarodnog običajnog prava. Žalbeno vijeće međutim smatra da advokati za UZP nisu iznijeli nijedan uvjerljivi razlog zašto bi ono trebalo odstupiti od svog stava da Statut predviđa UZP kao oblik krivične odgovornosti, iako doduše ne eksplicitno. Taj podosnov se stoga odbacuje.

Advokati za UZP nadalje tvrde da je Pretresno vijeće pogriješilo kad je zaključilo da je UZP jedan oblik “počinjenja” po članu 7(1) Statuta što druge modalitete odgovornosti čini ništavnima. Međutim, budući da se drugi modaliteti odgovornosti mogu razlikovati od UZP-a, on te druge modalitete iz člana 7(1) ne ukida. Ovaj se podosnov takođe odbacuje.

Nadalje, advokati za UZP tvrde da Krajišnik nije na odgovarajući način bio obaviješten da ga se smatra odgovornim za UZP, koncept koji je navodno stvoren tek 1999. i koji je od tada proširen da bi obuhvatio zvaničnike visokog ranga koji sa zločinima imaju malo veze. Žalbeno vijeće međutim podsjeća da kad tumači doktrinu UZP-a ono time ne stvara novo pravo, nego jednostavno identifikuje pravilno tumačenje te doktrine kakvo je oduvijek postojalo, iako možda ranije nije bilo tako formulisano. To ne protivrječi principu *nullum crimen sine lege*, i ovaj se podosnov stoga odbacuje. Advokati za UZP nadalje tvrde da se, pravno gledano, Krajišnikovi govori ne mogu smatrati doprinosom UZP-u jer su zaštićeni njegovim pravom na slobodu izražavanja. Žalbeno vijeće se s time ne slaže. Ono što je pravno gledano ovdje važno je to da optuženi značajno doprinosi počinjenju zločina UZP-a. Pravo dalje od toga ne identifikuje specifične tipove ponašanja koji se sami po sebi ne bi mogli smatrati doprinosom zajedničkoj svrsi. Zato se ovaj dio žalbe odbacuje.

Slično tome, Žalbeno vijeće odbacuje argument advokata za UZP da grupe od 1008 i 1001 zatočenika iz Manjače nisu premjestili članovi UZP-a, nego je to urađeno pod nadzorom UNHCR-a. Činjenica da su raseljena lica pratile međunarodne snage ne čini njihovo raseljavanje zakonitim. Žalbeno vijeće međutim djelimično prihvata dodatne argumente advokata za UZP u vezi sa identitetom običnih članova UZP-a, Krajišnikovom odgovornošću za dodate zločine i nedostatkom nalaza o vezi između fizičkih počinioca i članova UZP-a za neke od prvobitnih zločina. Ostali žalbeni osnovi koje su iznijeli advokati za UZP se odbacuju. Žalbeno vijeće sada prelazi na žalbe na kaznu koje su iznijeli *amicus curiae*, Krajišnik i tužilac.

Amicus curiae tvrdi da je kazna pretjerana imajući u vidu da Krajišnik nije direktno počinio niti naredio nijedan zločin. On dodaje da je Pretresno vijeće prilikom odmjerenja kazne Krajišniku pogrešno uzelo u obzir i djela drugih. Žalbeno vijeće međutim smatra da činjenica da Krajišnik nije direktno počinio niti naredio nijedan zločin ne znači nužno da bi Krajišnik trebao dobiti nižu kaznu. Kad je pak riječ tvrdnji da je Pretresno vijeće uzelo u obzir i djela drugih prilikom odmjerenja Krajišnikove kazne, taj argument očito ne stoji. Ovaj žalbeni osnov se stoga odbacuje.

Krajišnik tvrdi da Pretresno vijeće nije uzelo u obzir opštu praksu izricanja zatvorskih presuda u bivšoj Jugoslaviji; da je pogriješilo kad nije analiziralo težinu krivičnih djela zasebno od otežavajućih okolnosti; i kad je izreklo kaznu koja liči na odmazdu. Žalbeno vijeće podsjeća da uzimanje u obzir opšte prakse izricanja zatvorskih kazni na sudovima u bivšoj Jugoslaviji nije obavezujućeg karak-

tera. U ovom predmetu Pretresno vijeće je ispoštovalo svoju obavezu da razmotri taj faktor. Ovaj se argument stoga odbacuje.

Kad je riječ o Krajišnikovom argumentu da Pretresno vijeće nije analiziralo težinu zločina zasebno od otežavajućih okolnosti, Žalbena vijeće konstatuje da Pretresno vijeće jeste napravilo razliku između otežavajućih okolnosti s jedne strane i težine zločina s druge, iako je to učinilo u istom odjeljku. Taj se argument stoga odbacuje.

Krajišnik nadalje tvrdi da je Pretresno vijeće trebalo uzeti u obzir njegovo učestvovanje u mirovnim pregovorima i činjenicu da je djelovao unutar svojih zakonskih ovlaštenja kao olakšavajuće faktore u odmjerenju kazne. Krajišnik međutim nije pokazao da bi ti faktori imali dovoljnu težinu da utiču na kaznu, pogotovo imajući u vidu da je Pretresno vijeće dalo tek ograničenu olakšavajuću težinu onim faktorima koje je eksplicitno uzelo u obzir. Ovo se osporavanje prema tome takođe odbacuje i Krajišnikova žalba na kaznu je time odbačena u cijelosti.

Tužilac je iznio jedan žalbeni osnov u kojem tvrdi da je kazna doživotnog zatvora jedina kazna srazmjerna sveukupnoj težini Krajišnikovih zločina. No tužilac nije ukazao ni na jedan element koji je Pretresno vijeće možda propustilo prilikom odmjerenja kazne. On tek tvrdi da kazna ne odražava na pravilan način težinu Krajišnikovog kažnjivog ponašanja i da ne obezbjeđuje dovoljnu retribuciju i odvratanje. Žalbena vijeće ne može zaključiti da izrečena kazna uopšte ne odražava težinu Krajišnikovog kažnjivog ponašanja ili da ne izražava srdžbu međunarodne zajednice i da je očigledno nedovoljna da bi se osiguralo odvratanje. Prvi podosnov tužioca se zato odbacuje.

Tužilac dalje tvrdi da niti jedan olakšavajući faktor ne opravdava izricanje kazne manje od doživotnog zatvora.

Žalbena vijeće primjećuje da je Pretresno vijeće zaključilo da iako ti faktori sami po sebi ne predstavljaju olakšavajuće okolnosti, uzeti zajedno oni predstavljaju lične okolnosti one vrste kojoj se može dati određena, iako veoma ograničena, olakšavajuća težina. Žalbena vijeće je zbunjeno ovim zaključkom. Neki faktor ili jeste ili nije olakšavajuća okolnost. Ako nije, onda se ne može računati kao olakšavajuća okolnost niti onda kad se uzima u obzir zajedno s drugim faktorima koji ne predstavljaju olakšavajuće okolnosti. Pretresno vijeće trebalo je konkretno navesti koji elementi po njegovom mišljenju predstavljaju olakšavajuće okolnosti. No bez obzira na to, čak i da je Žalbena vijeće zaključilo da je Pretresno vijeće pogriješilo kad je neke od gorepomenutih faktora uzelo u obzir kao olakšavajuće, još uvijek ne bi bilo očito da je takva greška imala bilo kakvog uticaja na izrečenu kaznu, jer je i samo Pretresno vijeće reklo da je tim faktorima pridalo vrlo ograničenu olakšavajuću težinu. Zato Žalbena vijeće ne može zaključiti da je optužba pokazala grešku koja poništava odluku o kazni. Žalba tužioca na kaznu se stoga u cijelosti odbacuje.

Da zaključim: Žalbena vijeće je odbacilo žalbu tužioca, a djelimično usvojilo žalbe *amicus curiae* Krajišnika. Iako Krajišnikove osude po tri tačke optužnice –

deportacija, prisilno premještanje i progoni zasnovani na tim zločinima – i dalje stoje, Pretresno vijeće je pogrešno Krajišniku pripisalo krivičnu odgovornost za dvije druge tačke i većinu zločina pomenutih u 4. i 5. dijelu presude.

Žalbeno vijeće podsjeća da su okolnosti u nekim slučajevima opravdavale da ono samo utvrdi da li nalazi Pretresnog vijeća uzeti sami ili u kombinaciji s relevantnim dokazima podržavaju osudu. Imajući u vidu složene činjenične okolnosti ovog predmeta, analiza u žalbenom postupku zločina za koje je Pretresno vijeće Krajišniku pogrešno pripisalo krivičnu odgovornost značila bi da bi Žalbeno vijeće iznova trebalo analizirati cijeli sudski spis. Žalba međutim nije suđenje de novo od Žalbenog vijeća se ne može očekivati da postupa kao primarni prosuditelj činjenica budući da upravlju nije u najboljem položaju da ocjenjuje pouzdanosti vjerodostojnost dokaza.

Iako pravilo 117(C) Pravidnika Žalbenom vijeću daje diskreciono pravo da pod odgovarajućim okolnostima naloži ponavljanje suđenja, Žalbeno vijeće nema obavezu da kad identifikuje neku grešku predmet vrati na ponovo suđenje. Nalog za ponavljanje suđenja je jedna izuzetna mjera čije se korištenje nužno mora ograničiti. Žalbeno vijeće konstatira da su ukinute osude za većinu zločina za koje je Krajišnik bio proglašen krivim. Međutim, osude za progone, deportaciju i prisilno premještanje su potvrđene i težina tih zločina zahtijeva tešku i srazmjernu kaznu. Žalbeno vijeće stoga u konkretnim okolnostima ovog predmeta smatra da nije u interesu pravde da se predmet vrati u daljnji postupak.

Kao rezultat toga, Žalbeno vijeće je utvrdilo primjerenu kaznu za zločine koji su ispravno pripisani Krajišniku.

Slijedi dispozitiv žalbene presude.

Iz gore navedenih razloga, **ŽALBENO VIJEĆE, NA OSNOVU člana 25 Statuta i pravila 117 i 118 Pravidnika; UZEVŠI U OBZIR pismene podneske strana i amicus curiae argumente iznesene na žalbenoj raspravi 21. avgusta 2008; NA JAVNOJ SJEDNICI:**

USVAJA žalbeni podosnov 3(A) amicus curiae;

USVAJA djelimično podosnove 3(B), 3(E), 3(G) i osnove 4 i 7 amicus curiae;
ODBACUJE, uz protivno mišljenje sudije Güneya vezano za 10. osnov, ostale žalbene osnove amicus curiae;

USVAJA djelimično treći žalbeni osnov iz podneska Dershowitzevih;
ODBACUJE ostatak Krajišnikove žalbe;

UKIDA Krajišnikove osude po tačkama 4 i 5;

UKIDA djelimično Krajišnikove osude po tačkama 3, 7 i 8;

ODBACUJE žalbu tužioca na kaznu;

OSUĐUJE Momčila Krajišnika na kaznu zatvora od 20 godina koja će početi teći od današnjeg dana s tim da se u tu kaznu, u skladu s pravilom 101(C)

i 107 Pravilnika, uračuna vrijeme koje je Krajišnik većproveo u pritvoru od hapšenja 3. aprila 2000.;⁵

5.3. Sažetak presude Radovanu Karadžiću

U nastavku je sažetak presude koju je pročitao sudija O-Gon Kwon.

Optuženi je bio jedan od osnivača SDS-a i njegov predsjednik od jula 1990. do jula 1996. Bio je predsjedavajući Savjeta za nacionalnu bezbjednost Srpske Republike Bosne i Hercegovine, a 12. maja 1992. izabran je za predsjednika Predsjedništva Srpske Republike Bosne i Hercegovine. Od 17. decembra 1992. bio je jedini predsjednik Republike Srpske i vrhovni komandant oružanih snaga Republike Srpske.

Optuženom se sudilo po 11 tačaka optužnice: dvije tačke za genocid, pet tačaka za zločine protiv čovječnosti, (odnosno progon, ubistvo, istrebljenje, deportaciju i prisilno premještanje) i četiri tačke za kršenje zakona i običaja ratovanja (odnosno ubistvo, djela nasilja s primarnim ciljem širenja terora među civilnim stanovništvom, protivpravne napade na civile i uzimanje talaca).

Tužilaštvo je u optužnici teretilo optuženog da je učestvovao u četiri udružena zločinačka poduhvata (UZP-a). Navodi optužbe su sljedeći:

Od najkasnije oktobra 1991. do 30. novembra 1995. optuženi je učestvovao u UZP-u čiji je cilj bilo trajno uklanjanje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata sa teritorije na koju su bosanski Srbi polagali pravo, i to putem činjenja krivičnih djela za koja se u njemu tereti.

To je sveobuhvatni UZP.

Između aprila 1992. i novembra 1995. optuženi je učestvovao u UZP-u da se pokrene i sprovede kampanja snajperskog djelovanja i granatiranja civilnog stanovništva Sarajeva, čiji je primarni cilj bilo širenje terora među civilnim stanovništvom. To je UZP vezan za Sarajevo.

Između otprilike 26. maja i 19. juna 1995. optuženi je učestvovao u UZP-u da se osoblje Ujedinjenih nacija uzme za taoce kako bi se Sjevernoatlantski savez prisilio da se uzdrži od vazdušnih napada na vojne ciljeve bosanskih Srba. To je UZP vezan za taoce; i Počevši od dana koji su neposredno prethodili 11. julu 1995. pa sve do 1. novembra 1995. optuženi je učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu da se bosanski Muslimani u Srebrenici eliminišu ubijanjem srebreničkih muškaraca i dječaka, kao i prisilnim odvođenjem žena, djece i jednog broja starijih muškaraca. To je UZP vezan za Srebrenicu.

Pored toga, tužilaštvo je optuženog teretilo da je planirao, podsticao, naredio i/ili podržavao i pomagao krivična djela u optužnici. Optuženi se takođe tereti kao nadređeni u skladu sa članom 7(3) Statuta.

---

⁵ UN Međunarodni krivični sud MKSJ za bivšu Jugoslaviju skraćena prvostepena presuda.

Tužilaštvo je iznijelo svoju uvodnu riječ 27. oktobra i 2. novembra 2009., a prvi svjedok optužbe svjedočio je 13. aprila 2010. Završne riječi iznesene su između 30. septembra i 7. oktobra 2014. Pretresno vijeće zasjedalo je 499 dana suđenja i saslušalo iskaze 434 svjedoka. Pored toga, Vijeće je primilo dokaze još 152 svjedoka u pismenom obliku. Ukupno je u spis uvršteno 11.469 dokaznih predmeta. Cijeli spis broji više od 48.000 stranica transkripta, preko 95.000 stranica podnesaka i više od 190.000 stranica uvrštenih dokaznih predmeta, dakle u spisu je ukupno više od 330.000 stranica.

Ovdje će biti ukratko izneseni zaključci Vijeća i njihovo obrazloženje. Valja međutim imati na umu da je ovo tek sažetak koji ni na kakav način ne čini dio presude Pretresnog vijeća. Jedini autoritativni izvor zaključaka vijeća je pisana presuda. Povjerljive kopije presude biće podijeljene stranama na kraju ove sjednice, a biće objavljena i javna redigovana verzija.

Prije nego što pređemo na četiri gore navedene komponente, Pretresno vijeće zaključuje na osnovu dokaza da je u BiH postojao oružani sukob tokom cijelog perioda relevantnog za optužnicu, kao i da su ispunjeni drugi opšti uslovi za krivična djela iz člana 3 Statuta. U vezi sa zločinima protiv čovječnosti, Vijeće zaključuje da je postojao rasprostranjeni i sistematski napad na civilno stanovništvo svo vrijeme relevantno za optužnicu i da su počinioci znali za taj napad i za to da su krivična djela dio tog napada.

Sveobuhvatni udruženi zločinački poduhvat Vijeće se prvo osvrće na komponentu predmeta koja se bavi opštinama i sveobuhvatnim UZP-om. Tvrdi se da su počinjeni zločini u opštinama Bijeljina, Bratunac, Brčko, Foča, Rogatica, Sokolac, Višegrad, Vlasenica i Zvornik u istočnoj BiH; u opštinama Banja Luka, Bosanski Novi, Ključ, Prijedor i Sanski Most u Autonomnoj Regiji Krajina (ARKL); i u opštinama Hadžići, Ilidža, Novi Grad, Novo Sarajevo, Pale i Vogošća na području Sarajeva. Te će lokacije zvati – opštinell.

Vijeće zaključuje da su počevši od kraja marta 1992. i tokom cijele 1992. srpske snage preuzele kontrolu nad opštinama u dijelu BiH na koji su bosanski Srbi polagali pravo.

Tokom i nakon ovih dobro planiranih i koordinisanih zauzimanja opština postojao je organizovani i sistematski obrazac zločina počinjenih nad bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima koji su obitavali u tim opštinama. Vijeće zaključuje da je ogroman broj bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata u opštinama prisilno raseljen iz svojih domova na druge lokacije u BiH i u treće zemlje.

Optuženi je u svoju odbranu iznio da su kretanja stanovništva bila dobrovoljna i prirodna posljedica rata i da nije postojala politika protjerivanja. Vijeće suprotno tome konstatuje da su u mnogim slučajevima žrtve bile prisiljene da odu nakon napada na njihova sela ili nakon što su srpske snage zauzele gradove. Druge žrtve bile su prvo uhapšene, zatočene u zatočeničkim objektima, a zatim transportovane van opština. Ta protjerivanja rezultirala su drastičnim promjenama u nacionalnom sastavu opština.

Bosanski Muslimani i bosanski Hrvati takođe su uklanjani s položaja vlasti i otpušteni s posla u brojnim opštinama. Pored protivpravnih hapšenja i samovoljnih pretresa, uvedena su ograničenja kretanja za bosanske Muslimane u nekim opštinama. Hiljade civila bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata protivpravno su zatočene u 50 zatočeničkih objekata po svim opštinama. Nesrbi su često masovno hapšeni i iz svojih domova odvođeni u takve zatočeničke objekte nakon napada na sela i gradove. Međutim, Vijeće napominje da nije donijelo zaključak o protivpravnom zatočenju za zatočenike koji su bili borci i civili koji su aktivno učestvovali u neprijateljstvima.

Politički i državni organi bosanskih Srba i srpske snage takođe su uveli i trajno održavali nečovječne životne uslove u više zatočeničkih objekata. Žrtve su bile podvrgnute jadnim životnim uslovima. Nedostajalo je hrane i vode, zdravstvena njega bila je neadekvatna ili nepostojeća, a sanitarije i higijenski uslovi bili su loši, kao i uslovi za spavanje. U mnogim od tih zatočeničkih centara zatočenici su bili podvrgnuti mučenju, premlaćivanjima i fizičkom i psihičkom zlostavljanju od strane srpskih snaga. Bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, žene i muškarci, bili su tokom svog zatočeništva podvrgnuti silovanjima i drugim djelima seksualnog nasilja od strane pripadnika srpskih snaga. Tim zločinima su žrtvama nanesene teške duševne ili fizičke patnje ili ozljede. Nesrpski zatočenici bili su prisiljavani da rade na linijama fronta ili su korišteni kao živi štit da bi zaštitili srpske snage.

Nakon ili tokom protjerivanja iz njihovih domova imovinu žrtava oduzimale su vlasti bosanskih Srba. Nesrpska imovina naširoko se pljačkala, a u mnogim opštinama srpske snage sprovele su uništavanje sela i imovine bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata velikih razmjera. Srpske snage razorile su više džamija, katoličkih crkvi i drugih kulturnih spomenika i sakralnih objekata u Bratuncu, Bosanskom Novom, Foči, Ključu, Novom Gradu, Prijedoru, Rogatici, Sanskom Mostu, Sokolcu i Zvorniku. Kulturni spomenici i sakralni objekti odabrani su za razaranje zbog svog značenja za bosanske Muslimane i bosanske Hrvate na tim lokacijama. Međutim, iako Vijeće zaključuje da su kulturni spomenici i sakralni objekti razoreni u Bijeljini, na Palama i u Vogošći, izvedeni dokazi nisu bili dovoljni da bi se van razumne sumnje utvrdilo ko je odgovoran za ta razaranja. Srpske snage takođe su ubile mnoge bosanske Muslimane i bosanske Hrvate tokom i nakon zauzimanja opština. Žrtve su ubijane u masovnim pogubljenjima ili su ubijane nakon napada na nesrpska sela. Žrtve su strijeljane i u zatočeništvu ili bi ih srpske snage odvodile iz zatočeničkih objekata i ubijale. U drugim slučajevima žrtve su umirale kao rezultat teških premlaćivanja od strane srpskih snaga ili su gubile život uslijed nečovječnih životnih uslova kojima su bile podvrgnute. Za 26 incidenata ubijanja u prilogu optužnice Vijeće konstatuje da je dokazano obilježje krivičnog djela ubijanja masovnih razmjera i tome odgovarajuća namjera i da ta ubijanja stoga predstavljaju istrebljenje. Vijeće takođe konstatuje da su počinioci svoje žrtve u opštinama birali na osnovu njihovog identiteta, odnosno zato što su bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, i da su prema tome ti zločini počinjeni s diskriminatornom namjerom.

Shodno tome, Vijeće zaključuje da su pripadnici srpskih snaga te političkih i državnih organa bosanskih Srba počinili ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja, i ubistvo, istrebljenje, deportaciju i druga nečovječna djela (prisilno premještanje) i progon, kao zločine protiv čovječnosti. Sudija Howard Morrison prilaže suprotno mišljenje u vezi s incidentom u prilogu optužnice B.12.2.

U tački 1 tužilaštvo je tvrdilo da je u sedam od opština, odnosno u Bratuncu, Foči, Ključu, Prijedoru, Sanskom Mostu, Vlasenici i Zvorniku, kampanja progona za koju se tereti obuhvatala ili je eskalirala toliko da je obuhvatila ponašanje i namjeru koji predstavljaju genocid. Vijeće konstatuje da su u tim opštinama pripadnici zaštićenih grupa, to jest bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, ubijani i podvrgavani teškim tjelesnim ili duševnim povredama i da su prema tome ispunjeni *actus reus* elementi članova 4(2)(a) i 4(2)(b) Statuta. Međutim, kad je riječ o radnjama iz člana 4(2)(c) Statuta, iako Vijeće konstatuje da bosanski Muslimani i bosanski Hrvati jesu držani u strašnim uslovima, nije se uvjerilo da dokazi pokazuju da su ti uslovi bili sračunati da dovedu do fizičkog uništenja bosanskih Muslimana ili bosanskih Hrvata u tim opštinama. Nadalje, Vijeće se nije uvjerilo da su radnje koje spadaju pod članove 4(2)(a) i 4(2)(b) Statuta sprovedene s genocidnom namjerom, to jest, s namjerom da se djelimično unište grupe bosanskih Muslimana ili bosanskih Hrvata kao takve. U zaključku, Vijeće nije moglo identifikovati niti zaključiti da je postojala genocidna namjera kod optuženog, kod onih za koje se tvrdi da su bili pripadnici UZP-a, kao niti kod fizičkih počinitelja zločina, a nije moglo ni izvesti takav zaključak na osnovu obrasca zločina počinjenih u tim opštinama. Analiziravši ukupni korpus dokaza o tom pitanju, Vijeće se nije uvjerilo da je jedini razumni zaključak da je postojala namjera da se djelimično unište grupe bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata u tim opštinama kao takve. Vijeće prema tome nema dovoljno dokaza da van razumne sumnje zaključi da je u tim opštinama počinjen genocid.

Vijeće se sada okreće odgovornosti optuženog za zločine za koje je zaključeno da su počinjeni u opštinama.

Suština odbrane koju je iznio optužni bila je da ciljevi rukovodstva bosanskih Srba nisu bili kriminalni i nisu podrazumijevali počinjenje nikakvih zločina. Prema njegovim tvrdnjama, kretanje nesrpskog stanovništva u BiH nije bilo rezultat UZP-a, nego posljedica toga što su ljudi dobrovoljno prelazili na područja pod kontrolom svojih nacionalnih grupa.

Po tvrdnji optuženog, svaki individualni slučaj prisilnog protjerivanja bio je rezultat mržnje ili osvete i to nikada nije bio cilj rukovodstva bosanskih Srba. Njegova odbrana takođe je sugerisala da su svi počinjeni zločini bili izolovani slučajevi koje su počinili pojedinci, na primjer pripadnici paravojnih formacija, koji su djelovali na svoju ruku, a ne sprovodeći inkriminirani zajednički zločinački cilj. Prema njegovoj tezi, središnje vlasti bile su neuspješne u svojim pokušajima da ostvare svoj uticaj na opštinskom nivou i u takvom haosu on nije mogao da uradi više od onog što je uradio.

Suprotno tome, Pretresno vijeće konstatuje da su stvaranje paralelnih političkih i državnih struktura bosanskih Srba, kampanja nasilnog preuzimanja opština i protjerivanje nesrba bili pažljivo koordinisani, da su optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba njima upravljali i da su predstavljali njihovu konačnu namjeru. Da bi se ostvarili ti ciljevi, optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba objavili su i promovisali precizna uputstva u obliku Instrukcija za Varijantu A/B i Strateških ciljeva. Vijeće je ocijenilo dokaze izvedene u vezi sa djelima i ponašanjem optuženog i drugih navodnih pripadnika sveobuhvatnog UZP-a u svjetlu sistematskog i organizovanog načina na koji su zločini počinjeni u svakoj od opština. Na toj osnovi Vijeće konstatuje da je između oktobra 1991. i novembra 1995. postojao zajednički plan da se činjenjem zločina bosanski Muslimani i bosanski Hrvati trajno uklone sa teritorija na koje su bosanski Srbi polagali pravo. Optuženi, kao i Momčilo Krajišnik, Nikola Koljević, Biljana Plavšić, Ratko Mladić, Mićo Stanišić, Momčilo Mandić, Željko Ražnatović (Arkan) i Vojislav Šešelj bili su među onim osobama koje su djelovale na osnovu tog zajedničkog plana i dijelile namjeru za zločine koji sačinjavali dio plana. Vijeće takođe zaključuje da je optuženi značajno doprinio sveobuhvatnom UZP-u. Vijeće je uzelo u obzir uticaj njegovog ponašanja s obzirom na funkcije i položaje na kojima je bio u predmetno vrijeme. Optuženi je bio od vitalne važnosti u razvijanju i promovisanju ideologije i politike SDS-a i stvaranju paralelnih državnih, vojnih, policijskih i političkih struktura koje su korištene kako bi se uspostavila i održala vlast nad teritorijama na koje su bosanski Srbi polagali pravo i sproveo cilj sveobuhvatnog UZP-a. Optuženi je imao središnje mjesto u definisanju ciljeva rukovodstva bosanskih Srba, uključujući razdvajanje od bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, zauzimanje teritorija na koje su bosanski Srbi polagali pravo i stvaranje uglavnom nacionalno homogene države bosanskih Srba. Optuženi je takođe bio središnja figura u širenju propagande protiv bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata kojom su oni identifikovani kao istorijski neprijatelji Srba i kojom se insistiralo da je suživot nemoguć. Optuženi je igrao na kartu takve istorijske perspektive, a njegova je retorika korištena kako bi se izazvali strah i mržnja prema bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima i pogoršavala je međunacionalne podjele i napetosti u BiH.

Optuženi se takođe nalazio u samom vrhu političkih, državnih i vojnih struktura i mogao je koristiti svoju vlast i uticaj za sprovođenje cilja sveobuhvatnog UZP-a. On je konačno podržao vojno sprovođenje njihovih ciljeva, što je nužno podrazumijevalo zauzimanje teritorija i prisilno premještanje nesrpskog stanovništva. Bio je središnja figura u mobilizaciji i stvaranju TO-a bosanskih Srba, VRS-a i zasebnih policijskih struktura bosanskih Srba. Nadalje, nakon povlačenja JNA iz BiH, optuženi je podržao operativnu saradnju vojnih snaga i lokalnih vlasti i, u nekim slučajevima, paravojnih formacija. Te vojne strukture i jedinice upotrijebljene su da se preuzme i održi vlast bosanskih Srba na teritoriji na koju su bosanski Srbi polagali pravo i da se sprovede cilj sveobuhvatnog UZP-a.

Iako je optuženi kasnije u sukobu preduzeo neke korake da kontroliše pripadnike paravojnih formacija, ti su koraci preduzeti nakon što su te paravojne forma-

cije upotrijebljene za sprovođenje ciljeva sveobuhvatnog UZP-a i to tek nakon što su se njihovi pripadnici počeli okretati protiv opštinskih vlasti bosanskih Srba. Optuženi i drugi pripadnici UZP-a poslužili su se svojim ovlastima i uticajem na krizne štabove, TO, VRS, MUP bosanskih Srba i paravojne formacije da bi izvršili zločine predviđene zajedničkim planom sveobuhvatnog UZP-a. Osim toga, ponekad su paravojne formacije, lokalni Srbi i jedinice JNA, MUP-a bosanskih Srba, TO-a, i VRS-a djelovali po naređenjima kriznih štabova, koji su bili pod vlašću i uticajem optuženog, kako bi počinili krivična djela u sprovođenju zajedničkog plana. Zločini koje su srpske snage počinile u opštinama se zato pripisuju pripadnicima UZP-a odnosno optuženom.

Iako su civilni sudovi postojali tokom sukoba a optuženi je osnovao i vojne sudove, sistem je funkcionisao na diskriminatorni način, obraćajući malo pažnje na zločine počinjene protiv nesrba. Propust optuženog da adekvatno vrši svoju vlast da bi spriječio ili kaznio zločine počinjene protiv nesrba dao je signal da će se takve kažnjive radnje tolerisati tokom cijelog perioda sveobuhvatnog UZP-a i to je imalo za efekat ohrabrivanje i olakšavanje zločina koji su bili sastavni dio cilja UZP-a.

U isto vrijeme dok je saznavao za zločine počinjene protiv nesrba i nije preduzimao dovoljne korake da ih spriječi ili kazni, optuženi je konsistentno i sistematski predstavnicima međunarodnih organizacija, javnosti i medijima davao takve informacije da ih dovede u zabludu o tim zločinima. Svojim poricanjem da srpske snage čine zločine po opštinama i svojim prevarantskim prikazivanjem stvarnosti na terenu, koje je istovremeno bio savršeno svjestan, optuženi je stvorio okruženje u kome su srpske snage mogle i dalje da čine zločine kroz koje se ostvarivao cilj sveobuhvatnog UZP-a.

Optuženi i drugi članovi sveobuhvatnog UZP-a ne samo da su bili obaviješteni o nasilnom zauzimanju gradova od strane srpskih snaga, nego su takođe znali da je to dovodilo do masovnih demografskih promjena, putem prisilnog premještanja nesrpskih civila, kao i do etničke homogenizacije, što su oni podržavali. Osim toga, način na koji su srpske snage preuzimale vlast u opštinama podrazumijevao je i široko rasprostranjenu praksu protivpravnih hapšenja i zatočenja hiljada nesrba prije nego što bi ih uklonili sa teritorije na koju su bosanski Srbi polagali pravo. Optuženi i rukovodstvo bosanskih Srba ne samo da su znali za te objekte zatočenja, nego su koristili takvo nelegalno zatvaranje ljudi kao jedan od osnovnih elemenata u ostvarenju cilja sveobuhvatnog UZP-a.

Na osnovu ovih nalaza, Pretresno vijeće smatra da je jedini razumni zaključak da su djela deportacije, prisilnog premještanja i progona bili u namjeri članova sveobuhvatnog UZP-a da posluže ostvarenju cilja tog sveobuhvatnog UZP-a. Radnje u osnovi progona, koje su bile namjerne i spadale su u cilj sveobuhvatnog UZP-a, bile su prisilno premještanje i deportacija, protivpravno zatvaranje, te uvođenje i sprovođenje restriktivnih i diskriminišućih mjera. Optuženom i drugim članovima sveobuhvatnog UZP-a namjera za ove zločina bila je zajednička.

Pretno vijeće, međutim, nije se uvjerilo da su druge radnje u osnovi progona kao ni zločini ubistva i istrebljenja takođe bili dio zajedničkog plana niti da ih je optuženi namjeravao.

Pretno vijeće će se sada osvrnuti na to da li su ta krivična djela bila predvidljiva. Vijeće je uzelo u obzir široku geografsku teritoriju obuhvaćenu zajedničkim planom i konstatuje da nije bilo iskrene brige za to na koji način će se preuzimati vlast u opštinama i sprovesti plan sveobuhvatnog UZP-a. Pretno vijeće konstatuje da je, s obzirom na prirodu zajedničkog plana i način na koji je sproveden, bilo predvidljivo da bi srpske snage mogle počinuti krivična djela sa elementima nasilja protiv nesrba tokom i nakon preuzimanja vlasti u opštinama i kampanje prisilnog premještanja nesrba. Osim toga, dokazi o saznanjima optuženog o kriminalnim aktivnostima u opštinama pokazuju da je on bio savršeno svjestan atmosfere krajnje zastrašenosti u kojoj su nesrbi bivali prinuđeni da odu.

Pretno vijeće dalje konstatuje da je optuženi bio svjestan da je zajednički plan, prema kome su hiljade nesrpskih civila bivale masovno protjerivane iz svojih domova za vrijeme i nakon nasilnog preuzimanja vlasti u gradovima i selima, i zatvarani u objektima širom opština, sproveden u kontekstu međunacionalnog neprijateljstva i nasilja. Štaviše, znao je da vlada atmosfera nekažnjivosti za zločine protiv nesrba.

Odmjerivši ove faktore, Pretno vijeće zaključuje da je optuženi trebalo da zna da je nesrpsko stanovništvo izloženo riziku nasilnih zločina koje mogu počinuti pripadnici srpskih snaga sprovodeći njegov zajednički plan. Optuženog je ta mogućnost ostavljala ravnodušnim; on je slijedio zajednički plan, svjestan mogućnosti da ti zločini mogu biti počinjeni tokom njegovog sprovođenja i spremno je preuzeo taj rizik.

Slijedom toga, Vijeće konstatuje da je optuženi mogao predvidjeti ubistvo, istrebljenje i progon. Radnje u osnovi progona, koje su se mogle predvidjeti, bile su okrutno postupanje, prisilni rad na liniji fronta, korištenje nesrba kao živih štitova, oduzimanje i pljačka imovine i bezobzirno razaranje privatne imovine, uključujući i kulturne i vjerske objekte.

Zbog toga, u zaključku, a vezano za opštine, optuženi snosi individualnu krivičnu odgovornost prema članu 7(1) Statuta za progon, istrebljenje, ubistvo, deportaciju i prisilno premještanje kao zločine protiv čovječnosti; i za ubistvo, kao kršenje zakona i običaja ratovanja. Međutim, u svjetlu zaključka da se Pretno vijeće nije uvjerilo da je počinjen genocid u sedam gore navedenih opština, optuženi se ne proglašava krivim za genocid po tački 1 optužnice.

Udruženi zločinački poduhvat za Sarajevo

Pretno vijeće sada prelazi na sarajevsku komponentu predmeta i sarajevski UZP za koji se tereti u optužnici.

Pretno vijeće konstatuje da je od kraja maja 1992. do oktobra 1995. civilno stanovništvo grada Sarajeva bilo izloženo granatiranju i snajperskim napadima od strane snaga bosanskih Srba, tačnije Sarajevsko-romanijskog korpusa (– SRK). Tokom cijelog tog perioda, jedinice SRK držale su položaje na brdima oko grada, okruživši ga i držeći ga pod opsadom.

Sa svojih položaja namjerno su pucali po civilima iz snajpera, a gađali su i tramvaje. Praksa gađanja civila iz snajpera bila je uobičajena i neprekidna. To se radilo skoro svakodnevno i trajalo je uglavnom nesmanjenim intenzitetom sve vrijeme sukoba. Sarajevski civili bili su gađani iz snajpera dok su išli po vodu, hodali po gradu i vozili se javnim prevozom. Osim toga, iz snajpera se pucalo po djeci dok su se igrala ispred svojih kuća, šetala sa roditeljima ili se vraćala kući pješke iz škole, pa i dok su vozila bicikle. Jedinice SRK otvarale su snajpersku vatru na civile sa mnogobrojnih ozloglašanih lokacija po cijelom gradu gdje su uspostavile profesionalno izgrađena, dugotrajna snajperska gnijezda.

Pretno vijeće je isto tako uvjereno da su, počevši od kraja maja 1992., jedinice SRK hotimično granatirale civilno stanovništvo ovog grada ili otvarale prekomjernu i/ili neselektivnu vatru po gradu. Pri tome su koristile veliku količinu teškog oružja, uključujući minobacače od 80 i 120 mm, kao i artiljerijska oruđa, od kojih su sva manje-više stalno bila locirana u brdima oko Sarajeva. Na grad su tokom sukoba pale hiljade granata, uključujući i na stambena naselja i civilne objekte kao što su bolnice, pijace i druga mjesta gdje se okupljalo civilno stanovništvo. Često nije bilo nikakve vojne vrijednosti u metama koje su birale nišandžije SRK i vatra se osipala nasumično po cijelom gradu. Godine 1995., jedinice SRK su bacile na grad i određeni broj modifikovanih avio-bombi, oružje izuzetne razorne moći koje u to vrijeme još nije bilo propisno ispitano. Zbog toga su ovi napadi modifikovanim avio-bombama bili vrlo neselektivni.

Praksa granatiranja i snajperskog gađanja civila nastavila se preko tri godine.

Imajući u vidu dugo trajanje i karakter te prakse, Pretno vijeće zaključuje da je namjera jedinica SRK i njihovih komandanata bila da gađaju civile i koriste neselektivnu i prekomjernu vatru po gradu. Pretno vijeće je zato uvjereno da je SRK sprovodio kampanju snajperskog djelovanja i granatiranja Sarajeva sa namjerom da, između ostalog, teroriše civilno stanovništvo koje je u njemu živjelo. Vijeće takođe konstatuje da je u relevantnom periodu uslijed te kampanje u gradu ranjeno i ubijeno na hiljade civila. Nadalje, Pretno vijeće konstatuje da su svi civili koji su u to vrijeme živjeli u gradu trpjeli silni strah i velike muke jer nikad nisu znali kada će se naći na meti SRK.

Pretno vijeće primjećuje da se, u izvođenju gore navedenih zaključaka, oslanjalo kako na opšte dokaze vezane za stanje u gradu između 1992. i 1995.

godine, tako i na dokaze o konkretnim incidentima granatiranja i snajperskog djelovanja navedenima u Prilozima F i G uz optužnicu. Vezano za potonji prilog, Pretresno vijeće zaključuje da je SRK odgovoran za sve incidente osim tri, naime nije odgovoran za incidente F.5, F.7 i G.6. Osim toga, sudija Melville Baird prilaže svoje suprotno mišljenje u vezi s incidentom G.8.

Optuženi je tokom suđenja tvrdio da jedinice SRK nikad nisu gađale civile, već su odgovarale na napade iz grada i pritom se usredsređivale na vojne ciljeve locirane unutar grada. Optuženi je takođe iznosio argument da je strana bosanskih Muslimana granatirala i gađala iz snajpera sopstvene civile da bi za to okrivila bosanske Srbe i izazvala intervenciju međunarodne zajednice. Pretresno vijeće je, međutim, u izvođenju gore navedenih zaključaka, odbacilo ove tvrdnje optuženog. Pretresno vijeće prihvata da su rat vodile obje strane, da su dvije zaraćene strane vodile uzajamne borbe tokom cijelog sukoba, i da su jedinice SRK gađale i vojno osoblje i vojne položaje protivnika. Ipak, dokazi u ovom predmetu vrve od primjera vatre SRK koja nije bila usmjerena na vojne ciljeve u gradu, već na civilne objekte, kao i od primjera vatre SRK otvarane nasumično i prekomjerno.

Konkretni incidenti navedeni u Prilozima za koje je, po zaključku Pretresnog vijeća, odgovoran SRK su očigledni primjeri takve vatre. Nadalje, neprekidnost snajperskih napada i granatiranja usmjerenih na civilno stanovništvo ne može se objasniti činjenicom da je rat u Sarajevu vođen sa obje strane. Zbog toga je za Pretresno vijeće jasno da su civili ili bili direktna meta SRK, kao što to, na primjer, više nego dovoljno ilustruju snajperski incidenti iz Priloga, ili su pak bili izloženi neselektivnoj i prekomjernoj vatri, kao kad je SRK bacao na grad modifikovane avio-bombe ili ispaljivao minobacačke granate na lokacije gdje su se okupljali civili.

U pogledu argumenta optuženog da je strana bosanskih Muslimana gađala sopstvene civile, Pretresno vijeće prihvata da je strani bosanskih Muslimana bilo veoma stalo da navede međunarodnu zajednicu da se zauzme za njih i zato su ponekad gađali osoblje UN-a u gradu ili otvarali vatru po teritoriji pod njihovom kontrolom da bi potom za to okrivili bosanske Srbe. Dokazi, međutim, pokazuju da su takvi slučajevi potpuno beznačajni kad se usporede sa postojećim dokazima o vatri koju je po gradu otvarao SRK. Kao takvi, oni ne utiču na stav Pretresnog vijeća o praksi SRK da gađa civile u gradu ni o njihovim neselektivnim i prekomjernim napadima.

Pretresno vijeće zbog toga konstatuje da su pripadnici SRK počinili ubistvo, protivpravne napade na civile i terorisanje kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, te ubistvo kao zločin protiv čovječnosti. Pretresno vijeće sada prelazi na temu odgovornosti optuženog za ova djela.

Pretresno vijeće sada će se osvrnuti na odgovornost optuženog za te zločine. Teza odbrane optuženog u odnosu na ovu komponentu jeste da nije postojao sarajevski UZP niti plan da se započne kampanja snajperskog djelovanja i granatiranja, i da nije bilo namjere da se ubija, napada ili teroriše civilno stanovništvo u

gradu. Umjesto toga, po riječima optuženog, grad je bio zahvaćen ratom, i panični strah stanovništva bio je jednostavno uobičajena posljedica tog rata.

Međutim, kao što je već rečeno, neprekidnost snajperskog djelovanja i granatiranja civilnog stanovništva i velik broj civilnih žrtava u gradu ne mogu se objasniti činjenicom da je u Sarajevu bio rat. Osim toga, Pretresno vijeće je uvjeren da su pojedinačni snajperisti ili snajperske jedinice unutar SRK, isto kao i posade minobacača i artiljerijskih oruđa, svi bili pod kontrolom Komande SRK i, u krajnjoj liniji, Glavnog štaba VRS-a. I konačno, od samog početka sukoba u BiH, političko i vojno rukovodstvo bosanskih Srba, a naročito optuženi, Momčilo Krajišnik, Nikola Koljević, Biljana Plavšić i Ratko Mladić, priznavali su i naglašavali važnost Sarajeva za borbu bosanskih Srba i za sukob u BiH. Grad je bio značajan ne samo zbog svoje simbolike i činjenice da bez njega strana bosanskih Muslimana ne bi mogla imati funkcionalnu nezavisnu državu, već i zato što je imao poseban značaj za optuženog koji ga je smatrao svojim rodnim gradom. Iz svih tih razloga, željeli su da zauzmu kontrolu nad Sarajevom ili bar dijelovima Sarajeva. To je bio poduhvat kome su bili posvećeni sve vrijeme sukoba i koji se, s obzirom na multietničku prirodu grada, mogao ostvariti samo neprekidnom vatrom, tj. snajperisanjem i granatiranjem.

Shodno tome, Pretresno vijeće konstatuje da je postojao zajednički plan koji je započeo krajem maja 1992. i trajao do oktobra 1995. i da je potekao od političkog i vojnog rukovodstva bosanskih Srba. Prvenstveni cilj tog plana bio je da širi teror među civilnim stanovništvom Sarajeva kampanjom snajperskog djelovanja i granatiranja. Na osnovu dokaza vezanih za snajperske incidente i incidente granatiranja iz Priloga, Pretresno vijeće takođe smatra nespornim da je ovaj plan uključivao i ubistva, teror i protivpravne napade na civile. Optuženi, Ratko Mladić, Stanislav Galić, Dragomir Milošević, Momčilo Krajišnik, Nikola Koljević i Biljana Plavšić činili su grupu osoba koje su djelovale u skladu sa ovim zajedničkim planom i imale zajedničku namjeru za činjenje zločina koji su bili dio tog plana. Vijeće takođe zaključuje da je optuženi značajno doprinio tom planu. Budući da se nalazio na samom čelu političkih, vojnih i vladinih struktura, optuženi je pružao podršku Mladiću u njegovoj strategiji prema Sarajevu koja je podrazumijevala pojačavanje intenziteta kampanje snajperskog djelovanja i granatiranja i vojno rješavanje situacije u gradu. Kao vrhovni komandant VRS-a, optuženi je izdavao ili odobravao vojne direktive koje se odnosile na Sarajevo, čime je produžio opsadu, dopuštajući da kampanja snajperskog djelovanja i granatiranja traje unedogled. Shodno tome, pošto je imao de jure kontrolu nad SRK-om i VRS-om, koju je zapravo neprekidno vršio tokom cijelog sukoba, optuženi je neposredno sudjelovao u vojnim pitanjima vezanim za Sarajevo i vezano za njih izdao brojna naređenja i na stratejskom i na operativnom nivou. Takođe je u nekoliko situacija unaprijedio i nagradio Mladića, Galića i Dragomira Miloševića, uprkos saznanju da su umiješani u napade na sarajevsko civilno stanovništvo.

Od nastanka udruženog zločinačkog poduhvata koji se odnosio na Sarajevo, optuženi je bio dosljedno obavještavan o napadima SRK na civilno stanovništvo

u gradu, između ostalog i o brojnim incidentima navedenim u Prilozima uz optužnicu, o kojima se detaljno govori u presudi. No, umjesto da se postara da prestanu napadi na civile, poricao je da je SRK odgovoran za napade i umjesto toga za njih optužio stranu bosanskih Muslimana. Takođe je skretao pažnju sa kritika upućenih zbog oružanih dejstava SRK pokretanjem nevezanih pitanja ili naglašavanjem kako su takvi postupci neophodni da bi se odbranila teritorija bosanskih Srba. Uprkos funkcionirajućem sistemu vojnog pravosuđa unutar VRS i SRK, nije učinjen ni jedan jedini pokušaj da se krivično gone vojnici SRK koji su gađali civilno stanovništvo u Sarajevu, što ukazuje na preovladavajući stav nekažnjivosti u SRK. Iako je od strane optuženog bilo pokušaja da zauzda dejstva protiv civila u Sarajevu, to se događalo samo kad je bio izložen pritisku međunarodne zajednice ili pod prijetnjom NATO intervencije, i ti pokušaji nikada nisu doveli do stvarnog kažnjavanja ijednog vojnika SRK. I obrnuto, u odsustvu takvog pritiska, dopuštao bi da se kampanja snajperskog djelovanja i granatiranja ponovo intenzivira. Kampanju bi intenzivirao i kada bi rukovodstvo bosanskih Muslimana odbilo da prihvati mirovne sporazume pod uslovima koje je on diktirao. Vijeće je stoga uvjereno da je optuženi koristio kampanju snajperskog djelovanja i granatiranja, čiji je cilj bio širenje terora među civilnim stanovništvom Sarajeva, kao sredstvo pritiska na rukovodstvo bosanskih Muslimana i međunarodnu zajednicu kako bi postigao svoje političke ciljeve. Na temelju svega toga, Vijeće zaključuje, kao i za Mladića, Galića i Dragomira Miloševića, da je doprinos optuženog udruženom zločinačkom poduhvatu u vezi sa Sarajevom bio toliko bitan da se bez njegove podrške napadi SRK na civilno stanovništvo u gradu ne bi ni izvršili.

Vijeće takođe smatra da jedini razuman zaključak koji se može izvesti na osnovu tih djela i propusta optuženog, kao i na osnovu njegovih izjava koje se detaljno navode u presudi, jeste da je namjeravao da se izvrši ubistvo, protivpravni napad na civilno stanovništvo i da se širi teror, te da je tu namjeru dijelio sa ostalim članovima Sarajevskog UZP-a.

Shodno tome, u vezi sa Sarajevskim UZP-om, optuženi snosi individualnu krivičnu odgovornost u skladu sa članom 7(1) Statuta za ubistvo, protivpravni napad na civilno stanovništvo i za širenje terora, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, i za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti.

Udruženi zločinački poduhvat za uzimanje talaca Vijeće će se sada baviti pitanjem talaca. Dana 26. maja 1995., nakon vazdušnih udara NATO-a na vojne mete bosanskih Srba na Palama, snage bosanskih Srba zatočile su osoblje UNPROFOR-a i UNMO-a u BiH i odveli ih na različite lokacije širom BiH. Neke od pripadnika osoblja odvezli su na lokacije od vojnog značaja za bosanske Srbe, kao što su radarska stanica na Jahorini i različite kasarne.

Dok su bili zatočeni od strane snaga bosanskih Srba, osoblju UN upućivane su prijetnje: nekima je rečeno da će nastradati ili čak da će ih ubiti ako NATO nastavi da izvodi vazdušne udare. UN je bio obaviješten o tim prijetnjama. Neki pripadnici osoblja bili su liscama vezani ispred mjesta od vojnog značaja. Kada je postalo jasno da NATO neće više izvoditi napade na vojne ciljeve bosanskih Srba,

optuženi je naredio da se osoblje UN-a oslobodi, te su do 18. juna svi pripadnici UN-a pušteni na slobodu.

Vijeće konstatuje da je osoblje UN-a koje su snage bosanskih Srba zatočile imalo pravo na zaštitu po Zajedničkom članu 3, uključujući i odredbu kojom se zabranjuje uzimanje talaca. Vijeće odbacuje argument optuženog da se nakon vazdušnih napada NATOa osoblje UN-a smatralo učesnicima u borbi te prema tome nije bilo obuhvaćeno zaštitom predviđenom Zajedničkim članom 3. Vijeće konstatuje da UN i njegove mirovne snage nisu bile strana u sukobu te da zatočeno osoblje UN-a nije uzelo aktivnog učešća u neprijateljstvima.

U periodu od otprilike 26. maja do 19. juna 1995., snage bosanskih Srba zatočile su osoblje UN-a i UNMO-a i upućivale im prijetnje kako bi ishodile ustupak, odnosno postigle da NATO obustavi svoje vazdušne napade na vojne ciljeve bosanskih Srba u BiH. Osoblje UN-a namjerno je zatočeno s ciljem da se ostvari taj ustupak. Vijeće, prema tome, zaključuje da se ovim ispunjavaju obilježja krivičnog djela uzimanja talaca u smislu kršenja zakona ili običaja ratovanja, prema članu 3.

Vijeće se uvjerilo van razumne sumnje da je postojao udruženi zločinački poduhvat čiji je zajednički cilj bio da se pripadnici UN-a uzmu kao taoci kako bi se NATO prisilio da se uzdrži od vazdušnih napada na mete bosanskih Srba. Zajednički cilj je ostvaren nakon vazdušnih napada NATO-a 25. i 26. maja 1995., a okončan je kada su svi pripadnici UN-a oslobođeni. U udruženi zločinački poduhvat bilo je uključeno više osoba, između ostalih i optuženi, Mladić, Krajišnik i Milovanović.

Jedini razuman zaključak koji Vijeće može da izvuče iz izvedenih dokaza o izjavama, djelima i ponašanju optuženog jeste da on ne samo da je imao namjeru da se zatoče pripadnici UN-a, već je i htio da se njima prijeti tokom zatočeništva kako bi postigao cilj da NATO obustavi vazdušne napade. Vijeće je do tog zaključka došlo nakon što je konstatovalo da je prije čina uzimanja talaca optuženi upozorio UNPROFOR da će vojnike UN tretirati kao neprijatelje ako NATO izvrši vazdušne napade, te je jasno stavio do znanja da ako NATO izvede vazdušne napade, onda će snage UN-a biti napadnute ili bar zatočene. Dana 27. maja 1995., optuženi je odobrio naređenje da zarobljeni pripadnici UN-a i osoblje drugih međunarodnih humanitarnih organizacija budu razmješteni kod potencijalnih meta vazdušnih napada. Nakon što su uzeti taoci, optuženi je javno upozorio da se ne pribjegava vojnoj intervenciji kako bi se taoci oslobodili, izjavivši da bi se to izvršilo – katastrofom i – krvoprolićem. Prema tome, Vijeće odbacuje argument optuženog da tužilaštvo nije dokazalo njegovu mens rea za ovaj zločin, kao i njegovu tvrdnju da iako se složio sa zarobljavanjem pripadnika UN-a, nikada nije ni pomislio niti pristao da oni budu izloženi prijetnjama.

Vijeće takođe konstatuje da je optuženi u značajnoj mjeri doprinio zajedničkom cilju da se pripadnici UN-a uzmu za taoce kako bi odvratili NATO od daljih vazdušnih napada. Optuženi je bio glavni pokretač čina uzimanja talaca i aktivni učesnik događaja u svakom pogledu. On je direktno sudjelovao u operaciji

uzimanja pripadnika UN-a za taoce, što se vidi iz njegovog učešća u sljedećem: u formulisanju i sprovođenju plana za uzimanje talaca; izjavama koje je dao da se napadnu i zatoče pripadnici UN-a; nalogima drugima da se zarobe pripadnici UN-a i odvedu na mjesta od vojnog značaja za VRS poslije vazдушnih napada NATO-a; u nadgledanju operacije uzimanja talaca; primanju izvještaja o taocima; i postavljanju uslova za oslobađanje talaca.

Dakle, što se tiče UZP-a vezanog za taoce, optuženi snosi individualnu krivičnu odgovornost prema članu 7(1) Statuta za krivično djelo uzimanja talaca, po tački 11 optužnice.

Udruženi zločinački poduhvat za Srebrenicu

Konačno, Vijeće će razmotriti dio predmeta koji se odnosi na Srebrenicu.

Kao što je Vijeće ranije zaključilo, već početkom oktobra 1991. postojao je zajednički plan da se bosanski Muslimani i bosanski Hrvati trajno uklone sa područja na koja su pravo polagali bosanski Srbi. Početkom 1993., nakon niza napada bosanskih Srba na obližnja sela, među kojima su bili Cerska i Konjević Polje, stanovništvo bosanskih Muslimana pobjeglo je u Srebrenicu, koja je 16. Aprila 1993. proglašena zaštićenom zonom.

U martu 1995., optuženi je izdao Direktivu br. 7, naredivši Drinskom korpusu da se – stvor[e] uslovi totalne nesigurnosti, nepodnošljivosti i besperspektivnosti daljnjeg opstanka i života mještana u Srebrenicil. Nakon izdavanja Direktive 7 intenzivirale su se restrikcije u odnosu na humanitarnu pomoć i konvoje za snabdijevanje UNPROFOR-a, što je dovelo do katastrofalnih uslova u srebreničkoj enklavi.

Dana 2. jula, nekoliko dana nakon posjete optuženog komandi Drinskog korpusa, komandant Drinskog korpusa Živanović izdao je naređenje o aktivnim borbenim dejstvima s ciljem smanjivanja enklava Srebrenice i Žepe na njihova gradska područja. Snage bosanskih Srba sporo su napredovale nakon otpočinjanja aktivnih borbenih dejstava 6. jula, ali Mladić je stigao u Bratunac 8. jula i već sljedećeg dana optuženi je obaviješten da su stvoreni povoljni uslovi za proširenje napada prema Srebrenici. Optuženi je to odobrio i naredio zauzimanje Srebrenice. Krajem dana 11. jula, grad je pao u ruke bosanskih Srba. Snage bosanskih Srba pozvale su sve one koji su ostali u gradu da napuste svoje kuće. Mladić se okrenuo prema tv kamerama i izjavio: – I napokon, došao je trenutak da se [...] Turcima osvetimo na ovom prostorull.

Bosansko muslimansko stanovništvo već je ranije tokom dana pobjeglo zbog neprekidnog granatiranja grada. Ogromna većina vojno sposobnih muškaraca formirala je kolonu i pješke napustila enklavu u pokušaju da stigne do Tuzle, dok su žene, djeca i stariji muškarci otišli na sjever, u bazu UN-a u Potočarima. Tokom bijega, grupa koja se kretala prema bazi UN-a bila je izložena granatiranju. Huma-

nitarna situacija u Potočarima takođe je bila katastrofalna. U noći između 12. i 13. jula, bosanski Muslimani koji su se okupili u Potočarima čuli su pucnjavu u blizini; neki su vidjeli pripadnike snaga bosanskih Srba kako premlaćuju i seksualno zlostavljaju bosanske Muslimane, neke bosanske Muslimane odveli su pripadnici snaga bosanskih Srba i ti ljudi se nikada nisu vratili. Sve te okolnosti uzete zajedno pogoršale su strah i paniku koja je prožimala atmosferu u Potočarima.

Te večeri i sljedećeg jutra, Mladić je pozvao pripadnike UNPROFORA i predstavnike bosansko muslimanskog stanovništva u Potočarima na tri sastanka u Hotelu Fontana u Bratuncu kako bi se razgovaralo o njihovoj sudbini. Za vrijeme jednog od tih sastanaka, Mladić je rekao predstavniku bosanskih Muslimana da je htio da dobije – jasan stav [...] da li želite da opstanete, ostanete il' nestanete [...] u vašim rukama je sudbina vašeg naroda, ne samo na ovom prostorull. Međutim, tokom noći, Mladić, Živanović i zamjenik komandanta Drinskog korpusa Radislav Krstić mobilizovali su ogroman broj autobusa da sljedećeg dana dođu u Bratunac. Na trećem i posljednjem sastanku u Hotelu Fontana održanom narednog jutra, Mladić je odavao utisak da će se poštovati želje predstavnika bosanskih Muslimana, ali je i natuknuo da oni nemaju drugog izbora nego da odu ako žele da prežive. Takođe je izjavio da će muškarci bosanski Muslimani u dobi između 15 i 70 godina proći kroz postupak provjere.

Uoči sastanka, načelnik za bezbjednost Drinskog korpusa Vujadin Popović rekao je načelniku za bezbjednost Bratunačke brigade Momiru Nikoliću da će bosansko muslimanske žene i djeca okupljeni u Potočarima biti prevezeni, dok će vojno sposobni muškarci biti odvojeni. Popović je rekao Nikoliću da – sve balije treba pobiti. Optuženi osporava vjerodostojnost Momira Nikolića kako u cjelini, tako i konkretno u odnosu na ovaj razgovor.

No, kao što se detaljno obrazlaže u pismenoj presudi, Vijeće smatra da je svjedočenje Momira Nikolića s ovim u vezi pouzdano i prihvata njegov iskaz o tom razgovoru.

Od podneva 12. jula do 8.00 uveče 13. jula približno 30.000 bosansko muslimanskih žena, djece i staraca autobusima je prevezeno iz Potočara na područje pod muslimanskom kontrolom. Uzimajući u obzir Mladićeve izjave na sastancima u Hotelu Fontana Vijeće konstatuje da je zbir okolnosti uslijed nametanja restrikcija na humanitarnu pomoć u skladu sa Direktivom 7, napada na Srebrenicu, kao i atmosfere u Potočarima stvorio takvo okruženje prinude da bosanski Muslimani nisu imali drugu realnu alternativu osim da napuste enklavu. Suprotno tvrdnji optuženog da je odlazak bosanskih Muslimana iz Potočara predstavljao istinski izbor tog stanovništva, Vijeće konstatuje da je bosansko muslimansko stanovništvo bilo prinuđeno otići.

Na osnovu uvida u cjelokupne dokaze, posebno imajući u vidu rekviriranje ogromnog broja autobusa koje se odvijalo dok su snage bosanskih Srba konsolidovale svoju kontrolu nad bosanskim Muslimanima okupljenima u Potočarima, Vijeće zaključuje da kad je Srebrenica pala, dugoročna strategija da se bosanski

Muslimani uklone iz Srebrenice počela je da se pretvara u konkretan zajednički plan da se oni eliminišu. Operacija eliminacije prvo je poprimila oblik prisilnog premještanja bosansko muslimanskog stanovništva. Vijeće ne sumnja da je Mladićev nastup na sastancima u Hotelu Fontana bio puki paravan s namjerom da se prikrije činjenica da je već postojao konkretan plan da se iz Srebrenice prisilno uklone bosansko muslimanske žene, djeca i starci vozilima koja su ranije bila rekvirirana. Imajući u vidu sveobuhvatno djelovanje u stvaranju okruženja i konačnom zauzimanju Potočara snaga bosanskih Srba, kao i operaciju ogromnih razmjera sa autobusima, Vijeće je uvjerenom da su Mladić, Živanović, Krstić, Popović i Kosorić dijelili zajednički cilj da se eliminišu bosanski Muslimani u Srebrenici tako što će se prisilno ukloniti žene, djeca i starci bosanski Muslimani.

Nakon što je prvi konvoj napustio Potočare, pripadnici snaga bosanskih Srba počeli su razdvajati muškarce i dječake bosanske Muslimane koji su se približavali vozilima, prisiljavajući ih da ostave svoje porodice, kao i svoje lične stvari i isprave, i odvoditi ih u zgradu poznatu pod nazivom Bijela kuća, koja se nalazila na drugoj strani puta. Razdvajanje se nastavilo cijeli dan 12. i 13. jula. Kada se kuća napunila i kada su u nju natrpani bosansko muslimanski muškarci, stigli su autobusi da ih odvezu do Bratunca, gdje su bili zatočeni širom grada u jednako pretrpanim uslovima. U međuvremenu, snage bosanskih Srba počele su primati informacije o koloni muškaraca bosanskih Muslimana koji su nastojali stići do Tuzle, i krenule su preduzimati korake da im zasjedama i granatiranjem prepriječe put.

Nakon intenzivnih napada i potjere za kolonom, 13. jula su snage bosanskih Srba zatočile između 1.500 i 2.000 muškaraca bosanskih Muslimana koji su se predali ili su zarobljeni i držale ih kod raskršća u blizini Konjević Polja, na livadi u Sandićima i na fudbalskom stadionu u Novoj Kasabi. Tokom popodneva i uveče zatočenici su uklonjeni s tih lokacija i odvedeni ili u skladište u Kravici ili kamionima i autobusima u Bratunac. Počevši kasno tog popodneva i tokom noći snage bosanskih Srba ubile su između 755 i 1.016 bosansko muslimanskih muškaraca u skladištu u Kravici.

Te večeri, Miroslav Deronjić, koga je optuženi dva dana ranije postavio za civilnog povjerenika za srpsku opštinu Srebrenica, požalio se Načelniku bezbjednosti Glavnog štaba Ljubiši Beari zbog prisustva autobusa punih zatočenika koji su parkirani po cijelom Bratuncu, što je izazvalo zabrinutost među bratunačkim stanovništvom. Oko 8 sati uveče, Deronjić je razgovarao sa optuženim, koji ga je pitao, – koliko hiljada? Deronjić je odgovorio, – oko dvije za sad [...] ali biće još u toku noći. Optuženi je potom rekao Deronjiću da – sva roba mora biti smještena u magacine prije dvanaest sutra [...] ne u magacine tu, nego negdje drugoll.

Počev od te večeri, a u skladu sa Mladićevim naređenjem, više hiljada muškaraca, bosanskih Muslimana, prebačeno je autobusima iz Bratunca u Zvornik, gdje su kratko vrijeme držani u školama u Orahovcu, Petkovicima, Ročeviću i Kuli, kao i u domu kulture u Pilici. Tokom narednih nekoliko dana, oni su odvedeni sa tih mjesta zatočenja na obližnje lokacije širom opštine Zvornik: poljanu u Orahovcu, branu u Petkovicima, obalu Drine u blizini Kozluka i vojnu ekonomiju

Branjevo. Tamo su ih pripadnici snaga bosanskih Srba strijeljali. Čak i prije masovnog ubijanja u Zvorniku, koje je otpočelo 12. jula, snage bosanskih Srba strijeljale su muškarce bosanske Muslimane u Potočarima, na livadi u Sandićima i u školi u Lukama kod Tišće, na obali rijeke Jadar, kao i ispred škole “Vuk Karadžić” u Bratuncu. U danima koji su uslijedili nakon završetka operacije ubijanja u Zvorniku, pripadnici snaga bosanskih Srba nastavili su da ubijaju muškarce bosanske Muslimane koje bi zarobili, što se vidi iz primjera ubistva muškaraca bosanskih Muslimana u Snagovu, Bišini i Trnovu. Dokazi predloženi u ovom predmetu pokazali su da je najmanje 5.115 muškaraca, bosanskih Muslimana, ubijeno u vezi sa događajima iz Priloga optužnici, a koji se stavljaju optuženom na teret. Međutim, Pretresno vijeće nije moglo da utvrdi van razumne sumnje da se incident iz Priloga optužnici E.2 odigrao onako kako se to u optužnici navodi.

Pretresno vijeće se uvjerilo da su ova ubijanja obavljana na sistematski način i na osnovu dobro organizovanog plana. Da bi došlo do tog zaključka, Pretresno vijeće uzelo je u obzir to da su snage bosanskih Srba počele da dobijaju detaljne obavještajne podatke u vezi sa prisustvom muškaraca, bosanskih Muslimana, među ljudima u Potočarima u noći 11. jula, kao i da su, otprilike u isto vrijeme, počeli da primaju izvještaje o postojanju i kretanju kolone muškaraca i dječaka, bosanskih Muslimana, koji su pokušavali da se probiju do Tuzle.

Nadalje, prije trećeg sastanka u hotelu “Fontana”, koji je održan 12. jula u 10 prijepodne, Popović je rekao Momiru Nikoliću da balije treba sve pobiti. Pretresno vijeće je uvjereno da je plan da se svi vojno sposobni muškarci i dječaci bosanski Muslimani iz Srebrenice pobiju već bio utvrđen u vrijeme kada je počeo treći sastanak u Hotelu Fontana. Optuženi tvrdi da plan da se pobiju muškarci, bosanski Muslimani, koje su snage bosanskih Srba zarobile nije postojao barem do ubijanja koje je izvršeno u skladištu u Kravici u popodnevnim satima 13. jula.

Međutim, Pretresno vijeće smatra da taj incident označava početak sprovođenja plana da se izvrši masovno ubijanje.

Ovu podmuklu operaciju na terenu je nadgledao i sprovodio velik broj oficira VRS-a, na svim nivoima komandne hijerarhije, od Glavnog štaba do pripadnika bataljona koji su bili u sastavu Zvorničke i Bratunačke brigade. Pretresno vijeće posebno skreće pažnju na to da su oficiri iz Glavnog štaba, Drinskog korpusa i Zvorničke brigade zaduženi za bezbjednost –to jest Beara, Popović i Drago Nikolić – stalno bili prisutni na lokacijama u zvorničkoj opštini, gdje su između 14. i 17. jula 1995. vršena ubijanja. Pretresno vijeće nadalje konstatuje da ta složena operacija ubijanja ne bi bila moguća bez ovlašćenja i naredbi Komandanta VRS-a, Mladića. Shodno tome, Pretresno vijeće konstatuje da su Mladić, Beara i Popović dijelili prošireni zajednički cilj da se bosanski Muslimani iz Srebrenice eliminišu tako što će muškarci i dječaci biti pobijeni, te da su prema tome imali namjeru da se putem radnje u osnovi, odnosno ubijanja, počine ubistvo, istrebljenje i progon.

Nadalje, Pretresno vijeće primjećuje da su snage bosanskih Srba energično progonile pripadnike kolone, kao i da su bile vrlo uporne u sprovođenju namjere

da pobiju sve muškarce bosanske Muslimane koje su bosanski Srbi zarobili, bez obzira na to da li se radilo o borcima ili civilima, kao i bez obzira na to da li su oni zarobljeni ili su se sami predali pošto su napustili kolonu. Pretresno vijeće smatra da to, u kombinaciji sa načinom na koji je ubijanje izvršeno, kao i sa sistematskom i dobro organizovanom prirodom tog ubijanja, pokazuje jasnu namjeru da se vojno sposobni muškarci Muslimani iz Srebrenice svi do jednog pobiju. Uz napomenu da ubijanje svih vojno sposobnih muškaraca iz određene grupe ljudi ima za posljedicu ozbiljne implikacije u pogledu mogućnosti stvaranja potomstva, što može dovesti do izumiranja grupe o kojoj je riječ, Pretresno vijeće konstatuje da jedini razuman zaključak koji se iz toga može izvući jeste taj da su pripadnici snaga bosanskih Srba koji su organizovali i koordinirali ovu operaciju imali namjeru da unište bosanske Muslimane iz Srebrenice kao takve.

U zaključku, imajući u vidu stalno prisustvo i umiješanost Beare i Popovića na lokacijama na kojima su vršena masovna ubijanja u zborničkoj opštini, njihove brojne postupke koji su doprinijeli ostvarivanju operacije ubijanja, kao i činjenicu da je ta operacija širokih razmjera sprovedena uz suštinsko učešće Mladića, Pretresno vijeće se uvjerilo da su pripadnici UZP-a vezanog za Srebrenicu koji su se dogovorili da se mjere prošire tako da uključe i ubijanje muškaraca i dječaka, odnosno Mladić, Beara i Popović, imali namjeru da svi vojno sposobni muškarci bosanski Muslimani budu pobijeni, a ta namjera je u datim okolnostima jednaka namjeri da se bosanski Muslimani iz Srebrenice unište.

Vijeće sada prelazi na odgovornost optuženog za zločine za koje je utvrđeno da su počinjeni u dijelu predmeta koji se odnosi na Srebrenicu. Optuženi priznaje da je odobrio prvobitni plan da se srebrenička enklava smanji i da se potom zauzme nebranjeni grad Srebrenica, ali tvrdi da se u tom planu nikada nije razmatralo pogubljenje zarobljenika bosanskih Muslimana. Optuženi izričito tvrdi da nikada nije bio obaviješten o tim ubijanjima.

Pretresno vijeće je utvrdilo da su najkasnije u vrijeme izdavanja Direktive 7 u martu 1995. godine, optuženi i Mladić osmislili dugoročni plan koji je imao za cilj da se bosanski Muslimani na kraju prisilno uklone iz Srebrenice, i smatra da to što je optuženi uspostavio strukture bosanskih Srba u Srebrenici pokazuje namjeru da se bosansko muslimansko stanovništvo trajno i prisilno ukloni iz tog grada. U svom zaključku, Pretresno vijeće napominje da je tokom trajanja operacija oko Srebrenice optuženi dobijao informacije putem različitih kanala, uključujući tu i kontakte sa visokim oficirima VRS-a kao što su Gvero i Tolimir, kao i sa Živanovićem 11. jula noću i sa Mladićem u popodnevnim satima 13. jula. Optuženi se takođe dva puta sastao sa Tomislavom Kovačem iz MUP-a Republike Srpske, koji je 13. jula uveče i 14. jula tokom dana boravio na području Bratunca i Srebrenice. Optuženi je takođe dobijao redovne pismene izvještaje od mnogih sastava snaga bosanskih Srba, uključujući tu i dnevne borbene izvještaje VRS-a, iz kojih se vidi da su snage bosanskih Srba primijetile relativno mali broj vojno sposobnih muškaraca bosanskih Muslimana u Potočarima, a opisuju se i akcije koje su snage bosanskih Srba preduzele u okviru potjere za kolonom.

Kao što je ranije pomenuto, oko 8 časova uveče 13. jula, optuženi je sa Deronjićem, koji mu je kao civilni povjerenik za Srebrenicu bio direktno odgovoran, razgovarao o sudbini više hiljada zarobljenih muškaraca bosanskih Muslimana koji su u to vrijeme držani u Bratuncu. Uprkos činjenici da tokom tog razgovora nisu eksplicitno pominjali ubijanje zatočenika, optuženi i Deronjić govorili su u šiframa, nazivajući zatočenike robom koja se mora smjestiti u magacine prije dvanaest sutra. Štaviše, Pretresno vijeće podsjeća da su odmah nakon tog razgovora Beara i Deronjić raspravljali o tome gdje zatočenike treba pobiti – a ne da li to treba učiniti. Stoga je jasno da je u tom trenutku već bila donijeta odluka da se zatočenici pobiju, a Deronjić se pozvao na autoritet optuženog da bi ubijedio Bearu da prihvati njihovo prebacivanje u Zvornik. Pretresno vijeće smatra da taj razgovor, zajedno sa potonjim postupcima optuženog, van razumne sumnje pokazuje saglasnost optuženog da se cilj proširi tako da uključi ubijanje muškaraca bosanskih Muslimana. Kao predsjednik Republike Srpske i vrhovni komandant VRS-a, optuženi je bio jedina ličnost u Republici Srpskoj koja je imala moć da interveniše kako bi se spriječilo da muškarci bosanski Muslimani budu pobijeni. A ipak, optuženi ne samo što nije intervenisao kako bi spriječio da uopšte dođe do ubijanja, nego je lično naredio da zatočeni muškarci bosanski Muslimani koji su u to vrijeme bili držani u Bratuncu budu prebačeni na druga mjesta da bi bili ubijeni. Oni su nakon toga zaista odvedeni u Zvornik i pobijeni.

U potpunosti upoznat sa operacijom ubijanja koja je bila u toku, optuženi je 14. jula proglasio ratno stanje na području opštine Srebrenica–Skelani, što je u praksi dopustilo oružanim snagama raspoređenim u zoni odgovornosti Drinskog korpusa da koriste sve ljudske i materijalne resurse a da pritom ne moraju da se pridržavaju komplikovanih pravila procedure, što je olakšalo sprovođenje operacije ubijanja koja je bila u toku. Na osnovu sveukupnih dokaza, Pretresno vijeće zaključilo je da je optuženi dijelio prošireni zajednički cilj da se muškarci bosanski Muslimani iz Srebrenice pobiju, i da mu je značajno doprinio.

Pretresno vijeće sada će razmotriti pitanje da li je optuženi učestvovao u UZP-u vezanom za Srebrenicu sa namjerom da se bosanski Muslimani iz Srebrenice unište.

Pretresno vijeće uvjeren je van svake sumnje da je optuženi znao da hiljade zarobljenih muškaraca bosanskih Muslimana koje snage bosanskih Srba drže zatočene na području Srebrenice čine vrlo značajan procenat muškaraca bosanskih Muslimana iz Srebrenice. Iako je imao redovno ažurirana saznanja o toku operacije, optuženi se saglasio sa dijelom plana koji se odnosio na eliminaciju zarobljenika između 13. jula uveče i 17. jula, pa stoga nije ni intervenisao da bi zaustavio ili spriječio njihovo ubijanje. Umjesto toga, on je naredio da se zarobljenici prebace u Zvornik, gdje su oni zatim pobijeni. Štaviše, kada je Pandurević 16. jula izvijestio da je otvorio koridor da bi omogućio prolazak pripadnicima kolone koji još uvijek nisu bili zarobljeni niti su se predali, Karišik je odmah poslat da to istraži a koridor je u roku od jednog dana zatvoren. Najzad, Pretresno vijeće podsjeća da se optuženi u komunikaciji sa međunarodnim novinarima hvalio otvaranjem ko-

ridora, ali da je na sjednici Skupštine bosanskih Srba zatvorenoj za javnost, koja je održana nekoliko sedmica kasnije, izrazio žaljenje što su muškarci bosanski Muslimani uspjeli da prođu kroz linije bosanskih Srba. Shodno tome, Pretresno vijeće smatra da jedini razuman zaključak koji se može izvući iz takvih dokaza jeste taj da je optuženi sa Mladićem, Bearom i Popovićem dijelio namjeru da svi vojno sposobni muškarci bosanski Muslimani iz Srebrenice budu pobijeni, što je, po mišljenju Pretresnog vijeća, jednako namjeri da se bosanski Muslimani iz Srebrenice unište kao takvi.

Međutim, Pretresno vijeće konstatuje da može samo da zaključi da se optuženi saglasio sa proširenim zajedničkim ciljem u vrijeme svog razgovora sa Deronjićem, u 8 sati uveče 13. jula. Prema tome, on se ne može, na osnovu svog učešća u UZP-u vezanog za Srebrenicu, smatrati odgovornim za ubijanja i s njima povezane radnje progona koje su se desile prije tog vremenskog trenutka. Što se tiče ubijanja koja su se odigrala prije njegovog razgovora sa Deronjićem 13. jula uveče, Vijeće smatra da je optuženi znao ili je imao razloga da zna da su njegovi potčinjeni nakon pada srebreničke enklave počinili zločine i da je propustio da u svom svojstvu vrhovnog komandanta obavi svoju dužnost i preduzme nužne i razumne mjere da bi kaznio počinjenje genocida, ubistva, istrebljenja i ubijanja kao radnji u osnovi progona. On je stoga krivično odgovoran za takve propuste po članu 7(3) Statuta.

Međutim, pošto je Pretresno vijeće već zaključilo da je optuženi odgovoran za genocid po osnovu učešća u UZP-u vezanom za Srebrenicu, Vijeće mu neće izreći osuđujuću presudu po članu 7(3) Statuta, a u vezi sa tačkom 2 optužnice.

Odmjeravanje kazne Vijeće sada prelazi na odmjerenje kazne. Prilikom odmjerenja odgovarajuće kazne koju će izreći optuženom Pretresno vijeće imalo je u vidu posebnu težinu krivičnih djela za koja je utvrdilo da je optuženi za njih odgovoran, kao i značajan doprinos koji je on dao njihovom činjenju. Ta djela spadaju među najteža krivična djela u međunarodnom krivičnom pravu i uključuju istrebljenje kao zločin protiv čovječnosti i genocid.

Kad je o olakšavajućim okolnostima riječ, optuženi je iznio dokaze u vezi sa dogovorom za koji on tvrdi da ga je sklopio sa Richardom Holbrookeom u julu 1996. godine, a po kome se on povukao sa javnih i stranačkih funkcija, kao i iz javnog života, što je po njegovom mišljenju podrazumijevalo da zauzvrat neće biti krivično gonjen pred ovim Međunarodnim sudom. Pretresno vijeće smatra da odluka optuženog iz jula 1996. godine da se povuče sa javnih i stranačkih funkcija, bez obzira na razlog ili razloge zbog kojih je donijeta, predstavlja olakšavajuću okolnost. Vijeće je takođe uzelo u obzir i druge argumente optuženog, kao što su njegovo izražavanje žaljenja, njegovo dobro vladanje u Pritvorskoj jedinici Ujedinjenih nacija i njegove privatne okolnosti.

Što se tiče kumulativnih osuđujućih presuda, Vijeće smatra da je, u onim slučajevima gdje se incidenti koji se odnose na ubijanje preklapaju, ubistvo kao zločin protiv čovječnosti obuhvaćeno istrebljenjem, pa u vezi sa tim incidentima

nije optuženom izreklo osuđujuću presudu po tački 5 optužnice. Za sve preostale utvrđene incidente koji se odnose na ubijanje, Pretresno vijeće izriče osuđujuću presudu za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti.

To, međutim, ne utiče na osuđujuću presudu za ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja po članu 3 Statuta, koju nije nedopušteno izreći kumulativno uz presudu za ubistvo ili istrebljenje kao zločin protiv čovječnosti.

Vijeće sada prelazi na dispozitiv. Gospodine Karadžiću, molim Vas ustanite.

Iz gore navedenih, sažeto iznijetih razloga, Pretresno vijeće je, pošto je saslušalo sve dokaze koje su iznijeli tužilaštvo i odbrana, utvrdilo da Vi, Radovane Karadžiću:

NISTE KRIVI po TAČKI 1: genocid, a da ste KRIVI po sljedećim tačkama optužnice:

TAČKA 2: genocid;

TAČKA 3: progon, kao zločin protiv čovječnosti;

TAČKA 4: istrebljenje, kao zločin protiv čovječnosti;

TAČKA 5: ubistvo, kao zločin protiv čovječnosti;

TAČKA 6: ubistvo, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja;

TAČKA 7: deportacija, kao zločin protiv čovječnosti;

TAČKA 8: nehumana djela – prisilno premještanje, kao zločin protiv čovječnosti;

TAČKA 9: širenje terora, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja;

TAČKA 10: protivpravni napadi na civile, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja; i

TAČKA 11: uzimanje talaca, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja.

Pretresno vijeće osuđuje Vas, Radovane Karadžiću, na jedinstvenu kaznu od 40 godina zatvora. Izvolite sjesti, g. Karadžiću.

Optuženi se nalazi u pritvoru od 21. jula 2008. godine i, u skladu sa pravilom 101(C) Pravilnika, ima pravo da mu se vrijeme koje je do sada proveo u pritvoru uračuna u izdržavanje kazne.

U skladu sa pravilom 103(C) Pravilnika, optuženi će ostati u pritvoru Međunarodnog suda sve dok se ne privede kraju organizovanje njegovog transfera u državu u kojoj će izdržavati kaznu.

5.4. Optužnica Ratku Mladiću

MEĐUNARODNI KRIVIČNI SUD ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU

Predmet br. IT-09-92-PT

TUŽILAC MEĐUNARODNOG SUDA PROTIV RATKA MLADIĆA

Tužilac Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, na osnovu svojih ovlaštenja iz člana 18 Statuta Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (dalje u tekstu: Statut), optužuje:

RATKA MLADIĆA

**za GENOCID, ZLOČINE PROTIV ČOVJEČNOSTI
i KRŠENJE ZAKONA I OBIČAJA RATOVANJA,**

kako slijedi:

OPTUŽENI

1. Ratko MLADIĆ je rođen 12. marta 1942. godine u opštini Kalinovik u Republici Bosni i Hercegovini (dalje u tekstu: BiH). Školovao se na vojnoj akademiji Jugoslovenske narodne armije (dalje u tekstu: JNA) u Beogradu, nakon čega je postao starješina u redovnom sastavu JNA, a potom i vojsci Srpske Republike Bosne i Hercegovine/Republike Srpske (dalje u tekstu: VRS).
2. Dana 3. jula 1991. godine, Ratko MLADIĆ, tada pukovnik, postavljen je za komandanta 9. korpusa JNA u Kninu. Dana 20. jula 1991. godine imenovan je za načelnika štaba (i zamjenika komandanta) 9. korpusa, a 30. decembra 1991. godine za komandanta 9. korpusa. Dana 4. oktobra 1991. godine, predsjednik Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije unaprijedio je Ratka MLADIĆA u čin generalmajora. Dana 24. aprila 1992. godine, Ratko MLADIĆ je unaprijeđen u čin generalpotpukovnika, a 25. aprila 1992. godine postavljen je za načelnika štaba/zamjenika komandanta u komandi Druge vojne oblasti JNA u Sarajevu. Na tu dužnost stupio je 9. maja 1992. godine. Dana 10. maja 1992. godine, Ratko MLADIĆ je preuzeo dužnost komandanta u komandi Druge vojne oblasti JNA.
3. Dana 12. maja 1992. godine, formiran je VRS i Ratko MLADIĆ je imenovan za komandanta Glavnog štaba VRS-a. Formiranjem VRS-a, jedinice JNA koje su ostale u BiH praktično su pretvorene u jedinice VRS. Ratko MLADIĆ je ostao komandant Glavnog štaba VRS najmanje do 8. novembra 1996. godine. U junu 1994. godine, Ratko MLADIĆ je unaprijeđen u čin general-pukovnika.

INDIVIDUALNA KRIVIČNA ODGOVORNOST

Član 7(1) Statuta

4. Ratko MLADIĆ snosi individualnu krivičnu odgovornost prema članu 7(1) Statuta Međunarodnog suda za zločine navedene u članovima 3, 4 i 5 Statuta za koje se tereti u ovoj Optužnici, koje je planirao, podsticao, naredio, počinio i/ili pomagao i podržavao. Kad u ovoj Optužnici koristi riječ “počinio”, tužilac nema namjeru da sugeriše da je optuženi fizički počinio bilo koji od zločina za koje se lično tereti. U kontekstu odgovornosti optuženog prema članu 7(1), riječ “počinio” označava njegovo učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu.

Udruženi zločinački poduhvat

5. Ratko MLADIĆ je svaki od zločina za koji se tereti počinio u dogovoru s drugima, učestvujući u nekoliko povezanih udruženih zločinačkih poduhvata, od kojih je svaki opisan u nastavku teksta. Radovan KARADŽIĆ, a od 12. maja 1992. godine i Ratko MLADIĆ, bili su ključni učesnici sveobuhvatnog udruženog zločinačkog poduhvata koji je trajao najkasnije od oktobra 1991. do 30. novembra 1995. godine. Njihov cilj je bio trajno uklanjanje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata s područja u BiH na koja su bosanski Srbi polagali pravo, činjenjem zločina za koje se tereti u ovoj Optužnici.
6. Ratko MLADIĆ i Radovan KARADŽIĆ su djelovali u dogovoru s raznim drugim osobama, oslanjajući se u postizanju svojih ciljeva na zločine koji su vršeni na raznim lokacijama i u različito vrijeme, kako se navodi u Optužnici.
7. Konkretno, Ratko MLADIĆ i Radovan KARADŽIĆsu, u raznim periodima za vrijeme postojanja sveobuhvatnog udruženog zločinačkog poduhvata, učestvovali u još tri udružena zločinačka poduhvata, sa sljedećim ciljevima: (1) širenje terora među civilnim stanovništvom Sarajeva provođenjem kampanje snajperskog djelovanja i granatiranja, (2) eliminacija bosanskih Muslimana u Srebrenici i (3) uzimanje osoblja UN-a za taoce. Realizacija svakog od tih ciljeva bila je povezana s ciljem sveobuhvatnog udruženog zločinačkog poduhvata da se bosanski Muslimani i bosanski Hrvati trajno uklone s područja u BiH na koje su bosanski Srbi polagali pravo.
  - a. Zločini počinjeni s ciljem da se bosanski Muslimani i bosanski Hrvati trajno uklone s područja na koje su bosanski Srbi polagali pravo
8. Od 12. maja 1992. do 30. novembra 1995. godine, Ratko MLADIĆ je učestvovalao u sveobuhvatnom udruženom zločinačkom poduhvatu da se stanovništvo muslimanske i hrvatske nacionalnosti trajno ukloni s područja BiH na koja su bosanski Srbi polagali pravo, sredstvima koja su uključivala činjenje sljedećih zločina za koje se optuženi tereti u Optužnici: genocid (po tački 1), progon, istrebljivanje, ubistvo, deportacija i nehumana djela (prisilno premještanje).

Ratku MLADIĆU i drugim učesnicima tog udruženog zločinačkog poduhvata bila je zajednička namjera da se počini svaki od tih zločina.

9. Alternativno, zajednički cilj Ratka MLADIĆA i drugih učesnika uključivao je barem zločine deportacije i nehumanih djela (prisilno premještanje). Moglo se predvidjeti da bi jedan ili više učesnika tog udruženog zločinačkog poduhvata ili osobe koje je bilo koji učesnik udruženog zločinačkog poduhvata koristio da izvrše actus reus zločina obuhvaćenih zajedničkim ciljem, mogli počinuti zločine genocida (po tački 1 i/ili tački 2), progona, istrebljivanja i ubistva. Znajući da su takvi zločini moguća posljedica realizacije cilja udruženog zločinačkog poduhvata, Ratko MLADIĆ je svjesno preuzeo taj rizik.
10. Ratko MLADIĆ je djelovao u dogovoru s drugim učesnicima tog zločinačkog poduhvata, uključujući: Radovana KARADŽIĆA; Momčila KRAJIŠNIKA; Slobodana MILOŠEVIĆA; Biljanu PLAVŠIĆ; Nikolu KOLJEVIĆA; Miću STANIŠIĆA; Momčila MANDIĆA; Jovicu STANIŠIĆA; Franka SIMATOVIĆA; Željka RAŽNATOVIĆA (zvanog Arkan) i Vojislava ŠEŠELJA. Svaka od tih osoba je svojim činjenjem ili nečinjenjem doprinijela postizanju njihovog zajedničkog cilja.
11. Među učesnicima tog udruženog zločinačkog poduhvata bili su i članovi rukovodstva bosanskih Srba; članovi Srpske demokratske stranke (dalje u tekstu: SDS) i državnih organa bosanskih Srba na republičkom, regionalnom, opštinskom i lokalnom nivou, uključujući krizne štabove, ratna predsjedništva i ratna povjereništa (dalje u tekstu: politički i državni organi bosanskih Srba); komandanti, pomoćnici komandanata, viši oficiri i načelnici jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije (dalje u tekstu: MUP Srbije), JNA, Vojske Jugoslavije (dalje u tekstu: VJ), VRS, Ministarstva unutrašnjih poslova bosanskih Srba (dalje u tekstu: MUP) i Teritorijalne odbrane bosanskih Srba (dalje u tekstu: TO) na republičkom, regionalnom, opštinskom i lokalnom nivou; i vođe srpskih paravojnih snaga i dobrovoljačkih jedinica iz Srbije i iz Bosne. Alternativno, neke ili sve te osobe nisu bile učesnici tog udruženog zločinačkog poduhvata, ali su ih učesnici udruženog zločinačkog poduhvata koristili da izvrše zločine počinjene u realizaciji cilja udruženog zločinačkog poduhvata, kako je opisano u nastavku teksta.
12. Učesnici tog udruženog zločinačkog poduhvata ostvarivali su svoj cilj tako što su zločine činili lično i/ili pomoću drugih i koristeći se drugima da izvrše zločine počinjene u realizaciji svog cilja. Osobe korištene za izvršenje tih zločina bile su članovi političkih i državnih organa bosanskih Srba i pripadnici MUP-a, VRS-a, JNA, VJ-a, TO-a, MUP-a Srbije, srpskih paravojnih snaga i dobrovoljačkih jedinica iz Srbije i iz Bosne, kao i lokalni bosanski Srbi (dalje u tekstu: srpske snage).
13. Ratko MLADIĆ je u znatnoj mjeri doprinio da se postigne cilj trajnog uklanjanja bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata spodružja na koje su bosanski Srbi polagali pravo, činjenjem zločina na jedan ili više sljedećih načina:

- (a) učešćem u osnivanju, organizovanju i/ili održavanju VRS-a, jednog od organa korištenog za ostvarenje cilja udruženog zločinačkog poduhvata;
- (b) rukovođenjem i komandovanjem VRS-om, uključujući izdavanje naređenja, formuliranje planova, te nadzor i odobravanje i/ili upravljanje operacijama u realizaciji cilja udruženog zločinačkog poduhvata;
- (c) rukovođenjem i komandovanjem elementima srpskih snaga integrisanih u VRS ili potčinjenih VRS-u u realizaciji cilja udruženog zločinačkog poduhvata;
- (d) upravljanjem, nadzorom i/ili odobravanjem saradnje i sadejstva VRS-a sa drugim elementima srpskih snaga i sa političkim i državnim organima bosanskih Srba u realizaciji cilja udruženog zločinačkog poduhvata;
- (e) učešćem u pružanju materijalne i vojne pomoći od strane VJ-a u realizaciji cilja udruženog zločinačkog poduhvata;
- (f) učešćem u formulisanoj i provođenju politike državnih organa bosanskih Srba, čija svrha je bila ostvarenje cilja udruženog zločinačkog poduhvata;
- (g) širenjem, podsticanjem i/ili omogućavanjem širenja propagande među bosanskim Srbima, u namjeri da se u njima izazove strah i mržnja prema bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima ili da se na drugi način osigura njihova podrška i učešće u postizanju cilja udruženog zločinačkog poduhvata, između ostalog:
  - da bosanskim Srbima prijete opasnost od ugnjetavanja, pa i genocida, od strane bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata; i
  - da su područja na kojima žive bosanski Muslimani i bosanski Hrvati zemlja bosanskih Srba;
- (h) učešćem u pokušajima da se predstavnicima međunarodne zajednice, nevladinih organizacija, sredstava javnog informisanja i javnosti informacije uskrate ili da se dostave pogrešne informacije o zločinima nad bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima, kao i o ulozi koju su u tim zločinima imale srpske snage, čime je omogućeno činjenje zločina koji su doprinijeli realizaciji cilja udruženog zločinačkog poduhvata, ili podržavanjem i/ili omogućavanjem takvih pokušaja;
- (i) nepreduzimanjem adekvatnih mjera zaštite ratnih zarobljenika i zatočenika, bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, kojisu bili pod nadzorom ili kontrolom VRS-a i drugih elemenata srpskih snaga pod njegovom efektivnom kontrolom, pri čemu je na to bio obavezan na osnovu svoje funkcije opisane u paragrafu 32. Takve mjere uključivale su sljedeće:
  - da obezbjedi da se prema takvim zarobljenicima ili zatočenicima humano postupa i da se oni zaštite od fizičkih i duševnih povreda;
  - da spriječi da se prema takvim zarobljenicima i zatočenicima nehumano postupa i da im se nanese fizičke i duševne povrede ili da interveniše kako bi zaustavio svako takvo zlostavljanje koje je bilo u toku; i

- da zahtjeva i obezbjedi da VRS i drugi elementi srpskih snaga pod njegovom efektivnom kontrolom zatraže i pribave garancije da će se s takvim zarobljenicima i zatočenicima humano postupati, prije nego što se nadzor nad njima prebaci na nekog drugog;
- (j) omogućavanjem i/ili podsticanjem činjenja zločina koji su doprinijeli realizaciji cilja udruženog zločinačkog poduhvata od strane pripadnika VRS-a i drugih elemenata srpskih snaga nepreduzimanjem odgovarajućih koraka da spriječi i/ili provede istragu o takvim zločinima i/ili uhapsi i/ili kazni počiniocima takvih zločina, pri čemu je na to bio obavezan na osnovu svoje funkcije opisane u paragrafu 32; i
- (k) nalaganjem da se humanitarna pomoć enklavama bosanskih Muslimanima i/ili bosanskih Hrvata na području pod kontrolom VRS-a, TO-a, MUP-a i paravojnih i dobrovoljačkih snaga bosanskih Srba (dalje u tekstu: snage bosanskih Srba), kao i/ili političkih i državnih organa bosanskih Srba, ograniči u nastojanju da se stvore nepodnošljivi životni uslovi za te stanovnike u sklopu realizacije cilja udruženog zločinačkog poduhvata, i/ili provođenjem i odobravanjem takvog ograničavanja.
- b. Zločini počinjeni s ciljem širenja terora među civilnim stanovništvom Sarajeva provođenjem kampanje snajperskog djelovanja i granatiranja
14. Od 12. maja 1992. do novembra 1995. godine, Ratko MLADIĆ je učestvovalao u udruženom zločinačkom poduhvatu da se pokrene i provede kampanja snajperskog djelovanja i granatiranja usmjerena protiv civilnog stanovništva Sarajeva, čiji je primarni cilj bio širenje terora među civilnim stanovništvom. Taj udruženi zločinački poduhvat postojao je od aprila 1992. do novembra 1995. godine. Cilj tog zločinačkog poduhvata uključivao je činjenje zločina terorisanja, protivpravnih napada na civile i ubistva, za koje se optuženi tereti u ovoj Optužnici.
15. Ratko MLADIĆ i drugi koji su u tom udruženom zločinačkom poduhvatu djelovali u dogovoru s njim, uključujući Radovana KARADŽIĆA, Momčila KRAJIŠNIKA, Biljanu PLAVŠIĆ, Nikolu KOLJEVIĆA, Stanislava GALIĆA, Dragomira MILOŠEVIĆA i Vojislava ŠEŠELJA, imali su zajedničku namjeru da se počini svaki od tih zločina. Svaka od tih osoba je svojim činjenjem ili nečinjenjem doprinijela postizanju tog cilja.
16. Među učesnicima tog udruženog zločinačkog poduhvata bili su: članovi rukovodstva bosanskih Srba; članovi političkih i državnih organa bosanskih Srba na republičkom nivou; članovi političkih i državnih organa bosanskih Srba na regionalnom, opštinskom i lokalnom nivou na području Sarajeva ili nadležni za područje Sarajeva; komandanti, pomoćnici komandanta, viši oficiri i načelnici jedinica JNA, VRS-a, TO-a i MUP-a u čijoj zoni odgovornosti je bilo područje Sarajeva; vođe srpskih paravojnih i dobrovoljačkih jedinica

iz Srbije i iz Bosne koje su djelovala na području Sarajeva ili je područje Sarajeva bilo u njihovoj zoni odgovornosti. Alternativno, neke ili sve te osobe nisu bile učesnici tog udruženog zločinačkog poduhvata, ali su ih učesnici udruženog zločinačkog poduhvata koristili da izvrše zločine počinjene u realizaciji cilja udruženog zločinačkog poduhvata, kako je opisano u nastavku teksta.

17. Učesnici tog udruženog zločinačkog poduhvata ostvarivali su svoj cilj tako što su zločine činili lično i/ili pomoću drugih i koristeći se drugima za izvršenje zločina počinjenih u realizaciji svog cilja. Za izvršenje tih zločina korišteni su sljedeći: otprilike 20. maja 1992. godine, pripadnici JNA, koji su djelovali na području Sarajeva ili je područje Sarajeva bilo u njihovoj zoni odgovornosti, pripadnici VRS-a, posebno Sarajevsko-romanijski korpus; i pripadnici drugih elemenata srpskih snaga koje su djelovale na području Sarajeva ili je područje Sarajeva bilo u njihovoj zoni odgovornosti (dalje u tekstu: snage koje su učestvovala u napadu na Sarajevo).
18. Ratko MLADIĆ je u znatnoj mjeri doprinio da se postigne cilj širenja terora među civilnim stanovništvom Sarajeva provođenjem kampanje snajperskog djelovanja i granatiranja, na jedan ili više načina opisanih u paragrafu 13(a) do 13(h), 13(j) i 13(k) u vezi s ciljem širenja terora.

c. Zločini počinjeni da bi se eliminisali bosanski Muslimani u Srebrenici

19. Počevši od dana koji su neposredno prethodili provođenju plana da se eliminišu bosanski Muslimani u Srebrenici 11. jula 1995. godine, pa sve do 1. novembra 1995. godine, Ratko MLADIĆ je učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu da se bosanski Muslimani u Srebrenici eliminišu ubijanjem srebreničkih muškaraca i dječaka, kao i prisilnim odvođenjem žena, djece i dijela starijih muškaraca iz Srebrenice. Taj cilj je obuhvatao ili se u potpunosti svodio na zločine genocida (po tački 2), progona, istrebljivanja, ubistva, deportacije i nehumanih djela (prisilno premještanje), za koje se optuženi tereti ovoj Optužnici.
20. Ratku MLADIĆU i drugim učesnicima tog udruženog zločinačkog poduhvata, uključujući Radovana KARADŽIĆA, bila je zajednička namjera da se poćini svaki od tih zločina. Svaki od tih učesnika je svojim činjenjem ili nečinjenjem doprinio postizanju tog cilja.
21. Među učesnicima tog udruženog zločinačkog poduhvata bili su članovi političkih i državnih organa bosanskih Srba na republičkom nivou; članovi političkih i državnih organa bosanskih Srba na regionalnom, opštinskom i lokalnom nivou na području Srebrenice, Vlasenice, Bratunca i/ili Zvornika, ilinadležni za ta područja; komandanti, pomoćnici komandanta, viši oficiri i načelnici jedinica VRS-a i MUP-a koje su djelovale na područjima u zoni odgovornosti Drinskog korpusa i/ili u opštini Trnovo, ili su ta područja bila u njihovoj zoni odgovornosti; i pripadnici jedinice MUP-a Srbije poznate pod

nazivom “Škorpioni”. Alternativno, neke ili sve te osobe nisu bile učesnici tog udruženog zločinačkog poduhvata, ali su ih učesnici udruženog zločinačkog poduhvata koristili da izvrše zločine počinjene u realizaciji cilja udruženog zločinačkog poduhvata, kako je opisano u nastavku teksta.

22. Učesnici tog udruženog zločinačkog poduhvata ostvarivali su svoj cilj tako što su zločine činili lično i/ili pomoću drugih i koristeći se drugima da izvrše zločine počinjene u realizaciji svog cilja. Za izvršenje tih zločina korišteni su pripadnici VRS-a i MUP-a koji su djelovali na područjima u zoni odgovornosti Drinskog korpusa i/ili u opštini Trnovo, ili su ta područja bila u njihovoj zoni odgovornosti; i pripadnici jedinice MUP-a Srbije poznate pod nazivom “Škorpioni” (dalje u tekstu: snage koje su učestvovalе u napadu na Srebrenicu). “Škorpioni” su djelovali i činili zločine isključivo u opštini Trnovo.
23. Ratko MLADIĆ je u znatnoj mjeri doprinio da se postigne cilj eliminisanja bosanskih Muslimana u Srebrenici ubijanjem muškaraca i dječaka, kao i prisilnim odvođenjem žena, djece i dijela starijih muškaraca iz Srebrenice, na jedan ili više načina opisanih u paragrafu 13(a) do 13(k) u vezi s ciljem eliminisanja bosanskih Muslimana u Srebrenici.

d. Zločin uzimanja talaca

24. Tokom maja i juna 1995. godine, Ratko MLADIĆ je učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu da se osoblje Ujedinjenih nacija (dalje u tekstu: UN) uzme za taoce kako bi se Sjevernoatlantski savez (dalje u tekstu: NATO) prisilio da se uzdrži od vazdušnih napada na vojne ciljeve bosanskih Srba. Taj cilj je uključivao zločin uzimanja talaca, za koji se optuženi tereti ovoj Optužnici.
25. Ratku MLADIĆU i drugim učesnicima tog udruženog zločinačkog poduhvata, uključujući Radovana KARADŽIĆA, bila je zajednička namjera da se poćini taj zločin. Svaki od tih učesnika je svojim činjenjem ili nećinjenjem doprinio postizanju tog cilja.
26. Među učesnicima tog udruženog zločinačkog poduhvata bili su članovi politićkih i državnih organa bosanskih Srba na republičkom nivou i komandanti, pomoćnici komandanta, viši oficiri i načelnici VRS-a i MUP-a. Alternativno, neke ili sve te osobe nisu bile učesnici tog udruženog zločinačkog poduhvata, ali su ih učesnici udruženog zločinačkog poduhvata koristili da izvrše zločine poćinjene u realizaciji cilja udruženog zločinačkog poduhvata, kako je opisano u nastavku teksta.
27. Učesnici tog udruženog zločinačkog poduhvata ostvarivali su svoj cilj tako što su zločine činili lično i/ili pomoću pripadnika VRS-a i MUP-a i koristeći se njima da izvrše zločine poćinjene u realizaciji svog cilja.
28. Ratko MLADIĆ je u znatnoj mjeri doprinio da se postigne cilj uzimanja talaca, na jedan ili više načina opisanih u paragrafu 13(a), (b), (d), (f) i (j) u vezi s ciljem uzimanja talaca.

Planiranje, podsticanje, naređivanje i/ili pomaganje i podržavanje

29. Pored krivične odgovornosti koja proizlazi iz njegovog učešća u tim udruženim zločinačkim poduhvatima, Ratko MLADIĆ zbog svog činjenja i nečinjenja opisanog u paragrafu 13 snosi individualnu krivičnu odgovornost za planiranje, podsticanje, naređivanje i/ili pomaganje i podržavanje zločina za koje se tereti u ovoj Optužnici.
30. Ratko MLADIĆ je planirao (činjenjem koje uključuje ono opisano u paragrafu 13(b), (c) i/ili (f) u vezi s pojedinačnim zločinima za koje se tereti), podsticao (činjenjem i nečinjenjem koje uključuje ono opisano u paragrafu 13(b), (c), (d), (f), (g), (h) i/ili (j) u vezi s pojedinačnim zločinima za koje se tereti) i naredio (činjenjem koje uključuje ono opisano u paragrafu 13(b), (c), (d) i/ili (k) u vezi s pojedinačnim zločinima za koje se tereti) svaki od zločina za koje se tereti u ovoj Optužnici. Njegova neposredna namjera je bila da izvršenje njegovih planova i naređenja i/ili ponašanje i djela koje je podsticao uključe ili dovedu do zločina za koje se tereti u ovoj Optužnici, ili je bio svjestan znatne vjerovatnoće da će se to dogoditi. Ratko MLADIĆ je zločine za koje se tereti u ovoj Optužnici pomagao i podržavao činjenjem i nečinjenjem, uključujući ono koje se opisuje u paragrafu 13(a), (b), (c), (d), (e), (f), (g), (h), (i), (j) i/ili (k) u vezi s pojedinačnim zločinima za koje se tereti. On je bio svjestan vjerovatnoće da će zločini za koje se tereti biti počinjeni i da će njegovo činjenje i nečinjenje doprinijeti njihovom počinjenju.

Član 7(3) Statuta

31. Osim toga, prema članu 7(3) Statuta, Ratko MLADIĆ za zločine za koje se tereti snosi individualnu krivičnu odgovornost kao nadređeni.
32. U periodu od 12. maja 1992. do 8. novembra 1996. godine, Ratko MLADIĆ bio je naviši starješina VRS-a. U tom svojstvu, Ratko MLADIĆ je bio nadređen i imao je efektivnu kontrolu nad pripadnicima VRS-a i elementima srpskih snaga integrisanih u VRS ili potčinjenih VRS-u koji su učestvovali u zločinima koji se navode u ovoj Optužnici.
33. Ratko MLADIĆ je, posredstvom brojnih izvora, znao ili je bilo razloga da zna da se pripadnici VRS-a i/ili elementi srpskih snagapod njegovom efektivnom kontrolom spremaju da počine zločine ili da su ih već počinili, a među tim izvorima bili su:
- (a) njegovo vlastito učešće u pripremanju, planiranju i/ili izvršenju tih zločina;
  - (b) informacije u vezi s činjenjem tih zločina koje je dobijao od pripadnika srpskih snaga, rukovodstva bosanskih Srba, političkih i državnih organa bosanskih Srba, međunarodne zajednice, sredstava javnog informisanja i/ili drugih osoba; i/ili
  - (c) njegov lični uvid u dokaze o činjenju tih zločina.

34. Ratko MLADIĆ nije preduzeo nužne i razumne mjere da spriječi činjenje zločina od strane pripadnika VRS-a i elemenata srpskih snaga nad kojima je imao efektivnu kontrolu i/ili da kazni počinioce tih zločina. U kontekstu člana 7(3) Statuta, riječ “počiniti” obuhvata sve vidove odgovornosti predviđene članovima 7(1) i 7(3) Statuta. Činjenje i nečinjenje Ratka MLADIĆA koje pokazuje da on nije preduzeo takve nužne i razumne mjere uključuje sljedeće:
- (a) njegov propust da naredi ili pokrene prave ili adekvatne istrage na osnovu uvjerljivih navoda o zločinima koje su počinili pripadnici VRS-a i/ili elementi srpskih snaga pod njegovom efektivnom kontrolom;
  - (b) njegov propust da nadležnim organima dostavi informacije o zločinima koje su pripadnici VRS-a i/ili elementi srpskih snaga pod njegovom efektivnom kontrolom počinili ili koje su mogli počinili;
  - (c) njegov propust da izrekne disciplinske mjere, razriješi dužnosti, ražaluje ili ne unaprijedi pripadnike VRS-a i/ili elemenata srpskih snaga pod svojom efektivnom kontrolom koji su učestvovali u činjenju zločina i/ili koji nisu spriječili svoje podređene da počine zločine ili nisu kaznili počinioce; i/ili
  - (d) njegov propust da izda naređenja, koja su u datim okolnostima bila nužna i razumna da bi se zabranilo ili zaustavilo činjenje zločina od strane pripadnika VRS-a i/ili elemenata srpskih snaga.

OPTUŽBE:

TAČKA 1 GENOCID

35. Ratko MLADIĆ je, u dogovoru s drugima, počinio, planirao, podsticao, naredio i/ili pomagao i podržavao genocid nad dijelom nacionalnih, etničkih i/ili vjerskih grupa bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata, kao takvih. Osim toga, Ratko MLADIĆ je znao ili je bilo razloga da zna da se njegovi podređeni spremaju da počine genocid ili da su ga već počinili, a nije preduzeo nužne i razumne mjere da spriječi takva djela ili kazni izvršioce.
36. Kao što se navodi u paragrafima 8 do 13, od 12. maja 1992. do 30. novembra 1995. godine, Ratko MLADIĆ je učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu da se bosanski Muslimani i bosanski Hrvati trajno uklone s područja u BiH na koja su bosanski Srbi polagali pravo.
37. Cilj tog udruženog zločinačkog poduhvata postignut je prvenstveno kampanjom progona, kao što se navodi u ovoj Optužnici. Ta kampanja progona je u nekim opštinama, u periodu od 31. marta 1992. godine do 31. decembra 1992. godine, uključivala, ili je dosegla takve razmjere da je uključivala, pošaňanje na osnovu kojeg se vidjela namjera da se djelimično unište nacional-

ne, etničke i/ili vjerske grupe bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata, kao takve. U tim opštinama, za uništenje je ciljan značajan dio grupe bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata, konkretno njihovo rukovodstvo, kao i znatan broj pripadnika tih dviju grupa. Namjera da se te grupe djelimično unište manifestirana je na najekstremniji način u Bratuncu, Foči, Ključu, Kotor-Varoši, Prijedoru, Sanskom Mostu i Vlasenici Zvorniku.

38. Učesnici tog udruženog zločinačkog poduhvata imali su zajedničku namjeru da djelimično unište te grupe. Alternativno, kao što se navodi u paragrafu 9, moglo se predvidjeti da bi jedan ili više učesnika tog udruženog zločinačkog poduhvata, i/ili osobe koje je bilo koji učesnik tog udruženog zločinačkog poduhvata koristio za izvršenje zločina deportacije i prisilnog premještanja, mogli počinuti genocid. Ratko MLADIĆ je znao da je genocid moguća posljedica ostvarivanja cilja trajnog uklanjanja bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata s područja na koja su bosanski Srbi polagali pravo i svjesno je preuzeo taj rizik.
39. U periodu od 12. maja 1992. do 31. decembra 1992. godine, politički i državni organi bosanskih Srba i srpske snage izvršili su sljedeća djela protiv bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata:
- (a) ubijanje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, uključujući vodeće pripadnike tih grupa. Ta ubijanja uključuju sljedeće:
    - i. ubijanja za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti, uključujući slučajeve koji se navode u Prilogu A; i
    - ii. ubijanja koja se dovode u vezu sa zatočeničkim objektima, uključujući slučajeve koji se navode u Prilogu B, kao i ubijanja koja su počinjena za vrijeme okrutnog i nečovječnog postupanja, i smrtni ishodi do kojih je to dovelo, u zatočeničkim objektima koji se navode u Prilogu C.
  - (b) nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda hiljadama bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, uključujući vodeće pripadnike tih grupa, tokom njihovog zatočeništva u zatočeničkim objektima, uključujući objekte navedene u Prilogu C. Na tim lokacijama, zatočeniци su podvrgavani okrutnom ili nečovječnom postupanju, koje je uključivalo mučenje, fizičko i psihičko zlostavljanje, silovanje, druga djela seksualnog nasilja i premlaćivanja; i
  - (c) zatočenje hiljada bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, uključujući vodeće pripadnike tih grupa, u zatočeničkim objektima, uključujući objekte navedene u Prilogu C, u životnim uslovima smišljenim tako da dovedu do fizičkog uništenja tih grupa, konkretno, okrutnim i nečovječnim postupanjem, koje je uključivalo mučenje, fizičko i psihičko zlostavljanje, silovanje, druga djela seksualnog nasilja, nehumane uslove života, prisilni rad, kao i neobezbjeđivanje odgovarajućeg smještaja, zaklona, hrane, vode, medicinske pomoći ili higijensko-sanitarnih uslova.

Ratko MLADIĆ je krivično odgovoran za:

Tačka 1: GENOCID, kažnjiv po članovima 4(3)(a) i 7(1) i 7(3) Statuta.

TAČKA 2 GENOCID

40. Ratko MLADIĆ je, u dogovoru s drugima, počinio, planirao, podsticao, naredio i/ili pomagao i podržavao genocid nad dijelom nacionalnih, etničkih i/ili vjerskih grupa bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata, kao takvih. Osim toga, Ratko MLADIĆ je znao ili je bilo razloga da zna da se njegovi podređeni spremaju da počine genocid ili da su ga već počinili, a nije preduzeo nužne i razumne mjere da spriječi takva djela ili kazni izvršioce.
41. Kao što se navodi u paragrafima od 19 do 23, Ratko MLADIĆ je učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu da se bosanski Muslimani u Srebrenici eliminišu ubijanjem srebreničkih muškaraca i dječaka, kao i prisilnim odvođenjem žena, djece i dijela starijih muškaraca iz Srebrenice. Ratko MLADIĆ je namjeravao uništiti bosanske Muslimane u Srebrenici kao dio nacionalne, etničke i/ili vjerske grupe bosanskih Muslimana. On je tu namjeru dijelio s drugim učesnicima tog udruženog zločinačkog poduhvata.
42. Alternativno, kako se navodi u paragrafu 9, moglo se predvidjeti da bi jedan ili više učesnika sveobuhvatnog udruženog zločinačkog poduhvata da se bosanski Muslimani i bosanski Hrvati trajno uklone s područja na koje su bosanski Srbi polagali pravo, i/ili osobe koje je bilo koji učesnik tog udruženog zločinačkog poduhvata koristio za izvršenje zločina deportacije i prisilnog premještanja, mogli počiniti genocid nad bosanskim Muslimanima iz Srebrenice. Ratko MLADIĆ je znao da je taj genocid moguća posljedica ostvarivanja tog sveobuhvatnog cilja isvjesno je preuzeo taj rizik.
43. U martu 1995. godine, Ratko MLADIĆ je, u dogovoru s drugima, proveo u djelo i/ili koristio druge da provedu u djelo plan zauzimanja srebreničke enklave i prisilnog premještanja i/ili deportacije stanovnika, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice. Ta akcija je bila dio cilja, koji su imali kao učesnici tog udruženog zločinačkog poduhvata, da se bosanski Muslimani i bosanski Hrvati trajno uklone s područja na koje su bosanski Srbi polagali pravo.
44. Dana 6. jula 1995. godine ili približno tog datuma, snage bosanskih Srba napale su srebreničku enklavu. Samo nekoliko dana poslije tog napada, Ratko MLADIĆ je zajedno s drugima formulisao zajednički cilj da se bosanski Muslimani u Srebrenici eliminišu ubijanjem muškaraca i dječaka i prisilnim odvođenjem žena, djece i dijela starijih muškaraca. Već 11. jula 1995. godine, Ratko MLADIĆ je, zajedno s drugima, počeo provoditi u djelo, i/ili koristiti druge kako bi proveo u djelo zajednički cilj da se bosanski Muslimani iz Srebrenice eliminišu ubijanjem muškaraca i dječaka, kao i prisilnim odvođenjem žena, djece i dijela starijih muškaraca iz teenklave.
45. U periodu od 11. do 13. jula 1995. godine, snage koje su učestvovalе u napadu na Srebrenicu terorisale su i zlostavljale bosanske Muslimane koji su se nalazili u Potočarima. Dana 12. jula 1995. godine, snage koje su učestvovalе u napadu na Srebrenicu počele su razdvajati srebreničke muškarce i dječake

od žena i djece. Dijelu starijih muškaraca dopušteno je da ostanu s porodicama. Više od hiljadu muškaraca i dječaka odvojeno je i zatočeno u Potočarima. Istoga dana, snage koje su učestvovala u napadu na Srebrenicu počele su s protjerivanjem žena, djece i dijela starijih muškaraca iz enklave. Za vrijeme operacije prisilnog premještanja i poslije nje, pogubljenja muškaraca i dječaka, bosanskih Muslimana, vršena su putem "situacionih" ubistava. Osim više od hiljadu muškaraca i dječaka koji su odvojeni i zatočeni u Potočarima, snage koje su učestvovala u napadu na Srebrenicu zarobile su na hiljade muškaraca i dječaka koji su pokušali pobjeći iz enklave ili su im se predali. Muškarci i dječaci su prije pogubljenja premlaćivani. Dana 13. jula 1995. godine, snage koje su učestvovala u napadu na Srebrenicu započele su s organizovanim pogubljenjima muškaraca i dječaka koji su odvojeni i zatočeni, kao i onih koji su se predali ili su zarobljeni. Žrtve tih pogubljenja su pokopane, a dio njih je kasnije ekshumiran i ponovo pokopan u pokušaju da se sakriju zločini.

46. U periodu od 11. jula 1995. do 1. novembra 1995. godine, snage koje su učestvovala u napadu na Srebrenicu izvršile su sljedeća djela:
- (a) ubijanje više od 7.000 srebreničkih muškaraca i dječaka, bosanskih Muslimana, putem organizovanih i situacionih pogubljenja, uključujući ona koja se navode u Prilogu E (Dio 1) i Prilogu E (Dio 2); i
  - (b) nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda hiljadama bosanskih Muslimana iz Srebrenice, muškog i ženskog pola, uključujući, između ostalog, odvajanje muškaraca i dječaka od njihovih porodica i prisilno odvođenje žena, djece i dijela starijih muškaraca iz enklave.

Ratko MLADIĆ je krivično odgovoran za:

Tačka 2: GENOCID, kažnjiv po članovima 4(3)(a) i 7(1) i 7(3) Statuta.

TAČKA 3 PROGONI

47. Ratko MLADIĆ je u dogovoru s drugima počinio, planirao, podsticao, naredio i/ili pomagao i podržavao progone bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata na političkoj i/ili vjerskoj osnovi. Ratko MLADIĆ se konkretno tereti za progone u sljedećim opštinama: Banja Luka; Bijeljina; Bosanska Krupa; Bosanski Novi; Bratunac; Brčko; Foča; Hadžići; Ilidža; Kalinovik; Ključ; Kotor-Varoš; Novi Grad; Novo Sarajevo; Pale; Prijedor; Rogatica; Sanski Most; Sokolac; Trnovo; and Vlasenica; Vogošća and Zvornik (dalje u tekstu: opštine), kao i za progone bosanskih Muslimana iz Srebrenice.

Osim toga, Ratko MLADIĆ je znao ili je bilo razloga da zna da se njegovi predređeni spremaju da počine progone ili da su ih već počinili, a nije preduzeo nužne i razumne mjere da spriječi takva djela ili kazni izvršioce.

48. Takva djela progona počinjena su kao dio cilja trajnog uklanjanja bosanskih Muslimana i/ili bosanskih Hrvata u opštinama, kao i cilja eliminisanja bosanskih Muslimana iz Srebrenice. Ratko MLADIĆ je na ostvarivanju tih ciljeva, činjenjem zločina progona, djelovao u dogovoru s raznim drugim osobama, zavisno od perioda i lokacije.
49. Kao što se navodi u paragrafima 8 do 13, od 12. maja 1992. do 30 novembra 1995. godine, Ratko MLADIĆ je učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu da se bosanski Muslimani i bosanski Hrvati trajno uklone s područja u BiH na koja su bosanski Srbi polagali pravo, putem činjenja zločina, uključujući progon. Učesnici tog udruženog zločinačkog poduhvata imali su zajedničku namjeru da na političkoj i/ili vjerskoj osnovi u opštinama počine djela progona koja se navode u paragrafu 59. Alternativno, kao što se navodi u paragrafu 9, moglo se predvidjeti da bi jedan ili više učesnika tog udruženog zločinačkog poduhvata, i/ili osobe koje je bilo koji učesnik tog udruženog zločinačkog poduhvata koristio za izvršenje zločina deportacije i prisilnog premještanja, mogli izvršiti takva djela progona. Ratko MLADIĆ je znao da je progon moguća posljedica ostvarivanja cilja trajnog uklanjanja bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata s područja na koja su bosanski Srbi polagali pravo i svjesno je preuzeo taj rizik.
50. Djela progona izvršena u opštinama i nad bosanskim Muslimanima u Srebrenici primjeri su kampanje progona širih razmjera koja je provedena u velikim dijelovima BiH u skladu s ciljem trajnog uklanjanja bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata s područja u BiH na koja su bosanski Srbi polagali pravo.
51. U skladu s tim ciljem, počevši od marta 1992. godine, srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba napadali su gradove i sela u opštinama i/ili preuzimali kontrolu nad njima. Najveći dio tog preuzimanja vlasti izvršen je tokom 1992. godine, ali ono se nastavilo i nakon toga. Srebrenička enklava je zauzeta u julu 1995. godine.
52. Za vrijeme tog preuzimanja vlasti i poslije njega, pa sve do 30. novembra 1995. godine, srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba vršili su djela progona nad bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima, uključujući uvođenje restriktivnih i diskriminatornih mjera, pretrese, hapšenja i zatočenja bez naloga, šikaniranje, mučenje, silovanje i druga djela seksualnog nasilja, ubijanje, razaranje kuća, spomenika kulture i sakralnih objekata.
53. Srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba su u opštinama takođe osnivali i vodili zatočeničke objekte u kojima su bosanski Muslimani i bosanski Hrvati bili zatočeni i podvrgnuti djelima progona, uključujući ubijanje, okrutno postupanje, mučenje, silovanje i druga djela seksualnog nasilja, prisilni rad, protivpravno zatočenje i nečovječno postupanje.
54. Ta djela, kao i opasnost da će se takva djela nastaviti i ubuduće, nagnali su bosanske Muslimane i bosanske Hrvate da u strahu pobjegnu iz opština. Drugi su fizički protjerani.

55. Hiljade bosanskih Muslimana, koji su prisilno iseljeni iz svojih domova u istočnoj Bosni, pobjeglo je u srebreničku enklavu.
56. U martu 1995. godine, Ratko MLADIĆ i drugi s kojima je on djelovao u dogovoru s ciljem da se bosanski Muslimani i bosanski Hrvati trajno uklone s područja na koja su bosanski Srbi polagali pravo proveli su u djelo i/ili su koristili druge da provedu u djelo plan zauzimanja srebreničke enklave i prisilnog premještanja i/ili deportacije stanovništva enklave, bosanskih Muslimana. Prije njenog zauzimanja, ograničen je dovoz humanitarne pomoći u enklavu, a civilni ciljevi su granatirani i gađani iz snajpera u nastojanju da se stvore nepodnošljivi životni uslovi za stanovnike enklave i da se njeno stanovništvo ukloni.
57. Kao što je opisano u paragrafima 44 i 45, u danima neposredno prije 11. jula 1995. godine, Ratko MLADIĆ je zajedno s drugima formulisao zajednički cilj da se bosanski Muslimani iz Srebrenice eliminišu ubijanjem muškaraca i dječaka, kao i prisilnim odvođenjem žena, djece i dijela starijih muškaraca. Taj cilj učesnika udruženog zločinačkog poduhvata ostvaren je u periodu od 11. jula 1995. do 1. novembra 1995. godine ubijanjem srebreničkih muškaraca i dječaka, kao i prisilnim odvođenjem žena, djece i dijela starijih muškaraca iz te enklave. Prisilno premještanje i/ili deportacija žena, djece i dijela starijih muškaraca iz Srebrenice, terorisanje i zlostavljanje bosanskih Muslimana u Potočarima, premlaćivanje muškaraca i dječaka prije njihovog pogubljenja i "situaciona" i organizovana pogubljenja muškaraca i dječaka bila su dio cilja udruženog zločinačkog poduhvata da se bosanski Muslimani eliminišu iz Srebrenice. Učesnici tog udruženog zločinačkog poduhvata imali su zajedničku namjeru da na političkoj i/ili vjerskoj osnovi počine ta djela.
58. Alternativno, kao što se navodi u paragrafu 9, moglo se predvidjeti da bi jedan ili više učesnika sveobuhvatnog udruženog zločinačkog poduhvata da se bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, deportacijom i prisilnim premještanjem, trajno uklone s područja na koja su bosanski Srbi polagali pravo i/ili osobe koje je bilo koji od tih učesnika koristio za izvršenje tih zločina, mogli izvršiti progone nad bosanskim Muslimanima iz Srebrenice.
- Progoni su vršeni putem jednog ili više djela terorisanja i zlostavljanja bosanskih Muslimana u Potočarima, premlaćivanja muškaraca i dječaka prije njihovog pogubljenja, "situacionih" i organizovanih pogubljenja muškaraca i dječaka, kao i prisilnog premještanja i/ili deportacije žena, djece i dijela starijih muškaraca iz Srebrenice. Ratko MLADIĆ je znao da je jedno ili više tih djela progona moguća posljedica ostvarivanja tog sveobuhvatnog cilja i svjesno je preuzeo taj rizik.
59. Djela progona koja su pripadnici srpskih snaga i politički i državni organi bosanskih Srba izvršili od 12. maja 1992. do 30. novembra 1995. godine, u sklopu jednog ili više druženih zločinačkih poduhvata, uključivala su sljedeće:
- (a) ubijanja, uključujući:

- i. ubijanja za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti u opštinama, uključujući slučajeve navedene u Prilogu A;
  - ii. ubijanja koja se dovode u vezu sa zatočeničkim objektima u opštinama, uključujući slučajeve navedene u Prilogu B, kao i ubijanja koja su počinjena tokom okrutnog i nečovječnog postupanja, i smrtni ishodi do kojih je to dovelo, u zatočeničkim objektima navedenim u Prilogu C;
  - iii. organizovana ubijanja bosanskih Muslimana iz Srebrenice u julu i avgustu 1995. godine, uključujući slučajeve navedene u Prilogu E (Dio 1); i
  - iv. situaciona ubistva bosanskih Muslimana iz Srebrenice u julu i avgustu 1995. godine, uključujući slučajeve navedene u Prilogu E (Dio 2);
- (b) mučenje, premlaćivanja i fizičko i psihičko zlostavljanje za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti u opštinama i u zatočeničkim objektima u opštinama, uključujući zatočeničke objekte navedene u Prilogu C, kao okrutno ili nečovječno postupanje;
  - (c) silovanje i druga djela seksualnog nasilja za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti u opštinama i zatočeničkim objektima u opštinama, uključujući zatočeničke objekte navedene u Prilogu C, kao okrutno ili nečovječno postupanje;
  - (d) stvaranje i održavanje nehumanih životnih uslova u zatočeničkim objektima u opštinama, uključujući zatočeničke objekte navedene u Prilogu C, kao okrutno ili nečovječno postupanje. Nehumani životni uslovi stvoreni i održavani u zatočeničkim objektima uključivali su neobezbjeđivanje odgovarajućeg smještaja, zaklona, hrane, vode, medicinske pomoći ili higijensko-sanitarnih uslova;
  - (e) terorisanje i zlostavljanje bosanskih Muslimana iz Srebrenice u Potočarima i premlaćivanje srebreničkih muškaraca i dječaka prije njihovog pogubljenja, kao okrutno ili nečovječno postupanje;
  - (f) prisilno premještanje ili deportaciju bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata iz njihovih domova u opštinama i iz Srebrenice;
  - (g) protivpravno zatočenje u zatočeničkim objektima u opštinama, uključujući objekte navedene u Prilogu C;
  - (h) prisilni rad, uključujući kopanje grobova i rovova i druge oblike prisilnograd na linijama fronta i korištenje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata kao živih štitova;
  - (i) oduzimanje ili pljačku imovine za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti u opštinama, za vrijeme hapšenja i zatočenja, kao i za vrijeme deportacija ili prisilnih premještanja, ili poslije njih. Oduzimanje imovine je uključivalo praksu prisiljavanja bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata da potpišu dokumente o prijenosu vlasništva na političke i državne organe bosanskih Srba kako bi im bilo dozvoljeno da odu iz opština;

- (j) bezobzirno uništavanje privatne imovine, uključujući stambene i poslovne objekte, i javnih dobara, uključujući spomenike kulture i sakralne objekte navedene u Prilogu D; i/ili
- (k) uvođenje i održavanje mjera ograničavanja i diskriminacije, uključujući sljedeće:
  - i. uskraćivanje slobode kretanja;
  - ii. uklanjanje s rukovodećih položaja u lokalnim državnim institucijama i policiji, kao i opšte otpuštanje s posla;
  - iii. povredu privatnosti pretresanjem stana bez naloga;
  - iv. protivpravno hapšenje i/ili uskraćivanje prava na sudski postupak; i/ili
  - v. uskraćivanje ravnopravnog pristupa javnim službama.

Ratko MLADIĆ je krivično odgovoran za:

Tačka 3: Progone na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi, ZLOČIN PROTIV ČOVJEČNOSTI, kažnjiv po članovima 5(h), 7(1) i 7(3) Statuta.

TAČKE 4, 5 i 6

ISTREBLJENJE, UBISTVO

- 60. Ratko MLADIĆ je u dogovoru s drugima počinio, planirao, podsticao, naredio i/ili pomagao i podržavao istrebljivanje i ubistvo bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata u opštinama, istrebljivanje i ubistvo bosanskih Muslimana iz Srebrenice i ubistvo civila, stanovnika Sarajeva, i/ili osoba koje nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima. Osim toga, Ratko MLADIĆ je znao ili je bilo razloga da zna da se njegovi podređeni spremaju da počine istrebljivanje i ubistvo ili da su ga već počinili, a nije preduzeo nužne i razumne mjere da spriječi takva djela ili kazni počinioce.
- 61. Kao što se navodi u paragrafima 8 do 23, u periodu od 12. maja 1992. do 30. novembra 1995. godine, Ratko MLADIĆ je učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu da se bosanski Muslimani i bosanski Hrvati trajno uklone s područja u BiH na koja su bosanski Srbi polagali pravo; u periodu od 12. maja 1992. do novembra 1995. godine, učestvovao je u udruženom zločinačkom poduhvatu širenja terora među civilnim stanovništvom Sarajeva provođenjem kampanje snajperskog djelovanja i granatiranja; i učestvovao je u udruženom zločinačkom poduhvatu da se bosanski Muslimani iz Srebrenice eliminišu ubijanjem muškaraca i dječaka, kao i prisilnim odvođenjem žena, djece i dijela starijih muškaraca. Ti zločini istrebljivanja i/ili ubistva bili su dio cilja sva tri navedena udružena zločinačka poduhvata.
- 62. Djela istrebljivanja i ubistva, koja su bila dio cilja trajnog uklanjanja bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata s područja na koje su bosanski Srbi pola-

gali pravo, koja supripadnici srpskih snaga i politički i državni organi bosanskih Srba izvršili u periodu od 12. maja 1992. do 30. novembra 1995. godine, uključivala su sljedeće:

- (a) ubijanja za vrijeme i poslije preuzimanja vlasti u opštinama, uključujući slučajeve navedene u Prilogu A; i
  - (b) ubijanja koja se dovode u vezu sa zatočeničkim objektima u opštinama, uključujući slučajeve navedene u Prilogu B, kao i ubijanja koja su počinjena tokom okrutnog i nečovječnog postupanja, i smrtni ishodi do kojih je to dovelo, u zatočeničkim objektima navedenim u Prilogu C.
63. Alternativno, kao što se navodi u paragrafu 9, ako istrebljivanje i/ili ubistvo nisu bili dio tog cilja, moglo se predvidjeti da bi jedan ili više učesnika udruženog zločinačkog poduhvata da se bosanski Muslimani i bosanski Hrvati trajno uklone s područja na koja su bosanski Srbi polagali pravo, i/ili osobe koje je bilo koji od tih učesnika koristio za izvršenje zločina deportacije i prisilnog premještanja, mogli počinuti te zločine. Ratko MLADIĆ je znao da su istrebljivanje i/ili ubistvo bili moguća posljedica ostvarivanja cilja trajnog uklanjanja bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata s područja na koja su bosanski Srbi polagali pravo i svjesno je preuzeo taj rizik.
64. Djela ubistva koju su bila dio cilja širenja terora među civilnim stanovništvom Sarajeva provođenjem kampanje snajperskog djelovanja i granatiranja, koju su pripadnici snaga koje su učestvovala u napadu na Sarajevo proveli u periodu od 12. maja 1992. do novembra 1995. godine, uključuju smrtno slučajeve prouzrokovane snajperskim djelovanjem i granatiranjem, navedene u Prilogu F i Prilogu G.
65. Pripadnici snaga koje su učestvovala u napadu na Srebrenicu su u periodu od 11. jula 1995. do 1. novembra 1995. vršili djela istrebljivanja i ubistva koja su bila dio cilja eliminisanja bosanskih Muslimana iz Srebrenice. Ta djela uključuju:
- (a) organizovana pogubljenja, uključujući slučajeve navedene u Prilogu E (Dio 1); i
  - (b) situaciona ubistva, uključujući slučajeve navedene u Prilogu E (Dio 2).
66. Alternativno, kao što se navodi u paragrafu 9, moglo se predvidjeti da bi jedan ili više učesnika sveobuhvatnog udruženog zločinačkog poduhvata da se bosanski Muslimani i bosanski Hrvati trajno uklone s područja na koja su bosanski Srbi polagali pravo, i/ili osobe koje je bilo koji učesnik tog udruženog zločinačkog poduhvata koristio za izvršenje zločina deportacije i prisilnog premještanja, mogli izvršiti zločine istrebljivanja i ubistva.
- Ratko MLADIĆ je znao da je jedno ili više tih djela istrebljivanja i/ili ubistva moguća posljedica ostvarivanja tog sveobuhvatnog cilja i svjesno je preuzeo taj rizik.

Ratko MLADIĆ je krivično odgovoran za:

Tačka 4: Istrebljivanje, ZLOČIN PROTIV ČOVJEČNOSTI, kažnjiv po članovima 5(b), 7(1) i 7(3) Statuta;

Tačka 5: Ubistvo, ZLOČIN PROTIV ČOVJEČNOSTI, kažnjiv po članovima 5(a), 7(1) i 7(3) Statuta;

Tačka 6: Ubistvo, KRŠENJE ZAKONA I OBIČAJA RATOVANJA, sankcionirano zajedničkim članom 3(1)(a) Ženevskih konvencija iz 1949. godine, kažnjivo po članovima 3, 7(1) i 7(3) Statuta.

TAČKE 7 i 8

DEPORTACIJA, NEHUMANA DJELA

67. Ratko MLADIĆ je u dogovoru s drugima počinio, planirao, podsticao, naredio i/ili pomagao i podržavao prisilno premještanje i deportaciju bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata iz opština i iz Srebrenice. Osim toga, Ratko MLADIĆ je znao ili je bilo razloga da zna da se njegovi podređeni spremaju da počine prisilno premještanje i deportaciju ili da su je već počinili, a nije preduzeo nužne i razumne mjere da spriječi takva djela ili kazni izvršioce.
68. Kao što je opisano u nastavku teksta, u periodu od marta 1992. do 30. novembra 1995. godine, srpske snage i politički i državni organi bosanskih Srba prisilno su raselili bosanske Muslimane i bosanske Hrvate s područja u opštinama i iz Srebrenice, na kojima su oni zakonski boravili, preko de facto ili de jure granice, ili unutar de facto ilide jure granica. Ratko MLADIĆ je krivično odgovoran za ta djela prisilnog raseljavanja, izvršena u periodu od 12. maja 1992. do 30. novembra 1995. godine.
69. Kao što se navodi u paragrafima od 8 do 13, od 12. maja 1992. do 30. novembra 1995. godine, Ratko MLADIĆ je učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu da se bosanski Muslimani i bosanski Hrvati trajno uklone s područja u BiH na koja su bosanski Srbi polagali pravo, između ostalog, putem činjenja zločina prisilnog premještanja i deportacije.
70. Počevši od marta 1992. godine, restriktivne i diskriminatorne mjere, hapšenja i zatočenja bez naloga, šikaniranje, mučenje, silovanje i druga djela seksualnog nasilja, ubijanje, razaranje kuća, spomenika kulture i sakralnih objekata, koji su uvijek bili usmjereni protiv bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata u opštinama, kao i opasnost da će se takva djela nastaviti i ubuduće, nagnali su bosanske Muslimane i bosanske Hrvate da u strahu pobjegnu. Drugi su fizički protjerani.
71. Ta djela su dovela do toga da je krajem 1992. godine većina bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata iz opština bila prisilno raseljena. Međutim, djela

prisilnog raseljavanja nastavljena su i poslije toga, između ostalog, u periodu od januara do marta 1993. godine, kada su srpske snage napale područje Cerske (opština Vlasenica) and Konjević Polje (Bratunac municipality) u istočnoj BiH, natjeravši hiljade bosanskih Muslimana na bijeg.

72. Mnogi bosanski Muslimani koji su prisilno iseljeni iz domova u istočnoj Bosni, kako 1992. godine tako i kasnije, pobjegli su u srebreničku enklavu. Rezolucijama od 16. aprila 1993. i 6. maja 1993. godine, Savjet bezbjednosti UN-a proglasio je Srebrenicu, Žepu, Goražde i Sarajevo (s njihovom okolinom) "zaštićenim zonama" koje neće biti izložene oružanim napadima niti bilo kakvom drugom neprijateljskom činu.
73. Počev od marta 1995. godine, Ratko MLADIĆ je u dogovoru s drugim učesnicima tog udruženog zločinačkog poduhvata, a s ciljem da se bosanski Muslimani i bosanski Hrvati trajno uklone s područja na koja su bosanski Srbi polagali pravo, proveo u djelo, i/ili koristio druge da provedu u djelo, plan zauzimanja srebreničke enklave i prisilnog premještanja i/ili deportacije stanovnika enklave, bosanskih Muslimana. Prije njenog zauzimanja, ograničen je dovoz humanitarne pomoći u enklavu, a civilni ciljevi su granatirani i gađani iz snajpera u nastojanju da se stvore nepodnošljivi životni uslovi za stanovnike enklave i da se njeno stanovništvo ukloni.
74. Kao što je opisano u paragrafima 44 i 45, u danima neposredno prije 11. jula 1995. godine, Ratko MLADIĆ je zajedno s drugima formulisao zajednički cilj da se bosanski Muslimani iz Srebrenice eliminišu ubijanjem muškaraca i dječaka, kao i prisilnim odvođenjem žena, djece i dijela starijih muškaraca. Taj cilj učesnika udruženog zločinačkog poduhvata ostvaren je u periodu od 11. jula 1995. do 1. novembra 1995. godine ubijanjem srebreničkih muškaraca i dječaka, kao i prisilnim odvođenjem žena, djece i dijela starijih muškaraca iz te enklave. Tadjela prisilnog premještanja bila su dio cilja eliminisanja bosanskih Muslimana iz Srebrenice. Alternativno, ta djela prisilnog premještanja bila su dio sveobuhvatnog cilja trajnog uklanjanja bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata s područja na koja su bosanski Srbi polagali pravo.

Ratko MLADIĆ je krivično odgovoran za:

Tačka 7: Deportaciju, ZLOČIN PROTIV ČOVJEČNOSTI, kažnjiv po članovima 5(d), 7(1) i 7(3) Statuta;

Tačka 8: Nehumana djela (prisilno premještanje), ZLOČIN PROTIV ČOVJEČNOSTI, kažnjiv po članovima 5(i), 7(1) i 7(3) Statuta.

TAČKE 9 i 10

TERORISANJE, PROTIVPRAVNI NAPADI

75. Ratko MLADIĆ je u dogovoru s drugima počinio, planirao, podsticao, naredio i/ili pomagao i podržavao zločine terorisanja i protivpravnih napada na civile. Osim toga, Ratko MLADIĆ je znao ili je bilo razloga da zna da njegovi podređeni čine zločine terorisanja i protivpravnih napada na civile ili dasu ih većpočinili. Ratko MLADIĆ nije preduzeo nužne i razumne mjere da spriječi takva djela ili kazni izvršioce.
76. Kao što se navodi u paragrafima 14 do 18, od 12. maja 1992. do novembra 1995. godine, Ratko MLADIĆ je učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu da se pokrene i provede kampanja snajperskog djelovanja i granatiranja usmjerena protivcivilnog stanovništva Sarajeva, čiji je primarni cilj bio širenje terora među civilnim stanovništvom. Ta kampanja je uključivala zločine terorisanja i protivpravnih napada na civile, kao i ubistva, kao što se navodi u paragrafu 64. Učesnici tog udruženog zločinačkog poduhvata imali su zajedničku namjeru da, kao primarni cilj kampanje, šire teror među civilnim stanovništvom Sarajeva.
77. Približno u vrijeme kada je, 6. aprila 1992. godine, Bosna i Hercegovina međunarodno priznata kao nezavisna država, u Sarajevu su izbila oružana neprijateljstva. Približno u isto to vrijeme, izvršena je blokada grada i on je podvrgnut granatiranju i snajperskom djelovanju.
78. U periodu od aprila 1992. do novembra 1995. godine, učesnici ovog udruženog zločinačkog poduhvata formulisali su i proveli, i/ili koristili pripadnike snaga koje su učestvovala u napadu na Sarajevo da formulišu i provedu vojnu strategiju granatiranja i snajperskog djelovanja radi ubijanja, sakaćenja, ranjavanja i terorisanja civilnog stanovništva Sarajeva. Granatiranjem i snajperskim djelovanjem ubijeno je i ranjeno nahiljade civila oba pola i svih uzrasta, uključujući djecu i starije osobe.
79. Kampanja snajperskog djelovanja i granatiranja sastojala se od direktnih napada na civilno stanovništvo ili na pojedinačne civile koji nisu neposredno učestvovali u neprijateljstvima. Ti napadi su uključivali neselektivne i prekomjerne napade, koji nisu bili u srazmjeri s očekivanom konkretnom i neposrednom vojnom prednošću.
80. Snage koje su učestvovala u napadu na Sarajevo granatirale su i otvarale snajpersku vatru na civile dok su ovi obavljali svakodnevne civilne aktivnosti. Ljudi su ranjavani i ubijani u vlastitim domovima. S obziromda nije bilo plina, struje ili tekuće vode, ljudi su bili prisiljeni da izlaze iz svojih domova, čime se povećavao rizik od smrti. Stalna prijetnja smrću i ranjavanjem izazvala je kod civilnih stanovnika Sarajeva traume i psihološke probleme.

81. Konkretni slučajevi snajperskog djelovanja i granatiranja u sklopu te kampanje uključuju, kao ilustrativne primjere, incidente navedene u Prilogu F, odnosno Prilogu G.⁶

Ratko MLADIĆ je krivično odgovoran za:

Tačka 9: Djela nasilja s primarnim ciljem širenja terora među civilnim stanovništvom, KRŠENJE ZAKONA I OBIČAJA RATOVANJA, kažnjivo po članovima 3, 7(1) i 7(3) Statuta; i

Tačka 10: Protivpravne napade na civile, KRŠENJE ZAKONA I OBIČAJA RATOVANJA, kažnjivo po članovima 3, 7(1) i 7(3) Statuta.

TAČKA 11

UZIMANJE TALACA

82. Ratko MLADIĆ je u dogovoru s drugima počinio, planirao, podsticao, naredio i/ili pomagao i podržavao uzimanje vojnih posmatrača i pripadnika mirovnih snaga UN-a za taoce. Osim toga, Ratko MLADIĆ je znao ili je bilo razloga da zna da se njegovi podređeni spremaju da počinu zločin uzimanja talaca ili da su ga već počinili, a nije preduzeo nužne i razumne mjere da spriječiti takva djela ili kazni počinioce.
83. Kao što se navodi u paragrafima od 24 do 28, Ratko MLADIĆ je učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu uzimanja talaca kako bi prisilio NATO-da se uzdrži od vazdušnih napada na vojne ciljeve bosanskih Srba. Učesnici tog udruženog zločinačkog poduhvata imali su zajedničku namjeru da uzmu taoce kako bi prisilili NATO da se uzdrži od vazdušnih napada.
84. Reagujući na granatiranje Sarajeva i drugih područja BiH od strane snaga bosanskih Srba, snage NATO-a izvršile su 25. i 26. maja 1995. godine vazdušne napade na vojne ciljeve bosanskih Srba u BiH.
85. U periodu od približno 26. maja 1995. do 19. juna 1995. godine, snage bosanskih Srba zatočile su više od dvije stotine pripadnika mirovnih snaga i vojnih posmatrača UNa na raznim lokacijama, uključujući Pale, Sarajevo, Banju Luku i Goražde, i držale ihkao taoce na raznim lokacijama u RS-u, uključujući lokacije od strateškog ili vojnog značaja, kako bi te lokacije osigurale od vazdušnih napada NATO-a i spriječile daljnje vazdušne napade. Trećim stranama, uključujući komandante NATO-a i UN-a, upućene su prijetnje da će daljnji napadi NATO-a na vojne ciljeve bosanskih Srba dovesti do ranjavanja, smrti ili zadržavanja zatočenika u zatočeništvu. Dio zatočenih je u zatočeništvu bio napadan i na druge načine maltretiran.

---

⁶ UN Međunarodni krivični sud MKSJ za bivšu Jugoslaviju skraćena optužnica.

86. Za vrijeme pregovora sa srpskim čelnicima iz Srbije i Bosne, među kojima je bio i Ratko MLADIĆ, kao i poslije tih pregovora, zatočenici su, u periodu od 3. do 19. juna 1995. godine, u fazama puštani na slobodu.

Ratko MLADIĆ je krivično odgovoran za:

Tačka 11: Uzimanje talaca, KRŠENJE ZAKONA ILI OBIČAJA RATOVANJA, sankcionisano zajedničkim članom 3(1)(b) Ženevskih konvencija iz 1949., kažnjivo po članovima 3, 7(1) i 7(3) Statuta.

OPŠTI NAVODI

87. Sve činjenje i nečinjenje koje se optuženom stavlja na teret kao zločini protiv čovječnosti, izuzev onog u okviru kampanje snajperskog djelovanja i granatiranja u Sarajevu, bilo je dio rasprostranjenog ili sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva BiH muslimanske i hrvatske nacionalnosti. Sve činjenje i nečinjenje koje se optuženom stavlja na teret kao zločini protiv čovječnosti, koje je bilo dio kampanje snajperskog djelovanja i granatiranja u Sarajevu, bilo je dio rasprostranjenog ili sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva Sarajeva.
88. Za sve vrijeme na koje se odnosi ova optužnica, u BiH-u je postojalo stanje-oružanog sukoba.
89. Žrtve svih zločina koji se stavljaju na teret kao kršenja zajedničkog člana 3 Ženevskih konvencija iz 1949. godine bile su osobe koje nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima.
90. Ratko MLADIĆ je bio dužan da se pridržava zakona i običaja koji regulišu vođenje oružanih sukoba, uključujući Ženevske konvencije iz 1949. godine i njihove Dopunske protokole.

Serge Brammertz, tužilac

Dana 16. decembra 2011. godine

U Haagu

5.5. Presude po političkoj i vojnoj odgovornosti “Hrvatske zajednice Herceg-Bosna-Hrvatske republike Herceg-Bosna“ za ratna dešavanja i ratna stradanja na prostoru RBiH

Sažetak presude Pretresnog vijeća u predmetu Prlići drugi

U nastavku je sažetak presude koju je danas pročitao sudija Antonetti.

Pretresno vijeće danas se sastalo da donese presudu u predmetu Tužilac protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Ćorića i Berislava Pušića. Sada ću pročitati rezime zaključaka Vijeća. Međutim, mjerodavna je jedino pismena presuda, a primjerci presude bit će na raspolaganju stranama u postupku i javnosti na kraju ove sjednice.

Na samom početku, Vijeće želi zahvaliti svima koji su doprinijeli dobrom odvijanju postupka od njegovog početka, 26. aprila 2006., a posebno saradnicima Vijeća. Tokom suđenja koje je završilo 2. marta 2011., Vijeće je uvrstilo u spis skoro 10 000 dokaznih predmeta i saslušalo 145 svjedoka optužbe, među kojima šest vještaka, kao i 61 svjedoka odbrane, među kojima sedam vještaka. Presuda ima 2 629 stranica u šest svezaka, a ima i četiri dodatka, kao i djelomično suprotna ili izdvojena mišljenja sudije Trechsela i moje, što zorno prikazuje složenost ovog predmeta.

Ovaj predmet bavi se konkretno navodima iz Optužnice. Naime, tužilaštvo šestorici optuženih stavlja na teret da su od 18. novembra 1991. do aprila 1994. učestvovali u udruženom zločinačkom poduhvatu podjarmljivanja Muslimana i drugih nehrvata koji su živjeli na onim dijelovima teritorije Republike Bosne i Hercegovine za koje se tvrdilo da pripadaju Hrvatskoj Zajednici (a kasnije Republici) Herceg-Bosni kako bi ih s tih prostora definitivno protjerali i uspostavili hrvatskiteritorij u granicama Banovine Hrvatske.

Šestorici optuženih se stavlja na teret da su periodu od dvije i po godine, u osam opština i u cijelom nizu zatočeničkih centara počinili krivična djela koja se navode u 26 tačaka Optužnice.

Konkretnije, optuženi su, prema navodima, u okviru udruženog zločinačkog poduhvata, počinili sljedeća krivična djela: progon (točka 1), ubistvo (točka 2), silovanje (točka 4), deportaciju (točka 6), prisilno premještanje (točka 8), zatvaranje (točka 10) i nehumana djela (točke 12 i 15) kao zločine protiv čovječnosti. Optuženi su i za teške povrede ženevskih konvencija iz 1949. za sljedeća djela: hotimično lišavanje života (točka 3), seksualno zlostavljanje (točka 5), protivpravnu deportaciju, prisilno premještanje i protivpravno zatočenje civila (točke 7, 9 i 11), nečovječno postupanje (točke 13 i 16), i uništavanje i oduzimanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno (točke 19 i 22). Najzad, na teret im se stavlja okrutno postupanje (točke 14 i 17), protivpravni fizički rad (točka 18), bezobzirno razaranje gradova

i sela (točka 20), uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji ili obrazovanju (točka 21), pljačkanje javne i privatne imovine (točka 23), kao kršenje zakona i običaja ratovanja. Što se tiče opštine Mostar, tužilaštvo navodi da su šestorica optuženih počinili protivpravni napad na civile (točka 24), protivpravno terorisanje civila (točka 25), te okrutno postupanje opsadom istočnog Mostara (točka 26), kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

Na početku ću govoriti o zaključcima Vijeća u vezi s krivičnim djelima koja su počinili pripadnici HVO-a. U opštini Mostar, opštinski HVO je od 1992., uz pomoć HVO-a Hrvatske zajednice Herceg-Bosne, provodio politiku stavljanja Muslimana u opštini u niži položaj. Napetosti između Hrvata i Muslimana su rasle tokom 1992., i to naročito u opštini Prozor. Dana 23. oktobra 1992. HVO je napao grad Prozor i okolna mjesta. Nakon stavljanja grada Prozora i sela Paljike pod kontrolu, pripadnici HVO-a su, počevši od 24. oktobra 1992., uništili više muslimanskih kuća i vozila u gradu, te spalili jednu kuću i ubili dvije osobe u Paljikama. Dana 11. i 12. januara 1993., došlo je do prvih sukoba HVO-a i Armije BiH u opštini Gornji Vakuf. Dana 16. januara 1993., Glavni stožer HVO-a je, naredjenjem od prethodnog dana, pozvao Armiju BiH u Gornjem Vakufu da svoje snage podčini HVO-u. Armija BiH je taj zahtjev odbila. Dana 18. januara 1993., HVO je napao grad Gornji Vakuf, kao i nekoliko okolnih sela. Sukobi HVO-a i Armije BiH trajali su nekoliko dana. Tokom tih napada HVO je uništio stambene objekte Muslimana Gornjeg Vakufa. HVO je na selo Duša ispalio više granata, uslijed čega je došlo do razaranja muslimanskih kuća i pogibije sedam osoba. Tokom tog istog napada 18. januara 1993., uništeno je više kuća u selima Hrasnica, Uzričje i Ždrimci. Nakon što su pod kontrolu stavili ova sela i Dušu, vojnici HVO-a su spalili kuće u vlasništvu Muslimana. U Hrasnici, Uzričju i Ždrimcima pripadnici HVO-a su ukrali imovinu Muslimana. Snage HVO-a su u ova četiri sela uhapsile žene, djecu i starce, zatočili ih i premjestili na teritorije pod kontrolom Armije BiH. Tokom zatočenja, vojnici HVO-a su neke stanovnike Uzričja tukli ili im prijetili, a stanovnike Ždrimaca su zastrašivali i tjerali ih da mole kršćanske molitve ispred mekteba. Počevši od 18. januara 1993., HVO je u fabrici namještaja u Trnovači, opština Gornji Vakuf, zatočio 40 do 60 muškaraca. Vojnici HVO-a su neke od njih tukli i/ili maltretirali. Na primjer, dva vojnika HVO-a su Hasanu Behli odsjekli uho, a poslije mu gazili po rani. Nakon približno dvije sedmice zatočenja, ti muškarci Muslimani su razmijenjeni ili premješteni.

U proljeće 1993. pojačale su se napetosti između Armije BiH i HVO-a u opštinama Mostar, Prozor, Stolac i Jablanica. U aprilu 1993., HVO je Armiji BiH u opštini Jablanica uputio novo naredjenje da mu se potčini najkasnije do 15. aprila 1993. Nakon što je Armija BiH odbila da se potčini, HVO je 17. aprila 1993. izveo napade na opštine Prozor i Jablanica. Od 17. do 19. aprila 1993., HVO je napao sela Parcanje, Lizoperce i Tošćanicu u opštini Prozor, gdje je spalio kuće Muslimana i ubio dvije osobe. Dana 17. aprila, HVO je granatirao sela Soviće i Doljane u opštini Jablanica. Nakon borbi, i do 23. aprila 1993., HVO je uhapsio vojnike Armije BiH, vojno sposobne muškarce Muslimane, žene, djecu i starce iz

tih sela, i odveo ih u školu u Sovićima, gdje je više njih bilo zatočeno u vrlo teškim uslovima do 5. maja 1993. Vojnici HVO-a su zatočenike, uključujući i žene, tukli i maltretirali, i ubili četiri vojnika Armije BiH. Neki od zatočenika bili su primoravani da izvode radove na položajima HVO-a. Dok su neki zatočeni muškarci bili transportovani u zatvor u Ljubuškom 18. aprila 1993., vojnici HVO-a, uključujući pripadnike Kažnjeničke bojne, su ih jako tukli i ponižavali. Počevši od 19. aprila 1993., vojnici HVO-a su okupili oko 400 žena, djece i staraca iz Sovića i Doljana u kućama u Junuzovićima, opština Jablanica, gdje su ih držali zatočene do 4. ili 5. maja 1993. i neke od njih maltretirali.

Nakon posjete zajedničke delegacije HVO-a i Armije BiH, u kojoj su bili Milivoj Petković Berislav Pušić, kao i više članova međunarodnih organizacija, HVO je 5. maja 1993. zatočenike iz škole u Sovićima i kuća u Junuzovićima prebacio u Gornji Vakuf. Dana 20. aprila 1993., pripadnici HVO-a, među kojima je bio i Mladen Naletilić, su u opštini Jablanica zatočili više vojnika Armije BiH u jednom ribnjaku u blizini Doljana, gdje su ih teško pretukli, ponižavali i prijetili im smrću. HVO je istog dana u opštini Čapljina uhapsio Muslimane civile, uključujući ugledne osobe, i zatočio ih u kasarni Grabovina i zatvoru u Dretelju.

Dana 9. maja 1993., HVO je izveo opšti napad na Armiju BiH u Mostaru, tokom kojeg je zauzeo stambeni blok Vranica u kojem se nalazio štab Armije BiH. Tokom te operacije koja je trajala nekoliko dana, vojnici HVO-a minirali su Baba Beširovu džamiju. Vojnici HVO-a su masovno hapsili Muslimane iz zapadnog Mostara i odvajali muškarce od žena, djece i staraca. Pripadnici Armije BiH bili su zatočeni u zgradi MUP-a i Duhanskom institutu, gdje su ih jako pretukli. Drugi muškarci, bez obzira na to da li su bili pripadnici Armije BiH ili ne, bili su zatočeni i premlaćivani u zgradi Mašinskog fakulteta. Deset vojnika Armije BiH umrlo je uslijed posljedica tog nasilja. Žene, djeca i starci iz zapadnog Mostara poslani su na Heliodrom gdje su bili zatočeni više dana, nakon čega su pušteni kućama.

Od maja 1993. do februara 1994., vojnici HVO-a u Mostaru su sistematski protjerivali Muslimane iz zapadnog Mostara, i to konkretno izvoženjem opsežnih operacija deložiranja sredinom maja, sredinom juna, početkom jula i u septembru 1993. Muškarci su zatočeni na Heliodromu, a porodice protjerane u istočni Mostar. Među zatočenim muškarcima Muslimanima nije se radila razlika između civila i boraca. U julu 1993., HVO je na kratko zatočio te muškarce na Mašinskom fakultetu, gdje su bili teško pretučeni. Dvojica njih su umrli nakon što su ih tukli cijelu noć.

Od juna 1993. do aprila 1994. HVO je pod opsadom držao istočni Mostar. Tokom tog perioda je na istočni dio grada, kao i na četvrt Donja Mahala u zapadnom dijelu izvršen dugotrajni vojni napad HVO-a, koji sekonkretno sastojao od stalnog intenzivnog granatiranja i vatre iz drugog naoružanja. Uslijed granatiranja su mnogi civili, ali i članovi međunarodnih organizacija bili ranjeni i izgubili živote. Takođe je jako oštećeno ili uništeno deset džamija. HVO je zaprečavao, a ponekad i potpuno blokirao prolaz humanitarne pomoći. Muslimansko stanovništvo bilo je prisiljeno da živi u izuzetno teškim uslovima, bez hrane, vode, električne energije i adekvatne njege.

Dana 8. novembra 1993. jedan tenk HVO-a je tokom ofenzive cijeli dan otvarao vatru po Starom mostu, zbog čega se nije mogao koristiti i skoro se srušio. Most se zaista i srušio u jutarnjim satima 9. novembra 1993. Vijeće je većinom glasova zaključilo, uz moje suprotnomišljenje, da je rušenje mosta prouzrokovalo neproporcionalnu štetu civilnom muslimanskom stanovništvu istočnog Mostara, iako ga je koristila Armija BiH, pa je stoga za HVO predstavljao legitimni vojni cilj.

Tokom deložacija u Mostaru vojnici HVO-a bili su izuzetno nasilni. Muslimane su budili usred noći ili u ranu zoru, udarali ih i tjerali da idu iz svojih domova, ponekad u pidžamama. Vojnici HVO-a su silovali više žena, uključujući i jednu djevojku od 16 godina, prije nego što su ih natjerali da prijeđu liniju fronta prema istočnom Mostaru. Vojnici HVO-a su takođe Muslimanima oduzimali ključeve stanova i iz stanova krali vrijedne predmete. Neki vojnici su za pljačkanje stanova istjeranih Muslimana koristili zatočenike s Heliodroma.

HVO je tokom ljeta 1993. izveo slične akcije u drugim opštinama Herceg-Bosne. HVO je najprije hapsio muškarce Muslimane, bez obzira da li se radilo o vojnicima HVO-a, vojnicima Armije BiH, ili vojno sposobnim muškarcima i zatočavao ih u zatvorima u Dretelju, Gabeli, Ljubuškom, na Heliodromu ili u drugim zatočeničkim centrima, gdje su često bili žrtve teškog maltretiranja. Potom je HVO provodio kampanje masovnog hapšenja žena, djece i staraca u tim istim opštinama, a onda ih premještao na teritorije pod kontrolom Armije BiH, i to ponekad nakon što ih je, nekog kraće nekog duže, držao zatočene u dramatičnim uslovima.

Tako je bilo u opštini Čapljina, gdje je HVO od 30. juna do sredine jula 1993. proveo kampanju masovnog hapšenja muškaraca Muslimana. Otprilike sredinom jula 1993., pripadnici HVO-a su spalili kuće Muslimana u Bivoljem Brdu, opljačkali im imovinu i razorili džamije u Lokvama i u Višićima.

Od jula do septembra 1993. pripadnici HVO-a su premještaali žene, djecu i starce iz sela Domanovići, Bivolje Brdo, Počitelj i grada Čapljine u Silos u Čapljini ili na teritorije pod kontrolom Armije BiH. Vijeće je većinom glasova, uz moje suprotno mišljenje, zaključilo da je 13. jula 1993. u Domanovićima HVO hicima iz vatrenog oružja ubio dvije mlade Muslimanke. HVO je u Bivoljem Brdu ubio jednog osamdesettrogodišnjeg invalida. Nekoliko dana kasnije, 16. jula 1993., pripadnici HVO-a uhapsili su 12 muškaraca Muslimana u Bivoljem Brdu, ubili ih, a tijela spalili i zakopali u blizini starog rudnika boksita u selu. Muškarci, žene, djeca i starci koje je HVO zatočio od jula do oktobra 1993. u Silosu u Čapljini, bili su zatočeni u vrlo teškim uslovima, čak su spavali na podu bez pokrivača, iako je bilo vrlo hladno. Hrane je bilo malo, a sanitarnih prostorija nije bilo. HVO jezatim te ljude prebacio na teritorije pod kontrolom Armije BiH.

HVO je u opštini Stolac početkom jula 1993. takođe proveo masovnu i sistematsku kampanju razoružavanja i hapšenja Muslimana pripadnika HVO-a, vojnika Armije BiH i vojno sposobnih muškaraca Muslimana, i zatočio ih u zatvorima u Dretelju, Gabeli, Ljubuškom i na Heliodromu. Nakon toga, HVO je tokom jula i avgusta 1993. proveo kampanju hapšenja, zatočenja i premještanja žena, djece

i staraca iz opštine Stolac. Tokom tih hapšenja, jedan vojnik HVO-a ubio je jednu mladu ženu od 17 godina rafalom iz vatrenog oružja. Više stotina uhapšenih osoba bile su zatočene na više mjesta, konkretno u školi u Aladinićima, gdje su uslovi zatočeništva bili vrlo teški. Nakon što su bili zatočeni u periodu od nekoliko dana do nekoliko mjeseci (neki su bili zatočeni do novembra 1993.), Muslimani su prebačeni za Blagaj.

U julu 1993. HVO je spalio Sultan Selimovu džamiju u Stocu, opljačkao više muslimanskih kuća u Borojevićima, i spalio i opljačkao imovinu u Pješivac Gredi.

U maju 1993. HVO je, između ostalog, Koštanu bolnicu rekvirirao da bi u njoj do oktobra 1993. držao zatočene muškarce Muslimane iz opštine Stolac. Peticionari njih umrli su uslijed batinanja i užasnog maltretiranja koje su pretrpjeli od strane pripadnika HVO-a. Drugi zatočeni bili su izloženi izuzetno nasilnom zlostavljanju i do današnjeg dana trpe posljedice uslijed toga.

Dana 14. jula 1993., vojni policajci HVO-a su u Buni odveli jednog mladog Muslimana od 16 godina i njegovog djeda u zgradu vojne policije. Mladića su jako izudarali nogama, šakama i električnim kabelom. Zatim su tu dvojicu odvezli do jedne provalije na obali Neretve i pucali im u leđa, teško ranivši pritom mladića i ubivši mu djeda.

Od juna do sredine avgusta 1993., HVO je napao desetak sela u opštini Prozor. Pripadnici HVO-a uništili su imovinu Muslimana i džamiju u Skrobućanima, spalili više kuća u Lugu i oštetili imovinu Muslimana iz sela Podaniš/Podonis. Dana 19. jula 1993., vojnici HVO-a ubili su tri muškarca nakon što su ih pretukli u selu Prajine, kao i dva muškarca i jednu ženu na brdu Tolovac.

U junu i avgustu 1993., HVO je hapsio muškarce Muslimane, među kojima je bilo i maloljetnika, starijih i bolesnih, u opštini Prozor, i nekoliko ih sedmica držao u zatočeništvu na više lokacija. HVO je tako tokom ljeta 1993. držao 400 do 500 muškaraca Muslimana u srednjoj školi u Prozoru, gdje se s njima okrutno postupalo i tjeralo ih se da izvode radove na liniji fronta tokom kojih su neki ranjeni ili poginuli. HVO je zatočene Muslimane držao i u Tehničkoj školi, u vatrogasnom domu i u zgradi Unisa, gdje su neke od njih tukli. U julu 1993. su muškarci Muslimani koje je HVO držao zatočene u objektima MUP-a bili prisiljavani da izvode radove na liniji fronta tokom čega su bili izloženi zlostavljanju. Neki zatočeni bili su zlostavljani, između ostalog i seksualno.

Pored toga, vojnici HVO-a su 31. jula 1993. na Crnom vrhu hicima iz vatrenog oružja ubili 11 zatočenika koji su bili vezani telefonskom žicom oko vrata i primorani da kao živi štitovi hodaju prema položajima Armije BiH.

HVO je u opštini Prozor uhapsio i žene, djecu i starije Muslimane i zatočio ih u kućama u Podgrađu, Lapsunju i Dugama, gdje su boravili u klimi terora i vrlo lošim uslovima, bili izloženi zlostavljanju, prijetnjama, krađi, i gdje su neke žene bile žrtve seksualnog nasilja od strane pripadnika HVO-a, i to ponekad svakodnevno.

Dana 28. avgusta 1993., HVO je te osobe prebacio na teritorije pod kontrolom Armije BiH i, tom prilikom, pucao na neke od njih i ranio ih. Neki od tih žena,

djece i staraca su se kratko nakon toga vratili u opštinu Prozor. HVO ih je ponovo uhapsio i zatočio u Dugama, gdje su do decembra 1993. bili izloženi fizičkom, psihičkom, ali i seksualnom nasilju.

Prilikom zauzimanja Raštana 24. avgusta 1993., vojnici HVO-a ubili su četiri čovjeka koji su se predali. Zatim su prijetili ženama i djeci koji su bili na mjestu događaja i ukrali im vrijedne predmete. Nakon toga, žene i djeca nisu imali drugog izbora osim da odu na teritorije pod kontrolom Armije BiH.

Najzad, u opštini Ljubuški, u julu i avgustu 1993. godine, HVO je popisao vojno sposobne muškarce, razoružao ih i ograničio im kretanje, a potom je proveo masovna hapšenja tokom kojih su stotine muškaraca zatvorene u zatvoru u Ljubuškom i na Heliodromu. Brojne prazne stanove u opštini Ljubuški, u kojima su nekada živjeli Muslimani, zauzeli su Hrvati iz srednje Bosne. Uporedo sa masovnim hapšenjima, HVO je osnovao i vodio čitavu mrežu zatočeničkih centara za Muslimane.

Vojna policija HVO-a tako je u junu 1992. osnovala zatočenički centar u krugu nekadašnje stanice policije u Ljubuškom. Tri mjeseca kasnije, HVO je otvorio Heliodrom, nekadašnji vojni kompleks JNA koji se nalazio u južnom dijelu Mostara, pretvorivši ga u zatočenički centar. Zatvori u Dretelju i Gabeli, smješteni u bivšim kasarnama JNA, počeli su sa radom od aprila 1993. Zatočenički centar Vojno se aktivno koristio u najmanju ruku između avgusta 1993. i januara 1994. Osnivanje ovih zatočeničkih centara HVO-u je omogućilo da u zatočeništvu drži hiljade osoba muslimanske nacionalnosti, ne razlikujući civile od vojnika.

Vijeće je utvrdilo, prije svega zahvaljujući svjedočenjima nekadašnjih zatočenika, da su životni uslovi u ovim zatočeničkim centrima bili izuzetno teški. Prostorije nisu bile prilagođene za smještaj tako velikog broja ljudi, a prenatrpanost je postala naročito osjetna tokom ljeta 1993., poslije velikih talasa hapšenja u maju i julu 1993. Zatočenici u zatvoru u Ljubuškom jedva da su imali dovoljno mjesta da sjednu na pod. U zatvoru u Dretelju, nagurali su ih u hangare i podzemne tunele. U svim zatočeničkim centrima, zatočenici su bili pothranjeni, a higijenski uslovi su bili očajni. Neki nisu imali pristup mokrom čvoru, pa su bili prisiljeni da vrše nuždu služeći se improvizovanim posudama.

Najveći dio vremena nije im obezbjeđivana odgovarajuća zdravstvena njega za liječenje bolesti od kojih su patili uslijed nezdravih životnih uslova i za saniranje rana koje su im tokom zlostavljanja nanosili pripadnici HVO-a. Neki će zbog toga doživotno trpjeti posljedice. Vijeće ističe da su posebno teški uslovi vladali u samicama na Heliodromu i u zatvoru u Dretelju, u kojima su zatočenici bili lišeni vode, hrane, uslova za ličnu higijenu, pa čak i svjetla.

U ovim zatočeničkim centrima, Muslimani su takođe bili podvrgavani zlostavljanju. Pripadnici HVO-a redovno su ih tukli i izlagali izuzetno teškim patnjama. U zatočeničkom centru Vojno, pripadnici HVO-a su nekim zatočenicima nanosili opekotine cigaretama. Ivica Kraljević, pripadnik Vojne policije i zapovjednik zatvora u Ljubuškom je, zajedno sa još dva čovjeka, jednog zatočenika

u zatvoru podvrgavao elektro-šokovima sve dok ovaj nije izgubio svijest. Osobe koje su dolazile spolja, između ostalih pripadnici vojne policije, dobijala su odo-brenje, naročito od zapovjednika 1. brigade HVO-a, da uđu u prostorije zatvora u Dretelju i Gabeli i tamo tuku zatočenike. Boško Previšić, zapovjednik zatvora u Gabeli, lično je ustrijelio jednog vojnika Armije BiH. Najmanje dva zatočenika u zatvoru u Dretelju su preminula od posljedica zlostavljanja ove vrste. Pripadnici vojne policije takođe su ustrijelili tri zatočenika otvorivši vatru na hangare u kojima su zatočenici bili zatvoreni. Mario Mihalj, koji je upravljao zatočeničkim centrom Vojno, premlatio je, a potom iz vatrenog oružja ubio jednog Muslimana zatočenog u centru. Pripadnici HVO-a takođe su redovno vrijeđali i ponižavali zatočenike. U zatvoru u Dretelju, zatočenike su prisiljavali da jedu služeći se pri-borom koji se nikada nije prao, a svoj oskudni obrok morali su da privedu kraju za svega nekoliko sekundi jer bi u protivnom bili kažnjeni. Zatočenike koji nisu jeli dovoljno brzo prisiljavali su da legnu na užareni asfalt i da se bez košulje valjaju po zemlji. Jednog zatočenika na Heliodromu prinudili su da poliže vlastitu krv kako «balijska krv nebi ostala na hrvatskoj zemlji», po riječima njegovih tamničara iz redova Vojne policije.

Zatočenici na Heliodromu, u zatočeničkom centru Vojno i u zatvoru u Ljubuškom prisiljavani su da obavljaju opasne radove na liniji fronta, pri čemu je jedan broj zatočenika ranjen ili poginuo u razmjeni vatre između ABiH i HVO-a. Zatočenici na Heliodromu ranjavani su ili su ginuli dok su ih duž linije fronta koristili kao živi štit.

Kada je zatvor u Dretelju zatvoren početkom oktobra 1993., zatočenici su prebačeni u druge zatočeničke centre, među kojima su zatvor u Gabeli i Heliodrom. Zatočenički centar Vojno nastavio je sa radom do januara 1994. Heliodrom i zatvori u Ljubuškom i Gabeli zatvoreni su u aprilu 1994.

Počev od decembra 1993., u skladu sa odlukom Mate Bobana, tadašnjeg predsjednika Hrvatske Republike Herceg-Bosne, o zatvaranju svih zatočeničkih centara, HVO je svoje zatočeničke centre ispraznio. Zatočenici su morali da zajamče da će otići iz Herceg-Bosne zajedno sa članovima porodice tako što bi pokazali garantno pismo iz treće države spremne da ih prihvati. Potom bi ih premjestili u Hrvatsku dok ne odu u navedenu treću državu. Neki zatočenici su bili prisiljeni da, zajedno sa porodicom, odu na teritoriju pod kontrolom ABiH. Najzad, HVO je jedan broj zatočenika upotrijebio u sklopu politike razmjene sa ABiH.

U opštini Vareš, koja se nalazi u srednjoj Bosni, HVO je podsticao, pa čak i vršio pritisak na hrvatsko stanovništvo da napusti teritoriju opštine i ode u Herceg-Bosnu. HVO je takođe počinio brojne zločine nad Muslimanima u toj opštini.

Dana 23. oktobra 1993., pripadnici HVO-a su počeli da hapse i privode muškarce muslimanske nacionalnosti u gradu Vareš. Većina je zatočena u srednjoj, a potom u osnovnoj školi u Varešu, u kojima su vladali veoma teški uslovi zatočeništva i u kojima su ih pripadnici HVO-a tukli. Između 23. oktobra i 4. novembra 1993., muškarci muslimanske nacionalnosti su takođe bili zatočeni u Vareš-

-Majdanu. Vojnici HVO-a su nad njima vršili nasilje i ponižavali su ih. Primjera radi, jednog zatočenika su primorali da odsječe vlastitu bradu i da je pojede.

Oko 3. novembra, snage HVO-a su se povukle iz grada Vareša prema Kiseljaku. Približno tog datuma, HVO je napustio svoje zatočeničke centre, ostavljajući za sobom zatočenike među kojima su neki uspjeli da se prijave kod UNPROFOR-a. Prije odlaska iz Vareša, pripadnici HVO-a su silovali dvije Muslimanke iz grada. Pripadnici HVO-a takođe su pljačkali prodavnice i kuće u vlasništvu Muslimana.

Pored toga, oružane snage HVO-a su 23. oktobra 1993. u jutarnjim satima krenule u napad na selo Stupni Do, naseljeno muslimanskim stanovništvom. Vojnici specijalnih jedinica «Maturice» i «Apostoli» silovali su i seksualno zlostavljali tri žene iz sela. Takođe su tokom napada ubili 36 osoba, među kojima i troje djece uzrasta 13, 8 i 3 godine. Selo je u potpunosti razoreno, a mještanima je oduzeta imovina.

Vijeće je utvrdilo da su najviše vlasti u HVO-u pokušale da uvjere predstavničke međunarodne zajednice da je istraga u toku iako istraga nikada nije provedena. Dapače, Ivica Rajić, zapovjednik snaga HVO-a u Varešu, nastavio je sa obavljanjem dužnosti pod pseudonimom Viktor Andrići nikada nije krivično gonjen.

Vijeće je većinom glasova, uz moje suprotno mišljenje, utvrdilo da je sukob između HVO-a i ABiH tokom ovog razdoblja bio međunarodni sukob. Naime, iz dokaza se vidi da su se snage hrvatske vojske borile zajedno sa pripadnicima HVO-a protiv ABiH, a da je Republika Hrvatska vršila opštu kontrolu nad oružanim snagama i civilnim vlastima najprije Hrvatske Zajednice, a potom Hrvatske Republike Herceg-Bosne.

Pošto je uporedilo konstitutivna pravna obilježja krivičnih djela za koja se optuženi terete u optužnici i dokazane činjenice za svaku pojedinu opštinu i svaki zatočenički centar, Pretresno vijeće je zaključilo da su počinjena sljedeća krivična djela:

- zločini protiv čovječnosti, i to:
  - progoni na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi, ubistvo, silovanje, deportacija, prisilno premještanje kao nehumano djelo, zatvaranje, nehumana djela;
- teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949. godine, i to :
  - hotimično lišavanje života, seksualno zlostavljanje kao nečovječno postupanje, protipravna deportacija civila, protivpravno premještanje civila, protivpravno zatočavanje civila, nečovječno postupanje, uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno, oduzimanje imovine koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno; i
- kršenja zakona i običaja ratovanja, i to:
  - okrutno postupanje, protivpravni fizički rad, bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom

nuždom, uništavanje ili hotimično nanošenje štete objektima namijenjenim religiji ili obrazovanju, pljačkanje javne i privatne imovine i, kada je u pitanju Mostar:

- protivpravni napad na civile i protivpravno terorisanje civila.

Vijeće je odlučilo da ne razmatra tačku optužnice 26 – okrutno postupanje (opsada Mostara) – iz razloga koji se detaljno navode u trećem tomu presude, a događaje koji su se odigrali od juna 1993. do aprila 1994. u istočnom Mostaru Vijeće je analiziralo kao okrutno postupanje po tački optužnice 17.

Pošto sam iznio zaključke Vijeća u vezi sa krivičnim djelima koja su počinjena u opštinama i zatočeničkim centrima navedenim u optužnici, sada ću sažeto iznijeti zaključke Vijeća u vezi sa krivičnom odgovornošću optuženih prema navodima iz optužnice.

Optuženi se terete za sve vidove odgovornosti predviđene članom 7.1 Statuta (uključujući i počinjenje zločina putem učestvovanja u udruženom zločinačkom poduhvatu), kao i za odgovornost nadređenog shodno članu 7.3 Statuta.

S obzirom na razmjere krivičnih djela koja se šestorici optuženih stavljaју na teret, a za koje Vijeće smatra da su dokazana, Vijeće je većinom glasova, uz moje suprotno mišljenje, odlučilo da analiza krivične odgovornosti na osnovu učestvovanja u udruženom zločinačkom poduhvatu predstavlja pravni pristup kakav valja usvojiti. Shodno tome, ostali vidovi odgovornosti na osnovu kojih se optuženi terete u optužnici uzimaju se u obzir samo kada je riječ o krivičnim djelima koja ne potpadaju pod udruženi zločinački poduhvat.

Vijeće je, dakle, većinom glasova odlučilo da je postojao udruženi zločinački poduhvat koji je za krajnji cilj imao uspostavljanje hrvatskog entiteta, djelimično u granicama Hrvatske banovine iz 1939., kako bi se omogućilo ponovno ujedinjenje hrvatskog naroda. Ovaj hrvatski entitet u BiH trebalo je ili da se pripoji Hrvatskoj nakon eventualnog raspada BiH, ili da postane nezavisna država unutar BiH, tijesno povezana sa Hrvatskom.

Vijeće je zaključilo, i dalje većinom glasova, da su veću decembru 1991. članovi rukovodstva Hrvatske zajednice Herceg-Bosne (među kojima je Mate Boban, predsjednik Hrvatske zajednice, a potom Hrvatske Republike Herceg-Bosne) i čelnici Hrvatske (među kojima je Franjo Tuđman, predsjednik Hrvatske) ocijenili da je za ostvarivanje krajnjeg cilja, to jest za uspostavljanje hrvatskog entiteta kakav sam maločas opisao, neophodno promijeniti nacionalni sastav stanovništva na teritorijama za koje se tvrdilo da pripadaju Hrvatskog zajednici Herceg-Bosni. U najmanju ruku od kraja oktobra 1992., Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Milivoj Petković i Slobodan Praljak znali su da je ostvarivanje ovog cilja u suprotnosti sa mirovnim pregovorima koji su se vodili u Ženevi i da podrazumijeva premještanje muslimanskog stanovništva izvan teritorije Herceg-Bosne.

Iz dokaza se vidi da su, počev od sredine januara 1993., čelnici HVO-a i neki hrvatski čelnici imali namjeru da učvrste kontrolu nad područjima na koja su pola-

gali pravo i započnu etničko čišćenje datih područja kako bi ona postala većinski ili gotovo u cijelosti hrvatska.

Prema tome, udruženi zločinački poduhvat počeo je sredinom januara 1993. HVO je proveo prethodno opisane vojne kampanje na područjima koja je smatrao hrvatskim kako bi ojačao svoje prisustvo. Naime, vojne kampanje pratilo je iseljavanje muslimanskog stanovništva. HVO je isto tako organizovao iseljavanje hrvatskog stanovništva iz srednje Bosne u Hercegovinu. To iseljavanje imalo je za cilj da zaštiti jedan dio hrvatskog stanovništva iz srednje Bosne od borbi koje su se vodile u tom području, ali i da ojača prisustvo Hrvata u Herceg-Bosni sa ciljem da odnos snaga prevagne u korist Hrvata. Uslijed ove činjenice, dio hrvatskih stanovnika iz srednje Bosne je otišao dobrovoljno, dok je druge HVO iselio uz primjenu sile.

Vijeće smatra da brojni zločini koje su snage HVO-a počinile nad Muslimanima od januara 1993. do aprila 1994. uglavnom ukazuju na očevidan obrazac ponašanja. U većini slučajeva, zločine nije nasumice počinila šačica nedisciplinovanih vojnika. Naprotiv, zločini su bili ishod plana koji su pripremili učesnici u UZP-u kako bi otjerali muslimansko stanovništvo iz Herceg-Bosne.

Vijeće je uvjeren da su učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu obezbjeđivali kadrove i koordinaciju za operacije na terenu kako bi se počinili gorepomenuti zločini. Oni su uspostavili sistem protjerivanja muslimanskog stanovništva koje je živjelo na teritoriji Herceg-Bosne putem iseljavanja i/ili zatočavanja civila, ubistava i uništavanja imovine tokom napada, zlostavljanja i razaranja tokom operacija deložiranja, zlostavljanja i loših uslova u zatočeništvu, putem opšte i gotovo sistematske upotrebe zatočenika za obavljanje radova duž linije fronta, a ponekad i kao živog štita, putem ubistava i zlostavljanja do kojih je dolazilo tokom takvog prisilnog rada i, najzad, putem iseljavanja zatočenika i njihovih porodica izvan teritorije Herceg-Bosne nakon puštanja zatočenika na slobodu.

Shodno tome, u okviru zajedničkog plana udruženog zločinačkog poduhvata potpadaju krivična djela za koje se optuženi terete po sljedećim tačkama optužnice: 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 24 i 25.

Pored toga, Vijeće ističe da su, tokom kampanjadeložiranja ili zatočavanja koje je HVO provodio nad Muslimanima, pripadnici HVO-a počinili i druge zločine koji nisu bili sastavni dio zajedničkog zločinačkog cilja, ali jesu predstavljali prirodnu i predvidljivu posljedicu njegovog provođenja u djelo. Riječje o krađama, silovanjima i seksualnim zlostavljanjima, o jednom broju ubistava počinjenih tokom kampanje deložiranja, o ubistvima uslijed loših uslova u zatočeništvu ili zlostavljanja u zatočeničkim centrima i, najzad, o rušenju džamije u Sovićima i Doljanima u aprilu 1993.

Treba istaći da, po mišljenju Vijeća, zločini počinjeni u opštini Prozor u oktobru 1992. ne spadaju u udruženi zločinački poduhvat. Vijeće je, kao što ću to kasnije izložiti, analiziralo eventualnu krivičnu odgovornost optuženih za te zločine sa tačke gledišta drugih oblika odgovornosti predviđenih Statutom.

U osmišljavanju i ostvarivanju zajedničkog zločinačkog cilja, jedna grupa hrvatskih javnih ličnosti, među kojima se ističu Franjo Tuđman, Gojko Šušak, Janko Bobetko, Mate Boban, Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Slobodan Praljak, Milivoj Petković, Valentin Ćorići Berislav Pušić, postigla je međusobni dogovor. Iz svih činjeničnih i pravnih zaključaka koje je Vijeće izvelo, proizilazi da su se organi, strukture i ljudstvo HVO-a koristili radi ostvarivanja različitih aspekata zajedničkog zločinačkog cilja.

Pošto je utvrdilo kakvi su bili krajnji cilj i zajednički zločinački cilj poduhvata, Vijeće je razmotrilo pitanje da li je svaki od optuženih hotimično učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu, da li mu je značajno doprinio i da li je dijelio namjeru da počini zločine tokom ostvarivanja zajedničkog zločinačkog cilja.

Jadranko Prlić

Od 14. avgusta 1992. do kraja aprila 1994., Jadranko Prlić, kao predsjednik HVO-a, a zatim predsjednik vlade Hrvatske Republike Herceg-Bosne, imao je velike ovlasti de jure i de facto u koordinaciji i rukovođenju radom HVO-a i Vlade. Pored ostalog, imao je ovlasti u vezi sa zatočeničkim centrima HVO-a, konkretno, ovlast za njihovo otvaranje i zatvaranje. Najzad, on je igrao ključnu ulogu u odnosima između HVO-a Hrvatske zajednice (kasnije Republike) Herceg-Bosne i Vlade Hrvatske.

Upravo radeći na tim funkcijama, Jadranko Prlić je izradio ultimatumе iz januara i aprila 1993. godine, upućene Armiji BiH, kojima se od nje traži da se na teritoriji HercegBosne potčini HVO-u. Posljedica tih ultimatumа bile su većpomenute vojne operacije u opštinama Gornji Vakuf, Prozor i Jablanica, u okviru kojih su počinjeni brojni zločini nad muslimanskim stanovništvom. Vijeće je uvjerenό da je Jadranko Prlić značajno doprinio ostvarenju tog plana u tim opštinama, tako što je planirao, omogućavao i ohrabrivao zločine koje su počinili pripadnici HVO-a.

Pored toga, Jadranko Prlić je odobravao hapšenje i zatočavanje koje je HVO u Mostaru sprovodio od 9. maja 1993., i svjesno je zatvarao oči pred akcijama etničkog čišćenja koje su se sa sve više nasilja izvodile tokom ljeta 1993. u Mostaru. Dana 30. juna 1993. Jadranko Prlić je Hrvate ponovo pozvao na oružje protiv Muslimana i prihvatio je masovno zatočavanje Muslimana, koje je HVO simultano i sistematski vršio u više opština koje je rukovodstvo Hrvatske Zajednice (kasnije Republike) Herceg-Bosne smatralo hrvatskima. Jadranko Prlić je podržavao opsadu istočnog Mostara koju je sproveo HVO. Dok je muslimansko stanovništvo pod opsadom živjelo u strašnim uslovima, pod stalnom vatrom i granatiranjem HVO-a, Jadranko Prlić je lično doprinio blokiranju dostave humanitarne pomoći u taj sektor grada, i to mjesecima.

Jadranko Prlić je, osim toga, znao za brojne zločine koje su počinili pripadnici oružanih snaga Hrvatske zajednice (kasnije Republike) Herceg-Bosne. Tako je

znao i za teške uslove u kojima su Muslimani, uhapšeni od strane HVO-a, držani u zatočeništvu u zatvorima u Dretelju, Gabeli i na Heliodromu. Unatoč tome, opravdao je zatočavanje muslimanskih civila i poricao stvarnost njihovog položaja. Jadranko Prlić je dakle prihvatao i ohrabrivao te uslove krajnje nesigurnosti, kao i loše postupanje sa zatočenicima u više HVO-ovih zatočeničkih centara.

Takođe, bio je informisan o korištenju zatočenika sa Heliodroma i iz Vojna na frontu, kao i o fizičkom zlostavljanju tih zatočenika za vrijeme rada na liniji fronta ili kad su ih koristili kao živi štit.

Zbog toga što nije intervenisao iako je za to imao mogućnost, i ostao na vlasti iako je znao za počinjene zločine, Vijeće smatra da je jedini razumno mogući zaključak taj da je Jadranko Prlićomogućio i prihvatio da se čine zločini protiv Muslimana, u sklopu njihovog sistematskog zatočavanja od strane HVO-a. Jadranko Prlić je podržavao i politiku protjerivanja zatočenih Muslimana i njihovih porodica, preko Hrvatske u treće zemlje, i učestvovao je u takoreći simultanom iseljavanju Hrvata iz srednje Bosne sa ciljem da se oni nasele na teritorije koje je svojatala Herceg-Bosna.

Vijeće ocjenjuje da je jedini razumni zaključak koji se može izvesti taj da je Jadranko Prlić posjedovao namjeru da muslimansko stanovništvo iseli sa teritorije koju je svojatala Herceg-Bosna, kako bi onamo naselio Hrvate iz srednje Bosne.

Većina članova Vijeća – ja se ne slažem s oblikom odgovornosti – uvjerena je van razumne sumnje da je Jadranko Prlić značajno doprinio udruženom zločinačkom poduhvatu i da je bio jedan od njegovih glavnih članova. Osim toga, iz njegovog doprinosa proizlazi da je on posjedovao namjeru da ostvari zajednički zločinački cilj protjerivanja muslimanskog stanovništva i da se čine pomenuti zločini kako bi se taj cilj sproveo.

Vijeće pored toga ocjenjuje da je Jadranko Prlić, na osnovi svog učešća u ostvarivanju zajedničkog zločinačkog cilja i svojih saznanja o činjenicama, razumno mogao predvidjeti počinjenje krivičnih djela ubistva i seksualnog zlostavljanja tokom akcija deložiranja Muslimana iz zapadnog Mostara, djela krađe činjena tokom akcija protjerivanja stanovništva u Gornjem Vakufu, Jablanici i zapadnom Mostaru, ubistva u sklopu zatočenja u Sovićima, kao i rušenje dviju džamija u Sovićima i Doljanima. On je prihvatio i preuzeo rizik da bi ti zločini mogli biti počinjeni.

Bruno Stojić

U periodu od 3. jula 1993. do 15. novembra 1993., Bruno Stojić je, kao načelnik Odjela obrane, imao velike ovlasti de jure i de facto nad većinom sastavnica oružanih snaga i vojne policije Zajednice (kasnije Republike) Herceg-Bosne. U tom svojstvu je imao komandu i vršio efektivnu kontrolu nad oružanim snagama HVO-a, kao i nad vojnom policijom, konkretno, tako što je donosio odluke o vojnim operacijama, obezbjeđivao njihovo izvršenje putem komandnog lanca i

izdavao naređenja načelniku Uprave vojne policije, uključujući naređenja neposredno povezana s operacijama na terenu. Bruno Stojić je učestvovao i u razradi politike odbrane Hrvatske zajednice (kasnije Republike) Herceg-Bosne, kao učesnik brojnih sudbinskih sastanaka HVO-a. Kao predstavnik HVO-a učestvovao je i u mirovnim pregovorima najvišeg nivoa.

U okviru svojih funkcija, Bruno Stojić je omogućio izvođenje vojnih operacija HVOa u Gornjem Vakufu u januaru 1993. godine. Učestvovao je u planiranju vojnih operacija HVO-a u Mostaru 9. maja 1993. i u danima poslije toga. Učestvovao je u organizaciji i izvođenju kampanja deložiranja Muslimana u zapadnom Mostaru u ljetu 1993. godine.

Najzad, učestvovao je u planiranju vojnih operacija u Varešu u oktobru 1993., a time i u brojnim zločinima počinjenim u sklopu tih operacija.

Bruno Stojić je bio informisan o zločinima koje je HVO počinio tokom vojnih operacija u Gornjem Vakufu u januaru 1993. i Jablanici u aprilu 1993., o deložiranju muslimanskog stanovništva u julu 1993. u Čapljini, o granatiranju i napadima na članove međunarodnih organizacija, kao i o lošim životnim uslovima muslimanskog stanovništva u istočnom Mostaru.

Takođe, bio je informisan o činjenici da Muslimani zatočeni od strane HVO-a u zatvorima u Ljubuškom, Dretelju, Gabeli i na Heliodromu nisu držani u uslovima u skladu s međunarodnim pravom.

Bruno Stojić je unatoč tome nastavio da vrši efektivnu kontrolu nad oružanim snagama i vojnom policijom tokom cijelog trajanja svog mandata načelnika Odjela obrane. Pored toga, Bruno Stojić nije ulagao ozbiljnije napore da se stane u kraj činjenju zločina, iako je imao potrebne ovlasti i to mu je bila dužnost. Istovremeno, pokušavao je da poredne svoju odgovornost pred predstavnicima međunarodnih organizacija.

Vijeće je ocijenilo da je jedini zaključak koji se može izvesti taj da je Bruno Stojić prihvatio činjenje tih krivičnih djela.

Većina članova Vijeća, koje nije jednoglasno u vezi s oblikom odgovornosti, uvjerena je van razumne sumnje da je Bruno Stojić značajno doprinio udruženom zločinačkom poduhvatu, tako što je vršio kontrolu nad oružanim snagama i djelovao kao veza između njih i Vlade. Osim toga, iz njegovog doprinosa proizlazi da je on posjedovao namjeru da ostvari zajednički zločinački cilj protjerivanja muslimanskog stanovništva i počinjenja već pomenutih krivičnih djela kako bi se taj cilj sproveo.

Vijeće pored toga ocjenjuje da je Bruno Stojić, na osnovi svog doprinosa ostvarivanju zajedničkog zločinačkog cilja i svojih saznanja o činjenicama, razumno mogao predvidjeti djela seksualnog zlostavljanja počinjena tokom operacija deložiranja Muslimana iz zapadnog Mostara, kao i djela krađe počinjena tokom operacija deložiranja u Gornjem Vakufu u januaru 1993., te u opštini Mostar počevši od maja 1993. godine. On je prihvatio i preuzeo rizik da bi ti zločini mogli biti počinjeni.

Slobodan Praljak

U periodu od jeseni 1992. do 9. novembra 1993., Slobodan Praljak je imao velike ovlasti, prvo de facto, a zatim i de jure i de facto, nad oružanim snagama i vojnom policijom HVO-a. Naime, od jeseni 1992. do 24. jula 1993., Slobodan Praljak, koji je tada imao funkcije u Ministarstvu obrane Hrvatske, rukovodio je oružanim snagama HVO-a, konkretno, tako što je preuzimao komandovanje izvjesnim operacijama, izdavao naredjenja jedinicama i primao izvještaje komandanata sa terena, kao predstavnik HVO-a učestvovao u nastojanjima da se uspostavi zajedničko komandovanje s Armijom BiH, te komandujući izvjesnim jedinicama vojne policije HVO-a. On je imao i ulogu posrednika u smirivanju napetosti između raznih elemenata oružanih snaga HVO-a.

Zatim, od 24. jula 1993. do 9. novembra 1993., Slobodan Praljak, kao zapovjednik Glavnog stožera HVO-a, posjedovao je komandne ovlasti i vršio efektivnu kontrolu nad svim sastavnicama oružanih snaga HVO-a. U tom svojstvu je donosio odluke o vojnim operacijama i obezbjeđivao njihovo izvršenje putem komandnog lanca.

Slobodan Praljak je tako planirao, omogućavao i dobijao informacije o vojnim operacijama HVO-a u Gornjem Vakufu oko 18. januara 1993. Planirao je i rukovodio vojnim operacijama HVO-a u opštini Prozor koje su počele 24. jula 1993. Učestvovao je u rukovođenju i planiranju operacija HVO-a u opštini Mostar od jula do početka novembra 1993., uključujući i operaciju od 8. novembra 1993. koja je dovela do rušenja Starog mosta u Mostaru. Najzad, učestvovao je u planiranju i rukovođenju operacijama HVO-a u Varešu u oktobru 1993. Time je učestvovao i u zločinima počinjenim u sklopu tih operacija.

Pored toga, Slobodan Praljak je bio informisan o tome da pripadnici oružanih snaga HVO-a premještaju i zatočavaju muslimansko stanovništvo Prozora u periodu od jula do avgusta 1993. Znao je da će u opštini Mostar biti počinjeni zločini, konkretno, znao je za rušenje zgrada u istočnom Mostaru (uključujući džamije i Stari most), za ubistva, ranjavanje i napade na članove međunarodnih organizacija. On je omogućio ubistva Muslimana koji nisu pripadali nikakvim oružanim snagama, kao i uništavanje imovine u Stupnom Dolu u oktobru 1993. godine.

Slobodan Praljak je unatoč tome nastavio obavljati svoje funkcije sve do 9. novembra 1993. Takođe, nije ulagao ozbiljnije napore da se stane u kraj zločinima koje su činile oružane snage HVO-a. Naprotiv, poricao je zločine počinjene nad Muslimanima i omogućio nepreduzimanje krivičnog gonjenja počinitelja tih zločina. Slobodan Praljak je posebno doprinio nastojanjima HVO-a u sakrivanju odgovornosti HVO-a za zločine u Stupnom Dolu.

Pored toga, Slobodan Praljak je djelovao i kao posrednik između Hrvatske i HVO-a, a sa ciljem ostvarivanja zločinačkog cilja navedenog poduhvata. Naime, zahvaljujući svojim funkcijama u hrvatskoj vladi i u HVO-u, bila mu je poznata politika najviših hrvatskih rukovodilaca prema Herceg-Bosni, za koju se i sam

pokazao spremnim da je ostvaruje. U tom okviru, Slobodan Praljak je naređenja, poruke i uputstva hrvatskih rukovodilaca prenosio rukovodiocima Herceg-Bosne i učestvovao u pribavljanju vojne podrške iz Hrvatske za oružane snage HVO-a.

Većina članova Vijeća, koje nije jednoglasno u vezi s oblikom odgovornosti, uvjerena je van razumne sumnje da je Slobodan Praljak značajno doprinio udruženom zločinačkom poduhvatu. Osim toga, iz njegovog doprinosa proizlazi da je on posjedovao namjeru da ostvari zajednički zločinački cilj protjerivanja muslimanskog stanovništva i da se čine pomenuti zločini kako bi se taj cilj sproveo.

Vijeće pored toga ocjenjuje da je Slobodan Praljak, na osnovi svog doprinosa ostvarivanju zajedničkog zločinačkog cilja i svojih saznanja o činjenicama, razumno mogao predvidjeti da će, tokom operacija deložiranja u Gornjem Vakufu u januaru 1993. i tokom operacije HVO-a u Raštanima u avgustu 1993., biti počinjena djela krađe, no prihvatio je i preuzeo rizik da bi ti zločini mogli biti počinjeni.

Milivoj Petković

Od 14. aprila 1992. do 26. aprila 1994., Milivoj Petković je imao velike ovlasti u rukovođenju i komandovanju svim sastavnicama oružanih snaga HVO-a, prvo kao načelnik Glavnog stožera HVO-a, do 24. jula 1993., a zatim kao zamjenik tog stožera do 26. aprila 1994. godine. Milivoj Petković je predstavljao i angažovao HVO u mirovnim pregovorima, te izdavao zapovijesti za prekid vatre. Najzad, on je prenosio zapovijesti i odluke političkih i izvršnih organa Hrvatske zajednice (kasnije Republike) Herceg-Bosne koje je dobijao posredstvom načelnika Odjela obrane, Brune Stojića, i starao se za informisanje političkih organa o vojnoj situaciji na terenu.

Milivoj Petković je planirao i omogućio vojne operacije u opštini Gornji Vakuf u januaru 1993. On je planirao je i rukovodio vojnim operacijama u opštini Jablanica u aprilu 1993., onemogućio međunarodnim posmatračima pristup selima Sovići i Doljani, i koordinirao preseljenje civila u Gornji Vakuf. Rukovodio je vojnim operacijama u opštini Prozor u aprilu i junu 1993. i planirao operacije u julu i avgustu 1993. godine. Učestvovao je u planiranju granatiranja istočnog Mostara, blokirao pristup humanitarnim konvojima za muslimansko stanovništvo istočnog Mostara, planirao vojnu ofenzivu na stari dio grada Mostara, uključujući i onu od 8. novembra 1993. koja je dovela do rušenja Starog mosta u Mostaru. Dana 30. juna 1993., naredio je hapšenje muškaraca koji nisu pripadali oružanim snagama u opštinama Mostar, Stolac i Čapljina. Planirao je vojne operacije na Vareš u oktobru 1993. i učestvovao u sprovođenju fingirane istrage o događajima u Stupnom Dolu i fiktivnih sankcija protiv Ivice Rajića. Time je učestvovao i u zločinima počinjenim u sklopu tih operacija.

Milivoj Petković je znao da su brojni Muslimani zatočeni u zatočeničkim centrima HVO-a, on je naredio i odobrio slanje zatočenika sa Heliodroma i iz logora Vitina-Otok na rad na liniju fronta.

Milivoj Petković je unatoč tome nastavio vršiti efektivnu kontrolu nad oružanim snagama sve do aprila 1994., iako je znao da su njihovi pripadnici činili i da čine krivična djela. Milivoj Petković je nastavio rukovoditi i vršiti kontrolu nad jedinicama HVO-a – među kojima Kažnjeničkom bojnom, njenim antiterorističkim grupama i pukovnijom Bruno Bušić– iako je znao da su one počinile brojne zločine. I dalje ih angažujući na bojištu, odnosno, ne preduzimajući nikakve mjere kako bi se izbjeglo činjenje novih zločina, on je ohrabrivao počinjenje novih krivičnih djela.

Većina članova Vijeća, koje nije jednoglasno u vezi s oblikom odgovornosti, uvjerena je van razumne sumnje da je Milivoj Petković značajno doprinio udruženom zločinačkom poduhvatu. Osim toga, iz njegovog doprinosa proizlazi da je on posjedovao namjeru da ostvari zajednički zločinački cilj protjerivanja muslimanskog stanovništva i da se čine pomenuti zločini kako bi se taj cilj sproveo.

Vijeće pored toga ocjenjuje da je Milivoj Petković, na osnovi svog doprinosa ostvarivanju zajedničkog zločinačkog cilja i svojih saznanja o činjenicama, razumno mogao predvidjeti djela seksualnog zlostavljanja činjena tokom operacija deložiranja muslimanskog stanovništva iz zapadnog Mostara u periodu od juna 1993. do februara 1994. i tokom vojnih operacija u Varešu krajem oktobra 1993., djela krađe počinjena tokom operacija deložiranja u opštini Gornji Vakuf u januaru 1993., u opštini Jablanica u aprilu 1993., u opštini Mostar od juna do februara 1994., tokom vojnih operacija u Varešu krajem oktobra 1993., kao i rušenje džamija u Sovićima i Doljanima tokom operacija u opštini Jablanica u aprilu 1993. On je prihvatio i preuzeo rizik da bi ti zločini mogli biti počinjeni.

Valentin Ćorić

U periodu od juna 1992. do 10. novembra 1993. Valentin Ćorić je u svom svojstvu načelnika Uprave vojne policije imao velike ovlasti de iure i de facto nad svim jedinicama Vojne policije u HVO-u. Konkretno, Valentin Ćorić je rukovodio i komandovao jedinicama Vojne policije i imao je nadležnost nad njihovim predpočinjavanjem u borbenim akcijama. Imao je ovlasti da učestvuje u borbi protiv kriminala u HVO-u. Bio je nadležan za kontrolisanje protoka osoba i roba na teritoriji Herceg-Bosne, pa tako i konvoja s humanitarnom pomoći. I konačno, raspolagao je važnim ovlastima nad funkcionisanjem mreže zatočeničkih centara HVO-a. Od trenutka kada je Valentin Ćorić 10. novembra 1993. imenovan za ministra unutar-njihposlova, bio je i dalje u mogućnosti da se bori protiv kriminaliteta u HVO-u i u dodatnoj je mjeri bio nadležan za kontrolisanje slobode kretanja osoba i roba na teritoriji Herceg-Bosne, pa tako i konvoja s humanitarnom pomoći.

U okviru svojih funkcija Valentin Ćorić je svjesno angažovao jedinice Vojne policije u operacijama deložiranja u opštini Gornji Vakuf u januaru 1993., opštinama Stolac i Čapljina tokom ljeta 1993., te u Mostaru u razdoblju od maja do oktobra 1993. Time je omogućio hapšenje i potom zatočavanje Muslimana u tim opštinama i doprinio počinjenju za vrijeme tih operacija zločina koje sam već opisao.

Valentin Ćorić je do 10. novembra 1993. igrao ključnu ulogu u funkcionisanju mreže zatočeničkih centara HVO-a. Doprinio je držanju hiljada Muslimana u zatočeništvu pod teškim uslovima, tokom kojeg su ti ljudi premlaćivani, zlostavljani i ponižavani. Redovno je nalagao ili dopuštao da se oni koriste za obavljanje radova na liniji fronta. Osim toga, uprkos alarmantnim informacijama koje je dobivao, Valentin Ćorić ništa nije preduzeo da bi spriječio da se zatočenici s Heliodroma šalju na liniju fronta kako bi tamo radili, pri čemu su mnogi od njih ubijeni ili ranjeni. U avgustu 1993. Ćorić je naredio prisilni odlazak muslimanskih snaga iz opštine Ljubuški na teritoriji BiH, naloživši njihovo oslobađanje pod uslovom da zajedno sa svojim porodicama napuste to područje i preko Hrvatske odu u inostranstvo.

Većina u Vijeću, koje nije jednoglasno u vezi s oblikom odgovornosti, uvjerala se van razumne sumnje da je Valentin Ćoriću značajnoj mjeri doprinio udruženom zločinačkom poduhvatu. Iz njegovog doprinosa, između ostalog, slijedi da je on imao namjeru ostvariti zajednički zločinački cilj da se protjera muslimansko stanovništvo i da se počine većranije navedeni zločini kako bi se taj cilj sproveo. Vijeće na koncu ocjenjuje da je na osnovi svog doprinosa ostvarivanju zajedničkog zločinačkog cilja i svog poznavanja činjenica Valentin Ćorić mogao razumno predvidjeti da će u januaru 1993. tokom operacija deložiranja u opštini Gornji Vakuf biti počinjena djela krađe; da će od početka maja 1993. u operacijama deložiranja u zapadnom Mostaru biti počinjena seksualna zlostavljanja i djela krađe; te da će u avgustu 1993. uslijed zlostavljanja u zatvoru Dretelj neki od zatočenika preminuti. On je prihvatio i preuzeo rizik da bi ti zločini mogli biti počinjeni.

Berislav Pušić

U periodu od aprila 1993. do aprila 1994. Berislav Pušić obnašao je više funkcija, a visoki funkcionari HVO-a s vremenom su mu davali sve veće odgovornosti. Tako je u aprilu 1993. Berislav Pušić bio osoba zadužena za kontrolu u kriminalističko-istražnom odjeljenju Uprave vojne policije. Od maja 1993. bio je na funkcijama u komisiji zaduženoj za razmjenu zarobljenika i drugih osoba, da bi 5. jula 1993. postao predsjednik njenog izvršnog organa, odnosno službe za razmjenu. Osim toga, Bruno Stojić je 6. avgusta 1993. Berislava Pušića postavio na čelo komisije koja je upravljala zatvorima i zatočeničkim centrima HVO-a.

I konačno, Berislav Pušić je imao značajne reprezentativne ovlasti u ime HVO-a u odnosu na međunarodnu zajednicu i visoke funkcionare iz Hrvatske i BiH zbog čega je bio važan akter u pregovorima u vezi s razmjenama i kretanjem osoba.

Berislav Pušić znao je za masovna hapšenja Muslimana u Herceg-Bosni, i to od aprila 1993. kada su hapšenja krenula u opštini Jablanica. Berislav Pušić znao je za vrlo teške uslove u kojima su Muslimani bili zatočeni u školi u Sovićima, u zatvorima u Dretelju, Gabeli i Ljubuškom, kao i na Heliodromu, a znao je i

za zlostavljanja zatočenika na Heliodromu i u zatočeničkom objektu Vojno. Vijeće konstatuje da on nikada nije preduzeo potrebne mjere kako bi se ti uslovi popravili ili zlostavljanja prekinula. Budući da je nastavio obnašati svoje funkcije u HVO-u, Vijeće smatra da je jedini mogući zaključak da je Berislav Pušić prihvatao te zločine.

Berislav Pušić igrao je važnu ulogu kada je riječ o upotrebi zatočenika s Heliodroma za radove na liniji fronta budući da je bio jedna od osoba koja je to mogla odobriti. Nastavio je slati zatočenike na rad na liniji fronta iako je znao da su neki zatočenici tamo poginuli ili bili ranjeni. Berislav Pušić stoga je doprinio počinjenju tih zločina. Kada je Mate Boban donio odluku o zatvaranju zatočeničkih centara HVO-a, Berislav Pušić odigrao je važnu ulogu u organizaciji zatvaranja tih centara, pobrinuvši se da Muslimani napuste teritoriju Herceg-Bosne.

Berislav Pušić znao je za razaranja u selima Sovići i Doljani u aprilu 1993. i za premještanje stanovništva iz tih sela na teritoriju pod kontrolom ABiH krajem maja 1993. Znao je i da je muslimansko stanovništvo iz opštine Čapljina, kao i iz zapadnog Mostara, premještan na teritoriju pod kontrolom ABiH. Imao je saznanja o užasnim uslovima života koji su vladali u istočnom Mostaru uslijed opsade HVO-a i učestvovao je u ometanju humanitarnih evakuacija. Uprkos kontaktima koje je imao s raznim osobama odgovornima za zatočeničke centre HVO-a, kao i s visokim funkcionarima HVO-a, Berislav Pušić nije preduzeo nikakve ozbiljne napore da bi okončao zločine koji su se vršili u zatočeničkim centrima ili prilikom hapšenja Muslimana, a nije ih niti pokušao prijaviti. Naprotiv, Berislav Pušić uvijek je nastojao izbjeći neugodna pitanja predstavnika međunarodnih organizacija ili svojih sagovornika na muslimanskoj strani, te jetim predstavnicima i novinarima davao zbunjujuće, štaviše lažne informacije, nastojeći tako negirati ili značajno umanjiti zločine koje su nad Muslimanima vršili pripadnici HVO-a.

Većina u Vijeću, koje nije jednoglasno u vezi s oblikom odgovornosti, uvjerala se van razumne sumnje da je Berislav Pušić značajnoj mjeri doprinio udruženom zločinačkom poduhvatu. Iz njegovog doprinosa, između ostalog, slijedi da je on imao namjeru ostvariti zajednički zločinački cilj da se protjera muslimansko stanovništvo i da se počine većranije navedeni zločini kako bi se taj cilj ostvario.

Budući da za zločine počinjene u opštini Prozor u oktobru 1992. Vijeće nije prihvatilo da su dio udruženog zločinačkog poduhvata, Vijeće je razmatralo odgovornost optuženih na osnovu drugih vidova učešća, za koje se tereti u optužnici.

Dokazi uvršteni u spis Vijeću su omogućili da izvede zaključke o odgovornosti na osnovu člana 7(3) Statuta samo u odnosu na Valentina Ćorića. Valentin Ćorić je 25. oktobra 1992. bio obaviješten o tome da su pripadnici Vojne policije ukrali muslimanska vozila. Uprkos tim informacijama, Valentin Ćorić nije ništa učinio kako bi kaznio počinioca iako je imao i ovlasti i obavezu da nešto preduzme. Osim toga, Valentin Ćorić je u to isto vrijeme bio upozoren da su za vrijeme borbi u Prozoru oštećene mnoge kuće. Informacije kojima je Valentin Ćorić raspolagao bile su dovoljno zabrinjavajuće da bi opravdale dodatnu istragu u vezi s tim razaranjima, no ona nije pokrenuta.

Budući da nije izvršio svoje obaveze koje proizlaze iz njegovog nadređenog položaja u hijerarhiji, većina u Vijeću, uz moje protivno mišljenje, zaključila je da je Valentin Ćorić odgovoran na osnovu člana 7(3) Statuta za djela krađe i razaranja počinjena u opštini Prozor u oktobru 1992.

Sada ću pročitati dispozitiv.

Gospodine Prlić, molim vas da ustanete.

Iz razloga koje sam upravo iznio Vijeće – jednoglasno – vas, Jadranka Prlića, proglašava KRIVIM na osnovu člana 7(1) Statuta za tačke optužnice 1, 6 do 13, 15, 16, 18, 19 i 21 do 25. Većina u Vijeću, uz moje protivno mišljenje, oglašava vas KRIVIM na osnovu člana 7(1) Statuta za tačke optužnice 2 do 5. Zbog načela kumulativnosti osuda, Vijeće neće izreći osuđujućepresudu za tačke 14, 17 i 20 optužnice. Shodno tome, Vijeće vam – jednoglasno – izriče jedinstvenu zatvorsku kaznu u trajanju od 25 godina, koja počinje teći od današnjeg dana i u koju će vam se uračunati vrijeme provedeno u pritvoru. Na osnovu pravila 103(C) Pravilnika, ostaćete u pritvoru Međunarodnog suda dok se ne dovrše pripreme za vaše prebacivanje u državu u kojoj ćete izdržavati svoju kaznu.

Gospodine Stojić, molim vas da ustanete.

Iz razloga koje sam upravo iznio Vijeće – jednoglasno – vas, Brunu Stojića, oglašava KRIVIM na osnovu člana 7(1) Statuta za tačke optužnice 1, 6 do 13, 15, 16, 18, 24 i 25. Većina u Vijeću, uz moje protivno mišljenje, oglašava vas KRIVIM na osnovu člana 7(1)

Statuta za tačke optužnice 2 do 5, 19 i 21 do 23. Zbog načela kumulativnosti osuda, Vijeće neće izreći osuđujuću presudu za tačke 14, 17 i 20 optužnice. Shodno tome, Vijeće vam – jednoglasno – izriče jedinstvenu zatvorsku kaznu u trajanju od 20 godina, koja počinje teći od današnjeg dana i u koju će vam se uračunati vrijeme provedeno u pritvoru. Na osnovu pravila 103(C) Pravilnika, ostaćete u pritvoru Međunarodnog suda dok se ne dovrše pripreme za vaše prebacivanje u državu u kojoj ćete izdržavati svoju kaznu.

Gospodine Praljak, molim vas da ustanete.

Iz razloga koje sam upravo iznio Vijeće – jednoglasno – vas, Slobodana Praljka, oglašava KRIVIM na osnovu člana 7(1) Statuta za tačke optužnice 1, 6 do 13, 15, 16, 18, 19, 21, 24 i 25. Većina u Vijeću, uz moje protivno mišljenje, oglašava vas KRIVIM na osnovu člana 7(1) Statuta za tačke optužnice 2, 3, 22 i 23. Većina u Vijeću, uz moje protivno mišljenje, oslobađa vas krivice za tačke optužnice 4 i 5. Zbog načela kumulativnosti osuda, Vijeće neće izreći osuđujuću presudu za tačke 14, 17 i 20 optužnice. Shodno tome, Vijeće vam – jednoglasno – izriče jedinstvenu zatvorsku kaznu u trajanju od 20 godina, koja počinje teći od današnjeg dana i u koju će vam se uračunati vrijeme provedeno u pritvoru. Na osnovu pravila 103(C)

Pravilnika, ostaćete u pritvoru Međunarodnog suda dok se ne dovrše pripreme za vaše prebacivanje u državu u kojoj ćete izdržavati svoju kaznu.

Gospodine Petković, molim vas da ustanete.

Iz razloga koje sam upravo iznio Vijeće – jednoglasno – vas, Milivoja Petkovića, oglašava KRIVIM na osnovu člana 7(1) Statuta za tačke optužnice 1, 6 do 13, 15, 16, 18, 19 i 21, 24 i 25.

Većina u Vijeću, uz moje protivno mišljenje, oglašava vas KRIVIM na osnovu člana 7(1) Statuta za tačke optužnice 2 do 5, 22 i 23. Zbog načela kumulativnosti osuda, Vijeće neće izreći osuđujuću presudu za tačke 14, 17 i 20 optužnice. Shodno tome, Vijeće vam – jednoglasno – izriče jedinstvenu zatvorsku kaznu u trajanju od 20 godina, koja počinje teći od današnjeg dana i u koju će vam se uračunati vrijeme provedeno u pritvoru.

Na osnovu pravila 103(C) Pravilnika, ostaćete u pritvoru Međunarodnog suda dok se ne dovrše pripreme za vaše prebacivanje u državu u kojoj ćete izdržavati svoju kaznu.

Gospodine Ćorić, molim vas da ustanete.

Iz razloga koje sam upravo iznio Vijeće – jednoglasno – vas, Valentina Ćorića, oglašava KRIVIM na osnovu člana 7(1) Statuta za tačke optužnice 1, 6 do 13, 15, 16, 18, 24 i 25. Većina u Vijeću, uz moje protivno mišljenje, oglašava vas KRIVIM na osnovu člana 7(1) Statuta za tačke optužnice 2 do 5, 19 i 21 do 23. Većina u Vijeću, uz moje protivno mišljenje, oglašava vas KRIVIM na osnovu člana 7(3) Statuta za tačke optužnice 15, 16, 19 i 23 za zločine u opštini Prozor u oktobru 1992. Zbog načela kumulativnosti osuda, Vijeće neće izreći osuđujuću presudu za tačke 14, 17 i 20 optužnice. Shodno tome, Vijeće vam – jednoglasno – izriče jedinstvenu zatvorsku kaznu u trajanju od 16 godina, koja počinje teći od današnjeg dana i u koju će vam se uračunati vrijeme provedeno u pritvoru. Na osnovu pravila 103(C) Pravilnika, ostaćete u pritvoru Međunarodnog suda dok se ne dovrše pripreme za vaše prebacivanje u državu u kojoj ćete izdržavati svoju kaznu.⁷

Gospodine Pušić, molim vas da ustanete.

Iz razloga koje sam upravo iznio Vijeće – jednoglasno – vas, Berislava Pušića, oglašava KRIVIM na osnovu člana 7(1) Statuta za tačke optužnice 6 do 13, 15, 16 i 18. Većina u Vijeću, uz moje protivno mišljenje, oglašava vas KRIVIM na osnovu člana 7(1) Statuta za tačke optužnice 1 do 3, 19, 21, 24 i 25. Vijeće vas, jednoglasno, oslobađa krivice za tačke optužnice 4, 5, 22 i 23. Zbog načela kumulativnosti osuda, Vijeće neće izreći osuđujuću presudu za tačke 14, 17 i 20 optužnice. Shodno tome, Vijeće vam – jednoglasno – izriče jedinstvenu zatvorsku

⁷ UN Međunarodni krivični sud MKSJ za bivšu Jugoslaviju skraćena prvostepena presuda.

kaznu u trajanju od 10 godina, koja počinje teći od današnjeg dana i u koju će vam se uračunati vrijeme provedeno u pritvoru. Na osnovu pravila 103(C) Pravilnika, ostaćete u pritvoru Međunarodnog suda dok se ne dovrše pripreme za vaše prebacivanje u državu u kojoj ćete izdržavati svoju kaznu.

Sudija Trechsel ovoj presudi prilaže jedno izdvojeno i jedno djelimično protivno mišljenje.

Ja presudi prilažem jedno izdvojeno i jedno djelimično protivno mišljenje.

Zasjedanje je završeno.

5.6. Presuda za vojnu odgovornost komadanta Armije RBiH “za ratna dešavanja i ratna stradanja na prostoru RBiH”

Haag, 15. Septembar 2008.

Sažetak presude u predmetu protiv Rasima Delića

U nastavku se nalazi sažetak presude Preteresnog vijeća koju je danas pročitao sudija Moloto:

Pretresno vijeće danas zasjeda kako bi izreklo presudu u predmetu Tužilac protiv Rasima Delića. U svrhu današnjeg zasjedanja pročitau sažetak nalaza Pretresnog vijeća.

Želio bih naglasiti da je ovo samo sažetak i da se jedini mjerodavni prikaz nalaza Pretresnog vijeća nalazi u pismenoj presudi koja će biti na raspolaganju na kraju današnje sjednice.

Uvod

Suđenje u ovom predmetu započelo je 9. jula 2007., a završilo 11. juna 2008. Pretresno vijeće je zasjedalo 114 dana i u spis uvrstilo 1399 dokaza. Saslušalo je uz to iskaze 64 svjedoka tužioca i 13 svjedoka odbrane.

Rasim Delić tereti se u četiri tačke Optužnice za kršenje zakona i običaja ratovanja na osnovu člana 3 Statuta Međunarodnog suda. Navodi se da Rasim Delić, u svojstvu komandanta Glavnog štaba Armije Republike Bosne i Hercegovine, ili kraće “Armije BiH”, snosi individualnu krivičnu odgovornost prema članu 7(3) Statuta zato što je propustio spriječiti krivična djela navedena u Optužnici i/ilikazniti njihove počinioce.

U tačkama 1 i 2 Optužnice Rasim Delić se tereti da je odgovoran za ubistvo i okrutno postupanje u vezi s tri incidenta: (1) Maline-Bikoši u junu 1993.; (2) Livade i logor Kamenica u julu i augustu 1995.; i (3) logor Kamenica i Kesten u

septembru 1995. Prvi incident odnosi se na lišavanje života oko 24 zarobljenih bosanskih Hrvata, civila i vojnika Hrvatskog vijeća obrane, kraće "HVO", koje su izvršili strani muslimanski borci poznati kao mudžahedini. Navodi se da je u tom istom incidentu iz vatrenog oružja ranjeno još najmanje šest pojedinaca bosanskih Hrvata. Navodi se da su se krivična djela odigrala u junu 1993. u selu Bikoši u opštini Travnik u srednjoj Bosni.

Drugi incident odnosi se na lišavanje života trojice zarobljenih vojnika Vojске Republike Srpske, kraće "VRS", te na okrutno postupanje sa zarobljenim pripadnicima VRS-a u julu i augustu 1995., koje su izvršili mudžahedini iz takozvanog odreda "El Mudžahid", za koji tužilac tvrdi da je bio u sastavu Armije BiH. Navodi se da su krivična djela počinjena u selu Livade u opštini Zavidovići i u logoru kojim je upravljao odred "El Mudžahid" u dolini rijeke Gostovića u blizini Zavidovića. Taj logor bio je poznat i kao logor Kamenica. Navodi se da su počiniooci tih krivičnih djela pripadnici odreda "El Mudžahid".

Prema navodima iz Optužnice treći incident odigrao se u septembru 1995., a odnosi se na lišavanje života dvojice vojnika VRS-a u blizini sela Kesten u opštini Zavidovići, kao i na okrutno postupanje i lišavanje života oko 52 zarobljenih vojnika VRSa, lišavanje života jednog starijeg Srbina i okrutno postupanje s desetericom zarobljenih vojnika VRS-a u logoru Kamenica. Ponovno se navodi da su počiniooci bili vojnici odreda "El Mudžahid".

U tačkama 3 i 4 Rasimu Deliću se na teret stavlja individualna krivična odgovornost za djela silovanja i okrutnog postupanja. Navodi se da su se ta krivična djela odigrala u septembru 1995., a žrtve su bile tri bosanske Srпкиnje koje su bile zatočene u logoru Kamenica. U svojoj Oslobađajućoj presudi od 26. februara 2008. Pretresno vijeće je odlučilo da Rasim Delić ne mora izvoditi dokaze u vezi s djelom silovanja iz tačke 3. Stoga se u vezi s događanjima koji se odnose na pomenute tri žene Rasim Delić tereti samo za okrutno postupanje u skladu s tačkom 4.

Kontekst

Pretresno vijeće iznijeće sada kratki sažetak konteksta u vezi s događanjima relevantnim za ovaj predmet. Događaji u vezi s kojima se iznose navodi u Optužnici odigrali su se u kontekstu raspada bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

U aprilu 1992. u Bosni i Hercegovini izbio je oružani sukob između srpskih snaga i snaga Republike Bosne i Hercegovine.

U ljeto 1992. prvi strani mudžahedini stigli su na područje Travnika i Zenice u srednjoj Bosni prvenstveno s ciljem podrške oružanoj borbi protiv neprijatelja bosanskih Muslimana. Smjestili su se na različitim lokacijama, no nisu oformili nikakav homogeni entitet. Određeni broj različitih grupa koje su se sastojale od stranaca i/ili bosanskih mudžahedina bio je aktivan u srednjoj Bosni u razdoblju između 1993. i 1995. Konkretno, od kraja 1992. ili početka 1993. grupa stranih

mudžahedina osnovala je logor na mjestu zvanom Poljanice, nekoliko stotina metara udaljenom od sela Mehurići u opštini Travnik.

Bez obzira na to što su sudjelovale u zajedničkim borbama, čini se da su različite grupe mudžahedina nastojale zadržati svoj vlastiti različiti identitet.

Prisustvo stranih boraca u srednjoj Bosni i njihovo učestvovanje u ratnim naporima nije promaklo pažnji 3. korpusa Armije BiH i Glavnom štabu Armije BiH u Sarajevu. Prema jednom izvještaju iz sredine 1993., ti stranci ponašali su se “na način koji nije doličio pripadnicima Armije Bosne i Hercegovine”. Dana 18. juna 1993. na sastanku Glavnog štaba Armije BiH raspravljalo se o pitanju “vojnika iz stranih zemalja”. Prisutni na tom sastanku predložili su Rasimu Deliću, koji je bio imenovan za komandanta Glavnog štaba 8. juna 1993., da ti “strani državljani” treba da budu ili poslani natrag odakle su stigli ili ih treba organizovati u jednu jedinicu u okviru Armije BiH. Dana 23. jula 1993. Rasim Delić je izdao pismeno ovlaštenje Sakibu Mahmuljinu, tadašnjem članu Komande 3. korpusa, da započne pregovore s predstavnicima “jedinice mudžahedina iz Zenice” u vezi sa sljedećim pitanjima: (1) uključivanje jedinice mudžahedina u sastav Armije BiH, (2) njihovo korišćenje “u zajedničkoj borbi protiv četnika” i (3) način na koji će oni biti pretpočinjani Komandi 3. korpusa. Dana 12. augusta 1993. komandant 3. korpusa Enver Hadžihasanović podnio je pismeni prijedlog Glavnom štabu u Sarajevu kojim predlaže organizovanje svih stranih dobrovoljaca na području odgovornosti 3. korpusa u jedan odred u okviru Armije BiH. Idućeg dana, 13. augusta 1993., Rasim Delić je potpisao zapovjest kojom se odobrava osnivanje odreda pod nazivom “El mudžahid”. Nakon osnivanja, odred “El mudžahid” brojčano je znatno narastao i do 1995. dosegao broj od otprilike 1000 boraca. Tokom cijele 1993. Armija BiH borila se na nekoliko frontova protiv VRS-a i HVO-a.

Usljed toga srednja Bosna je praktično bila izolovana od vanjskog svijeta, što je imalo ozbiljne humanitarne posljedice po lokalno civilno stanovništvo. Neprijateljstva između Armije BiH i HVO-a okončala su se takozvanim Vašingtonskim sporazumom od 18. marta 1994. U ljeto 1995. Armija BiH pojačala je vojne aktivnosti u takozvanom “Vozučkom džepu” u srednjoj Bosni, koji je bio pod kontrolom srpskih snaga. U septembru 1995. Armija BiH pokrenula je dvije uspješne operacije pod nazivom “Uragan” i “Farz”, što je za posljedicu imalo potiskivanje snaga VRS-a iz Vozučkog džepa. Odred “El mudžahid” odigrao je važnu ulogu u uspjehu tih operacija. Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini, poznat i kao “Dejtonski sporazum”, potpisan je 14. decembra 1995., čime je konačno zaustavljen sukob.

Krivična djela za koja se tereti u Optužnici

Pretno vijeće sada će se osvrnuti na krivična djela o kojima se iznose navodi u Optužnici.

Maline-Bikoši u junu 1993.

Događaji od 8. juna 1993. na području Malina i Bikoša odvijali su se u kontekstu ofenzive koju su snage Armije BiH pokrenule protiv HVO-a u dolini Bile. Iz dokaza slijedi da su tog datuma i u vrijeme oko tog datuma u borbama na raznim lokacijama u dolini Bile bile angažovane različite grupe mudžahedina, uključujući jednu iz logora Poljanice u blizini Mehurića te “Abu Hamzinu grupu” s bazom u Gučoj Gori ili “Tursku gerilu” iz Zenice.

Nakon zauzimanja kontrole nad selom Maline ujutro 8. juna 1993., vojnici Armije BiH pratili su zarobljene civile bosanske Hrvate i vojnike HVO-a iz Malina prema Mehurićima u odvojenim grupama. Prije dolaska u Mehuriće, na putu kroz Poljanice te grupe su presreli naoružani strani i bosanski mudžahedini. Mudžahedini su silom zarobili oko 30 pojedinaca iz tih grupa, uključujući i neke ranjene vojnike, i naredili im da se pješice vrate natrag u pravcu Bikoša.

Na putu prema Bikošima, ženu po imenu Ana Pranješ, koja je u jednom trenutku bila priključena grupi zarobljenika, zlostavljala su dva strana mudžahedina i ona je na koncu ubijena jednim puščanim rafalom. Ana Pranješ nosila je na rukavu oznaku Crvenog krsta. Kada je grupa stigla u Bikoše, još je jedan zarobljenik ubijen vatrenim oružjem u pokušaju bijega. Ubrzo nakon toga, jedan od zarobljenih počeo je vikati jer je dobio epileptički napad. Mudžahedini su reagovali otvorivši vatru na cijelu grupu. Na kraju su ubijene 24 osobe, a njih najmanje pet je uslijed puščane paljbe teško ranjeno. Pretresno vijeće je konstatovalo da je tužilac pokazao van razumne sumnje postojanje obilježja djela ubistva i okrutnog postupanja u smislu kršenja zakona i običaja ratovanja, tačke 1 i 2 Optužnice.

Što se tiče identifikacije počinitelaca među mudžahedinima, iz dokaza ne slijedi jasno kojoj su konkretno jedinici ili grupi oni pripadali. Pretresno vijeće je uzelo u obzir više faktora kako bi utvrdilo identitet počinitelaca i, iz razloga koji se detaljno navode u pismenoj presudi, došlo do zaključka da nije utvrđeno van razumne sumnje da su počinioci bili mudžahedini iz logora Poljanice.

Livade i logor Kamenica u julu 1995.

Pretresno vijeće sada će se osvrnuti na događaje u Livadama i logoru Kamenica u julu i augustu 1995. Dana 21. jula 1995., nakon vojne operacije u “Vozućkom džepu” pod nazivom “Operacija proljeće II”, mudžahedini su zarobili 12 pripadnika VRS-a, uključujući jednog ljekara i medicinskog tehničara, i zatočili ih u jednoj dvospratnici u Livadama tokom dva sljedeća dana. Iz razloga koji se navode u pismenoj presudi Pretresno vijeće se uvjerilo da su tih dvanaest zatočenika u pritvoru držali pripadnici odreda “El mudžahid”.

U dva navrata 21. jula 1995. jedan od mudžahedina je u zatočeničku prostoriju donio odrubljenu glavu iz koje je liptila krv. Te dvije odrubljene glave bile su glave Momira Mitrovića i Predraga Kneževića. Iako zatočenici nisu bili očevidci ubijanja Momira Mitrovića i Predraga Kneževića, Pretresno vijeće se uvjerilo, iz razloga iznesenih u presudi, da su tu dvojicu hotimično lišili života pripadnici odreda “El mudžahid”. Pretresno vijeće je konstatovalo da je tužilac pokazao van

razumne sumnje postojanje obilježja djela ubistva u smislu kršenja zakona i običaja ratovanja, tačka Optužnice 1. Između 21. i 23. jula 1995. pripadnici odreda "El mudžahid" vezali su 12 zatočenih iz VRS-a u neugodnim položajima i izvrgli ih različitim oblicima zlostavljanja, uključujući batinanje i pokazivanje tek odrubljenih glava Momira Mitrovića i Predraga Kneževića.

Pretno vijeće je utvrdilo da je takvo postupanjekod zatočenih proizvelo tešku duševnu i fizičku patnju, kao i povredu, te da predstavlja i teški napad na ljudsko dostojanstvo.

Pretno vijeće je stoga konstatovalo da je tužilac pokazao van razumne sumnje postojanje obilježja djela okrutnog postupanja u smislu kršenja zakona i običaja ratovanja, tačka 2 Optužnice.

Dana 23. jula 1995. mudžahedini su 12 zatočenih pripadnika VRS-a iz Livađa prebacili u logor Kamenica, gdje su ih zatočili u jednoj napuštenoj kući. U noći tog dana jedan mudžahedin je hladnokrvno ispalio hitac u jednog od zatočenih, Gojka Vujčića. Glava Gojka Vujčića potom je odrubljena i stavljena na njegov stomak. Kasnije su zatočenici prisiljavani da ljube odrubljenu glavu. Dok su bili u logoru Kamenica, zatočeni pripadnici VRS-a izvrgavani su drugim oblicima zlostavljanja i ponižavanja, uključujući teška premlaćivanja i podvrgavanje elektro-šokovima. Dana 24. augusta 1995. prebačeni su u zenički KP Dom. Pretno vijeće se uvjerilo da je u vezi s lišavanjem života Gojka Vujčića tužilac pokazao van razumne sumnje postojanje obilježja djela ubistva u smislu kršenja zakona i običaja ratovanja, tačka 1 Optužnice. U vezi sa 12 zatočenih pripadnika VRS-a, Pretno vijeće se uvjerilo da je tužilac pokazao postojanje obilježja djela okrutnog postupanja u smislu kršenja zakona i običaja ratovanja, tačka 2 Optužnice.

Kesten i logor Kamenica u septembru 1995.

Pretno vijeće sada će se osvrnuti na događaje u Kestenu i logoru Kamenica u septembru 1995. Poslijepodne 11. septembra 1995, jedan dan nakon pokretanja operacija Uragan i Farz, vojnici 328. brigade 5. bataljona Armije BiH i mudžahedini zarobili su oko 60 vojnika i civila bosanskih Srba, uključujući tri žene – DRW-1, DRW-2 i DRW-3 – u blizini sela Kesten. Zarobljenicima je bilo naređeno da u koloni pješice krenu prema Kestenu.

Putem su dvojica zarobljenika, Milenko Stanić i Živinko Todorović, ubijena iz vatrenog oružja. Pretno vijeće je konstatovalo da je jedan pripadnik odreda "El mudžahid" ubio Milenka Stanića, te da je tužilac van razumne sumnje pokazao postojanje obilježja djela ubistva u smislu kršenja zakona i običaja ratovanja, tačka 1 Optužnice. Međutim, Pretno vijeće je konstatovalo da tužilac nije dokazao van razumne sumnje da je Živinka Todorovića ubio vojnik odreda "El mudžahid" kako se navodi u Optužnici.

Mudžahedini i vojnici Armije BiH potom su odveli 52 vojnika VRS-a do jedne hale u Kestenu. U toj hali su zatočenike čuvali vojnici 328. brigade 5. bataljona

Armije BiH. U jednom trenutku 20 naoružanih mudžahedina upalo je u halu i pod prijetnjom oružjem otelo zatočenike od vojnika Armije BiH. Zatočenici su u dva kamiona prebačeni do logora Kamenica.

U logoru Kamenica neki ili svi od 52 zatočenika bili su zatvoreni na dva sprata jedne napuštene kuće. Iz posrednih dokaza, uključujući i dokaze dobivene ekshumacijom, slijedi da su ta 52 zatočenika na kraju ubijeni. U svjetlu cjelokupnih dokaza i iz razloga detaljno navedenih u pisanoj presudi, Pretresno vijeće se uvjerilo da su svu 52 muškaraca Srba, navednih u prilogu C Optužnici, namjerno lišili života pripadnici odreda "El mudžahid" u logoru Kamenica, u periodu od 11. septembra 1995. do 14. decembra 1995.

Pretresno vijeće je stoga konstatovalo da je tužilac van razumne sumnje pokazao postojanje obilježja djela ubistva u smislu kršenja zakona i običaja ratovanja, tačka 1 Optužnice. Međutim, u svjetlu nedostatnih dokaza u vezi s okrutnim postupanjem sa zatočenicima, Pretresno vijeće je utvrdilo da u odnosu na 52 zatočenika tužilac nije dokazao van razumne sumnje postojanje obilježja djela okrutnog postupanja u smislu kršenja zakona i običaja ratovanja, tačka 2 Optužnice.

Dana 17. septembra 1995. ili otprilike tog datuma, u logor Kamenica je stigla nova grupa od deset zarobljenih bosanskih Srba, koja je zatočena u prizemlju napuštene kuće. Pripadnici odreda "El mudžahid" redovito su ih podvrgavali zlostavljanjima koja su bila uzrokom teškoj duševnoj i fizičkoj patnji, uključujući premlaćivanja i izvrgavanje elektro-šokovima. Osim toga, Nenad Jović, koji je u logor Kamenica doveden nekoliko dana nakon 17. septembra, preminuo je bilo uslijed posljedica premlaćivanja bilo zbog toga što je pio vodu koja nije bila za piće, ili pak uslijed jednog i drugog razloga, uzetih zajedno s uslovima zatočeništva u logoru Kamenica. Što se tiče Nenada Jovića, Pretresno vijeće se uvjerilo da je tužilac dokazao van razumne sumnje postojanje obilježja djela ubistva u smislu kršenja zakona i običaja ratovanja, tačka 1 Optužnice. Pretresno vijeće je nadalje konstatovalo da je tužilac u vezi s desetoricom zatočenih koji su navedeni u prilogu D Optužnici dokazao van razumne sumnje postojanje obilježja djela okrutnog postupanja u smislu kršenja zakona i običaja ratovanja, tačka 2 Optužnice. U vezi s tačkom 4, Pretresno vijeće je donijelo sljedeće nalaze. Dana 11. septembra 1995. tri bosanske Srkinje – DRW-1, DRW-2 i DRW-3 – dovedene su u logor Kamenica nezavisno od gore pomenutih 52 vojnika VRS-a. Žene su u logoru Kamenica bile zatočene u jednoj drvenoj šupi i pripadnici odreda "El mudžahid" redovno su ih izvrgavali djelima koja su rezultirala teškom duševnom i fizičkom patnjom, uključujući premlaćivanja, kao i podvrgavanje elektro-šokovima. Pretresno vijeće je stoga konstatovalo da je tužilac dokazao van razumne sumnje postojanje obilježja djela okrutnog postupanja u smislu kršenja zakona i običaja ratovanja, tačka 4 Optužnice.

Individualna krivična odgovornost

Pretno vijeće će sada razmotriti da li se Rasim Delić može smatrati odgovornim na osnovu člana 7(3) zbog toga što nije spriječio gore opisana krivična djela i/ili kaznio njihove izvršioce. Pretno vijeće će stoga ispitati da li je (1) postojao odnos nadređenog-podređenog između Rasima Delića i navedenih izvršilaca; (2) Rasim Delić znao ili je imao razloga da zna za izvršenje tih krivičnih djela i, ako jeste, (3) da li je preduzeo nužne i razumne mjere da spriječi krivična djela o kojima je riječ ili da zbog njih kazni.

Odnos nadređeni – podređeni

Što se tiče postojanja odnosa nadređenog-podređenog između Rasima Delića i počinitelja zločina u Bikošima 1993, Pretno vijeće podsjeća na svoj gore navedeni nalaz da nije dokazano van razumne sumnje da su počinioci, kako to navodi tužilac, bili mudžahedini iz grupe iz Poljanica. Pretno vijeće je ipak ispitalo tvrdnju tužioca da su 8. juna 1993. mudžahedini iz Poljanica bili de facto potčinjeni 3. korpusu. S tim u vezi Pretno vijeće je primijetilo da ne postoje konkretni dokazi u vezi s naređenjima koja su mudžahedini iz Poljanica primali od jedinica Armije BiH. Konkretno, iz dokaza samo slijedi da su 8. juna 1993. mudžahedini iz logora Poljanice bili angažovani u borbama protiv HVO-a u dolini Bile istovremeno kad i jedinice Armije BiH. Nadalje, iako iz dokaza slijedi da su mudžahedini iz logora Poljanice i vojnici Armije BiH znali za prisutstvo jedni drugih, iz dokaza nije jasno da li su te dvije grupe djelovale zajedno. Stoga se Pretno vijeće nije uvjerilo da su mudžahedini iz Poljanica bili de factopotčinjeni Rasimu Deliću.

Što se tiče grupa mudžahedna generalno, Pretno vijeće se isto tako nije uvjerilo da su te grupe bile de facto potčinjene Rasimu Deliću. Vijeće je konstatovalo da je odnos između bilo koje od grupa stranih mudžahedina i Armije BiH u to vrijeme bilo ispravno karakterizirati kao saradnju između odvojenih i nezavisnih vojnih entiteta, a ne kao potčinjenost mudžahedina u okviru jedne jedinstvene vojne strukture.

Pretno vijeće je takođe konstatovalo da iz dokaza ne slijedi van razumne sumnje da je u vrijeme ubijanja u Bikošima Rasim Delić već bio komandant Glavnog štaba Armije BiH. S tim u vezi dokazi pokazuju da se taj incident odigrao negdje tokom poslijepodneva 8. juna 1993, dok je Predsjedništvo Republike BiH izabralo Rasima Delića za komandanta Glavnog štaba negdje nakon 14:00 sati. Rasim Delić je tu funkciju preuzeo najranije između 19:00 i 21:00 sati.

U zaključku, Pretno vijeće je konstatovalo da između Rasima Delića i izvršilaca ubijanja u Bikošima 8. juna 1993. nije postojao nikakav odnos nadređeni-podređeni. Shodno tome, Rasim Delić ne snosi individualnu krivičnu odgovornost na osnovu člana 7(3) Statuta za zločine počinjene 8. juna 1993. u Bikošima.

U osvrtu na pitanje da li je postojao odnos nadređeni-podređeni između Rasima Delića i pripadnika odreda “El mudžahid” koji su počinili krivična djela u periodu između jula i septembra 1995, Pretno vijeće podsjeća da je odred “El

mudžahid” nastao kao jedinica 3. korpusa Armije BiH na osnovu zapovjesti od 13. augusta 1993. koju je potpisao Rasim Delić. Pretresno vijeće se uvjerilo da je od svojeg osnivanja u augustu 1993. pa do raspuštanja u decembru 1995. odred “El mudžahid” bio jedinica koja je de jure bila potčinjena 3. korpusu Armije BiH ili nekoj od jedinica koje su pak bile potčinjene 3. korpusu Armije BiH. Budući da je Rasim Delić bio de jure nadređen 3. korpusu, iz toga slijedi da je odred “El mudžahid” bio de jure potčinjen Rasimu Deliću.

Pretresno vijeće se potom suočilo s jednim od suštinskih pitanja u ovom predmetu, odnosno da li je odred “El mudžahid” bio “pod rukovodstvom i efektivnom komandom” Rasima Delića, kako se navodi u Optužnici. S tim u vezi Vijeće je ispitalo cijeli niz različitih pokazatelja, za koje je smatralo da će pomoću njih na odgovarajući način utvrditi da li je u ovom konkretnom slučaju postojala efektivna komanda. Ti pokazatelji navedeni su u pismenoj presudi i obuhvataju, između ostalog, pridržavanje odreda “El mudžahid” različitih naređenja Armije BiH, učestvovanje odreda “El mudžahid” u borbenim operacijama Armije BiH, međusobno pomaganje i odnos između Armije BiH i odreda “El mudžahid”, proceduru podnošenja izvještaja koje se pridržavao odred “El mudžahid”, odnos odreda “El mudžahid” s organima vlasti izvan Armije BiH, mogućnost da se protiv pripadnika odreda “El mudžahid” pokrene istraga ili da ih se kazni, imenovanja, unapređenja i nagrađivanje pripadnika odreda “El mudžahid” od strane Armije BiH i, konačno, raspuštanje odreda “El mudžahid”.

Na osnovu tih pokazatelja većina u Pretresnom vijeću, uz protivno mišljenje sudije Molota, konstatovala je da su struktura, organizacija i rukovođenje i komandovanje u Armiji BiH značajno unapredovali od vremena kada je Rasim Delić bio imenovan za komandanta Glavnog štaba 8. juna 1993. pa do raspuštanja odreda “El mudžahid” u decembru 1995. na kraju oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini. Po mišljenju većine u Vijeću, kada su u Livadama i Kamenici u julu i septembru 1995. počinjeni zločini, Rasim Delić imao je konsolidovanu funkciju koja mu je omogućivala da svoje odluke sprovede u odnosu na svoje potčinjene, uključujući i odred “El mudžahid” i njegove pripadnike.

Tokom operacije Farz, koja je vođena pod opštim rukovodstvom i komandom Rasima Delića, odred “El mudžahid” prekršio je borbene zapovjesti tako što nije predao neprijateljske zarobljenike. Ti zarobljenici na kraju su postali žrtve zločina koje su u julu, augustu i septembru 1995. počinili pripadnici odreda “El mudžahid”. Oficirima Armije BiH nije dopušten pristup tim zatočenicima u vrijeme njihovog zatočeništva u logoru Kamenica. Više svjedoka je posvjedočilo da se, po njihovom mišljenju, ništa nije moglo učiniti kako bi se disciplinovao odred “El mudžahid” budući da bi mjere prisile uzrokovale teški sukob s odredom “El mudžahid”, no taj stav nije potkrijepljen činjenicama predočenim tokom izvođenja dokaza. Međutim, umjesto da kaže da se ništa nije moglo preduzeti protiv nedisciplinovanog ponašanja pripadnika odreda “El mudžahid”, većina u Vijeću konstatuje da se zapravo ništa nije preduzelo ili barem pokušalo preduzeti, i to osobito u vezi s navodima u odnosu na kršenja Međunarodnog humanitarnog prava tokom

zatočeništva neprijateljskih vojnika i civila od strane odreda “El mudžahid”. S tim u vezi, većina u Vijeću podsjeća da su strani pripadnici odreda “El mudžahid” u nekim slučajevima bili krivično gonjeni zbog nezakonitog postupanja, no ne i zbog kršenja Međunarodnog humanitarnog prava. Po mišljenju većine u Vijeću, to potvrđuje da su nadređeni komandanti imali stvarnu sposobnost da spriječe krivična djela koja su počinili pripadnici odreda “El mudžahid” i/ili da za njih kazne.

Iz gore navedenih razloga, koji se detaljnije iznose u pismenoj presudi, većina u Vijeću, uz suprotno mišljenje sudije Molota, konstatuje van razumne sumnje da je Rasim Delić vršio efektivnu komandu nad odredom “El mudžahid” u periodu od jula do decembra 1995. Slijedom toga, većina u Vijeću se uvjerila da je između Rasima Delića i pripadnika odreda “El mudžahid”, odnosno izvršilaca krivičnih djela počinjenih u julu, augustu i septembru 1995., postojao odnos nadređeni-podređeni, kao što se tereti u Optužnici.

Sudija Moloto u svom protivnom mišljenju zauzima stav da Rasim Delić ni u kojem trenutku od preuzimanja svoje dužnosti komandanta Glavnog štaba Armije BiH 8. juna 1993., pa do raspuštanja odreda “El mudžahid” u decembru 1995., nije imao efektivnu komandu nad odredom “El mudžahid”. On konstatuje da je odred “El mudžahid” 1995. na nepredvidiv način slijedio naređenja Armije BiH i da je svoje učestvovanje u borbama vezao za ispunjenje određenih uslova. Odred “El mudžahid” izvršavao je zadatke dobivene od Armije BiH samo kada je odlučio da to učini. Dokazi pokazuju da bi izdavanju naređenja od strane Armije BiH prethodio “sporazum” s odredom “El mudžahid” i, po mišljenju sudije Molota, to nije u skladu sa sistemom rukovođenja i komandovanja.

Sudija Moloto konstatovao je takođe da se čini da je većina u Vijeću zaključak o efektivnom komandovanju Rasima Delića izvukla iz činjenice da on nije preduzeo mjere protiv odreda “El mudžahid”, iako je to mogao učiniti. Uz dužno poštovanje, sudija Moloto smatra da neaktivnost Rasima Delića samo potvrđuje, u svjetlu cjelokupnih dokaza, nepostojanje njegove efektivne kontrole. S tim u vezi, sudija Moloto podsjeća da, iako je Armija BiH u nekim slučajevima preduzela istražne radnje protiv pripadnika odreda “El mudžahid”, svi pokušaji da se pripadnici odreda kazni zbog njihovih protivpravnih postupaka su neizostavno propali. Stoga sudija Moloto uz dužno poštovanje konstatuje da većina u Vijeću nije uspjela praktičnopokazati da je Rasim Delić imao stvarnu sposobnost da kazni pripadnike odreda “El mudžahid”.

Većina u Vijeću sada će se osvrnuti na pitanje da li je Rasim Delić znao ili imao razloga da zna da su se u periodu od jula do septembra 1995. pripadnici odreda “El mudžahid” spremali izvršiti krivična djela ubistva i okrutnog postupanja ili da su ih izvršili.

Znanje/razlog da zna za zločine u Livadama/logoru Kamenica i propust Rasima Delića da spriječi ili kazni.

Što se tiče krivičnih djela počinjenih u Livadama i logoru Kamenica u julu i augustu 1995, iz dokaza slijedi da su informacije u vezi sazarobljavanjem vojnika

VRS-a od strane odreda "El mudžahid" u julu 1995. prosljeđene Upravi bezbjednosti Glavnog štaba. Ti izvještaji predstavljali su osnov za Bilten 137, poslan u KM Kakanj 22. jula 1995. s uputstvom da se prosljedi Rasimu Deliću. Bilten je Rasima Delića informisao da odred "El mudžahid" drži zatočene vojnike VRS-a i da nikom nedopuštaju pristup tim zatočenicima. Međutim, u dokumentu se ne pominju nikakva krivičnadjela koja su pripadnici odreda "El mudžahid" počinili protiv zatočenika.

Većina u Vijeću nije se uvjerila da je Rasim Delić znao za krivična djela počinjena u julu i augustu 1995. budući da nema bilo posrednih, bilo neposrednih dokaza, na osnovi kojih bi se moglo zaključiti da je Rasim Delić doista bio svjestan da se pripadnici odreda "El mudžahid" spremaju počiniti krivična djela ili da su ih već počinili. Većina u Vijeću sada će se stoga osvrnuti na pitanje da li je Rasim Delić "imao razloga da zna", odnosno da li je imao na raspolaganju dovoljno alarmantne informacije da bude upozoren kako postoji rizik da bi njegovi potčinjeni mogli počiniti krivična djela.

Većina u Vijeću podsjeća da je prema sudskoj praksi Međunarodnog suda, kako bi se utvrdilo znanje nadređenog, dovoljno pokazati da su relevantne informacije bile dostavljene nadređenom ili su mu stajale na raspolaganju, odnosno bile u njegovom posjedu. Nije nužno da se komandant doista i upoznao s informacijama. Iz razloga koji se detaljno navode u presudi, Većina u vijeću se uvjerila da su informacije sadržane u Biltenu 137 doista bile dostavljene Rasimu Deliću.

Iduće pitanje jeste da li je Rasim Delić raspolagao dodatnim informacijama na osnovu kojih bi izvještaj o zarobljavanju vojnika VRS-a, sadržan u Biltenu 137, bio kvalifikovan kao dovoljno alarmantan. S tim u vezi većina u Vijeću je ispitala da li je Rasim Delić raspolagao saznanjima o prethodnim krivičnim djelima svojih potčinjenih i da li ih je propustio kazniti. Većina u Vijeću je stoga uzela u obzir (1) krivična djela u Bikošima 1993, (2) lišavanje života jednog humanitarca 1994. i (3) druge slučajeve koji pokazuju opštu sklonost pripadnika odreda "El mudžahid" ka vršenju zločina.

Što se tiče krivičnih djela u Bikošima, iz dokaza slijedi da je u oktobru 1993., na zahtjev predsjednika Izetbegovića, Rasim Delić pokrenuo istragu u vezi s navodima o pogubljenju grupe Hrvata koje su izvršili mudžahedini. Na osnovu obavljene istrage Rasim Delić je informisan da je oko 8. juna 1993. 25 civila bosanskih Hrvata poginulo u borbenim aktivnostima. Tužilac tvrdi da istraga nije bila "stvarna" i da je Rasima Delića ionako o zločinima lično informisao jedan od njegovih zamjenika početkom ljeta 1993. Većina u Vijeću je odbacila tvrdnju tužioca i konstatovala da Rasimu Deliću nakon istrage nisu predočene nikakve potkrijepljene tvrdnje u vezi s ubijanjima. Osim toga, čak i ako se pretpostavi da su navodi koje je iznio zamjenik mogli dovesti u pitanje pouzdanost istrage, iz informacija koje su Rasimu Deliću stajale na raspolaganju proizlazilo je da su izvršioci pomenutih zločina bili "mudžahedini" i nisu dopuštale zaključak da je riječ o ljudima koji će kasnije ući u sastav odreda "El mudžahid". Iz toga slijedi da

se njegov propust da provede daljnju istragu u vezi s navodima iz 1993. ne može smatrati pokazateljem da je Rasim Delić raspolagao dovoljno alarmantnim informacijama da bi slične zločine odred "El mudžahid" mogao počinuti 1995, odnosno više od dvije godine nakon događaja u Bikošima.

Većina u Vijeću je potom ispitala da li je lišavanje života Paula Goodalla, britanskog humanitarca, koje su izvršili pripadnici odreda "El mudžahid" predstavljalo za Rasima Delića dovoljno alarmantnu informaciju. Početkom 1994. združene vojno-civilne snage uhapsile su trojicu osumnjičenih, od kojih su dvojica identifikovani kao pripadnici odreda "El mudžahid". Većina u Vijeću uzela je u obzir činjenicu da je Rasim Delić bio svjestan da su preduzete odgovarajuće mjere kako bi se počinioci kaznili, te da Delić tokom idućih 16 mjeseci nije obaviješten ni o kakvim daljim slučajevima ubistva od strane pripadnika odreda "El mudžahid". Te okolnosti, po mišljenju većine u Vijeću, idu protiv pretpostavke da je on imao razloga da zna da će ista grupa potčinjenih počinuti slične zločine u julu i augustu 1995.

Većina u Vijeću ispitala je i druge situacije u kojima je Rasim Delić bio informisan biltenima Uprave bezbjednosti o protivpravnom ponašanju pripadnika odreda "El mudžahid", pri čemu je katkada bilo riječi i o krivičnim djelima, uključujući fizičke napade. Većina u Vijeću je mišljenja da je Rasim Delić te slučajeve trebao dodatno ispitati, prvenstveno kako bi se spriječilo počinjenje ratnih zločina od strane pripadnika odreda "El mudžahid". Većina u Vijeću se stoga uvjerila da su podaci o prekršajima i krivičnim djelima pripadnika odreda "El mudžahid" predstavljali informacije koje su izvještaj o zarobljavanju neprijateljskih vojnika u Biltenu 137 kvalifikovale kao dovoljno alarmantan da bi opravdale Delićevu hitnu intervenciju kako bi utvrdio da li se odred "El mudžahid" u julu i augustu 1995. sprema počinuti krivična djela ili ih je već počinio. Time što je propustio provesti bilo kakvu istragu Rasim Delić je prihvatio rizik da će zločini biti počinjeni. Konkretno, u svjetlu cjelokupnih dokaza, većina u Vijeću se uvjerila van razumne sumnje da je Rasim Delić imao razloga da zna da se pripadnici odreda "El mudžahid" spremaju počinuti krivično djelo okrutnog postupanja nad tim zatočenicima ili da su ga već izvršili. Međutim, kao što se detaljnije objašnjava u presudi, većina u Vijeću je konstatovala da informacije koje su Rasimu Deliću stajale na raspolaganju o sklonosti pripadnika odreda "El mudžahid" da vrše zločine nisu bile dovoljno alarmantne da ga upozore kako bi ti pripadnici mogli počinuti krivično djelo ubistva.

Većina u Vijeću je takođe konstatovala da je Rasim Delić propustio preduzeti nužne i razumne mjere da spriječi zločine u julu i augustu 1995. i da, nakon počinjenja tih 9 krivičnih djela, kazni njihove počinioce. S tim u vezi većina u Vijeću se uvjerila da ne postoje dokazi da je Rasim Delić na bilo koji način reagovao na informacije sadržane u Biltenu 137 od 22. jula 1995. o zarobljavanju vojnika VRS-a od strane odreda "El mudžahid". Ne postoji niti nikakav dokaz iz kojeg bi slijedilo da je Rasim Delić pokušao nešto dodatno saznati o sudbini zatočenika pod kontrolom odreda "El mudžahid".

Znanje/razlog da zna za zločine u Kestenu i logoru Kamenica i propust Rasima Delića da spriječi ili kazni.

Što se tiče krivičnih djela koja su počinili pripadnici odreda “El mudžahid” u Kestenu i logoru Kamenica u septembru 1995, iz dokaza slijedi da je Uprava bezbjednosti Glavnog štaba 16. septembra 1995. primila izvještaj od Službe bezbjednosti 3. korpusa.

Tim izvještajem prosljeđena je presretnuta faks poruka odreda “El mudžahid” u kojoj se kaže da su “mudžahedini zauzeli teren i ušli u nekoliko srpskih sela i nakon ubijanja zarobili 60 ljudi”. Međutim, te informacije nisu bile uključene u biltene poslane Rasimu Deliću. Umjesto toga, izvještaj od 16. septembra 1995. završio je na kraju u Odjeljenju za kontraobavještajne poslove Uprave bezbjednosti. Nema dokaza da je Rasim Delić raspolagao informacijama da je odred “El mudžahid” bilo koga zarobio, a još manje da su nad zarobljenicima počinjena krivična djela. Protivno tvrdnji tužioca, većina u Vijeću se nije uvjerila da je Uprava bezbjednosti Glavnog štaba, ili bilo koji drugi izvor, obavijestila Rasima Delića o zarobljavanju i ubijanju zarobljenika. Većina u Vijeću konstatuje da, za razliku od biltena koji su bili dostavljani izravno Rasimu Deliću, nema dokaza da su informacije u posjedu 3. korpusa i dva članka objavljena u novinama Armije BiH bili na raspolaganju Rasimu Deliću, ili da je on o tim informacijama bio obaviješten.

I konačno, većina u Vijeću je ispitala cijeli niz biltena koje je Rasim Delić primao u periodu od augusta do septembra 1995. koji su sadržavali informacije o kažnjivom ponašanju pripadnika odreda “El mudžahid”. Međutim, većina u Vijeću je konstatovala da, u nedostatku dokaza da je Rasim Delić znao da odred “El mudžahid” drži zatočene vojnike i civile bosanske Srbe, same informacije u biltenima nisu bile dovoljno alarmantne da ga upozore na rizik od krivičnih djela počinjenih u Kestenu i logoru Kamenica u septembru 1995. Većina u Vijeću je konstatovala da se ne može zaključiti van razumne sumnje da je Rasim Delić imao razloga da zna da se odred “El mudžahid” sprema počiniti krivična djela ubistva i okrutnog postupanja ili da ih je već počinio nad vojnicima i civilima bosanskim Srbima u Kestenu i logoru Kamenica u septembru 1995.

Ukratko, većina u Vijeću utvrdila je van razumne sumnje samo da je Rasim Delić, u svojstvu nadređenog, imao razloga da zna za krivično djelo okrutnog postupanja koje su pripadnici odreda “El mudžahid” počinili nad 12 zarobljenih vojnika VRS-a te da je propustio spriječiti ili kazniti to krivično djelo. Rasim Delić stoga snosi individualnu krivičnu odgovornost za krivično djelo okrutnog postupanja prema članu 7(3) Statuta.

Odmjeravanje kazne Većina u Vijeću sada će se osvrnuti na pitanje odmjerenosti kazne. U vezi s težinom krivičnih djela većina u Vijeću, između ostalog, podsjeća na šokantno okrutnu prirodu djela zlostavljanja vršenih nad 12 vojnika VRS-a u trajanju dužem od jednog mjeseca, kao i na fizičke i duševne patnje koje su žrtve pretrpjele dok su bile izvrgnute takvim užasnim postupcima tokom svog zatočeništva u Livadama i logoru Kamenica. Većina takođe primjećuje da su žrtve

bile zatočene pod isključivom kontrolom odreda “El mudžahid”. Takva situacija u velikoj je mjeri povećala ranjivost žrtava. Većina u Vijeću takođe ima na umu da je konstatovala kako je Rasim Delić imao posredna saznanja o tim djelima, za razliku od direktnih saznanja.

Tužilac tvrdi da se činjenica da je Rasim Delić bio na “najvišoj vojnoj funkciji” u Armiji BiH mora uzeti u obzir kao otežavajuća okolnost. Većina, međutim, podsjeća na stav Žalbenog vijeća da “u kontekstu osude na osnovu člana 7(3) Statuta, ne bi bilo prikladno položaj vlasti koristiti kao otežavajuću okolnost budući da je on sam po sebi element krivične odgovornosti”. Ono što se može uzeti u obzir jeste zloupotreba ovlasti nadređenog. U ovom predmetu nema dokaza iz kojih bi slijedilo da je Rasim Delić zloupotrebljavao svoje ovlasti.

Kao olakšavajuće okolnosti većina u Vijeću uzela je u obzir dobrovoljnu predaju Rasima Delića, njegove porodične prilike, činjenicu da nikad nije bio krivično gonjen i njegov dobar karakter, vidljiv iz – među ostalim – njegovih napora da norme Međunarodnog humanitarnog prava proširi među pripadnicima Armije BiH, kao i iz njegovog značajnog sudjelovanja u pregovorima o mirovnim sporazumima, uključujući i Dejtonski sporazum. Većina u Vijeću uzela je u obzir i činjenicu da se Rasim Delić suočio s cijelim nizom izuzetnih izazova i poteškoća od trenutka kada je preuzeo svoju funkciju komandanta Glavnog štaba Armije BiH 8. juna 1993., uključujući nedovoljnu organiziranost i nedostatak opreme u Armiji BiH, kao i određeni broj visokih oficira koji nisu odmah prihvatili autoritet Rasima Delića.

Dispozitiv

Gospodine Deliću, molim Vas da ustanete.

Ovo Pretresno vijeće, nakon što je razmotrilo sve dokaze i argumentacije strana u postupku, kao i na osnovu činjeničnih i pravnih nalaza koji se navode u presudi, jednoglasno proglašava da Vi, Rasime Deliću, NISTE KRIVI na osnovu člana 7(3) Statuta i stoga Vas OSLOBAĐA po sljedećim tačkama:

- tačka 1: ubistvo, kršenje zakona i običaja ratovanja na osnovu člana 3 Statuta;
- tačka 2: okrutno postupanje, kršenje zakona i običaja ratovanja na osnovu člana 3 Statuta, u odnosu na događaje u Bikošima 8. juna 1993, kao i na događaje u Kestenu i logoru Kamenica u septembru 1995;
- tačka 4: okrutno postupanje, kršenje zakona i običaja ratovanja na osnovu člana 3 Statuta.

Pretresno vijeće, većinom glasova, uz protivno mišljenje sudije Molota, proglašava Vas, Rasime Deliću, KRIVIM na osnovu člana 7(3) Statuta po sljedećoj tački:

- tačka 2: Okrutno postupanje, kršenje zakona i običaja ratovanja na osnovu člana 3 Statuta, u vezi s događanjima u Livadama i logoru Kamenica u julu i augustu 1995.

Pretno vijeće većinom glasova, uz protivno mišljenje sudije Molota, izriče Vam, Rasime Deliću, jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od tri godine. U pritvoru ste proveli 488 dana. Na osnovu pravila 101(C) Pravilnika imate pravo da vam se u izrečenu kaznu uračuna period koji ste proveli u pritvoru. Na osnovu pravila 103(C) Pravilnika, ostaćete u pritvoru Međunarodnog suda dok se ne dovrši organizacija vašeg transfera u državu u kojoj ćete odslužiti svoju kaznu.

Sudija Moloto prilaže protivno mišljenje. On takođe izjavljuje u zapisnik da je sudjelovao u vijećanju i da se složio sa svim nalazima o tome kako je Rasim Delić bio upozoren i o njegovom propustu da spriječi i kazni. Međutim, na osnovu njegovog zaključka o efektivnoj komandi, kao što se detaljnoprovodi u protivnom mišljenju, sudija Moloto ne slaže se s kaznom koju je većina u Vijeću izrekla Rasimu Deliću.⁸

6. Određene teškoće u radu Haškog tribunala

Kao što se iz optužnica i presuda vidi, bilo je veoma teško ustanoviti konkretnu odgovornost s obzirom na protek vremena i nedovoljnu saradnju zemalja učesnika sukoba na prostoru BiH. Taj proces predugo traje, učestvuje mnogo svjedoka, izvodi se dosta dokaza – što sve odugovlači i otežava sam rad Haškog suda.

Prema podacima Haškog tribunala, prosjek godina pritvorenika je 63, što je dvostruko više od prosjeka u drugim zatvorima.

Pritvorenici u Hagu – među kojima su Ratko Mladić, bivši komandant Vojske Republike Srpske (VRS) i Radovan Karadžić, nekadašnji predsjednik Republike Srpske – uglavnom boluju od kardiovaskularnih oboljenja, problema s kostima, povišenog holesterola.

Prema dostupnim informacijama, Mladić je do sada imao dva moždana udara. Većina žrtava izražava bojazan da neće živ dočekati pravosnažnu presudu za genocid i zločine počinjene u BiH.

S druge strane, Karadžić je javno na suđenju zatražio da se ispita na koji način uslovi pritvora u Ševeningenu utiču na zdravlje zatvorenika, napomenuvši da je od 2008. godine 11 zatvorenika oboljelo od malignih oboljenja. U Ševeningenu ističu da pritvorenici imaju neophodnu zdravstvenu zaštitu. Osim Zdravka Tolimira, u pritvorskoj jedinici preminuo je Slobodan Milošević, bivši predsjednik Srbije koji je bio optužen za genocid i ratne zločine kao i Milan Kovačević, bivši član Kriznog štaba općine Prijedor kojem su također na teret bili stavljeni zločini počinjeni na tom području.

Slavko Dokmanović, nekadašnji predsjednik općine Vukovar, također je preminuo u pritvorskoj jedinici, a na teret su mu bili stavljeni zločini počinjeni u tom gradu.

---

⁸ UN Međunarodni krivični sud MKSJ za bivšu Jugoslaviju skraćena presuda.

Tokom suđenja za zločine u proteklom ratu ili čekajući upućivanje na izdržavanje kazne, neki optuženici su bili pušteni na privremenu slobodu, gdje ih je zadesila smrt. Među njima je Drago Nikolić, koji je bio osuđen na 35 godina zatvora za genocid u Srebrenici.

Također, na privremenoj slobodi preminuo je Milan Gvero, bivši član Glavnog štaba VRS-a koji je nepravosnažnom presudom bio osuđen na pet godina zatvora.

Momir Talić umro je na privremenoj slobodi prije kraja suđenja za zločine u Krajini. Na privremenoj slobodi umro je i Rasim Delić, bivši komandant Glavnog štaba Armije BiH (ABiH) kojem je Sudsko vijeće potvrdilo kaznu od tri godine za zločin u Zavidovićima. Mehmed Alagić, komandant Trećeg, odnosno, Sedmog korpusa Armije BiH (ABiH) umro je prije kraja suđenja za zločin u centralnoj Bosni. Na privremenoj slobodi je umro i Đorđe Đukić, član Glavnog štaba VRS-a, kojem je na teret bio stavljen zločin u Sarajevu.

Dvojica osuđenika za ratne zločine iz Haškog tribunala preminula su tokom izdržavanja kazne. Riječ je o Miletu Mrkšiću, osuđenom na 20 godina zatvora zbog zločina u Vukovaru, i Milanu Babiću, kome je izrečeno 13 godina zatvora za zločine na području Republike Srpske Krajine. Mrkšić je izdržavao kaznu u Portugalu, a Babić u Velikoj Britaniji.

Devet optuženih za ratne zločine u BiH i regiji preminulo je ili ubijeno prije izručenja Haškom tribunalu, a među njima i Željko Ražnatović zvan Arkan⁹. Od početka rada Haškog tribunala, tj. od početka procesuiranja odgovornih za zločin, do danas preminuo je 21 osumnjičenik.

Ove smo činjenice naveli kao dokaz sporosti i male nade za žrtve da će dočekati pravdu i da će dobiti određenu satisfakciju.

Istovremeno je važno naglasiti da neizricanje presude Slobodanu Miloševiću ostavlja prostora za poricanje odgovornosti i za nesuglasice koje i dalje nastaju i traju o prirodi i karakteru rata te naredbodacima i samim učesnicima rata na prostorima BiH.

---

⁹ Vidjeti BIRN-Justice Report za 2016. godinu

IV. PROCES POMIRENJA

U teoriji i praksi govori se o četiri osnovna (sudska i vansudska) mehanizma tranzicijske pravde (processa pomirenja):

1. krivičnoj pravdi;
2. utvrđivanju činjenica i kazivanju istine;
3. reparaciji i memorijalima i
4. institucionalnim reformama.

Ova četiri mehanizma tranzicijske pravde korespondiraju obavezama država, samim tim i Bosne i Hercegovine, prema žrtvama i svim građanima, a u skladu sa njihovim ustavom, domaćim i Međunarodnim pravom.

1. Uticaj sudskih odluka u procesu pomirenja

Kao što je to već rečeno, sudske odluke čak i istog suda ne predstavljaju same po sebi izvor Međunarodnog krivičnog prava niti mogu dovesti do pomirenja. Za njihovu realizaciju odnosno implementaciju potrebno je mnogo društvenih i političkih pretpostavki. Na neke od njih mi ćemo ukazati.

Posmatrano s formalno-pravnog stanovišta, one se mogu smatrati za pomoćno sredstvo za utvrđivanje međunarodnih pravila i istine o određenim radnjama i događajima.

Pa ipak, s obzirom na osobenosti Međunarodnog krivičnog prava, valja ukazati na veliko bogatstvo nacionalnih i međunarodnih sudskih odluka koje imaju različite praktične, društvene i pravne posljedice. One mogu imati suštinski značaj, ne samo za utvrđivanje istine već i za razvoj običajnog prava u tumačenju određenih radnji i postupaka kako na nacionalnom tako i na međunarodnom nivou. Prema tradicionalnoj i striktnoj pravnoj doktrini precedenta, jedan sud mora slijediti odluke drugih sudova, naravno ako se ranija odluka odnosi na isto pitanje bez obzira na to da li neki snažni razlozi traže da se od nje odstupi.

Kada je riječ o tužbama i presudama Haškog tribunalam, a koje se odnose na rat i stradanja u BiH, vidljivo je da one imaju različita značenja. Dobar dio odluka ili ovlaštenja koje ima Haški sud prenesena su na domaće pravosudne organe. U dobrom dijelu je krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine je uređeno po modelu i načelima koje je klasificirao Haški sud. Procedure procesuiranja su također

usklađene sa pravilma koje je nametnuo Haški sud a koje su detaljnije definirane u mapi puta primjene Rimskog sporazuma o osnivanju stalnog Međunarodnog suda.

U našoj analizi uzeli smo sadržine optužnica te neke od presuda koje dovoljno ilustruju težinu zločina i mnogobrojnost aktera uključenih u rat i sukob na prostoru BiH. Za analizu smo uzeli glavne aktere koji su bili učesnici sukoba na različite načine na prostoru BiH. U izvornom smislu, dali smo najveći dio sadržaja optužnica jer one najilustrativnije govore o količini i obimu zločina koji su učinjeni tokom sukoba¹ bez obzira na to što su u konačnim presudama neki pojedinci bili oslobođeni određenih optužbi. Oni su očito počinjeni i dokazani, dokumentirani, bez obzira što neki od procesuiranih lica nisu imali svoju dokazanu ulogu ili odgovornost u njima. Djela koja su počinjena govore o težini ratnih sukoba i potrebi velikog rada i napora na vraćanju povjerenja među narodima i građanima različitog etnosa. U toj aktivnosti nije dovoljna samo jasna distanca od lica koja su počinila ratna zlodjela, već i distanciranje od politika koje su vodile ratu i ratnim razarnjima.

Potrebne su ne samo distance od politika prošlosti već je potrebna i nova snaga koja će priznati istinu i koja će na drugačiji, demokratskiji metod rješavati složene sporove od nacionalnih, teritorijanih sporova do sporova u viđenjima modela vlasti i izgradnje države BiH. U taj proces neophodno je da budu uključene ne samo političke snage već i nevladin sektor i kreatori javnosti a napose građani i narodi koji su svjesni činjenica prošlosti i koji su najvećim dijelom stradalnici ili zarobljenici potrošenih politika iz prošlosti. Taj proces nimalo nije lahak, za nove snage potrebno je vrijeme, ali i istina koja je ustanovljena haškim presudama. Ta istina bi trebala biti meritorno utvrđena od nepristrasnog organa, tj. od međunarodnih predstavnika, putem navedenog suda. Nažalost, i te presude i optužnice i danas se gledaju iz vizure vlastitosti i parcijalnosti bez stvarne želje da se prošlost sagleda u svojoj cjelovitosti kako bi se ona mogla ostaviti iza sebe i kako bi te presude i istina bile osnova za nove odnose i pristup u poštivanja ljudskih prava i ljudskog dostojanstva.

2. Proces pomirenja

Iznijeli smo optužnice i neke presude najodgovornijim osobama iz susjednih država koje su odgovorne za ratna dejstva, u općem smislu značenja, ne ulazeći u pravne kvalifikacije, kao i za najodgovornija lica koja su pozicionirana u političkoj i vojnoj ulozi iz sva tri etnosa na prostoru BiH. Sadržina optužnica i presuda su osnova za utvrđivanje istine i stvarnosti koja se zbivala u vrijeme sukoba i stradanja stanovništva na prostorima BiH. One imaju učinka na političke prilike, ali i na društvene procese koji se odvijaju u miru. Taj uticaj je različit zavisno od

¹ Haški tribunal zvanično upotrebljava termin sukob ili za vrijeme sukoba i rata na prostoru BiH ili drugim zemljama biše Jugoslavije. Ne upotrebljava termin agresija, građanski rat ili međunarodni sukob. U našoj knjizi također upotrebljavamo taj termin i kroz čitav rad ga izvodimo da ne bi bilo terminološke zabune.

nivoa ili prostora na kojem se određena ratna aktivnost odvijala. Nada u pravdu je važna za žrtve i za srodnike stradalnika. Proces pomirenja i promjena ide, istina, sporo, sa mnogobrojnim preprekama i opstrukcijama, kako struktura vlasti tako i samih učesnika određenih događaja ili djela.

U općem smislu važno je konstatirati da nije bilo osveta i samovoljnih djela koja bi dalje podsticala ratne sukobe i tenzije u procesima mira. Političke elite sporo ili nedovoljno koriste instrumente koji daju haške presude i optužnice da mijenjaju stanje i da čine krupnije korake u promjenama stanja i demokratskim tranzicijama i društva i vlasti.

Proces pomirenja u teorijskom, ali i društvenom smislu označava se terminom tranzicijska pravda. Tranzicijska pravda je nova metoda u teoriji i praksi zaštite ljudskih prava. Ovaj koncept svoju prepoznatljivost naročito stiče u godinama i decenijama nakon Drugog svjetskog rata, i to prvenstveno kroz funkcioniranje međunarodnih vojnih tribunala u Nirnbergu i Tokiju, zatim kroz uspostavljanje i provođenje masovnih programa reparacija za žrtve nacističkog režima, kroz proces denacifikacije itd. Međutim, svoj najjasniji izraz i punu afirmaciju tranzicijska pravda dobija u posljednjih nekoliko dekada dvadesetog vijeka, prateći razvoj i realizaciju specifičnih aktivnosti, koje su vodile do političkih, pravnih, socio-kulturnih, ekonomskih i drugih transformacijskih procesa u državama koje su se suočavale sa oružanim sukobima.

Cilj tranzicijske pravde je iniciranje procesa suočavanja država i društava sa naslijeđem kršenja ljudskih prava i ratnih zločina, a što bi trebalo rezultirati političkim, pravnim, socio-kulturnim i ekonomskim transformacijama, tj. pomirenjem i traženjem demokratskih modela rješavanja pitanja koja su bila u osnovi ratnih sukoba.

Unutar koncepta tranzicijske pravde, krivična procesuiranja odgovornih za kršenja ljudskih prava i ratne zločine jedan su od glavnih načina putem kojih se inicira suočavanje država i društva sa svojom prošlošću. Insistiranje na dostizanju pravde za žrtve i društvo u cjelini putem sudskog gonjenja dominantan je stav gotovo u svim kontekstima koji prolaze kroz turbulentne političke, pravne, socio-kulturne i ekonomske transformacije prouzrokovane procesom suočavanja sa prošlošću, uključujući i BiH. Konkretno, insistiranje na krivičnim suđenjima zasnovano je na uvjerenju da nijedan drugi mehanizam tranzicijske pravde nema tako velik uticaj na pojedince, pokrete žrtava i društva u cjelini u smislu dostizanja osjećaja pravde i uvjerenja da sistem funkcioniše, a što je jedan od preduvjeta za vraćanje povjerenja građana u institucije i sprečavanje ponavljanja zločina.

Međutim, problematika tranzicijske pravde prevazilazi napore sudskog gonjenja, te je pojava “nepotpune pravde” i “nekažnjivosti” generalna karakteristika svih država i društava koja prolaze kroz spomenute komplicirane procese suočavanja sa traumatičnom prošlošću. Brojni su razlozi za to, na primjer: politička, institucionalna i društvena nespremnost za suočavanje s naslijeđem kršenja ljudskih prava i ratnih zločina, potencijalna proceduralna, zakonska i ustavna ograničenja

za provođenje sudskog postupka i karakteristike pravosudnog sistema, sigurnosni rizici za svjedoke, njihove porodice i zajednice iz kojih dolaze, nedostupnost dokumentacije i drugih materijalnih dokaza, nedovoljna finansijska sredstva, velik broj neprocesuiranih predmeta iz prethodnog perioda, pojava novih društvenih realnosti poput organiziranog kriminala, a koji također zahtijevaju energično društveno, političko i institucionalno angažiranje, i drugi razlozi. Svi spomenuti faktori, kao i brojni drugi koji nisu spomenuti, imaju odlučujući uticaj na efikasnost krivičnog procesuiranja odgovornih za kršenje ljudskih prava i ratne zločine i karakteristika su pravne, političke i društvene realnosti u Bosni i Hercegovini.

Koncept tranzicijske pravde u sebi implicira i druge aktivnosti koje nisu samo stvar sudskog postupka i procesuiranja odgovornih. Ona podrazumijeva poduzimanje niza mjera i aktivnosti koje prevazilaze napore sudskih postupaka, a koji su značajni i za žrtve, ali i za sve građane.²

Svi ovi oblici tranzicijske pravde prakticiraju se u BiH, mada nejednako i nedovoljno. Obično ili najčešće se veliča "vlastito" stradanje a zanemaruju događaji i akteri koji su isto ili slično činili na "drugoj" strani. Selektivni pristup u društvenom smislu i negiranje činjenica i nespremnost suočavanja sa istinom vodi novom nepovjerenju u politike i snage koje nominalno žele graditi nove društvene odnose.

Procesuiranja i presude se neuzimaju kao osnova, već se u praksi na različite načine osporavaju a akteri za počinjena djela opravdavaju.

Suđenja za ratne zločine koji su se dogodili tokom rata u BiH odvijaju se pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), bosanskohercegovačkim sudovima, sudovima u regionu bivše Jugoslavije, kao i sudovima u trećim zemljama. U decembru 2008. godine usvojena je Državna strategija za rad na predmetima ratnih zločina, sa ciljem iznalaženja efikasnijeg pristupa rješavanju predmeta ratnih zločina. Međutim, u javnosti u BiH i dalje su prisutna oprečna mišljenja o procesuiranju odgovornih za kršenja ljudskih prava i ratne zločine. Također, i pored činjenice da su dosadašnji sudski procesi dali veliki doprinos u pravcu uspostavljanja pravde za žrtve i društvo u cjelini, kao i u pravcu utvrđivanja činjenica o zločinima kroz kažnjavanje jednog broja odgovornih, otvorena pitanja oko krivičnog gonjenja u BiH ukazuju na ograničenost ovog mehanizma tranzicijske pravde i potrebu za uspostavljanjem vansudskih mehanizama, a koji će, u sadejstvu sa krivičnim procesuiranjem, ostvariti ciljeve procesa suočavanja sa prošlošću.

3. Utvrđivanje činjenica i kazivanje istine

U BiH su postojali organizirani institucionalni naponi da se utvrde činjenice o zločinima koji su se dogodili od 1992. do 1995. godine putem pokušaja formiranja komisija za istinu i pomirenje, te uspostavljanjem triju istražnih tijela, tj. Komisije

² Vodič kroz tranzicijsku pravdu u BiH razvoji program UN u BiH, www.mpr.gov.ba

za Srebrenicu, Komisije za Sarajevo i Komisije za Bijeljino. Međutim, zbog nedovoljnog poznavanja vansudskih mehanizama, društvene i političke nespremnosti, one nisu dale željeni rezultat, njihova je aktivnost završila samo na pokušaju.

Pored spomenutih istražnih tijela, u BiH je usvojen Zakon o nestalim osobama BiH i formiran je Institut za nestale osobe BiH. Institut je prikupio velik dio dokumentacije i plasirao bogatu građu i dokumentaciju o mnogobrojnim zločinima. Također, civilno društvo u BiH pokretalo je različite inicijative sa ciljem traženja istine o počinjenim zločinima tokom oružanog sukoba 1992–1995 godine.

Međutim, opće je uvjerenje javnosti u BiH da činjenice o ratu još uvijek nisu utvrđene, te da nije osigurana platforma za javno saslušanje žrtava i priznanje njihovog stradanja. Ovi navodi govore o potrebi integriranijeg pristupa u oblasti utvrđivanja činjenica i kazivanja istine, kako bi se postigli ciljevi tranzicijske pravde.

Pored navedenih mehanizama tranzicijske pravde veoma je važna i materijalna nadoknada štete, tj. reparacija stanovništva koje je ratom stradalo i imalo štetu na svojoj imovini i imanjima. Reparacija podrazumijeva materijalne i nematerijalne metode, koje imaju individualni i kolektivni efekat, a putem kojih se na direktan i indirektan način doprinosi vraćanju dostojanstva žrtvama, vrši priznanje i prihvatanje stradanja, prevazilaze efekti kršenja prava, deviktimizacija, te poboljšava socio-ekonomski položaj žrtava, a sve sa ciljem njihove resocijalizacije.

U praksi je poznato pet osnovnih oblika reparacija:

1. obeštećenja (podrazumijevaju kvantifikaciju materijalnih i nematerijalnih povreda i provode se putem administrativnih i sudskih odluka);
2. restitucija (podrazumijeva različite aktivnosti, poput vraćanja oduzetih prava građanima, fizički i održivi povratak i druge aktivnosti čiji je cilj vraćanje u situaciju koja je prethodila kršenjima prava);
3. rehabilitacija (uključuje medicinsku i psihološku pomoć, kao i pravnu i socijalnu pomoć);
4. različiti oblici zadovoljenja ogledaju se kroz različite simboličke forme, kao što su izvinjenja, podizanje spomenika i memorijala, promjene nastavnih planova i programa, utvrđivanje i verifikaciju činjenica o prošlosti itd.;
5. garancija neponavljanja (odnosi se na aktivnosti reforme institucija, prvenstveno pravosuđa i institucija sile, kao i na donošenje novog zakonodavnog okvira i dr. kako bi se spriječilo ponavljanje zločina u budućnosti).

Svi ovi oblici reparacija obuhvaćeni su Rezolucijom Generalne skupštine UN-a 60/147 o Osnovnim načelima i smjernicama za ostvarivanje prava na pravni lijek i reparacije žrtava teških kršenja Međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljnih povreda Međunarodnog humanitarnog prava.

Najpoznatiji oblik reparacija u BiH su obeštećenja. Obeštećenja se ostvaruju na osnovu entitetskih zakona o pravima civilnih žrtava rata i ratnih vojnih invalida (RVI) te, u manjoj mjeri, putem sudskih postupaka za naknadu materijalne i nematerijalne štete.

Restitucija kao oblik reparacija oličena je u implementaciji Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma te relevantnim zakonima i strategijama na različitim nivoima vlasti koji uređuju oblast povratka.

Što se tiče rehabilitacije kao oblika reparacija, u BiH postoji relevantan zakonsko-institucionalni i strateški okvir za provođenje ovog procesa, dok su, također, razvijene aktivnosti u pravcu simboličnog zadovoljenja žrtava, prvenstveno kroz procese memorijalizacije i komemoracije. Međutim, reparacije u BiH i dalje izazivaju oprečne diskusije i kontroverze, a što je posljedica nedovoljnog poznavanja ovog mehanizma tranzicijske pravde, kao i nedovoljne koordiniranosti i sveobuhvatnosti aktivnosti u ovoj oblasti, te političke nespremnosti da se događaji imenuju stvarnim značenjem i da se priznaju zločini počinjeni za vrijeme rata i stradanja.

Proces memorijalizacije neposredno se naslanja na obaveze države da osigura zadovoljenje zbog kršenja prava kao i da zaštiti historijsko sjećanje, kako bi se spriječilo poricanje, revizija i negiranje prošlosti te osigurala prevencija od kršenja prava. Generalno gledajući, memorijali imaju funkciju da izazovu emotivnu reakciju, kao i da pruže saznanje o određenom događaju. Međutim, u konceptu tranzicijske pravde memorijalima se daje i pedagoška funkcija, koja se ogleda kroz edukaciju i stimuliranje otvorenog i širokog društvenog dijaloga o onome šta memorijali predstavljaju i koja je njihova veza sa sadašnjim društvenim pojavama, kako bi se zaštitile demokratske vrijednosti i ljudska prava, te osigurala prevencija od ponavljanja traumatične prošlosti.

U BiH postoji tendencija podizanja spomenika kao sjećanja na događaje i ličnosti u vezi s oružanim sukobom od 1992. do 1995. godine. Međutim, to su uglavnom nedovoljno koordinirane aktivnosti, koje se provode na osnovu neadekvatne zakonske regulative. Također, u BiH ne postoji razumijevanje problematike memorijala u kontekstu tranzicijske pravde. Naime, memorijali u BiH uglavnom su statične fizičke reprezentacije određenog događaja, sa naglašenom emotivnom funkcijom i često sa sakralnim karakteristikama, dok pedagoška funkcija memorijala ostaje zamagljena. U svakom slučaju, memorijali i dalje generiraju žive i kontroverzne debate u bosanskohercegovačkom društvu.

U BiH su provedene aktivnosti provjere (vetting) u policiji (certifikacija) i pravosuđu (reimenovanje). Također, formiran je velik broj novih institucija i usvojen određeni broj zakona koji su od značaja za koncept tranzicijske pravde. Međutim, u najvećem broju slučajeva te aktivnosti nisu bile inicirane iz BiH, nego su bile propisane ili Dejtonskim mirovnim sporazumom ili su predstavljale napore Međunarodne zajednice, dok su domaće političke elite bile implementatori ovih ideja. Ipak, u BiH se i dalje u određenoj mjeri bilježi nepovjerenje javnosti u institucije. Kao argumentacija, između ostalog, navodi se da procesi provjere nisu izvršeni na sveobuhvatan način, te da se u institucijama još uvijek mogu vidjeti osobe koje su odgovorne za kršenje prava tokom oružanog sukoba od 1992. do 1995. godine.³

³ Strategija tranzicijske pravde u BiH 2012–2016.

Tranzicijska pravda je proces koji prati niz međunarodnih rezolucija i deklaracija. Njima se detaljnije uređuju neka od navedenih pitanja tranzicijske pravde. Postoje također i izvještaji Ujedinjenih naroda o provođenju odredbi tih konvencija pogotovo za zemlje koje su bile u konfliktu ili u postkonfliktnom periodu. Cilj je da se u tim zemljama što potpunije uspostavi vladavina prava i poštivanje ljudskih prava. Ako imamo u vidu BiH, onda je nužno reći da ona teži evropskim integracijama i prijemu u okrilje Evrope. Taj put je jasno omeđen u zakonodavnoj i drugoj nužnosti poštivanja dostignutog standarda ljudskih prava i poštivanju ljudskog dostojanstva. Proces približavanja BiH evropskim integracijama otvorit će dodatni prostor za pomirenje i vraćanje povjerenja u pravdu i pravičnost te uspostavu vladavine prava. Taj proces će pomoći i političkim snagama da brže ostave prošlost iza sebe i da se okrenu potrebama i interesima građana i izgradnji funkcionalne i efikasne države i odgovorne vlasti.

4. Percepcija domaće i međunarodne javnosti o haškim presudama

Percepcije javnosti na presude Haškog tribunala bile su različite i sa različitim gledištima. Međunarodna percepcija uglavnom se temeljila i ogledala na objektivnoj interpretaciji činjenica i utvrđenih djela u haškim presudama, dok je domaća percepcija bila različita. Naime, većina političkih predstavnika sliku javnosti o presudama stvarali su na način da su zločine i zločince opravdavali i da su njihovu politiku predstavljali kao nužnu u odbrani vlastitog naroda. Malo je pomirujućih tonova koji teže da se stvari sagledaju u svjetlu dokazanih činjenica i da se zločin osudi radi dobra i procesa pomirenja.

Ipak, može se vidjeti da i pored političkih opravdavanja, istina o prirodi i karakteru rata te o obimu i vrsti zločina sve više dolazi do najšireg kruga građana, da se sa nelagodom gleda na te događaje te sa određenom dozom pokajanja (pa) i stida za zlodjela koja su u njihovo ime rađena. Percepciju slike javnosti navest ćemo u onom dijelu koji se odnosi na reakcije koje su uslijedile nakon izricanja prvostepene presude Radovanu Karadžiću. Iz te je percepcije vidljivo da se međunarodna javnost jasno određuje prema događajima i odgovornosti pojedinaca, dok se domaća, tj. bosanskohercegovačka javnost i dalje infiltrira podjelama i opravdanjima za činjenje zločina kao i za odgovornost pojedinaca u našoj nedavnoj ratnoj prošlosti.

Da se primjetiti da političke elite nerado priznaju krivnju i da se ne oslobađaju politike prošlosti. Istini za volju, vidljivi su drugi tonovi koji daju nagovještaj da su politike devedesetih preživljene i da su one dio tragične historije.

Da bismo na jedan reprezentativan način dali uvid u reakciju javnosti, pratili smo komentare na prvostepenu presudu R. Karadžiću koja je donesena 24. marta 2016. godine, kao i reakciju Hrvatske na prvostepenu presudu za udruženi zločinački poduhvat Prliću i ostalim.

Urednički stav utjecajnog “Washington Posta” o Karadžiću⁴

PRESUĐENO JE VOĐI KRVAVE SRPSKE POBUNE PROTIV PRIZNATE VLADE BiH

Utjecajni američki list “Washington Post”, blizak vladajućoj američkoj administraciji Baraka Obame, objavio je jučer urednički stav u kojem je ocijenio “ da nijedna od 80 izrečenih presuda Međunarodnog tribunala za ratne zločine na području bivše Jugoslavije nije važnija od one izrečene u četvrtak Radovanu Karadžiću. Nijedna presuda nema toliki značaj kao izrečena Karadžiću, političkom vođi krvave srpske pobune protiv međunarodno priznate Vlade Bosne i Hercegovine” – kaže se u uredničkom stavu.

Šokantni zločini

Ovaj list navodi da je nakon skoro osam godina suđenja pravno ustanovljena Karadžićeva umiješanost “u neke od najšokantnijih zločina novije evropske povijesti: prisilno masovno protjerivanje nesrba iz njihovih sela, njihovo pritvaranje u koncentracionim logorima, namjerno granatiranje Sarajeva i pucanje na civile u glavnom gradu BiH te masovna ubistva više od 8.000 muslimanskih muškaraca i dječaka u Srebrenici 1995. godine”.

Također, navodi se da su uz podršku vlade Srbije i ostataka JNA u kojoj su dominirali Srbi, bosanski Srbi proveli brutalnu kampanju etničkog čišćenja.

– Za Evropu i SAD, genocid je pobudio sjećanja na Drugi svjetski rat i osjećaj da počinio ratnih zločina ove generacije moraju odgovarati – ističe se u ovom američkom listu.

Dalje se kaže da je Karadžić tokom procesa protestirao uz tvrdnjeda je sve to bila neizbježna posljedica rata, ali Tribunal je ustvrdio da su patnje i krvoprolića bili “izrazito predvidljivi, provedeni s namjerom, te su rezultat planova Karadžića i njegovog udruženog zločinačkog poduhvata, čiji je vojskovođa Ratko Mladić, koji je također podvrgnut sudskom procesom u Haškom tribunalu, te čija se presuda očekuje naredne godine”.

– Karadžić je uspio izbjeći svoje hapšenje sve do 2008. godine, kada je otkriven da živi u Beogradu, prikriveno, veoma bizarno, kao bradati iscjelitelj – podsjeća se u analizi.

Krunisanje rada

Također, potcrtava se da je Haški tribunal podigao 161 optužnicu, uključujući i onu protiv bivšeg srbijanskog diktatora Slobodana Miloševića za genocid, mučenja te ostale zločine protiv čovječnosti. Osuđeno je 80 ljudi, 18 ih je oslobođeno, dok je

⁴ Dnevni avaz, subota, 26. mart 2016.

36 slučajeva prekinuto, uključujući i onoj protiv Miloševića, koji je umro tokom suđenja. Dodatnih 25 slučajeva vraćeno je sudovima na tlu bivše Jugoslavije.

– Postoji mnogo razloga da se kritizira Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju, posebno zbog suđenja brzine puža, koja su uslijedila poslije dugih odgađanja hapšenja Karadžića i Mladića. Ipak, rad Tribunala sada je krunisan Karadžićevom presudom, i pored svega je pomogao konsolidiranju demokratije u bivšoj Jugoslaviji, ustanovljavanjem mjere pravde koja je retrospektivna, ali ne i osvetnička. Točkovi pravde sporo melju, ali melju-navodi “Washington Post”.

Basiner: Ratne agende se više ne mogu provoditi

Američki analitičak Kurt Basiner kazao je za “Avaz” da se slaže s konstatacijom o najvažnijoj presudi Haškog tribunala.

– Mislim da ova presuda Karadžiću daje pravac sudskog epiloga za Mladića, čije se ime više puta spominje u ovoj presudi. Presuda Karadžiću utvrđuje da je on bio u poziciji da komanduje i zapravo usmjerava genocidne namjere, kazao je Basiner.

Istakao je da nije siguran hoće li ova presuda mnogo promijeniti kada je riječ o odnosima na području bivše Jugoslavije, “jer rezultati tadašnjih politika ovjekovječeni su u Dejtonu”.

– Proces pomirenja može se desiti samo kada bude jasno da se te ratne agende više ne mogu provoditi. Mislim da tu treba Zapad odigrati veću ulogu, naglasio je Basiner.

Deutsche Welle (DW) 25.03.2016.

ZA MNOGE SRBE JE KARADŽIĆ JOŠ UVIJEK “HEROJ”⁵

Autor: Marina Martinović

Njemački listovi dan nakon izricanja presude Radovanu Karadžiću za genocid i druge ratne zločine u ratu u BiH opširno komentiraju tu presudu u Haškom tribunalu te se osvrću na reakcije u Bosni i Hercegovini i Srbiji.

Spiegel Online piše da je u Haškom tribunalu sa 40 godina zatvora kažnjen “jedan od najbrutalnijih protagonista ratova u bivšoj Jugoslaviji devedesetih godina”. Podsjećajući na opsadu Sarajeva i više od 11.000 ubijenih u tom gradu, kao i na genocid počinjen u Srebrenici, Spiegel Online piše da je “kao predsjednik samoprovane bh. Srpske republike Karadžić, prema navodima međunarodnih promatrača, naredio brutalnu kampanju ‘etničkih čišćenja’ protiv muslimanskog stanovništva. Oko milijun ljudi je protjerano. Ukupno je u ratu u BiH ubijeno skoro 100.000 ljudi i na desetine tisuća žena je silovano.”

⁵ <http://www.dw.com/bs/za-mnoge-srbe-je-karadzic-jos-uvijek-heroj/a-19142491>

Frankfurter Allgemeine Zeitung (FAZ) u svom komentaru navodi da presudom Radovanu Karadžiću “sada i pravno završava najkrvavije poglavlje ratova koji su izbili usljed raspada Jugoslavije. Radovan Karadžić od danas više nije samo optuženi, već osuđeni ratni zločinac. Tu činjenicu će i žalbeni proces teško moći promijeniti. U Bosni i Hercegovini presuda, doduše, neće moći zacijeliti rane, ali će žrtvama i obiteljima žrtava makar dati jedan osjećaj kasne, iako veoma kasne pravde.” U nastavku FAZ piše da je Tribunal u Den Haagu politiku za koju je bio odgovoran Karadžić nazvao onim što i jeste, “zlom i zločinačkom”, ali da to utvrditi “ne znači da se zločini bh. muslimana ili Hrvata nad Srbima mogu umanjiti ili čak negirati. Ono što je za Sjedinjene Američke Države bio 9/11, odnosno teroristički napad na svjetski trgovački centar u New Yorku, to je za bh. muslimane bio ‘7/11’ – masakr u Srebrenici koji je počinjen 11. srpnja 1995. godine. Dok Ratko Mladić snosi glavnu odgovornost za provedbu zločina u Srebrenici, sam masakr je politički bio sastavni dio i okrutno-logična posljedica jedne ideologije za koju odgovornost u prvom planu snosi Karadžić.”

List se dalje osvrće i na reakcije u Srbiji, navodeći da će one biti isto toliko značajne kao i sama presuda. FAZ s tim u svezi podsjeća da je nakon uhićenja Karadžića 2008. godine u Beogradu tadašnji glavni tajnik Srpske Radikalne Stranke (SRS) Aleksandar Vučić, a današnji premijer Srbije, prosvjedovao protiv izručenja Tribunalu te da je Karadžića nazvao “simbolom (srpskog) patriotizma”, a tadašnjeg predsjednika Srbije Borisa Tadića nazvao “diktatorom” i “izdajicom” koji surađuje sa Zapadom. Danas, međutim, Vučić govori drukčije, piše FAZ, kritizirajući ujedno Tribunal zbog toga što je presudu terminirao upravo na godišnjicu početka NATO-ovog bombardiranja Srbije. “Naravno da Tribunal može zastupati stajalište da rat na Kosovu i proces protiv Karadžića formalno nemaju ništa zajedničko, što je formalno potpuno točno. Ali Tribunal ne djeluje u bezračnom prostoru, on jeste, htio ili ne htio, i politički akter”, piše FAZ.

List se dalje osvrće i na sljedeću veliku presudu u Tribunalu koja bi trebala biti izrečena krajem narednog tjedna, a to je, nakon rekordnih 13 godina procesa, presuda Vojislavu Šešelju. “Ukoliko se zdravstveno stanje Ratka Mladića dodatno pogorša, to bi mogla čak biti posljednja važna haška presuda u slučaju Jugoslavije. Presuda u slučaju Šešelja, mentora današnjeg premijera Srbije, će i iz drugog razloga biti važna. Naime, dok su svi drugi optuženici Tribunala danas ili mrtvi, bolesni, u zatvoru ili irelevantni, Šešelj je, pored albanskog gerilca Ramusha Haradinaja, jedini koji još igra ulogu u politici. On je glavni kandidat Srpske Radikalne Stranke na parlamentarnim izborima u Srbiji, zakazanima za 24. travanj”, piše FAZ.

Süddeutsche Zeitung (SZ) također donosi komentar na presudu Karadžiću u kojemu navodi da “to što su ga haški suci osudili ne samo za napade na civile, progone, teror, otmice i ubojstva, već i za genocid je najmanja mjera povijesne pravde za desetine tisuća žrtava i stotine tisuća pripadnika obitelji žrtava. Međutim, isto tako je istina da je Karadžić ostvario svoj glavni cilj. Republika Srpska u kojoj žive još skoro samo Srbi je realnost. Preživljavanje Bosne i Hercegovine, u okviru koje se službeno nalazi RS, srednjoročno i dugoročno gledano je upitno. Konflikt

je samo zamrznut. Mnogi Srbi još uvijek sebe vide kao žrtve, Karadžić važi i dalje za heroja, a njegov ubilački nacionalizam kao opravdan. Razumijevanju, pa i pomirenju nema ni traga. Međunarodna zajednica bi ustvari trebala skinuti s funkcije Milorada Dodika koji inače sije razdor i sabotira jedinstvenu Bosnu i Hercegovinu – za što je pravno još uvijek ovlaštena. No, ipak Međunarodnoj zajednici, s obzirom na brojne druge međunarodne krize, nedostaje energija da se trajno angažira na Balkanu. Tamo zloduh Radovana Karadžića još uvijek nije poražen.”

Die Welt u svome komentaru presudu Karadžiću uspoređuje s takozvanim Nürnberškim procesima koji su se nakon Drugog svjetskog rata u Njemačkoj vodili protiv nacista. Ovaj list piše da su ti procesi u Njemačkoj rezultirali jednom vrstom “ozdravljenja pomoću sudstva: istina je otkrivena, došlo je do kajanja zbog zločina, stvorena savjest.” Stoga Die Welt u slučaju presude Karadžiću postavlja pitanje:

“Može li tu doći do slične katarze? Može li to zbližiti Bošnjake i Srbe u BiH? Zasada izgleda ne. Možda će presuda zacijeliti duboke duševne rane kod bh. muslimana. Ali mnogi Srbi još uvijek smatraju da Karadžiću moraju zahvaliti za njihov disfunkcionalni entitet Republiku Srpsku. Osnivanje država često prati i stvaranje mitova koje zatim sljedeće generacije njeguju. Klasični instrument politike. U slučaju bh. Srba taj mit govori o tome da ih je Karadžić sačuvao toga da nad njima vladaju muslimani. Ratni zločini? Ništa strašnji od onih koje je počinila druga strana, uvjereni su brojni Srbi. Međunarodno pravosuđe? Pravda pobjednika.”

U nastavku se i Die Welt osvrće na Milorada Dodika koji, kako piše ovaj list, “zgrade naziva po Karadžiću i stalno govori o tome kako želi dovršiti njegovo djelo – tako što prijeti referendumom pomoću kojeg želi otcijepiti srpski dio BiH od zajedničke države. A ipak, BiH je nedavno podnijela zahtjev za članstvo u Europskoj uniji. To bi moglo za posljedicu imati druga stvaranja identiteta, druge perspektive budućnosti. Postoji jedna nova generacija mladih ljudi koji u Karadžiću ne vide ni dobro ni zlo, već samo ono smiješno. Njegova loša poezija. Kosa. Neuspjeh njegove politike, njegova skurilna maska kao liječnika alternativne medicine, njegove nebulozne teze. Tu isklijava jedno novo sjeme koje može donijeti plodove. Sjeme pravne države usmjereno protiv balkanskih mitova o krvi i zemlji/teritoriju/tlu.”

Deutsche Welle (DW) 25.03.2016.

PRESUDA KARADŽIĆU NE UTIČE NA STATUS RS-a⁶

Autor: Samir Huseinović

Nepravosnažna presuda Radovanu Karadžiću izazvala je brojne reakcije u BiH i regiji, među kojima ima i pokušaja politiziranja. Politiziranja je bilo i uoči izrica-

⁶ <http://www.dw.com/bs/presuda-karadžiću-ne-utiče-na-status-rs-a/a-19142268>

nja presude, pri čemu je prednjačio predsjednik Republike Srpske (RS) Milorad Dodik govoreći kako se “Bošnjaci spremaju da udare na RS”.

“Neki bi željeli da presuda prvom predsjedniku RS-a Radovanu Karadžiću ima posljedice za RS, ali je RS neumitna činjenica i trajna kategorija i presuda pojedincu ne može da je dovede u pitanje”, kazao je Dodik. O presudi Karadžiću raspravljat će se na posebnoj sjednici Vlade RS-a zakazanoj za petak (25.3.) u Banjoj Luci.

Komentirajući odluku Haaškog suda, predsjedavajući Predsjedništva BiH Bakir Izetbegović pozvao je odgovorne u BiH da ne politiziraju presudu Radovanu Karadžiću. “Kao i svi patrioti ove zemlje volio bih da ova presuda ima neke refleksije koje će popraviti ustavno-pravni poredak BiH, ali nisam optimista. Prema mom mišljenju, moguća je jedna katarza dijela stanovništva, političara i lidera u srpskom korpusu da se presuda prihvati, da se s njom suoče, da proizvede drugačije odnose među narodima”, rekao je Izetbegović.

Oštri tonovi uoči izbora

O mogućim “napadima” na RS govorio je i srbijanski premijer Aleksandar Vučić ističući da “Srbija neće dozvoliti da se presuda Radovanu Karadžiću iskoristi za političke ili bilo koje napade” na ovaj entitet.

Vučić je za petak (25.3.) zakazao i vanrednu sjednicu Vlade, a jedina tema bit će presuda Radovanu Karadžiću. “Srbija ima obavezu i prema našem narodu koji živi van njenih granica. Zato upozoravamo one koji misle da presudu protiv nekadašnjeg predsjednika RS-a iskoriste za politički ili bilo koji napad na RS, da Srbija u skladu sa Daytonskim mirovnim sporazumom to ne smije, ne može i neće dozvoliti”, kazao je Vučić.

Predsjednik Foruma građana Tuzla, bivši tužitelj i sudija Vehid Šehić upozorava da se “po svaku cijenu moraju izbjeći politiziranja presude haaškom optuženiku Radovanu Karadžiću”. U komentaru za Deutsche Welle Šehić kaže kako se malo ko bavi suštinom sudske odluke, dok se mnogi upuštaju u rasprave o “političkim posljedicama”. “Nije mi jasno zašto se za petak (25.3.) zakazuje vanredna sjednica vlade Srbije, kao i hitna sjednica Vlade RS-a. Svaki pravnik će reći da ne postoji mogućnost korištenja ove presude koja ima krivični karakter u rješavanje određenih političkih pitanja. To je bježanje od realnosti. Vjerujem da je mnogima ova presuda dobrodošla i da je mnogi zloupotrebljavaju. Srbija ulazi u izborni proces, a BiH na jesen ima općinske izbore. Jedini motiv je prikupljanje glasova”, kaže Šehić.

VUČIĆ: NITKO IZ BEOGRADA NE PRIJETI BOSNI I HERCEGOVINI

BEOGRAD, 29. ožujka (FENA) – “Žao mi je što Bakir Izetbegović izmišlja da bilo tko iz Beograda prijeti Bosni i Hercegovini. Kao predsjednik Vlade Srbije to nisam činio ni prije, ni za vrijeme, a ni poslije bilo kakve izborne kampanje”,

izjavio je premijer Srbije Aleksandar Vučić odgovarajući na izjavu predsjedatelja Predsjedništva BiH Bakira Izetbegovića o tome kako su komentari Vučića o “spirali nasilja koja se pokreće iz Sarajeva” ishitreni i vjerovatno u funkciji predizbornih odmjeravanja snaga unutar Srbije.

“Istina je samo jedna i potpuno nedvosmislena. Izetbegoviću nije bilo potrebno ni dva dana po okončanju izricanja presude Radovanu Karadžiću da pokrene inicijativu, umjesto za konačnim pomirenjem, on iznosi prijedlog za pravnu i političku osvetu nad Srbima. Time je Izetbegović prijetio Srbiji, a mi ćemo njegove prijetnje tolerirati, jer ne znam šta bi bila alternativa. Pretpostavljam da je Izetbegović slučajno previdio činjenicu da se, prije svega, govorilo o političkom nasilju, što je svakako bila njegova najava revizije tužbe za genocid”, navodi Vučić.

Kada je u pitanju nasilje, Vučić navodi kako se u Srbiji svi zločini i svaka vrsta nasilja itekako kažnjavaju.

“Bilo bi dobro kada bi Izetbegović pokazao više volje da zločini nad Srbima u BiH budu rasvijetljeni, a ubojice i kriminalci privedeni pravdi. Makar oni za koje postoje živi svjedoci da su ljudima vadili oči samo zato sto su Srbi. To bi, siguran sam, bio dobar početak provedbe prava i pravde i važan doprinos politici mira na Balkanu.

Srbija je u potpunosti posvećena miru i pomirenju i nikakvim žalbama i tužbama, i politiziranjem pojedinačnih slučajeva, krivca za sukobe neće tražiti ni u bošnjačkom narodu, niti u bilo kojem narodu s prostora bivše Jugoslavije”, naveo je Vučić, javlja Tanjug.

BEOGRAD, 29. ožujka (FENA) – Predsjednik Vlade Srbije Aleksandar Vučić, reagirajući na izjavu Bakira Izetbegovića da BiH razmatra novu tužbu za genocid protiv Srbije, rekao je da Izetbegović traži izgovor za pokretanje nove spirale nasilja.

BEOGRAD, 28. ožujka (FENA) – Odvjetnik Novak Lukić, član srbijanskog pravnog tima pred Međunarodnim sudom pravde u sporu između Hrvatske i Srbije, izjavio je danas za “Politiku” da je poslije presude Radovanu Karadžiću svaka revizija tužbe BiH protiv Srbije praktično bezizgledna.

Da bi došlo do revizije u postupku pred Međunarodnim sudom pravde, potrebno je da se u roku od 10 godina poslije presude utvrdi neka nova činjenica, koja nije bila poznata u trenutku izricanja presude po kojoj Srbija nije proglašena krivom za genocid u BiH, rekao je Lukić.

Taj period ističe sljedeće godine, a Lukić navodi da “u presudi protiv Karadžića nema novih činjenica”.

“Nema presude za genocid u sedam općina, što znači da Bosanci nemaju osnovu tražiti reviziju postupka pred Međunarodnim sudom pravde u Haagu”, smatra Lukić.

Lukić ističe da je ime Slobodana Miloševića izostavljeno s popisa sudionika zajedničkog zločinačkog poduhvata u presudi, iako je bivši predsjednik Srbije u optužnicama protiv Karadžića svojevremeno zauzimao važno mjesto.

On je kazao da je iz presude Karadžiću jasno da su u Haagu na neki način abolirali Slobodana Miloševića od odgovornosti za rat u BiH, detaljno opisujući da je između Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića postojao sukob koji isključuje važnu ulogu Srbije u ratu u Bosni.

Profesor Tibor Varadi, također, tvrdi da u presudi Radovanu Karadžiću nema novih činjenica koje bi se mogle iskoristiti kao “okidač” za pokretanje revizije tog sudskog postupka BiH protiv Beograda, prenio je Tanjug.

SRBIJA BIH TUŽBA ZA GENOCID

Vučić: “Na žalost, nisam iznenađen viješću iz Sarajeva. U prvoj izjavi poslije izricanja presude (Radovanu) Karadžiću nisam ni spomenuo Bakira Izetbegovića, ali sam po svemu sudeći dobro naslutio da netko ne želi pomirenje u regiji, već ide protiv 35 posto stanovništva vlastite zemlje i traži bilo kakav dovoljan razlog da pokrene spiralu, najprije političkog, a onda tko zna kakvog nasilja”, rekao je Vučić za “Politiku”, prenosi Tanjug.

Odgovor je, dodao je Vučić, da Srbije želi, prije svega mir i iskreno pomirenje, a ne tužbe i revizije tužbi.

“Ali, na žalost, očigledno je da nemamo partnera i da su neki sve ovo shvatili kao mogućnost da, umjesto pomirenja, provedu osvetu nad Srbima. I u tome se razlikuje naš pogled na budućnost od njihovog”, zaključio je Vučić.

30.3.2016. TV N1

BOYLE: CIJELI DEJTONSKI SPORAZUM BAZIRAN NA GENOCIDU⁷

Francis Boyle, profesor Međunarodnog prava na američkom Univerzitetu Illinois, borac za ljudske slobode i nekadašnji agent Bosne i Hercegovine pred Međunarodnim sudom pravde u ekskluzivnom razgovoru za N1 govorio je o tužbi BiH protiv Srbije i zbog čega ona nije uspjela.

Boyle je kazao da se davno trebalo početi raditi na reviziji presude BiH protiv Srbije. On je kazao da bh. vlasti na čelu sa Bakrom Izetbegovićem ništa od toga u posljednjih devet godina nisu uradili.

⁷ <http://ba.n1info.com/a88652/Vijesti/Vijesti/Francis-Boyle-o-genocidu-i-Dejtonskom-sporazumu.html>

“To samo pokazuje da bh. vlasti ovu tužbu nikada nisu smatrali ozbiljnom, barem otkako sam ja izgubio mjesto advokata u januaru 1994. godine”, kazao je Boyle za N1.

On je dodao da je neprihvatljivo to što je Izetbegović pozvao Vučića u Srebrenicu proteklog 11. jula nazvavši ovaj potez sramnim.

“Ne samo da je u Srebrenicu pozvao Vučića koji je, usput rečeno, radio za Šešelja, koji je bio neka vrsta Miloševićevog Himmlera, već su pred njim srebreničke žene dale nagradu Srebrenice Vučiću, a onda je čestitao i stisnuo Vučićevu ruku. To je sramota. To je neviđeno i neprihvatljivo. To bi bilo kao da Jevreji pozovu Himmlera u Aušvic da prvom čovjeku SS-a uruče nagradu za sav rad koji je napravio u Aušvicu”, dodao je naš sagovornik.

“U suštini desilo se to da je Bakir postao ono što mi pravnici zovemo ‘pomagač u činjenju djela genocida’, što je, naravno zabranjeno i kriminalno u članu 3. paragraf E Konvencije o genocidu, koji tretira saučesništvo u genocidu. Tako da je jasno da je Bakir radi skupa sa Vučićem i Srbijom. I naravno da bi to bio gubitak mog vremena da saradujem sa Bakirom i Softićem. Softić je zapravo potpuno sabotirao moju tužbu. Tu tužbu sam ja dobio 1993. i to dva puta, a onda je preuzeo Softić i šta se desilo? Nismo imali ni suđenje u svjetskom sudu do 2006. tek trinaest godina kasnije. Ta je tužba sabotirana u potpunosti. Morao sam se vratiti u BiH više puta samo kako je ne bi skroz uništili i to je bila sabotaža. I sada, u posljednjih nekoliko dana saznajemo da Bakir i Softić nisu uradili apsolutno ništa, ni istraživanje, ni istragu kako bi se za ovih devet godina pripremila aplikacija da se ponovno uzme u obzir tužba”...

Da nije samo percepcija javnosti na strani Srbije i BiH vidljivo je da i Hrvatska ima skoro ista ili slična gledišta na prirodu i karakter rata te odgovornost za zločine na prostoru BiH. To nailustrativnije govori i njeno nastojanje da opravda zločine koje su činili predstavnici takozvane Herceg Bosne i njeni politički i vojni predstavnici.

ZAGREB, 22. ožujka (FENA/Hina)

Republika Hrvatska zatražila je da se u svojstvu “prijatelja suda” uključi u žalbeni dio postupka pred Haškim sudom u predmetu “Prlić i drugi” u kojem su najviši hrvatski dužnosnici – bivši predsjednik Franjo Tuđman, bivši ministar obrane Gojko Šušak i bivši načelnik glavnog stožera HV-a general Janko Bobetko nepravomoćnom presudom proglašeni sudionicima udruženog zločinačkog pothvata u svrhu etničkog čišćenja dijelova BiH, priopćeno je u utorak s Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju (ICTY).

U podnesku od 18. ožujka ove godine Hrvatska navodi da je prvostupanj-sko vijeće 2013. u presudi u predmetu “Prlić i drugi” utvrdilo da su tri preminu-

la najviša hrvatska dužnosnika – predsjednik Tuđman, ministar Šušak i general Bobetko bili članovi udruženog zločinačkog pothvata te su smislili i proveli navodni zajednički zločinački cilj promjene etničkog sastava teritorija koji je trebao ući u sastav hrvatske republike Herceg-Bosne tako što su navodno naređivali i koordinirali događaje na terenu kako bi počinili zločine koji su bili rezultat plana trajnog uklanjanja muslimanskog stanovništva s područja Herceg-Bosne.

Ti su zaključci vrijedni spomena zbog dva razloga, piše Hrvatska.

Prvi što raspravno vijeće nije u presudi napisanoj na više od dvije tisuće stranica ponudilo nijedan dokaz koji bi podupro zaključak da su Tuđman, Šušak i Bobetko te zločine počinili ili namjeravali da se oni počine i drugi je što je zaključkom da su bili članovi udruženog zločinačkog pothvata vijeće prekršilo europsku konvenciju o ljudskim pravima.

“Raspravno vijeće moralo se suzdržati od donošenja zaključaka koji dovode u pitanje presumpciju nevinosti preminulih hrvatskih dužnosnika”.

Hrvatska stoga traži od žalbenoga vijeća da joj odobri ulaganje podneska u svojstvu prijatelja suda te da se pojavi kao prijatelj suda u tom postupku. Hrvatska poručuje da bi njezino sudjelovanje u postupku u pogledu činjeničnih i pravnih pitanja bilo poželjno jer bi pomoglo vijeću u donošenju pravilne odluke.

“Predsjednik Tuđman, ministar Šušak i general Bobetko nakon svoje smrti imaju pravo na presumpciju nevinosti pred sudom”, ističe Hrvatska u podnesku kojim traži da joj se omogući da u njihovo ime ulaže podneske.

Haški je sud šestoricu bosanskohercegovačkih Hrvata u svibnju 2013. nepravomoćno osudio na kazne od 10 do 25 godina zatvora zbog zločina nad muslimanima tijekom rata u Bosni i Hercegovini osmišljenih u okviru udruženog zločinačkog pothvata. Bivši predsjednik vlade Herceg Bosne Jadranko Prlić nepravomoćno je tada osuđen na 25 godina zatvora, bivši ministar obrane Bruno Stojić i bivši načelnici Glavnog stožera Hrvatskog vijeća obrane Slobodan Praljak i Milivoj Petković na po 20 godina zatvora, bivši zapovjednik vojne policije Valentin Čorić na 16, a načelnik Ureda za razmjenu zarobljenika Berislav Pušić na 10 godina zatvora.

Raspravno vijeće je većinom glasova, uz suprotno mišljenje predsjedavajućeg suca Jeana Claudea Antonettija, tada zaključilo da je sukob između HVO-a i Armije BiH 1993.-94. godine bio međunarodni sukob te da je većina zločina nad muslimanskim stanovništvom Herceg-Bosne za koje su se teretili optuženi počinjena u okviru udruženog zločinačkog pothvata u kojem je sudjelovao i dio političkog i vojnog vodstva Republike Hrvatske, uključujući i predsjednika Franju Tuđmana. Cilj toga udruženog zločinačkog pothvata, prema zaključcima presude, bio je uspostava hrvatskog entiteta u granicama Banovine Hrvatske iz 1939. godine i njegovo pripajanje Hrvatskoj kako bi se ponovo ostvarilo ujedinjenje Hrvatskog naroda u slučaju raspada BiH, odnosno da on postane neovisna država unutar BiH tijesno povezana s Hrvatskom.

Hrvatska u svom podnesku Haškom sudu ističe da politički cilj ponovnog stvaranja Banovine Hrvatske u granicama iz 1939. sam po sebi ne može biti osnova za osudu već je za nju potrebno dokazati namjeru za počinjenje zločina.

Vijeće je u presudi navelo tri dokaza na temelju kojih je donijelo zaključak o postojanju udruženog zločinačkog pothvata, navodi Hrvatska u podnesku.

Prvi je transkript razgovora u uredu predsjednika RH od 27. prosinca 1991. na temelju kojeg je vijeće utvrdilo da su predsjednik Tuđman i čelnništvo bosanskohercegovačkih Hrvata zaključili da je za obnovu Banovine potrebno etnički očistiti dijelove Herceg-Bosne.

“Ništa u transkriptu ne sugerira da su sudionici razgovarali o promjeni etničkog sastava područja koja su trebala činiti Herceg-Bosnu”, piše Hrvatska već su razgovarali o ukidanju granica općina i gradova prekrajanih u vrijeme bivše Jugoslavije s ciljem smanjivanja hrvatske većine u tim općinama. U tim transkriptima nije bilo govora o fizičkom izgonu ljudi, poručuje Hrvatska. Po transkriptu se ne vidi da se Tuđman uopće i suglasio s idejama tadašnjeg vođe bosanskohercegovačkih Hrvata Mate Bobana, a nema ni dokaza da su Šušak i Bobetko uopće i bili na tom sastanku, upozorava Hrvatska.

Drugi dokaz plana etničkog čišćenja je knjiga bosanskohercegovačkog Hrvata Ante Valente, no Hrvatska ističe da su stavovi izneseni u knjizi njegovi osobni i ne mogu se pripisati trojici hrvatskih dužnosnika niti on navodi dokaze koji bi potvrđivali da su Tuđman, Šušak i Bobetko dijelili njegove stavove.

Treći dokaz je transkript iz ureda predsjednika RH od 11. rujna 1992. sa sastanka posvećenog nacionalnoj sigurnosti na kojem su uz Tuđmana bili i Praljak i Šušak. Za taj transkript čak ni haško tužiteljstvo nije tvrdilo da predstavlja dokaz Tuđmanove namjere etničkog čišćenja muslimanskog stanovništva, navodi Hrvatska u podnesku i dodaje da se na tom sastanku razgovaralo o mogućim obračunima sa srpskim snagama u BiH.

“Analizom ta tri dokumenta na koje se poziva raspravno vijeće jasno je da je raspravno vijeće pogriješilo kad je ustvrdilo da oni opravdavaju zaključak da su predsjednik Tuđman i drugi hrvatski dužnosnici sudjelovali u udruženom zločinačkom pothvatu. Ništa u tim dokumentima ne podupire takav zaključak”.

Hrvatska ocjenjuje da zaključak raspravnog vijeća zapravo znači da su predsjednik Tuđman, ministar Šušak i general Bobetko proglašeni krivima i tako su prekršena njihova prava na presumpciju nevinosti temeljem europske konvencije.

Postumna osuda predsjednika Tuđmana, ministra Šuška i generala Bobetka predstavlja kršenje Međunarodnog prava i njihovih ljudskih prava, zaključuje Hrvatska. Ukoliko žalbeno vijeće odbaci zaključak prvostupanjskog vijeća da su trojica visokih hrvatskih dužnosnika bili članovi udruženog zločinačkog pothvata to može utjecati i na zaključak o sudjelovanju šestorice bosanskohercegovačkih Hrvata u udruženom zločinačkom pothvatu, ocjenjuje Hrvatska.

Podnesak je u ime Hrvatske uložio hrvatski ministar pravosuđa Ante Šprlje.

Iz navedenog da se vidjeti da je proces pomirenja spor sa mnogobrojnim opstrukcijama i sa politikama koje i dalje podstiču podjele i koje se oslanjaju na ratne ciljeve. Takve politike gube snagu u javnosti jer su dokazi koje je proveo Haški tribunal veoma jasni i nepobitni. Veliki broj građana imao je priliku uvjeriti se u razmjere zločina i političke ciljeve rata i podjela. Politike rata i dalje negiraju pravo žrtve na satisfakciju i osudu onih koji su činili zlodjela i koji su odgovorni za stradanja nedužnog stanovništva. Tome svakako doprinosi i politika Međunarodne zajednice koja je nakon rata modelirala skoro sve političke i društvene procese i koja je reforme sporo podsticala i provodila. Na neki način vođena je politika popuštanja i stvaranja prostora snagama koje su bile protivnici promjena, pomirenja, reintegracije BiH u teritorijalnom pa i političkom smislu.

Ono što se da zapaziti pažljivom analizom pisanja medija, ali i političke retorike jeste inverzija činjenica kako od strane zvaničnika Republike Srpske tako i Srbije pa, donekle, i Hrvatske o njihovoj umiješanosti u rat na prostorima BiH. Nije moguće na drugačiji način objasniti činjenicu da se i nakon svih navedenih presuda i dokaza koji su provedeni pred Haškim tribunalom može negirati genocid počinjen u Srebrenici od izabranih zvaničnika Republike Srpske i Srbije i njihovih medija. Politička rukovodstva i mediji bosanskih Srba i Srbije nastoje dezinformisati i pogrešno tumačiti činjenice o ratu pod izgovorom da su sve strane činile zločine i da su svi podjednako odgovorni, a da se samo Srbi procesuiraju.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Međunarodni sud u Hagu zamišljen je kao jedan od instrumenata ili mehanizama koji treba doprinijeti pomirenju i vraćanju povjerenja među narodima i građanima Bosne i Hercegovine, ali i šire regije, uključujući prije svega Srbiju i Hrvatsku koje su bile involvirane u rat koji se vodio na prostorima Bosne i Hercegovine. Dejtonski mirovni sporazum po svojoj suštini imao je za cilj zaustaviti rat i stradanje stanovništva Bosne i Hercegovine i otvoriti proces promjena koje su bile nužne u svim društvenim sferama. Kao što je poznato, raspadom Jugoslavije i rušenjem socijalizma kao društvenog i državnog modela i osamostaljivanja republika u samostalne države bivše Jugoslavije trebao je otpočeti značajan proces promjena u ekonomskom, pravnom, političkom, kulturnom i svakom drugom pogledu, uz zadržavanje granica koje su imale republike prije svog osamostaljivanja u zasebne teritorijalne i državne cjeline. Taj proces u teorijskom smislu nazvao se tranzicijom koja u suštini znači zamjenu jednog društvenog sistema drugim, ali i zamjenu društvenih i drugih vrijednosti zasnovanih na principima demokratije i ljudskih prava. Taj proces na prostorima Bosne i Hercegovine je zaustavljen i nastupile su negativne tendencije koje suproizvele rat na čitavom prostoru Bosne i Hercegovine. U njegovo vođenje i zbivanje bile su involvirane različite snage i različiti akteri. Upravo nejasnoće koje su projicirane o prirodi i karakteru rata, o snagama kojese u njega bile involvirane i koje su ga vodile, doveli su do toga da i proces pomirenja ide mnogo teže i sporije. Naime, od samog početka nije definiran niti pravno, niti politički, a ni vojnostrategijski karakter rata.

Republika Bosna i Hercegovina na referendumu 1991. godine izjasnila se za samostalnost i suverenost u odnosu na bivšu jugoslovensku zajednicu. Velik broj zemalja priznao je BiH kao suverenu i samostalnu državu nastalu raspadom Jugoslavije. Pored te činjenice i međunarodnog subjektiviteta, snage bosanskih Srba nisu bile spremne priznati tu činjenicu. Uz različite vidove vojne i svake druge saradnje pomoći od tadašnje krnje Jugoslavije Srpske “paravojne formacije“ u Hrvatskoj i BIH pokrenule su različite vojne operacije: prvo na prostorima Hrvatske, a onda i na prostorima BiH. O tome postoje mnogobrojne činjenice koje su u presudama suda u Hagu utvrđene i dokazane.

Umjesto snažnih, programiranih i osmišljenih promjena nakon zaustavljanja rata, Bosna i Hercegovina dovedena je u stanje mirovanja i afirmacije negativnih tendencija koje su se reflektirale kao posljedica rata, stradanja i razaranja. Od samog početka rata na prostoru Bosne i Hercegovine njegova priroda i karakter u političkom, pravnom i vojnom smislu nisu jasno definirani i zato je i sam mir us-

postavljen Dejtonskim mirovnim sporazumom na neki način bio izraz kompromisa i bez pobjednika. Dejtonski sporazum je definirao da se zaustavlja ratni sukob i neprijateljstvo, da se otvara prostor ka miru i povjerenju, da se Bosna i Hercegovina kao država u teritorijalnom smislu regenerira i da se njene funkcije integiraju kroz demokratske mehanizme i visok nivo decentralizacije u procesu odlučivanja.

Ono što je najznačajnija kočnica u procesu reintegracije prostora, vlasti i teritorije, jeste činjenica da su na društvenoj sceni ostale one političke snage koje su najvećim dijelom i generirale rat i pod čijim okriljem su djelovale vojne formacije organizirane kao stranačko- etničke. Iz takve političke konstalacije odnosa prirodno je bilo očekivati otpore promjenama, istini, pomirenju i promjeni unutrašnjeg usrojstva države. Same političke snage kao najdominatniji akteri sukoba nisu bile spremne na istinu i na ostavljanje prošlosti radi bolje budućnosti. Etnonacionalni koncept vlasti pothranjivao je teritorijanu kontrolu, spor i mukotrpan povratak stanovništva i otpore procesuiranju pojedinaca za zločinačke i druge nelegitimne poduhvate koji su činjeni za vrijeme rata i stradanja. Ovdje naravno ne želimo generalizirati i sve strane u sukobu izjednačavati po karakteru i obimu zločina i po obimu stradanja stanovništva.

Haški tribunal je, na neki način, postao ovisnik političkih procesa koji su se odvijali na prostorima Bosne i Hercegovine. Ta ovisnost se ogleda kroz nespremnost strana u sukobu za suradnju sa Haškim tribunalom kako u Bosni i Hercegovini tako i sa strane Hrvatske, Srbije i Crne Gore. Otpočet je proces pravne forme umjesto suštine. Na scenu su do izražaja došli mnogobrojni sporovi koji se ogledaju prije svega u prikupljanju činjenica za zločine i lica koja su ih činili kao i vojne formacije i njihovi zapovjednici i nalogodavci, zatim organi nadležni za hapšenja i procese isporučivanja Haškom tribunalu. Zbog svega toga je i nastao tzv. *rimski put* u kojem su definirani postupci iprocedure za djelovanje i nadležnost Haškog tribunala i učesnica u sukobima na prostorima Bosne i Hercegovine. Ako tome pridodamo neodlučnost Međunarodne zajednice u definiranju odnosa na prostorima bivše Jugoslavije, onda je i razumljivo zašto Haški tribunal nije imao u praktičnom smislu onu ulogu koja mu je po Dejtonskom sporazumu bila namijenjena.

Ono što je važno istaći jeste da glavni akteri ili okrivljenici za podsticanje, organiziranje i izvođenje ratnih sukoba nisu do kraja procesuirani niti su im izrečene pravosnažne presude. Tu prije svega mislimo na Slobodana Miloševića koji je u postupku kao najviše rangirani pojedinac odgovoran za organiziranje i izvođenje ratnih *dejtava*. Proces utvrđivanja njegove odgovornosti nije doveden do kraja, jer je u toku postupka preminuo i isti je obustavljen. Trenutno je u toku postupak (žalbeni) protiv Radovana Karadžića, vođe bosanskih Srba i jednog od najodgovornijih po političkoj odgovornosti kao i Ratka Mladića, komandanta vojske Republike Srpske. Zbog toga je teško definirati prirodu i karakter rata na prostoru Bosne i Hercegovine kao igovoriti o odgovornosti snaga i konkretnih aktera. U nedostatku činjenica i istine vrlo je teško programirati i ostvariti proces pomirenja i vraćanja povjerenja građana i naroda na prostoru Bosne i Hercegovine u mir, suživot, toleranciju i izgradnju zajedničke države Bosne i Hercegovine.

Ovdje svakako želimo ukazati i na činjenicu da je Haški tribunal procesuirao i podigao optužnice za najviše rangirane pojedince u susjednim državama prije svega u Srbiji i Hrvatskoj, te u Bosni i Hercegovini i to po političkoj, vojnoj ili po zapovjednoj odgovornosti. Ostali predmeti su preneseni ili dati u nadležnost domaćih pravosudnih organa navedenih zemalja. Procesi vođeni u BiH i presude za zločine koje su izrekli su na potpuniji način osvjetlili zločine koji su činjeni u toku sukoba na prostorima Bosne i Hercegovine. Javnost je imala veći uvid u prirodu i okolnosti zločina te na neposredniji način sagledala ulogu samih aktera. Žrtve su na neki način imale veću satisfakciju i povjerenje u pravdu i državu. Istine radi, treba reći da su političke snage sa manje otpora i podrške okrivljenicima i osuđenima pružali političkupodršku i zaštitu. Na neki način činjenice su bile veoma bitne i nisu mogle zanemariti niti opravdati određene radnje i postupke navedenih aktera. Domaće pravosuđe će očito imati u dugom razdoblju posla u procesuiranju odgovornih za razna kaznena djela ratnog zločina. Također, i u ovom postupku bile su vidljive razne opstrukcije i onemogućavanja procesuiranja odgovornih. One su se ogledale u skrivanju okrivljenih, u davanju državljanstava susjednih država osumnjičenima ili okrivljenima, u nesaradnji samih sudova i tužilaštava, u razmjeni informacija i dokaza te u otvorenom pozivuna rušenje Suda i Tužilaštva BiH i pritiscima koji su dolazili i od najviših nosilaca entitetskih vlasti i drugih političkih ličnosti.

Također, i mediji su u ovim postupcima bili jednostrani i neobjektivni. Stalno su javnosti predstavljali osuđenike i okrivljenike kao žrtve i kao osvetu ili kao suđenje “jednom” narodu. Istina o zločinu i njegovim razmjerama je marginalizirana ili zanemarivana. Dakle, istina je i u ovom dijelu bila potisnuta i zamagljena, politizirana, a žrtve zanemarene. Podijeljeni medijski prostor nije bio pretpostavka pomirenja i povjerenja, već instrumenti politika koje su generirale rat i u njemu aktivno učestvovala. Mediji nisu doprinijeli reintegraciji društva, već su nastavili sa raspirivanjem neprijateljstava i produbljanja nepovjerenja u sistem i sudstvo, u istinu, u razmjeru i obim zločina na svom prostoru i u okviru drugih etničkih skupina.

S obzirom na to da snage, koje su na društvenoj sceni imale glavnu političku i društvenu ulogu ne samo u toku rata već i nakon njegovog završetka, nisu pokazale spremnost za procese pomirenja, dolaženja do istine, osude zločina, tragedije i stradanja, prirodno je i očekivati da taj proces traje dugo i sporo, sa dosta otpora i različitih viđenja događanja. Skoro sve političke snage, dominantne ili glavne, koje su imale vlast ili su participirale u njoj veličale su “svoje” aktere i učesnike u zločinima ili drugim vidovima odgovornosti za rat i stradanje i time stvarale sliku u javnosti da su oni to činili “u ime naroda i za dobrobit svoga etnosa”. Tu činjenicu najbolje potvrđuje podatak da su osumnjičeni ili okrivljeni isporučivani iz svojih sredina za proces suđenja u Hagu sa najvišim državnim i političkim počastima ili su dočekivani sa izdržavanja kazne na isti način. Skoro sve snage umiješane u sukob materijalno su pomagale osumnjičenike i osuđenike kao i njihove porodice i nakon povratka. Umjesto osude u javnosti, predstavljani su kao “heroji spasitelji nacije naroda”, odvažni i hrabri akteri i pripadnici, ili značajni činitelji i uglednici

političkih stranaka. Takva predstava u javnosti sa osumnjičenicima i osuđenima nije doprinijela da se proces pomirenja nastavi, već su afirmirani ratni ciljevi koji se nisu u ratu ostvarili a koji su i dalje ostali kao osnovna politička ideja različitih etničkih skupina.⁸

⁸ Kao ilustraciju navodimo jedno saopćenje koje odlično pokazuje kako su svi akteri na isti ili sličan način opravdavali postupke, svoju ratnu politiku i ciljeve. Ovaj tekst je objavljen u elektronskim medijima u Hrvatskoj i zato ga prenosimo u cjelini kao ilustraciju stanja i politike koja negira zločin i onemogućava povjerenje i pomirenje naroda u BiH koji u njoj žive ("Saopćenja bez pokajanja").

U Zagrebu je 8. februara (2016) održan skup Predsjedništva HDZ BiH. U međuvremenu su se u tajnosti održali i sastanak Dragana Čovića i Tomislava Karamarka, te Čovića i generala HVO-a Zlatana Mije Jelića.

U javnost je plasirano samo ciljano saopćenje HDZ-a: "Kriminalizacija Domovinskog rata se mora zaustaviti, te zaštititi dignitet i Domovinskog rata i branitelja. Također je oštro osuđen i odbačen svaki pokušaj nametanja kolektivne odgovornosti u optužnicama temeljenim na konstrukciji "zajedničkog zločinačkog pothvata" koji se pokušava nametnuti zapovjednicima HVO-a i hrvatskom narodu u BiH".

Ne zna se šta tačno HDZ BiH podrazumijeva u ovom tretmanu kolektivne odgovornosti. Ona ne postoji niti u jednom pravosudnom sistemu svijeta. Naravno da je nema ni u pravosudnom sistemu i zakonima BiH. Kolektivna odgovornost nije postojala ni u Nirnbergu, niti u Hagu, ali su postojali zločinački poduhvati vojnopolitičkih režima.

Reakcija HDZ-a ima u pozadini zločine nad Bošnjacima Hercegovine i etničko čišćenje širokih razmjera u optužnici protiv generala HVO-a Zlatana Mije Jelića. U svom saopćenju HDZ negira postojanje "udruženog zločinačkog poduhvata".

Što se tiče te tvrdnje Predsjedništva HDZ-a ona je poricanje međunarodnog prava. HDZ ovim citira i negira srž provostepene presude Tribunala u Hagu u procesu protiv "Prlića i ostalih"? Zvati jednu ozbiljnu presudu međunarodnog suda konstrukcijom je samo po sebi konstrukcija. Je li kombinacija dva sudska slučaja Jelića i "Prlića i ostalih" neka vrsta HDZ-ovog pokušaja da se uradi formalni protest, uputi podrška, izrazi zabrinutost, što je uobičajeno od politike, koja onda nastavi svoj put kao da ništa nije bilo.

Naravno, opet je ugrožen hrvatski narod u BiH, nemošto tvrde iz HDZ-a. Danas ta stranka opet govori o kolektivnoj krivici i tvrdi da se sve to radi kako bi se za udruženi zločinački poduhvat optužili hrvatski vojni zapovjednici i hrvatski narod. U ovim "optužbama optužnica" ili "osudama presuda" jedino nije jasno ko je to na drugoj strani i kome se Predsjedništvo HDZ-a obraća? Na drugoj strani mogu biti samo žrtve i istina, a one HDZ-u ne padaju napamet.

Politički vrh HDZ-a nikada nije progovorio o logorima smrti u Dretelju, Gabeli Heliodromu, Mostaru, u Stupnom Dolu, Ahmićima, Žepču, o stravičnim masovnim ubistvima Bošnjaka u Mostaru, Kiseljaku, Busovači... Čitav politički vrh bh. Hrvata u Herceg-Bosni od 1992. do 1994. bio je i vrh HDZ-a. Bilo je neophodno i logično da se ta ista stranka danas distancira od masovnih zločina koji su počinjeni pod njenim liderstvom. Ali, do dan-danas niti jedne riječi izvinjenja, pokajanja ili priznanja zločina i distanciranja od takve politike HDZ-a BiH nismo čuli. Pitanje je mogu li to oni? Ili zašto to ne mogu? <http://www.nap.ba/new/vijest.php?id=21279>

Ako tome dodamo i veoma spor, težak i sa mnogo proceduralnih teškoća, povratak stanovništva na prijeratne prostore, onda je razumljivo da politika pomirenja nije imala onaj učinak koji joj je bio namijenjen i čije su temeljne ideje bile u oblikovanju novog društvenog, ekonomskog i političkog prostora Bosne i Hercegovine na principima demokratije i poštivanja ljudskih prava⁹.

Sagledavajući ukupan proces i ulogu Međunarodnog suda u Hagu ne možemo a da ne konstatiramo da je on pomogao otvaranju procesa pomirenja, ali i vraćanju povjerenja među narodima i građanima Bosne i Hercegovine. Njegove odluke i presude su od bitnog značaja za satisfakciju nedužnih žrtava, njihovih familija pa i naroda. On je ostao nada da postoji pravda i da će činioci nedjela odgovarati za svoje postupke i akte. Taj proces je spor, opterećen naslijeđenim stanjem i projiciranim odnosima u okviru države Bosne i Hercegovine. Ono što dobrim dijelom usložnjava brži proces promjena jeste konstitucija državnog uređenja i političkog predstavljanja na etničkom principu uz marginalizaciju građana i snaga koje su za proces pomirenja i izgradnju Bosne i Hercegovine kao moderne i građanske države.

Ne treba zaboraviti da u okviru političkih subjekata, nevladinog sektora i samih građana postoje ozbiljni potencijali i naponi koji se čine u pravcu pomirenja, osude "vlastitog" zločina i koji teže da se spozna istina o prirodi i karakteru rata, o snagama i akterima koji su činili zločine i druga zlodjela i koji teže ostaviti prošlost iza sebe i okrenuti se ka boljem životu i izgradnji države Bosne i Hercegovine kao zajedničke domovine naroda i građana koji u njoj žive. Tom procesu i takvim nastojanjima nisu bili naklonjeni javni i elektronski mediji i nisu odigrali onu važnu ulogu u procesu pomirenja, a koju su imali u podsticanju ratnih sukoba. Takvu medijsku ulogu svakako treba pripisati snagama koje ih kontroliraju i od čije političke volje dobrim dijelom ovisi njihovo finansiranje. Organizacije civilnog druš-

---

⁹ Čak dvadeset godina poslije stvari se nisu bitnije promijenile. Kao ilustraciju navodimo nedavnu izjavu visokog političkog zvaničnika RS-a.

BIJELJINA, 12. marta (FENA) – Predsjednik Republike Srpske (RS) Milorad Dodik tvrdi da je "odluka sarajevskih Srba, da odu iz tog grada početkom 1996., nakon Dejtonskog mirovnog sporazuma, bila vjera u RS".

Dodik je na akademiji u Bijeljini na kojoj se obilježeno "20 godina od egzodusa Srba s područja Sarajeva", naveo da je to bila i "politička manifestacija da se bude uz svoj narod". – Uvjerjenje, odlučnost i htjenje ljudi da je RS pravo mjesto njihovog života bili su jači od mirovnih sporazuma, koji nisu obećavali i nisu dali ravnopravnost na koju su Srbi čekali u Sarajevu – naveo je on.

Kaže da su Srbi u Sarajevu "bili najveća koncentracija intelektualnih i stručnih potencijala, koji je imao taj narod na prostoru BiH". Danas se, tvrdi, "vidi da je u federalnom Sarajevu gotovo minimizirana politička uloga Srba te da gotovo nema artikulisanog srpskog nacionalnog interesa, a Srbi u FBiH veoma teško žive".

– To govori da je odluka od prije 20 godina bila ispravna – ustvrdio je Dodik obračunajući se prisutnima na akademiji, koja je održana pod njegovim pokroviteljstvom, a prisustvovali su joj političari iz RS-a.

tva kroz svoje su aktivnosti stekle bogatu dokumentaciju o ratnim zločinima, kao i o mogućim počiniocima, što je pomoglo sudu u Hagu. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju bio je otvoren prema informacijama civilnog društva. Haško tužiteljstvo je na osnovu tih dokumenta zasnovalo brojne optužnice, koristilo ih da bi osnažilo optužnice ili kao dokazne predmete. Takvim predanim radom nevladine organizacije stekle su povjerenje žrtava i svjedoka, te su ih ohrabrivale da sarađuju sa tužiocima i da svjedoče u određenim predmetima.

Ono što je važno istaći jeste da još uvijek velik broj građana traga za nestalima i svojim najmilijim. Taj proces u BiH organiziran je kroz različite institucije, ali i kroz nevladine organizacije. No proces pronalaženja nestalih ide sporo i sa veoma velikim otporima kako nebi došlo do istine o načinu njihovog nestanka i počiniocima kaznenih djela. To je pitanje koje u velikom onemogućava efikasan rad Međunarodnog suda u Hagu. Istovremeno, nemogućnost da se dođe do istine i do nestalih dobrim dijelom umanjuje efekte rada Suda u Hagu. To svakako bitno utiče i na povjerenje građana i naroda na presude pa i samu ulogu Međunarodnog suda u Hagu.

Ne može se zanemariti i uloga međunarodnog faktora koji je na neki način zacementirao stanje i odnose perioda devedesetih i njihove akcije i naponi nisu bili uvijek na tragu promjena, vraćanja povjerenja. Oni su svojim procedurama, parcijalnim odnosima i akcijama, te neodlučnošću u zaštiti prava ljudi ohrabrivali one snage koje su nastavljale sa politikom rušenja mostova i saradnje među narodima i građanima. Opravdavajući svoje postupke – pa i stanje u BiH uz pomoć snaga i subjekata koji su bili dominantni u suprotstavljanju napretku – u suštini su ohrabrivali politiku secesije i politiku podjela koje su itekako jake i koje su refleksija nedovršenih ratnih ciljeva. Istini za volju, politika Međunarodne zajednice bila je različita u određenim fazama i kretala se od afirmacije snaga promjena do njihove negacije i prihvatanja datog kao realnog.

Gledano u cjelini, proces pomirenja je spor sa velikim osporavanjima stanja i zbivanja u prošlosti, nespremnosti da se ukaže na zablude i promašaje u prošlosti i da se otvore novi procesi koji su na demokratskim, ekonomskim i pravnim načelima neophodni kako bi se obezbijedila veća prava ljudi i naroda a time i veća afirmacija države Bosne i Hercegovine i njenog unutrašnjeg ustrojstva. Navedeno najbolje potvrđuje činjenica da iako je Dejtonski sporazum, koji je ujedno i Ustav države Bosne i Hercegovine donesen 1995. godine, za 21 godinu nije promijenjen, izuzev u odredbi koja se odnosi na konstitutivnost naroda na čitavom prostoru Bosne i Hercegovine.

Bez promjene Ustava i njegove adaptacije, prirode i karaktera tranzicijskih procesa koju su nužni za jednu modernu državu, nije moguće ostaviti prošlost iza sebe, ubrzavati procese pomirenja i otvarati put Bosni i Hercegovini ka evropskim integracijama i pridruživanju zemljama koje su demokratske po prirodi i karakteru svoga uređenja po tipovima i oblicima vlasti i nacionalnom građanskom predstavljanju i po poštivanju ljudskih prava.

LITERATURA

1. Josipović, I. *Ratni zločini, priručnik za praćenje suđenja*. Osijek: Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, 2007.
2. Josipović, I., D. Grapac, P. Novoselec. *Stalni međunarodni kazneni sud*. Zagreb: Narodne novine – Hrvatski pravni centar, 2001.
3. Nielsen, C.A. “Međunarodno kazneno pravo i povijest – Uvod u istraživački projekat”, *Politička misao*, god. 46, br. 4, 2009, 67–75.
4. Petrović, B., D. Jovašević. *Međunarodno krivično pravo*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2010.
5. Petrović, B., M. Bisić, V. Perić. *Međunarodno kazneno sudovanje*. Sarajevo: Privredna štampa, 2011.
6. Stojanović, Z. *Međunarodno krivično pravo* (skripta). Beograd: Dosije Beograd, 2002.
7. Haški tribunal III, Osnovna dokumenta/The Hague Tribunal III, Basic Legal Documents (2001), Beograd, 2015.
8. *Krivično pravo* (Sržentić, N., Stajić, A., Sržentić, Lj., Sarajevo: Univerzitetu Travniku, Pravni fakultet, 2009).
9. Pravne i teoretske primjene Krivičnog zakona u BiH, Ministarstvo pravde BiH 2001.
10. Krivični zakon Federacije BiH, Integralni tekst Službene novine FBiH broj 36/0337/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 i 76/14
11. Krivični zakon Republike srpske, Službeni glasnik republike srpske broj 49/3, 70/06, 73/10
12. Vodič kroz tranzicijsku pravdu u BiH razvoji program UN u BiH Ministarstvo pravde BiH 1999.
13. Strategija tranzicijske pravde u BiH 2012–2016. Ministarstvo pravde BiH 2012.

INTERNETSKI IZVORI

1. Birdsall, A. The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia – Towards a More Just Order? *Peace Conflict & Development, Vol 8, January 2006*. Dostupno na: www.peacestudiesjournal.org.uk/.pdf (datum pristupa: 10.9.2015)
2. Haški tribunal III, Osnovna dokumenta/The Hague Tribunal III, Basic Legal Documents (2001), Beograd: Fond za humanitarno pravo (datum pristupa 01.05.2015)
3. Tomašević, G. Međunarodno pravo i kazneni postupak. Dostupno na http://www.vus.hr/uploads/file/zbornik/rad_goran_tomasevic.pdf (datum pristupa: 19.09.2015)
4. Updated Statute of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. Dostupno na: www.icty.org (datum pristupa: 12.09.2015)
5. http://hr.wikipedia.org/wiki/Denevske_konvencije (datum pristupa 14.01.2016)
6. <http://www.tuzilastvobih.gov.ba> (datum pristupa 28.03.2015)
7. www.sudbih.gov.ba
8. www.tuzilastvobih.gov.ba
9. www.icty.org
10. www.avaz.ba
11. www.washingtonpost.com
12. www.dw.com
13. www.fena.ba
14. www.hina.hr
15. www.tv1.ba
16. www.tanjug.rs
17. www.nap.ba
18. www.sueddeutsche.de
19. www.faz.net
20. www.justice-report.com

INDEKS POJMOVA

- deportacija i protjerivanje stanovništva 8, 18, 47, 48, 50, 51, 57, 60–63, 66, 67, 70, 72, 73, 86, 88, 89, 92, 96, 97, 99–101, 103–105, 109, 116
- genocid 9, 18, 31, 33–37, 57, 67, 70, 73, 85, 86, 88, 95–97, 142, 143, 151–153, 156, 170
- Haški sud 6–8, 10, 11, 19–22, 28, 34, 142–145, 150–152, 158–161, 163, 164, 168
- komandna odgovornost 7, 8, 11, 29, 33, 35–37
- politička odgovornost 5, 7, 8, 11, 33, 37, 57, 109, 163, 164
- udruženi zločinački poduhvat 29, 34, 39, 42–46, 48–52, 55, 57, 60, 61, 67, 68, 74, 76–79, 88–96, 99, 100, 102–107, 109, 117–121, 123–126, 150, 151, 158–160, 165
- zločin protiv čovječnosti 15, 17–20, 23, 27–29, 34–37, 57, 63, 67, 68, 70, 73, 75, 77, 85–87, 102, 104, 105, 108, 109, 116, 151

Prof. dr. Ivo Komšić, redovni profesor
Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu

RECENZIJA

rukopisa Adnana Foče pod nazivom
*Uticao presuda Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju sa sjedištem u Hagu
na procese pomirenja u Bosni i Hercegovini*

Na uvid sam dobio rukopis docenta Adnana Foče pod nazivom *Uticao presuda Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju na procese pomirenja u Bosni i Hercegovini*. Radi se o nešto izmijenjenoj doktorskoj radnji koju je kandidat pod mojim mentorstvom sa uspjehom uradio i odbranio. Njegovo polazište je više pravno, ali sa značajnim iskorakom na društveni i politički prostor tj. procese koji se i danas odvijaju u bosanskohercegovačkom društvu.

U uvodnom dijelu autor osvjetljava društvene prilike koje su dovele do konflikta tj. rata. U njegovoj osnovi radi se o raspadu do tada nam zajedničke države. U nedostatku izbora i snaga progresa nastupilo je stanje regresije, razaranja i rata.

U drugom dijelu autor razmatra pitanje uspostavljanja krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju sa sjedištem u Hagu, njegove ingerencije, te mehanizme koji su mu stavljani na raspolaganje kako bi ostvario svoju osnovu zadaću. Također, iscrpno su date i ovlasti te statutarne i druge odredbe, te sama organizacija suda i njegova jurisdikcija.

U trećem dijelu, autor se bavi pitanjem odgovornosti za rat i stradanje na prostorima bivše Jugoslavije sa posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu. Pitanje odgovornosti je centralno pitanje ovog rada i ona je podijeljena na političku i vojnu odgovornost najviših nosilaca državnih i vojnih funkcija koji su optuženi ili procesuirani za rat i stradanja na prostorima Bosne i Hercegovine.

Posebna vrijednost ovog rada ogleda se u činjenici da je autor u izvornom obliku dao optužnice ili presude za zločine počinjene za vrijeme rata u Bosni i Hercegovini i to za najodgovornije nosioce državnih i vojnih funkcija kao što su Slobodan Milošević predsjednik u to vrijeme Savezne Republike Jugoslavije, Radovana Karadžića, predsjednika samoproglašene republike Srpske, Momčila Krajišnika, predsjednika skupštine republike Srpske, te Ratka Mladića komandanta vojske republike Srpske. S druge strane, izvorno su date i prvostepene presude za udruženi zločinački poduhvat od strane samoproglašene republike Hercegbosne. U istoj ravni su date presude za Rasima Delića, komandanta Armije Republike Bosne i Hercegovine, kao i za mnoge druge značajne aktere koji su po raznim osnovama bili uključeni u rat i stradanja stanovništva na prostoru Bosne i Hercegovine u periodu 92-95 godine. Vrijednost ovih optužnica i presuda je historijska i veoma je važno da ostane zabilježeno za koja djela su određena lica bila optužena ili presuđena. Sa historijske distance, ove činjenice će biti veoma važne kako bi se proces pomirenja odvijao intenzivnije i sa što manje otpora snaga koje su dovele do stradanja i tragedije naroda i stanovništva Bosne i Hercegovine.

U narednom dijelu, rada autor vrlo plastično, na bazi komparacija društvenih odnosa i stanja govori o procesu pomirenja i preprekama koje stoje na tom putu. Sa veoma velikom odvažnošću ukazuje na aktere i nosioce otpora promjenama, te na društvene subjekte koji žele zadržati nametnuto stanje rata tj. strah i nepovjerenje naroda i spore procese povratka stanovništva u svoje posjede i na svoja prijeratna staništa.

U zaključnom dijelu, autor daje određene preporuke ili gledišta na prirodu i karakter pomirenja i vraćanja međunacionalnog povjerenja. S pravom konstatira da je potrebno afirmisati snage progressa i evropskih integracija, te ostavljati iza sebe prošlost radi izvjesnije budućnosti.

Imajući u vidu navedeno, predlažem da se navedeni rad učini dostupnim javnosti.

U Sarajevu, oktobra 2017. godine

Prof. dr. Ivo Komšić

Dr. Nijaz Ibrulj, redovni profesor Univerziteta u Sarajevu

RECENZIJA RUKOPISA

Autor rukopisa: Adnan Fočo

Naslov rukopisa: »Utjecaj presuda Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju na procese pomirenja u Bosni i Hercegovini«

Rukopis autora Adnana Foče »Utjecaj presuda Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju na procese pomirenja u Bosni i Hercegovini«, koji je pripremljen za objavljivanje, sadrži 201 stranicu teksta čiji je sadržaj raspoređen u 4 poglavlja. Osim poglavlja predloženi rukopis sadrži »Uvod« i »Zaključna razmatranja« i opremljen je kritičkim aparatom (sažetak, popis literature, index pojmova, index imena, biografija autora). U formalnom smislu dakle rukopis zadovoljava kriterije za objavljivanje znanstvenog istraživanja.

Autor u rukopisu tematizira jedan vrlo složen društveni, politički, kulturološki i psihološki fenomen koji je zadobio međunarodni status: konsekvence rata i ratnih stradanja u Bosni i Hercegovini proizvedenih u toku agresije izvršene na BiH kao međunarodno priznatu državu (1992-1995) kroz prezentaciju dokumentacije Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju nastale u procesima suđenja za zločine izvršene u tom periodu. Jedan veliki dio autorovog rukopisa sastoji se iz prezentacije sadržaja optužnica i izrečenih pravosnažnih presuda. U tom smislu ovaj rukopis donosi na jednom mjestu relevantnu zbirku dokumenata od neprocjenjivog značaja za dalja istraživanja koja će usljediti kako u BiH tako i u svijetu jer je dokumentarna građa koju donosi jedina relevantna zbog svog institucionalnog statusa kojeg ima i kojeg je dobila u procesu suđenja pred međunarodnim sudom pravde. Ta se građa jednostavno priznaje kao objektivizirana i prihvata kao meritorni izvor saznanja o zbivanjima, a činjenice koje ona prezentira su trajna svjedočanstva po sebi.

Autor rukopisa je jednu vrlo osjetljivu temu izveo iz okvira dnevno političkih prosudjivanja i rasprava, i iz formalizma isključivo pravničkih i sudskih praksi, primjenjujući na temu kritički sociološki idiom i kategorije interpretacije socioloških činjenica. To mu je omogućilo da prevlada emotivne i historiografske intencije u interpretacijama neposrednih aktera i da se fokusira na ono što je u tim procesima objektivna platforma, dostignuti standard objektivnosti priznat od svjetski relevantnih međunarodnih sudskih organizacija.

Treba odmah reći da je autor imao izuzetno težak zadatak interpretacije realnih fizičkih radnji i društvenih činjenica koje su u sociološkom smislu globalno dostupne i bile globalno aktualne pred očima javnosti. Njemu je bila dostupna deskripcija tih događaja u sudskim postupcima pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju, i njihova redeskripcija i interpretacija u javnom prostoru, kako sa strane učesnika (porodice žrtava rata, i presuđenih počinitelja ratnih zločina, domaće javnosti, međunarodne javnosti,...) tako i sa strane ekspertnih analitičara. Taj zadatak je bio tim teži što ti procesi koje autor istražuje još uvijek traju, odnosno sinhroni su znanstvenoistraživačkim procesima, jer gotovo da ne postoji historijska distanca, i apsolutno su nepredvidivi, što je pokazala i oslobadajuća presuda Vojislavu Šešelju, odnosno ti su procesi potpuno u mnogim svojim aspektima kontroverzni, paradoksalni i nekonzistentni.

Autor je ispravno postavio svoju hipotezu kojom je nadišao dihotomijske interpretacije koje se isključuju. Njegova je hipoteza temporalno korelativna stvarnim procesima koji su potencijalno mogući u budućnosti i u sadašnjosti i zavisni su od brojnih socijalnih i kulturnih i

ekonomskih, moralnih i etičkih varijabli. Zapravo, autor uzima kao realnu mogućnost da takve brutalne činjenice kao što su one vezane za ratne zločine (genocid, etničko čišćenje, masovna silovanja, deportacije i iseljavanja stanovništva BiH) djeluju same po sebi kao trajna evidencija i kao jedno sredstvo osviješćivanja čak i onih koji te činjenice osporavaju ili ih krivo interpretiraju, kako u sadašnjosti tako i u budućnosti.

Sa druge strane, jedna od vrijednosti rukopisa je autorov pokušaj da o tim činjenicama promišlja sociološki a ne politički. Uzimajući jedan nekonzistentni, nekoherentni i hermeneutički u sebi proturječni sadržaj (počinjeni zločini, motivi, svjedočenja, optužnice, svjedočenja odbrane, vještačenja, politički pritisci, presude, interpretacije, negiranja, itd.), njegovom istraživanju dodatan problem dodjeljuje semantičko polje (»proces pomirenja«) koje se u svakom slučaju više širi na prakse i strategije nastajanja i upotrebe psiholoških i kulturnih stereotipa nego što se može njegov semantički i referencijalni status zasnovati i rekonstruirati u nekom čvrstom i neproturječnom teorijskom sklopu. Zapravo je autorovo stanovište, premda djeluje objektivno i neutralno, prisiljeno biti probablističko i posibilitičko, ako ne i nejasno i tamno, samom činjenicom da niti su svi zločini otkriveni i procesuirani niti su sve optužnice podignute niti su sve presude izrečene, odnosno niti su svi zločini priznati od strane počinitelja, niti su sve pravosnažne kazne prihvaćene, a sve što je postignuto u procesu suđenja negira se ne samo od strane pojedinaca (počinitelja) nego od institucija i država koje su sudjelovale u agresiji na BiH. !! Sama po sebi agresija na BiH je jedan masovni proces stradanja, njemu je slijedio međunarodni proces suđenja, a proces pomirenja je individualan, partikularan čin opraštanja bez zaboravljanja i nema zakonitosti koje bi ga motivirale i usmjeravale: naprotiv, države koje stoje iza agresije na BiH nastavljaju isto destruktivno djelovanje prema državi BiH i njenim građanima političkim sredstvima, negiranjem zločina, optuživanjem druge strane, progonima onih koji su preživjeli genocid i političkim pritiscima itd.

U takvom kontekstu autor se poduhvata postupka procjenjivanja mogućnosti pomirenja aktera rata, zločinaca i preživjelih žrtava, na osnovu izrečenih presuda i kazni koje su dobili za svoja djela (koja ne priznaju!) što njegovo istraživanje nužno određuje kao doprinos fenomenološkom modelu istine koji je nekompletan, parcijalan, pragmatički, zasnovan na konkretnim ispoljavanjima i praksama koje su same po sebi slučajne i nekonzistentne, paradoksalne jer uključuju u sebe i lažne iskaze, a nikako teorijski tj. principijelno fundirane. U svakom slučaju takav fenomenološki model istine nužno, i bez volje samog autora, sadrži u sebi elemente parakonzistentne logike koji se u pragmatičkom kontekstu sedimentiraju a u teorijskom smislu su »neshvatljivi« jer su neshvatljive brojne činjenice koje su proistekle iz konkretnih dešavanja, iz političkih interpretacija, i iz realnih životnih praksi i iz odnosa aktera. Sve to ostavlja ovaj kontekst i semantičko polje (»proces pomirenja«) stalno otvorenim, nedovršenim, nepoznatim...

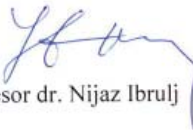
Pod takvim okolnostima teško je dobiti teorijski utemeljen rezultat analize sadržaja prikupljenih dokumenata koji bi dao teorijski relevantnu formulaciju jasne i konzistentne istinosne vrijednosti. Činjenice koje je izabrao autor kao predmet svog istraživanja i koncept kojim je pokušao tematizirati ovaj problem kroz postojeća i nepostojeća stanja stvari u tom sklopu prevazilaze jedan sociološki pristup i jednu sociološku metodu i zahtjevju primjenu konzorcija metodologija i angažiranje konzorcija znanstvenih disciplina. Tematsko polje (»proces pomirenja«) zapravo prevazilazi teoretske mogućnosti pojedinačnog autora i traži dugotrajna i dugogodišnja empirijska istraživanja ponašanja, postupanja, mentaliteta, kulture, životnih praksi pojedinaca, grupa, institucija, državnih aparata, međunarodnih odnosa, itd.itd. što ne može učiniti jedan pojedinac.

U pristupu kojeg je autor demonstrirao dragocjen je njegov lični stav koji je zauzeo nakon istraživanja dokumentacije koju je u velikom obimu sakupio i prezentirao. Autor smatra da su činjenice koje iznose presude fiksirane i nepobitne i da ih je nemoguće falsificirati od bilo koje strane i sa bilo kojeg stanovišta jer ih je institucionalizirao jedan relevantni međunarodni sud. Nepobitna je činjenica da su izvršeni ratni zločini, zločini protiv čovječnosti, etničko čišćenje i genocid u Bosni i Hercegovini tokom ratnih sukoba u periodu 1992-1995. Optužnice koje su podignute pružile su snažnu deskripciju tih zločina i pokazale njihov karakter. Kazne koje su izrečene od strane međunarodnog suda reprezentiraju odnos čovječanstva prema tim zločinima a ne volju ili dominaciju zaraćenih »lokalnih« strana. Autor je mišljenja da »sagledavajući ukupan proces i ulogu Međunarodnog suda u Hagu ne možemo a da ne konstatiramo da je on pomogao otvaranju procesa pomirenja, ali i vraćanju povjerenja među narodima i građanima Bosne i Hercegovine. Njegove odluke i presude su od bitnog značaja za satisfakciju nedužnih žrtava, njihovih familija pa i naroda. On je ostao nada da postoji pravda i da će činioci nedjela odgovarati za svoje postupke i akte. Taj proces je spor, opterećen naslijeđenim stanjem i projiciranim odnosima u okviru države Bosne i Hercegovine. Ono što dobrim dijelom usloznjava brži proces promjena jeste konstitucija državnog uređenja i političkog predstavljanja na etničkom principu uz marginalizaciju građana i snaga koje su za proces pomirenja i izgradnju Bosne i Hercegovine kao moderne i građanske države.»

Autor je pitanje utjecaja presuda Međunarodnog suda u Hagu na pomirenje u BiH shvatio i odredio kao ljudski proces na čijoj se realizaciji treba raditi a ne kao politički-propagandni program neke političke partije kojim se maše u svrhu dobijanja glasova za dostizanje vlasti. Jasno je da je autorovo zaključno mišljenje iskazano optimistično, da predstavlja izraz jedne volje i želje pojedinca kojoj, na žalost, još uvijek oponira zbilja, kako politička tako i društvena, i da je ono izraz jedne fenomenološki usmjerene optimističke epistemologije oslonjene na koncept nade. U ovom trenutku, pod ovim društveno-političkim okolnostima, u ovako konfrontiranom historiografskom bazenu, i može se o pomirenju naroda u BiH govoriti samo kao o još-ne-bitku! U metakritičkom pogledu ovaj rad će poslužiti budućim istraživačima na ovom području da vrednuju kako se u jednom vremenu i iz jednog polazišta formirao sud o događanjima kojim se rukopis bavi, da li je on bio adekvatan ili ne, pod kojim je sve uvjetima sud autora bio donesen, kakva je njegova vrijednost i kakva je njegova sudbina u budućnosti. Politička epistemologija će učiniti da će autorovi stavovi i njegove lične preferencije postati predmet istraživanja i kritike (historiografije!), a ne onaj objektivni sadržaj kojeg je on sam istraživao! No samo će se stalnom redeskripcijom i uvođenjem novih induktivnih sekvenci u istraživanja ovekve vrste moći racionalizirati polje nade o kojem autor govori. To je dugotrajni, ali jedini put ka rekogniciji cjelokupnog fenomena.

Zbog svega navedenog preporučujem da se ovaj rukopis učini dostupnim javnosti u formi knjige.

U Sarajevu, 18.10.2017.g.

Profesor dr. Nijaz Ibrulj

BIOGRAFIJA

Dr. Adnan Fočo je rođen u Sarajevu gdje je završio osnovno i srednje obrazovanje. Na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu diplomirao je 2005. godine, potom je 2012. godine završio postdiplomski studij iz Krivično-pravne oblasti i odbranio temu “Odnos između domaćeg i međunarodnog krivičnog prava”. 2016. godine na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, na Odsjeku za sociologiju, odbranio je doktorsku disertaciju pod mentorstvom prof. dr. Ive Komšića, na temu: “Uticaj presuda Međunarodnog suda u Hagu na pomirenje u Bosni i Hercegovini (sociološki pristup)” i stekao zvanje doktora socioloških nauka. Na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, 2016. godine, izabran je u zvanje docenta na predmetima Savremena sociologija i Sociologija porodice.